KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

1998
1

A TARTALOMBÓL:

A KÜLFÖLDI ÁLLATORVOSI FOLYÓIRATOK OLVASOTTSÁGÁNAK VIZSGÁLATA

A MAGYAR PERIODIKA KÖR „ELEKTRONIKUS DOKUMENTUMOK A KÖNYVTÁRAKBAN" C. KONFERENCIÁJÁNAK ELŐADÁSAIBÓL

GYEREKKÖNYVTÁRI SZEREPVÁLTÁSOK MAGYARORSZÁGON

ÖSSZEÁLLÍTÁS A NÉMET KÖNYVTÁRI INTÉZETRŐL

FSZEK ADATBÁZISOK CD-ROM-ON

ÚJ FOLYAM

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

FROM THE CONTENTS

- A SURVEY OF THE USE OF FOREIGN VETERINARY PERIODICALS
- ELECTRONIC DOCUMENTS IN LIBRARIES. PAPERS OF THE CONFERENCE OF HUNGARIAN PERIODICALS GROUP
- THE CHANGING ROLE OF CHILDREN'S LIBRARIES IN HUNGARY...
- VIEWS ON THE DEUTSCHE BIBLIOTHEKSINSTITUT
- NEW CD-ROM DATABASES IN METROPOLITAN ERVIN SZABÓ LIBRARY

AUS DEM INHALT

- EINE UNTERSUCHUNG ÜBER DIE BENUTZUNG AUSLÄNDISCHER ZEITSCHRIFTEN IN DER BIBLIOTHEK DER UNIVERSITÄT FÜR VETERINÄRMEDIZIN
- ELEKTRONISCHE DOKUMENTE IN DEN BIBLIOTHEKEN
- ROLLENWECHSEL DER KINDERBIBLIOTHEKEN IN DEN 90ER JAHREN IN UNGARN
- STELLUNGNAHMEN ÜBER DAS DEUTSCHE BIBLIOTHEKSINSTITUT
- NEUE CD-ROM DATENBANKEN IN DER HAUPTSTÄDTISCHEN ERVIN SZABÓ BIBLIOTHEK

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

98/1

ÚJ FOLYAM 8. (44.) ÉVFOLYAM 1998. 1. SZÁM

FŐSZERKESZTŐ: Hegedűs Péter FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Kovács Katalin SZERKESZTŐK: Kovács Katalin (Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle), Feimer Ágnes és Novák István (Külföldi folyóirat-figyelő)

Tanácsadó testület: dr. Bényei Miklós, Bobokné dr. Belányi Beáta, Haraszti Pálné, dr. Katsányi Sándor, Moldován István, dr. Pálvölgyi Mihály, Rácz Ágnes, Rády Ferenc, Sándori Zsuzsanna ❀ **Borítóterv:** Gerő Éva ❀ **Műszaki szerkesztő:** Posta Éva ❀
Szerkesztőség: OSZK-KMK Budapest, Budavári Palota F. épület ❀ **Telefon:** 224-3795, 224-3796 ❀ **Telefax:** 202-0804 ❀ **E-mail:** kovacs@oszk.hu, feimer@oszk.hu, novak@oszk.hu ❀ **Megjelenik:** Negyedévenként. Ára: 500,- Ft + ÁFA és postaköltség. Éves előfizetési díj: 2000,-Ft + ÁFA és postaköltség. Számonként is megrendelhető. ❀ Terjeszti az OSZK-KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár. Előfizethető a szerkesztőség címén ❀ Kiadja: az Országos Széchényi Könyvtár. Felelős kiadó: Poprády Géza. Nyomták az Országos Széchényi Könyvtár nyomdájában. Felelős vezető: Burány Tamás. HU ISSN 0023-3773 INDEX 26408

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Lapunkat az alábbi referáló lapok dokumentálják:

DOBI Dokumentationsdienst Bibliothekswesen
Referativnyj Žurnal. Informatika
Informatics Abstracts
HLISA (Hungarian Library and Information Science Abstracts)
Index
LISA (Library and Information Science Abstracts)
Przegląd Biblioteczny
Sciences de l'information documentation

Köszönetet mondunk a Nemzeti Kulturális Alap Könyvtári Szakkollégiumának a KF számára adott támogatásáért.

A lapban olvasható írások a szerzők véleményét tükrözik; nem mindig azonosak a szerkesztőség álláspontjával.
A szerkesztőség nem őrzi meg és nem küldi vissza a kéziratokat

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

98/1

TARTALOM

Oláh Edit: A külföldi állatorvosi folyóiratok olvasottságvizsgálata. *Helyzetkép* 13
Gazdag Tiborné: Az elektronikus időszaki kiadványok nyilvántartása az ISSN nemzetközi regisztrációs rendszerében 24
Kürti Lászlóné: Lógunk a Weben, avagy elektronikus adatbázisok felhasználása a könyvtárközi kölcsönzésben és a dokumentumszolgáltatásban . 35
Bánkeszi Lajosné: A Neumann János Kulturális Szolgáltató Közhasznú Társaság megalakulása, tervei 41
Sz. Kovács Mária: Gyermekkönyvtári szerepváltások Magyarországon a '90-es években 45
Domsa Zsófia: Most a BC2-n a sor... *Bliss bibliográfiai osztályozása új színekben* 53

KITEKINTÉS

Mi lesz a DBI-vel? 63
A Tudományos Tanács tudománypolitikai állásfoglalása a berlini Német Könyvtári Intézetről (DBI) *(Ford.: Feimer Ágnes)* 64
Günter Beyersdorff: A Deutsches Bibliotheksinsitut a Tudományos Tanács értékelése után. Az ítélet *(Ford.: Feimer Ágnes)* 67
Vizsgálati jelentés a DBI-ről (Köln, l997. 5. 13.) *(Ford.: Kövendi Dénes)* 70
Maurice B. Line: „... de mit tegyünk a főnökkel?" *(Töm.: Mikulás Gábor)* . . . 76
Koltay Tibor: Hagyományos és elektronikus könyvtár Finnországban. *Egy tanulmányút hozadékából* 84

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

CD-ROM BEMUTATÓ

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár adatbázisai CD-ROM-on
Szociológiai információ 1984-1994 (Karbach Erika) 90
Irodalmi kritikák, tanulmányok bibliográfiája (Pesti Ernő) 92

KÖNYVSZEMLE

Aki megrendelte: Fülöp Géza, aki a megrendelést teljesítette: Fülöp Géza, avagy átfogó monográfia az információról
Fülöp Géza: Az információ (Ism.: Futala Tibor) 95
A könyvtár jövője – a jövő könyvtára
Crawford, Walt - Gorman, Michael: Future libraries és *Taming the electronic Jungle (ed. Mary Morley, Hazel Woodward) (Ism.: M. Fülöp Géza)* 98
Tömör, tanulható alapszöveg könyvtörténeti tanfolyamokhoz
Kókay György: A könyvkereskedelem Magyarországon (Ism.: Nagypál László) . . 105
Korszerű könyvtárak – korszerű módszerek. Két szakirodalmi szemle a könyvtári menedzsment füzetei sorozatból
Zalainé Kovács Éva: A Total Quality Management (TQM) alkalmazása a könyvtárakban és *Téglási Ágnes: Változások menedzselése (Ism.: Koltay Tibor)* 110
Lektori vélemény a Könyvtári Minerva 1996. c. kiadvány kéziratáról
Könyvtári Minerva 1996. (szerk.: Rácz Ágnes) (Ism.: Gerő Gyula) 112

VÁLOGATÁS A KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI SZAKKÖNYVTÁR ÚJ BESZERZÉSEIBŐL 116

KÜLFÖLDI FOLYÓIRAT-FIGYELŐ

Könyvtár- és információtudomány 123
Könyvtár- és tájékoztatásügy 128
Könyvtárak és tájékoztatási rendszerek 146
Munkafolyamatok és szolgáltatások 156
Tájékoztatási rendszerek 178
Vezetés, irányítás 179
Felhasználók és használat 191
Információ-előállítás, megjelenítés és terjesztés 198
Könyvtárgépesítés, könyvtárépület 200
Kapcsolódó területek 203

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

E számunk szerzői, közreműködői:
BÁNKESZI Lajosné (OSZK), DOMSA Zsófia (egyet. hallg., ELTE), FAZOKAS Eszter (OSZK-KMK), FEIMER Ágnes (OSZK-KMK), FUTALA Tibor (ny. könyvtárvezető), FÜLÖP Géza, M. (író, Marosvásárhely), GAZDAG Tiborné (OSZK), GERŐ Gyula (szerkesztő), HEGYKÖZI Ilona (Magyar Könyvtárosok Egyesülete), KARBACH Erika (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár), KATSÁNYI Sándor (FSZEK), KOLTAY Tibor (Gödöllői Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtára), KOVÁCS Mária, Sz. (Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Könyvtár-informatika tanszék, Szombathely), KÖVENDI Dénes (OSZK-KMK), KÚRTI Lászlóné (OSZK), MÁNDY Gábor (FSZEK), MIKULÁS Gábor (Koch's Torma Kft., Kiskunfélegyháza), MOHOR Jenő (ny. könyvtárvezető), NAGY Ferenc (Budakeszi Könyvtár és Információs Szolgálat), NAGY Lajos, Sz. (OSZK-KMK), NAGYPÁL László (OSZK-KMK), NOVÁK István (OSZK-KMK), OLÁH Edit (Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtára, Bp.) PESTI Ernő (FSZEK), SZÉNÁSZKY Mária (Janus Pannonius Tudományegyetem Központi Könyvtára, Pécs).

A számot szerkesztette: Kovács Katalin
és Novák István

MANCI

Könyvtáros kollégáink figyelmébe ajánljuk MANCI nevű könyvtártudományi folyóiratcikk-adatbázisunkat
Üzemeltetéséhez szükséges a Micro-ISIS program min. 2.3-as változata.
A kurrens anyag éves előfizetési díja 5800.- Ft + ÁFA. Az aktualizálást lemezen szállítjuk negyedévenként.
Lehetőség van az adatbázis visszamenőleges megrendelésére 1986-ig, évenként 3000.- Ft + ÁFA térítés ellenében.
Előfizetési szándékukat jelezzék számunkra, hogy átutalási számlát küldhessünk.
Az adatbázis megrendelőinek az időközben kifejlesztett új funkciókat (on-line help, találatválogató program) térítésmentesen átadjuk: a tárgyi keresést megkönnyítő online tezaurusz ára: 8000.- Ft + ÁFA.
További információkért forduljon a MANCI szerkesztőihez a 224-3796-os telefonon, vagy a novak@oszk.hu e-posta címen.
Várjuk megrendelésüket!

OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota „F" épület

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ABSTRACTS
INHALTS-ANGABEN

A survey of the use of foreign veterinary periodicals
OLÁH Edit

The Central Library of the University of Veterinary Science (UVS) is the only institution in Hungary responsible for the collection of veterinary literature and providing services in this field. It is used by academic staff, researchers, students and practising veterinarians as well. The library – together with some American veterinary libraries – have surveyed veterinary journals and compiled a list of the core periodicals. In 1995 253 journals belonged to this group in life sciences (broader disciplines excluded) the subscription to which would have amounted to 30 million forints. The Central Library of the UVS has 126 periodicals today. There are 152 journals available of the 253 core periodicals in Hungarian libraries. The survey, covering the Central Library and 20 other libraries from the medical and agricultural fields, revealed the most frequently used journals, the ones often requested but not available in Hungary, and the titles subscribed in too many copies. Data regarding use were gathered by means of a questionnaire, use registration forms attached to journals, and statistical analysis of interlibrary loan and copy requests. The main findings are: Cut backs on financial resources caused sever gaps in the acquisition of journals in the life sciences. We are lagging behind European libraries of similar collection profile. The periodical collection is even less complete in collections other than that of the Central Library, which must therefore assume key role in the acquisition of core journals in the field of veterinary science in the future, too. However, extra support is required to perform this duty. (pp. 13-23)

Registration of electronic periodicals in the ISSN system
GAZDAG Tiborné

The international system of ISSN followed the changes that have been going on in document typology, typography and reprography. According to the standard and manual of ISSN the 60 national centres have to prepare the bibliographic description of domestic serials, disregarding their media, and the descriptions must be forwarded to the international database in USMARC format, the exchange format of the system modified by new fields and codes. Modifications did not cause any

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

problems to the centres using the ISSN-OSIRIS database management system. Descriptions follow the principles of ISBD/S, and those of electronic documents are revised on the annual sessions of the representatives of national centres. These centres make efforts to give the most complete possible description of their periodicals for the international database of ISSN. The Hungarian ISSN centre registers publications on floppy disc or CD-ROM as they are submitted to the legal deposit service, however, they are able to include online publications in their registries only since proper network connections have been established. (pp. 24-34)

Hanging on the web, or the use of electronic databases in interlibrary lending and document delivery
KÜRTI Lászlóné

According to the IFLA guidelines of interlibrary lending, there are three forms of ILL in the age of indirect access: national document supply centres (such as BLDSC, BNCP) with collections established especially for this purpose; query answering and document distribution systems (based on national union catalogues and the distribution of legal deposit copies, e.g. the National Széchényi Library); no central co-ordination, no union catalogue (like in Italy). We experience a period of limited indirect access. Instead of a mediator, it is possible to turn directly to the owner. The cases: transcontinental central catalogue (OCLC), regional union catalogue (LIBRIS), national general union catalogue (ZDB, Verbundkatalog); national central special catalogue (AGRALIN); the catalogue of one collection (TIB, Hannover); the catalogue of one collection focusing on the type of document (INIST). The study analyses these types. (pp. 35-40)

The foundation and plans of the János Neumann Society of Cultural Services
BÁNKESZI Lajosné

A public utility society was founded in 1997 to elaborate the plans of the János Neuman Multimedia Centre and Digital Library. Their main aim was to offer high level digital services to the public. Organising the digitisation of the most important documents and making them available through Internet belong to the tasks related to this goal. Beside digitised documents other electronic publications will also be collected in collaboration with the national library. Various services would be spread on three levels in a future building. The Budavár Multimedia Palace will be on the ground floor for the public and for foreigners where the cultural life and geographic beauties of Hungary will be shown in spectacular programmes. On level two the Digital Library will be available through Internet as well. Researchers will have their facilities on the third level. (pp. 41-43)

The changing role of children's libraries in Hungary in the 1990s
SZ. KOVÁCS Mária

The appearance of non-print media in children's libraries as well as the open space approach (unified library without walls) have marked out new paths for children's libraries. This resulted in changes in the attitude of librarians (e.g. the application of media pedagogy beside library pedagogy) and in readers' service as well. The author describes foreign trends and examples, then summarises the changes Hungarian children's libraries have gone through. The age of children's library users sometimes increases, at other times decreases. The author made a survey in 17 county, 46 town and 14 village libraries regarding the operation, tasks, and role of children's libraries, and the age of their users. Some places there is no lower limit to the use of the library, in other places it is three years. The upper limit is also flexible: 14, 16, or 18 years respectively. The growing significance of personal relationships is also an observable trend, as well as the fact that less time must be spent on training in library use supporting education since the level of school libraries is improving. However, it needs consideration what new tasks follow from the National Core Curriculum for children's libraries. Children's libraries must have the satisfaction of the personal interest of children as their primary aim, while school libraries will remain bases supporting education. The space, equipment, and the collection of the children's library must adapt better to the age and needs of children (e.g. space suitable for manual work, possibility for playing with puppets, playful programmes, the use of computers, etc.) (pp. 45-52)

Abroad

Geschaftspolitische Stellungnahme zum Deutschen Bibliotheksinstitut.
(Transl.: Felmer Ágnes) (pp. 64-67)

BEYERSDORFF, Günter: Das Deutsche Bibliotheksinstitut nach der Evaluation durch den Wissenschaftsrat Das Urteil.
(Transl.: Felmer Ágnes) (pp. 67-69)

Bewertungsbericht zum Deutschen Bibliotheksinstitut (DBI), Berlin.
(Transl.: Kövendi Dénes) (pp. 70-74)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

LINE, Maurice B.: "But what can be done about our bosses".
(Abstr.: Mikulás Gábor) (pp. 76-83)

CD-ROM demonstration

Databases of the Metropolitan Ervin Szabó Library on CD-ROM.
Sociological Information 1984-1994. (Rev.: Karbach Erika) (pp. 90-92)
A bibliography of literary criticism and studies 1961-1996.
(Rev.: Pesti Ernő) (pp. 92-93)

Book reviews

Ordered by Géza Fülöp, fulfilled by Géza Fülöp, or a comprehensive monograph on information.
FÜLÖP Géza: Az információ.
(Rev.: Futala Tibor) (pp. 95-97)

The future of libraries, the libraries of the future
CRAWFORD, Walt - GORMAN, Michael: Future libraries...; Taming the electronic jungle. (Ed. Mary Morley, Hayel Woodward).
(Rev.: Fülöp Géza) (pp. 98-104)

Concise, easy-to-learn basic text for courses in book history
KÓKAY György: Book-trade in Hungary.
(Rev.: Nagypál László) (pp. 105-109)

Up-to-date libraries, up-to-date methods. Two reviews from the library management series.
ZALAINÉ KOVÁCS Éva: A Total Quality Management (TQM) alkalmazása a könyvtárakban; TÉGLÁSI Ágnes: Változások menedzselése.
(Rev.: Koltay Tibor) (pp. 110-112)

A critical review of the manuscript of the library directory (1996)
Könyvtári Minerva 1996. (Ed. by Rácz Ágnes)
(Rev.: Gerő Gyula) (pp. 112-115)

Selected accession list of the Library Science Library

(pp. 116-122)

From foreign journals (Abstracts)

(pp. 123-206)

Inhaltsangaben

Eine Untersuchung über die Benutzung ausländischer Zeitschriften in der Bibliothek der Universität für Veterinärmedizin
OLÁH Edit

Die Zentralbibliothek der Universität für Veterinärmedizin (UfVM) als Landesfachbibliothek ist für die Literaturerwerbung und -versorgung im Bereich Veterinärmedizin in Ungarn zuständig. Ihre Benutzer sind die Lehrkräfte der Universität, die Studenten und die praktizierenden Tierärzte. Die Mitarbeiter der Zentralbibliothek untersuchten ihren Periodikabestand und stellten gemeinsam mit amerikanischen Kollegen die Liste der Kernzeitschriften des Fachbereichs zusammen. Diese Liste enthielt 1995 253 Titel von Lebenswissenschaften (ohne die Grenzgebiete) im Wert von 30 Mio HUF. Die Zentralbibliothek der UfVM besitzt jetzt 126 primäre Periodika als Informationsbasis. In Ungarn sind lediglich 152 aus den oben genannten Kernzeitschriften zu finden. Der Verfasser der Studie nahm in der ZB der UfVM und in weiteren 20 Fachbibliotheken eine Untersuchung vor, um die folgenden Fragen beantworten zu können: - welche sind die Zeitschriften, die am meisten gelesen werden; - welche sind die oft gesuchten doch nicht gefundenen Titel; - welche sind in unnötigen Exemplaren abonniert? Die Belesenheit wurde mit einem Fragebogen untersucht, die benutzten Zeitschriften wurden mit Hilfe eines Beobachtungsblattes registriert, die Anfrage nach Xerox-Kopien und Fernleihe wurde mit statistischen Methoden analysiert. Die wichtigsten Folgerungen: in den letzten 10 Jahren entstanden unersetzbare Ausfälle infolge der sinkenden finanziellen Quellen in den Zeitschriften des Fachbereichs Lebenswissenschaften; es gibt einen grossen Rückstand im Vergleich mit ähnlichen Einrichtungen Europas; ausser der ZB der UfVM sind keine vollständige Bestände in Ungarn, sie soll also weiterhin eine zentrale Rolle in der Anschaffung von Kernzeitschriften spielen, aber sie kann ohne entsprechende finanzielle Sondermitteln diese Aufgabe nicht erfüllen. (S. 13-23)

Nachweis elektronischer Zeitschriften im internationalen System ISSN
GAZDAG Tiborné

Das internationale ISSN-System verfolgte die Änderungen, die sich auf dem Gebiet der Publikationsformen und in der Entwicklung der Typographie und Reprographie vollgezogen hatten. Laut der ISSN-Norm und dem ISSN-Handbuch sollen die 60 nationalen Zentralstellen die Daten der einheimischer Periodika (unab-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hängig von ihren Trägern) erfassen, und jene Titelaufnahme im Tauschformat des Systems (USMARC) in die internationale Datenbank speichern lassen. Das Tauschformat wurde inzwischen mit neuen Feldern und Koden ergänzt. Die Zentralstellen, die das Datenverwaltungssystem ISSN-OSIRIS benutzen (als z.B. Ungarn), hatten keine Sorge mit dieser Umstellung. Die Titelaufnahmen folgen den Grundsätzen des ISBD/S, die Fragen der Erschliessung der elektronischen Veröffentlichungen werden an der jährlichen Sitzungen der Vertreter/innen aus den nationalen Zentralstellen besprochen. Das Ziel jeder Zentralstelle ist es, ihre Datei in einer möglichst vollständigen Form in der internationalen Datenbank wiederzusehen. Die ungarische ISSN-Zentralstelle führt aufgrund der eingelieferten Pflichtexemplare die Registrierung der auf CD-ROM und/oder Diskette erscheinenden Publikationen aus, aber sie kann erst seit ihrem Online-Anschluss Daten über elektronische Netzpublikationen liefern. (S. 24-34)

Die Benutzung elektronischer Datenbanken in der Fernleihe und Dokumentlieferung
KÜRTI Lászlóné

Nach den Richtlinien über die Fernleihe der IFLA entstanden drei Möglichkeiten für die Ausführung dieser Dienstleistung im Zeitalter des indirekten Zugangs: ein nationales Dokumentversorgungszentrum mit eigenem Bestand (BLDSC, BNCP); ein Anfrage- und Dokumentvermittlungszentrum (z.B. die Széchényi-Nationalbibliothek); kein Zentralkatalog (ZK), keine zentrale Koordinierungsstelle (Italien). Gegenwärtig lebt man im Zeitalter des begrenzt indirekten Zugangs: statt eines Vermittlers ist es einem möglich, sich direkt an den Fundort zu wenden. Die Fälle des Zugangs sind die folgenden: durch einen transkontinentalen Zentralkatalog (OCLC), durch einen regionalen ZK (LIBRIS), durch einen allgemeinen Landeszentralkatalog (ZDB, Verbundkatalog), durch einen Landeszentralsachkatalog (AGRALIN), durch den Katalog einer Sammlung (TIB, Hannover), durch den Katalog einer Sammlung, der nur auf eine Publikationsform fokussiert (INIST). Die Studie analysiert diese Typen. (S. 35-40)

Neumann-János-Multimedia-Gesellschaft
BÁNKESZI Lajosné

1997 wurde eine allgemeinnützige Gesellschaft in Budapest mit der Aufgabe errichtet, um die Pläne über das Neumann-János-Multimedia-Zentrum und seine digitale Bibliothek auszuarbeiten. Das Hauptziel der neuen Einrichtung ist es, einem breiten Kreis der interessierten elektronische Dienstleistungen von einem hohen Niveau anzubieten; dazu gehören natürlich die Digitalisierung der wertvollsten Dokumente und ihre Darbietung über das Internet. Neben den eigenen elektronischen Publikationen in enger Zusammenarbeit mit der Nationalbibliothek werden weitere Veröffentlichungen gesammelt. In dem zukünftigen Gebäude sind die Dienstleistungen in drei Stockwerken unterzubringen: im Erdgeschoss wird sich der Multimedia-Palast für das breite Publikum und für Ausländer befinden, wo die Kultur und die Sehenswürdigkeiten Ungarns mit imposanten Programmen präsentiert werden, im ersten Stock wird die digitale Bibliothek untergebracht werden, deren Dienstleistungen über das Internet erreichbar sein werden. Der letzte Stock wird den Forschern zur Verfügung stehen. (S. 41-43)

Rollenwechsel der Kinderbibliotheken in den 90er Jahren in Ungarn
SZ. KOVÁCS Mária

Die Ankunft der neuen Medien in den Kinderbibliotheken und die Konzeption "Offener Raum" (eine durchgängliche, einheitliche Bibliothek) schlug neue Wege für die Kinderbibliotheken. Dieser Situation zufolge ging eine Änderung in der Attitüde der Bibliothekare (z.B. Anwendung der Medienpädagogik neben Bibliothekspädagogik) und auch im Lesedienst vor. Die Verfasserin summiert nach der Darstellung ausländischer Tendenzen und Beispiele die Änderungen, die sich in den Kinderbibliotheken in Ungarn abspielten. Das Alter der Benutzer weicht in den Kinderbibliotheken ab. Die Verfasserin untersuchte vor einigen Jahren in 17 Bezirks-, 46 Stadt- und 14 Gemeindebibliotheken die Tätigkeit, die Aufgaben, die veränderte Rolle und das Alter der Bibliotheksbenutzer; es gab Einrichtungen, wo es keine untere Grenze gibt, anderswo können die Kinder erst ab dritten Lebensjahr Bibliothek besuchen. Die obere Grenze ist auch sehr flexibel: 14, 16, bzw. 18 Jahre. Einige merkliche Tendenzen sind zu sehen: es werden die persönlichen Kontakte immer wichtiger, und mit der Verstärkung der Schulbibliothek braucht man weniger Zeit für die Benutzerschulung. Aber es soll schon jetzt überlegt werden, welche neue Aufgaben nach der Einführung des Grundlehrplans in der Kinderbibliothek auftauchen werden. Die Kinderbibliotheken sollen vor allem die individuellen Leser bedienen, während die Schulbibliotheken die Hilfsmittel zum Unterricht geben. Die Raumgestaltung, die Einrichtung und der Bestand der Kinderbibliothek sollen sich stärker dem Alter und Anspruch der Kinder richten (z.B. Räume für die manuelle Tätigkeit, für Puppenspiel und spielerische Veranstaltungen oder Computerbenutzung usw. sichern.). (S. 45-52)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ausblick

Gesellschaftspolitische Stellungnahme zum Deutschen Bibliotheksinstitut.
(Übers.: Feimer Ágnes) (S. 64-67)

Das Deutsche Bibliotheksinstitut nach der Evaluation durch den Wissenschaftsrat. Das Urteil.
(Übers.: Feimer Ágnes) (S. 67-69)

Bewertungsbericht zum Deutschen Bibliotheksinstitut (DBI), Berlin.
(Übers.: Kövendi Dénes) (S. 70-74)

LINE, Maurice B.: "... aber was soll mit dem Chef passieren?"
(Zusammenf.: Mikulás Gábor) (S. 76-83)

KOLTAY Tibor: Traditionelle und elektronische Bibliotheken in Finnland: über eine Studienreise.
(S.84-89)

CD-ROM-Schau

Die Dateien der Hauptstädtischen Ervin Szabó Bibliothek auf CD-ROM.
Soziologische Information 1984-1994 (Rez.: Karbach Erika) (S. 90-92)
Literaturkritik und Literaturwissenschaft 1961-1996 : eine Bibliographie
(Rez.: Pesti Ernő) (S. 92-93)

Buchbesprechungen

Der es bestellte, hiess Géza Fülöp und sein Verfasser hiess auch Géza Fülöp, oder eine umfassende Monographie über die Information
(Rez.: Futala Tibor) (S. 95-97)

Die Zukunft der Bibliotheken, Bibliotheken der Zukunft
CRAWFORD, Walt - GORMAN, Michael: Future libraries; Taming the electronic jungle. (Ed. Mary Morley, Hazel Woodward)
(Rez. Fülöp Géza) (S. 98-104)

Ein bündiger, leicht lernbarer Grundtext zu Kursen über Buchgeschichte
KÓKAY György: Könyvkereskedelem Magyarországon.
(Rez. Nagypál László) (S. 105-109)

Moderne Bibliotheken - moderne Methoden: zwei Literaturberichte aus der Reihe "Bibliotheksmanagement"
ZALAINÉ KOVÁCS Éva: Anwendung des TQM in Bibliotheken; TÉGLÁSI Ágnes: Das Management der Änderungen
(Rez.: Koltay Tibor) (S. 110-112)

Meinung des Lektors über den Manuskript der Publikation "Bibliotheksminerva 1996" (Red.: Rácz Ágnes)
(Rez.: Gerő Gyula) (S. 112-115)

Auswahl aus den Neuerwerbungen der Fachbibliothek für Bibliothekswissenschaft

(S. 116-122)

Aus ausländischen Zeitschriften (Referate)

(S.123-206)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

TISZTELT OLVASÓ!

Nem túl gyakran adódik egy folyóirat életében az, hogy új köntösben, formailag megújulva jelenjék meg. Talán erre nincs is mindig szükség, de ahogy a hiedelem szerint az ember sejtjei is megváltoznak hétévenként, úgy időről időre nem árt egy formai változás a folyóiratok esetében sem. Most örömmel adhatunk hírt arról – ami az olvasó számára feltehetőleg már nem is hír, hiszen vélhetőleg a lapot kézben tartva olvassa e sorokat –, hogy a Könyvtári Figyelőnek is módja nyílott ilyen típusú változásra.

Mint a folyóirat újdonsült főszerkesztője, egy esztendővel ezelőtt úgy üdvözöltem a tisztelt olvasót, hogy nem tervezzük a folyóirat szakmai profiljának „drámai" megváltoztatását. A tanácsadó testületünkkel együtt kialakított véleményünk azóta sem változott e tekintetben, bár olvasóink felfedezhettek egy-két újdonságot például új rovatok formájában. Most – a *Nemzeti Kulturális Alap* támogatásával és jóvoltából – lehetőség nyílott az 1991 óta kialakított forma módosítására. Új borítónk remélhetőleg elnyeri majd olvasóink tetszését, s elképzeléseink szerint a megújult tipográfia is olvashatóbbá, korszerűbbé teszi majd a lapot. Bár az NKA támogatását többek között a szerkesztőség technikai felszereltségének javítására használtuk fel, lehetőségeink továbbra sem korlátlanok, de talán az új eszközök megkönnyítik majd a lap világhálózaton való ígért és nagyon várt megjelenését. Az új számítógép persze arra is lehetőséget nyújt, hogy a most kialakított formán változtassunk, így hát várjuk az olvasók észrevételeit, megjegyzéseit és javaslatait az új formával, s természetesen a folyóirat tartalmával kapcsolatban is.

Ha már a technikáról esik szó, itt említeném meg, hogy idei harmadik és negyedik számunk összevontan jelenik meg – technikai okokból... Hogy az előfizetőket mégse érje veszteség, térítésmentesen elküldjük az első félévben megjelenő különszámot mindazoknak, akik ezt kérik. A különszám a *Közművelődési könyvtárak egy új Európáért* címmel, a budapesti Francia Intézet és a Goethe Intézet által kezdeményezett 1997-es nemzetközi konferencia anyagát tartalmazza, vélhetőleg olvasóink komoly érdeklődését kiváltva.

Kegedüs Péter

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1998 ELSŐ FÉLÉVÉBEN JELENIK MEG A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ KÜLÖNSZÁMA **KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK EGY ÚJ EURÓPÁÉRT** CÍMMEL.
A KÜLÖNSZÁM AZ 1997 SZEPTEMBERÉBEN A BUDAPESTI FRANCIA INTÉZET, A GOETHE INTÉZET ÉS A MAGYAR KÖNYVTÁROSOK EGYESÜLETE ÁLTAL SZERVEZETT NEMZETKÖZI KONFERENCIA ELŐADÁSAIT TARTALMAZZA AZON A NYELVEN, AMELYEN AZ ELŐADÁS ELHANGZOTT (TEHÁT FRANCIÁUL, NÉMETÜL VAGY MAGYARUL). MAGYAR NYELVŰ REZÜMÉ SEGÍTI A KÜLFÖLDI ELŐADÁSOK MEGÉRTÉSÉT, A HAZAI SZERZŐK ELŐADÁSAIT IDEGEN NYELVŰ FORDÍTÁSBAN IS KÖZREADJUK, HOGY A KÜLFÖLDI KOLLÉGÁKNAK MÓDJUK LEGYEN ALAPOSABBAN MEGISMERNI A MAGYAR KÖNYVTÁROSOKAT FOGLALKOZTATÓ KÉRDÉSEKET.

A KONFERENCIA AZ ALÁBBI NAGYOBB TÉMÁKAT TÁRGYALTA MEG:
— MILYENEK LEGYENEK A HOLNAP EURÓPÁJÁNAK KÖNYVTÁRAI?
— A KÖNYVTÁRAK ÉS A TÁRSADALOM
— INFORMATIZÁLVA "LENNI VAGY NEM LENNI"
— A KÖNYVTÁRHASZNÁLÓK KÉPZÉSE
— A KÖNYVTÁROSOK ÉS KÖNYVTÁRLÁTOGATÓK

A KÜLÖNSZÁM 17 ELŐADÁS SZÖVEGÉT KÖZLI. HAZAI RÉSZRŐL: RAMHÁB MÁRIA, KRASZNAHORKAI GÉZA, NAGY ATTILA, PAPP ISTVÁN ÉS TÉGLÁSI ÁGNES VITAVEZETŐKÉNT ELMONDOTT GONDOLATAIT OLVASHATJÁK.

A KÜLÖNSZÁMOT INGYENESEN KÜLDJÜK ELŐFIZETŐINKNEK. VISSZAJELZÉST (A SZERKESZTŐSÉG TELEFONJÁN: 224-3795) ABBAN AZ ESETBEN KÉRÜNK, HA NEM TARTANAK IGÉNYT A TÖBBNYELVŰ SZÁMRA.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A külföldi állatorvosi folyóiratok olvasottságvizsgálata. Helyzetkép

OLÁH Edit

Az Állatorvostudományi Egyetem (ÁOTE) Központi Könyvtára – mint szakterületi báziskönyvtár – kettős szerepet tölt be:

- biztosítja az egyetemen folyó graduális, posztgraduális képzés és kutatás információs hátterét és dokumentum-bázisát, és
- az országban működő állatorvosi karok, a mezőgazdaság, a kis- és középvállalkozások, nem ritkán a kísérleti orvostudomány számára információs és dokumentum-szolgáltatást végez.

Az Országos Mezőgazdasági Könyvtárral 1995-ben kialakított gyűjtőköri együttműködés értelmében a Központi Könyvtár az állatorvos-tudományi irodalom országos gyűjtőhelye, e szakterületen kizárólagos felelősség terheli a primer és szekunder dokumentumok beszerzéséért, megőrzéséért és rendelkezésre bocsátásáért.

Potenciális olvasói nagyobbrészt az egyetemi oktatási és kutatási szférából származnak, de az Állatorvosi Kamara által is erősített ön- és továbbképzési követelmények mind több vidéki, praxisban működő állatorvos számára teszik szükségessé a magyar és külföldi szakirodalom napi elérését.

Közismert, hogy a tudományos életben az ún. élettudományok igen nagy folyóiratbázissal rendelkeznek szerte a világon. Amerikai kollégákkal együtt (Naomi Falkner, 1993; Cserey, 1993; National Library of Medicine, 1996) felmértük és összeállítottuk az állatorvosi magfolyóiratok jegyzékét, amely 1995-ben 253 címet tartalmazott (*1. sz. melléklet*). Ennek értéke hozzávetőlegesen 30 millió Ft körül mozoghat, amelyhez természetesen még igen sok határterületi (állattenyésztés, mezőgazdaság, orvostudomány, gyógyszerészet) témakör dokumentumai szükségesek.

A kiadványok árának emelkedése világszerte sok gondot okoz a tájékoztatási intézményeknek. A mi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1. táblázat
Az előfizetett *külföldi*, határterületi és magfolyóirat címek az áremelkedés függvényében 1993 és 1996 között

Év	*Cím*	*Forint*
1993	195	4.824.756
1994	157	5.089.978
1995	154	5.823.768
1996	126	7.488.449

2. táblázat
A kurrens folyóirat-beszerzés Európa állatorvosi szakkönyvtáraiban (Rump, 1997)

Könyvtár	*Kurrens periodikumok*
Veterinary University Vienna	856
Veterinary School Hannover	1380
Vet. Univ. Budapest	355*
Univ. Vet. Med., Lib. Kosice	263
Vet. Library, Univ. Helsinki	500
Vet. Lib. Free Univ. Berlin	750
Vet. Med. Lib. Univ. Coll. Dublin	390
Centr. Vet. Lib. Univ. Bologna	400
Vet. Med. Lib. Univ. Utrecht	800
Vet. Med. Lib. SVA Uppsala	535

*magyar és külföldi, ajándék és vétel együtt

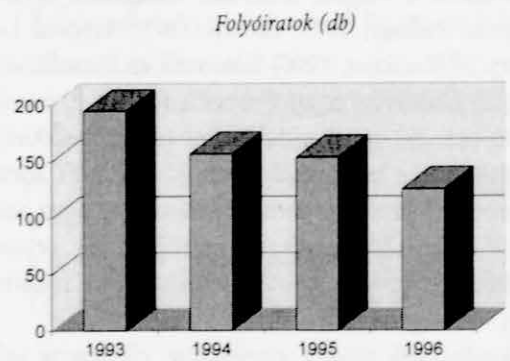
szakterületünkön elvégzett vizsgálat 1993-ban 12,77%, 1994-ben 9,5% és 1995-ben további 9,84% emelkedést mutatott (Fackler, 1996). A magyar könyvtárak állománygyarapítási költségeit a forint leértékelésének hatása még tovább csökkenti.

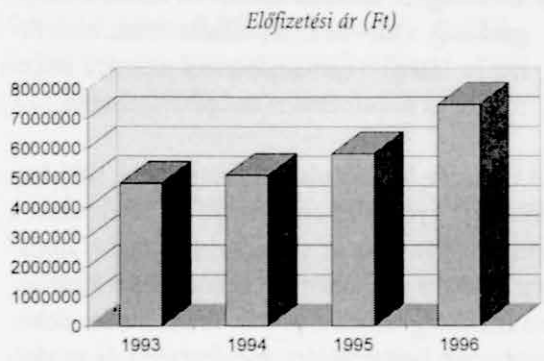
Az ÁOTE Könyvtár jelenleg már csak 8 millió Ft körüli összeget fordíthat külföldi folyóiratok vásárlására. Minden rendelkezésre álló egyéb eszközzel, így cserekapcsolatai révén is igyekszik továbbiakkal gazdagítani az állományt. E beszerzési forrásoknak köszönhetően 126 primer külföldi állatorvosi vagy határterületi folyóirat, valamint a magyar periodikus kiadványok képezik együttesen az információs hátterét annak a sokrétű szolgáltatásnak, amelyet felhasználói számára nyújt. Csakhogy e rendkívüli kihívásokkal egyre katasztrofálisabb pénzügyi feltételek között kell a Központi Könyvtárnak szembenéznie.

Erre nézve az utolsó négy év külföldi folyóirat-előfizetésre vonatkozó adatai nyújtanak információt (*1. táblázat*).

A fenti adatok áttekintése után kétség nélkül megállapítható, hogy – különösen az utóbbi négy évben – a források szűkössége szinte pótolhatatlan hiányokat okozott. Megjegyzendő, hogy a lemondások elsősorban határterületi és referáló folyóiratokat

A folyóiratok számának és előfizetési árának aránya az ÁOTE Központi Könyvtárában

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

érintettek. A további költségvetési megszorítások a könyvtár szolgáltatóképességét, az Egyetemen folyó oktató- és kutatómunkát és az állatorvosi kar információellátását alapjaiban veszélyeztetik.

Sajnálatos lemaradásunk Európa más állatorvosi szakkönyvtáraihoz képest különösen szembetűnővé válik az általuk beszerzett címek számának bemutatásával (*2. táblázat*).

Magyarországi könyvtárakban a 253 állatorvosi magfolyóiratból 152 található meg. Vizsgálatunkkal ennek a dokumentumbázisnak a fogadtatásáról kívántunk adatgyűjtéssel tájékozódni, valamint feltárni az optimális hasznosítás és esetleges bővítés lehetőségeit.

A felmérés közelebbi célja az volt, hogy megtudjuk:

- melyek szakterületünk legolvasottabb periodikumai,
- mely folyóiratok azok, amelyeket olvasóink gyakran keresnek, de magyarországi könyvtárakban nem elérhetőek,
- mely folyóiratok járnak – esetleg szükségtelenül sok példányban – más könyvtárakba vagy munkahelyekre.

A vizsgálatot az Állatorvostudományi Egyetemen kívül 20 további nyilvános és nem nyilvános könyvtárra terjesztettük ki, amelyekben szintén találhatók állatorvosi témájú szakfolyóiratok. Az intézmények felsorolását a *2. sz. melléklet* tartalmazza.

Az olvasottságról kérdőívvel, a kiválasztott periodikumokhoz csatolt figyelőlappal, a fénymásolat- és könyvtárközi kérések statisztikai elemzésével tájékozódtunk.

Az 1980-as évekig – a dokumentumok akkori ára mellett – a felsőoktatási és tudományos kutatóintézetekben dolgozó szakemberek számára természetes volt, hogy könyvtárukban meglegyenek a számukra szükséges könyvek és folyóiratok. A könyvtárosok ennek az igénynek főleg beszerzéssel tettek

3. táblázat

Az állatorvos-tudományi szakfolyóiratok előfordulása hazai szakkönyvtárakban 1985-1996

Könyvtár neve	*1985*	*1996*
ÁOTE Központi Könyvtára	130 cím	126 cím
Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ	32 cím	20 cím
Országos Állategegészségügyi Intézet Könyvtára	20 cím	14 cím
Állatgyógyászati Oltóanyag-, Gyógyszer- és Takarmány-ellenőrző Intézet Könyvtára	12 cím	6 cím
Phylaxia-Sanofi Rt. Könyvtára	28 cím	13 cím
MTA Állatorvostudományi Kutatóintézet Könyvtára	14 cím	8 cím
Kisállattenyésztési és Takarmányozási Kutatóintzet Könyvtára, Gödöllő	9 cím	4 cím
Mezőgazdasági Biotechnológiai Kutatóközpont Könyvtára, Gödöllő	6 cím	9 cím
PATE Állattenyésztési Kar Könyvtára, Kaposvár	15 cím	11 cím
Állattenyésztési és Takarmányozási Kutatóintézet Könyvtára, Herceghalom	15 cím	9 cím
PATE Mezőgazdaságtudományi Kar Könyvtára, Mosonmagyaróvár	5 cím	5 cím
PATE Központi Könyvtára, Keszthely	6 cím	4 cím
GATE Központi Könyvtára	6 cím	5 cím
DATE Állattenyésztési Főiskolai Kar Könyvtára, Hódmezővásárhely	5 cím	2 cím
EGIS Gyógyszergyár Rt. Műszaki Könyvtára	4 cím	0 cím

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

4. táblázat
A rangos állatorvosi folyóiratok előfizetése

Cím	*Impact factor*	*Példányszám 1985*	*1996*
American Journal of Veterinary Research	0.907	6	2
Animal Genetics	1.354	3	1
Animal Reproduction Science	0.709	3	1
Applied Animal Behaviour Science	0.842	4	1
Avian Diseases	0.774	6	4
Avian Pathology	0.734	1	1
Domestic Animal Endocrinology	1.254	1	1
Equine Veterinary Journal	1.011	0	1
Experimental Parasitology	1.865	2	1
International Journal of Parasitology	1.172	2	1
Journal of Animal Physiology and Animal Nutrition	0.719	4	2
Journal of Animal Science	1.316	8	2
Journal of Dairy Science	1.161	5	1
Journal of Fish Diseases	1.099	4	2
Journal of Medical and Veterinary Mycology	0.857	3	1
Journal of Veterinary Internal Medicine	1.099	0	1
Livestock Production Science	0.702	5	1
Medical Veterinary Entomology	1.231	0	1
Parasitology Research	0.898	2	1
Preventive Veterinary Medicine	0.767	2	1
Research in Veterinary Science	0.717	5	2
Theriogenology	1.395	2	3
Veterinary Immunology and Immunopathology	1.138	6	2
Veterinary Microbiology	1.076	3	2
Veterinary Parasitology	1.073	2	1
Veterinary Pathology	0.879	3	2
The Veterinary Record	1.014	5	3

5. táblázat
Magyarországon nem található állatorvos-tudományi magfolyóiratok

A folyóirat címe	*Előfizetési ár*
Journal of Veterinary Diagnostic Investigation	52942,- Ft
Veterinary Dermatology	52442,- Ft
Veterinary Research	51756,- Ft

eleget, esetenként a könyvtárközi kölcsönzésre támaszkodó kiegészítéssel.

Az 1980-as években a könyvtárat fenntartó szervezetek pénzügyi kereteinek csökkentése, a könyvtári anyagok árának az inflációnál nagyobb mértékű emelkedése és a valutaárfolyamok kiszámíthatatlansága együttesen vezettek elsőként a monográfiák, majd utóbb a folyóiratok és a folyamatos megrendelések (standing orders) visszafogásához. A jelenség folyóiratválság néven vált ismertté.

A folyamat az általunk megkérdezett 20 társintézményben is nyomon követhető. Az előfizetések számának csökkenését a következő kérdésünkre kapott válaszok bizonyították:

Milyen – nem csak előfizetett – állatorvosi folyóiratok jártak/járnak könyvtárukba az elmúlt 10 évben és jelenleg?

Az állatorvos-tudományi szakfolyóiratok előfordulásában az elmúlt 10 évben megmutatkozó változásokat a *3. táblázat* szemlélteti.

A felsorolt könyvtárakba járó címek között természetesen jelentős átfedések vannak. Külön ki kell emelni viszont a Haltenyésztési Kutató Intézet (Szarvas) Könyvtárát, ahol ugyan csak 4 állatorvosi folyóiratot szereznek be, de azok az országban kizárólag náluk találhatók meg.

Vizsgálatunkban az állatorvos-tudományi szakterület legmagasabb impact factorú folyóiratainak 1985-ös és 1996-os előfizetettségét is összehasonlítottuk. A legjelentősebb állatorvos-tudományi folyóiratok előfizetésének alakulását a *4. táblázatban* láthatjuk.

A könyvtárközi kérések alapján kitűnik, hogy több, gyakran keresett folyóirat egyáltalán nem érhető el Magyarországon. Az *5. táblázat* ezeknek a folyóiratoknak az adatait tartalmazza.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A felmérés eredményei

A továbbiakban olvasóink szempontjából vizsgáljuk meg, hogy melyek a legkeresettebb, legolvasottabb állatorvosi folyóiratok. Ennek mérésére többféle módszert alkalmaztunk.

Felhasználóinktól a legnagyobb együttműködést kívánó forma a figyelőlapos *statisztikai mintavétel* volt. Az általunk kiválasztott periodikumokhoz csatoltunk egy figyelőlapot, amelyen az olvasó kézbevételkor megjelölte a használat tényét. Az adatgyűjtés szeptembertől az év végéig tartott és a kurrens állományra vonatkozott.

Figyelembe kell venni, hogy olvasóink között nagy számban vannak olyanok, akik a kurrens periodikumokat a könyvtár időkímélő current contents szolgáltatása útján követik nyomon, illetve az Interneten keresztül tájékozódnak.

Ennek ellenére az Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtárába járó 126 vezető állatorvostudományi szaklap szinte mindegyikét legalább egy esetben kézbevették olvasóink a figyelőlapok tanúsága szerint. A vizsgálat eredménye alapján kimutatható, hogy a folyóiratok nyelve mellett leginkább tartalmi ismérvek befolyásolják az olvasottságot. A legolvasottabbak az angol nyelvű szaklapok. A szakemberek leginkább a szűkebb szakterületükhöz szorosan kapcsolódó témájú folyóiratokat részesítik előnyben. A klinikai munkában résztvevő állatorvosok átlagosan 5-féle folyóiratot olvasnak rendszeresen. A határterületi témákban érintett oktatók, kutatók a számukra szükséges információkhoz egyre gyakrabban csak *könyvtárközi kölcsönzés* útján jutnak hozzá.

A vizsgálatban alkalmazott másik módszerrel az olvasótermi másolatkérések és könyvtárközi kérések alakulását tanulmányoztuk. Ezek elemzése jól kiegészíthette, árnyaltabbá tette az olvasóink folyóirat-használatáról kialakult képet.

A könyvtárközi kölcsönzés elemzése szerint a Központi Könyvtárba érkező évi 350 állatorvosi folyóiratcikk-kérés 75%-a 34 folyóiratra vonatkozott. További 25 lapból egyszer vagy kétszer kértek más könyvtárak másolatot.

Az *olvasótermi fénymásolatkérésekből* reprezentatív mintaként egy őszi és egy téli hónapot választottunk ki. A vizsgált időszakban 667 cikkmásolatot igényeltek 82 folyóiratból, a következő megoszlásban:

Folyóirat (db)	*%*	*A cikkmásolatok száma*
46	56,0	1 - 5
13	16,0	5 - 10
14	17,0	11 - 20
6	7,3	21 - 50
3	3,7	50 -

Figyelemreméltó összefüggés mutatható ki a közlemények megjelenési ideje és a rájuk vonatkozó igények között. A kérések 65%-a 5 éven belül, 28%-a 5-10 éve megjelent közleményre vonatkozott. 10 évnél régebbi cikkekre esetenként jelentkezett igény.

Összesítve a három vizsgált módszerrel kapott adatokat megállapíthatjuk, melyek a legkeresettebb, legolvasottabb állatorvos-tudományi szakfolyóiratok. Ezt veszi számba a *6. táblázat.*

A vizsgálatból levont következtetések

Jelen felméréssel és a levont következtetések elemzésével az információt használó szakemberek szemszögéből kíséreltük meg áttekinteni a primer állatorvos-tudományi magfolyóiratokra vonatkozó igényeket, használati szokásokat. Összefoglalásként idézzük fel a vizsgálat néhány jelentős megállapítását:

- A folyamatosan csökkenő beszerzési keret következményeképpen az állatorvos-tudományi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

6. táblázat
A legkeresettebb állatorvosi szaklapok az olvasottság tükrében

Cím	*Figyelő lap*	*Másolat kérés*	*Könyvtár-közi*	*Összesen kérés*
The Veterinary Record	48	78	16	142
Journal of Dairy Science	3	68	14	85
Journal of the American Veterinary Medical Association	7	55	11	73
Journal of Animal Science	3	42	21	66
Journal of Small Animal Practice	27	29	5	61
Poultry Science	24	14	22	60
American Journal of Veterinary Research	2	39	9	50
Journal of Veterinary Pharmacology and Therapeutics	4	36	6	46
Deutsche Tierärztliche Wochenschrift	24	10	8	42
Veterinary Medicine	23	15	0	38
Journal of Equine Veterinary Science	26	6	5	37
Veterinary Surgery	18	19	0	37
Avian Diseases	3	12	22	37
Australian Veterinary Journal	3	21	12	36
Compendium on Continuing Education for the Practicing Veterinarian	21	12	3	36
Journal of Veterinary Medicine B	2	23	9	34
International Journal for Parasitology	24	13	0	33
Tierärztliche Praxis	20	3	3	26
Equine Practice	11	3	3	17
Theriogenology	0	15	0	15

szakirodalom-ellátásban nélkülözhetetlen primer információs forrást jelentő periodikumok vonatkozásában az utóbbi 10 évben jelentős visszaesés következett be, az állományban nehezen pótolható hiányok keletkeztek.

- Nagy az elmaradottság a hasonló gyűjtőkörű európai intézményekhez képest.

- A felmérés világosan megmutatja, hogy az országban nincs még egy olyan könyvtár, amely rendelkezne az állatorvosok számára szükséges folyóiratbázissal. Az állatorvos-tudományi magfolyóiratok országosan minimum egy példányos beszerzését a Központi Könyvtárnak a jövőben is vállalnia kell. Ennek a feladatnak azonban a minisztériumi, illetve egyetemi költségvetésben speciálisan a folyóiratok beszerzésére elkülönített külön támogatás híján szinte máris lehetetlen eleget tenni.

- Elengedhetetlenül szükséges lenne a könyvtárközi tevékenység finanszírozása a beszerzési keret terhére, annak érdekében, hogy a határterületen érintett szakemberek igényeit is ki tudjuk elégíteni.

A fejlődés lehetséges útja

Minthogy a könyvtárak lehetőségei igen korlátozottak, előtérbe kerül, s egyre nagyobb jelentőséget kap az erőforrások hatékony felhasználása. A Központi Könyvtár segítséget tud nyújtani a hatékony-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sági módszerek kidolgozásában, bevezetésében. A hatékonyságot az állománybeszerzés és -apasztás kérdésében, a dokumentumszolgáltató központok megismertetésében, a tájékoztató tevékenység minőségi, magas szintű megjelenítésében valósíthatjuk meg. Időszerű a munkaerőgazdálkodás, a szervezeti struktúrák elemzése is.

Javasolni fogjuk az országban 3-4 helyen is megtalálható folyóiratok (Avian Diseases, Theriogenology, The Veterinary Record) példányszámának csökkentését, hogy az országban nem megtalálható, de gyakran keresett, ugyancsak rangos folyóiratokat megrendelhessük.

A finanszírozási rendszerben bekövetkezett egyik legjelentősebb változás, hogy az intézményeknek maguknak kell gondoskodniuk – legalább részben – forrásaik biztosításáról. Ennek módja: szolgáltatásokért kapott térítési díjak felhasználása, szponzorok keresése, pályázatok, alapítványok létrehozása. Ezeknek a munkálatoknak az összehangolása, az információ és a tanácsadás fontos feladat. A Központi Könyvtár a jövőben is változatlanul törekszik arra, hogy aktív információs tevékenységével az állatorvosok minél szélesebb körét elérje.

Az új gazdasági szervezetben új követelmény a könyvtári és információs szolgáltatásokat kínáló cégek ajánlatainak összehasonlítása, értékelése, választás a felkínált lehetőségek között. Ezen a piacon való tájékozódás és a lehetőségek hatékony kihasználása gazdasági megtakarítással járhat. Az ajánlatokat a vásárlások esetén sok szempontból kell értékelni, és ehhez nagyon fontos egymás tapasztalatainak átvétele: az összehangolt beszerzés, a közös fellépés a piacon jelentős árkedvezménnyel járhat.

Mindaddig, amíg a szükséges cikket korszerű technológiával nem lehet ugyanolyan könnyen és gyorsan megtalálni, mint ahogy a polcon, a folyóiratok megléte kontra elérése probléma lesz a könyvtárak számára. Miközben szembesülnek a hagyományos gyűjtemények és az új formák közötti egyensúly megteremtésének kihívásával, szolgáltatásaik jobbítására olyan módszereket kell keresniük, amelyek a felhasználók számára is átláthatóak.

Zárszó

A fenti vizsgálati eredményekből adódó következtetésekhez hasonló gondolatot vet fel az országos szakirodalmi információpolitika előzetes rendszerterve: „... a könyvtári tájékoztatás meghatározó elemként van jelen az oktatás, a tudomány, a gazdaság és a kultúra területén, mivel a nemzetközi eredmények tárgyilagos és ellenőrizhető módon ezen a csatornán át jutnak hozzánk. A naprakész tájékozottság mind a fejlett országokhoz való felzárkózás, mind pedig fejlődésünk feltétele, a döntéshozatali mechanizmusok szakszerűségének egyik biztosítéka. Biztosítja a szakmai eredmények számbavételét és hasznosítását. E tekintetben *a hazai könyvtári szolgáltatásnak nincs alternatívája.*" (TMT 1994/10. szám, 388-389.p.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1.sz. melléklet
Az állatorvos-tudomány primer folyóiratai

1. Acta Medica Veterinaria (Olaszország)
2. Acta Veterinaria - Beograd (Jugoszlávia)
3. Acta Veterinaria - Brno (Csehország)
4. Acta Veterinaria et Zootechnica Sinica (Kína)
5. Acta Veterinaria Hungarica (Magyarország)
6. Acta Veterinaria Japonica (Japán)
7. Acta Veterinaria Scandinavica (Dánia)
8. Action Vétérinaire (Franciaország)
9. Advances in Animal Breeding and Genetics (Németország)
10. Advances in Animal Physiology and Animal Nutrition (Németország)
11. Advances in Animal Welfare Science (USA)
12. Advances in Small Animal Medicine and Surgery (USA)
13. Advances in Veterinary Science and Comparative Medicine (USA)
14. Alternatives to Laboratory Animals (Anglia)
15. American Farriers' Journal (USA)
16. American Journal of Veterinary Research (USA)
17. Angewandte Parasitologie (Németország)
18. Animal Behaviour (Anglia)
19. Animal Biotechnology (USA)
20. Animal Genetics (Hollandia)
21. Animal Health (USA)
22. Animal Pharm (Anglia)
23. Animal Production (Hollandia)
24. Animal Reproduction Science (Hollandia)
25. Animal Technology (Anglia)
26. Annales de Médecine Vétérinaire (Belgium)
27. Annales de Recherches Vétérinaires (Franciaország)
28. Annali della Facolta di Medicina Veterinaria Pisa (Olaszország)
29. Annali della Facolta di Medicina Veterinaria Torino (Olaszország)
30. Annual Review of Fish Diseases (USA)
31. Applied Animal Behaviour Science (Hollandia)
32. Aquaculture (Hollandia)
33. Archiva Veterinaria (Románia)
34. Archives of Animal Nutrition (Németország)
35. Archivio Veterinario Italiano (Olaszország)
36. Archivos de Medicina Veterinaria (Chile)
37. Archivos de Zootecnia (Spanyolország)
38. Arquivo Brasileiro de Medicina Veterinaria e Zootecnia (Brazília)
39. Ars Veterinaria (Brazília)
40. Asian-Australian Journal of Animal Sciences (Dél-Korea)
41. Australian Veterinary Journal (Ausztrália)
42. Australian Veterinary Practitioner (Ausztrália)
43. Avian Diseases (USA)
44. Avian Pathology (Anglia)
45. Állattenyésztés és Takarmányozás (Magyarország)
46. Beiträge zur Tropischen Landwirtschaft und Veterinärmedizin (Németország)
47. Berliner und Münchener Tierärztliche Wochenschrfit (Németország)
48. Blood-Horse (USA)
49. British Poultry Science (Anglia)
50. British Veterinary Journal (Anglia)
51. Buletinul Institutului Agronomic Cluj-Napoca / Seria Zootehnie si Medicina Veterinara (România)
52. Bulletin de l'Academie Vétérinaire de France (Franciaország)
53. California Veterinarian (USA)
54. Canadian Journal of Animal Science (Kanada)
55. Canadian Journal of Veterinary Research (Kanada)
56. The Canadian Veterinary Journal (Kanada)
57. Canine Practice (USA)
58. Chinese Journal of Veterinary Science and Technology (Kína)
59. Ciencia y Tecnica en la Agricultura (Kuba)
60. Comparative Animal Nutrition (Svájc)
61. Compendium on Continuing Education for the Practicing Veterinarian (USA)
62. The Cornell Veterinarian (USA)
63. Current Topics in Veterinary Medicine and Animal Science (Hollandia)
64. Dairy Goat Journal (USA)
65. Dairyman (USA)
66. Dansk Veterinaertidsskrift (Dánia)
67. Depeche Vétérinaire (Franciaország)
68. Deutsche Tierärztliche Wochenschrift (Németország)
69. Deutsche Zeitschrift für Biologische Veterinar-Medizin (Németország)
70. Deutsches Tierärzteblatt (Németország)
71. Developments in Animal and Veterinary Sciences (Hollandia)
72. Diseases of Aquatic Organisms (Németország)
73. Domestic Animal Endocrinology (USA)
74. DVM Newsmagazine of Veterinary Medicine (USA)
75. Egyptian Journal of Animal Production (Egyiptom)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

76. Episztimoniki Epeterida tes Kteniatrikes skholes (Görögország)
77. Equine Athlete (USA)
78. Equine Practice (USA)
79. Equine Veterinary Data (USA)
80. Equine Veterinary Education (Anglia)
81. Equine Veterinary Journal (Anglia)
82. Excerpta Veterinaria Lublin (Lengyelország)
83. Experimental Animals (Japán)
84. Experimental Parasitology (USA-Anglia)
85. FAO Animal Production and Health series (Olaszország)
86. Feedstuffs (USA)
87. Feline Practice (USA)
88. Fish Pathology (Japán)
89. Folia Veterinaria (Szlovák Köztársaság)
90. The Georgia Veterinarian (USA)
91. The Haryana Veterinarian (India)
92. Historia Medicinae Veterinariae (Dánia)
93. Hog Farm Management (USA)
94. A Hora Veterinaria (Brazília)
95. In Practice (Anglia)
96. Index of Vaterinary Specialities (Anglia)
97. Indian Journal of Animal Health (India)
98. Indian Journal of Animal Sciences (India)
99. Indian Journal of Poultry Science (India)
100. Indian Journal of Veterinary Medicine (India)
101. Indian Journal of Veterinary Pathology (India)
102. Indian Journal of Veterinary Surgery (India)
103. The Indian Veterinary Journal (India)
104. International Journal for Parasitology (Anglia)
105. Iowa State University Veterinarian (USA)
106. Irish Veterinary Journal (Írország)
107. Irish Veterinary News (Írország)
108. Israel Journal of Veterinary Medicine (Izrael)
109. Japanese Journal of Animal Reproduction (Japán)
110. The Japanese Journal of Veterinary Research (Japán)
111. Journal of the American Animal Hospital Association (USA)
112. Journal of the American Veterinary Medical Association (USA)
113. The Journal of Animal Morphology & Physiology (India)
114. Journal of Animal Physiology and Animal Nutrition (Németország)
115. Journal of Animal Production Research (Nigéria)
116. Journal of Animal Science (USA)
117. The Journal of Applied Rabbit Research (USA)
118. Journal of Diary Science (USA)
119. Journal of Equine Science (Japán)
120. The Journal of Equine Veterinary Science (USA)
121. Journal of Experimental Animal Science (Németország)
122. Journal of Fish Diseases (Anglia)
123. Journal of Medical and Veterinary Mycology (Anglia)
124. The Journal of Small Animal Practice (Anglia)
125. Journal of the Association of Veterinary Anaesthetists of Great Britain and Ireland (Anglia)
126. Journal of the Chinese Society of Veterinary Science (Taiwan)
127. Journal of the Egyptian Veterinary Medical Association (Egyiptom)
128. Journal of the Japan Veterinary Medical Association (Japán)
129. Journal of the South African Veterinary Association (Dél-Afrika)
130. Journal of Veterinary Diagnostic Investigation (USA)
131. Journal of Veterinary Faculty University of Tehran (Irán)
132. Journal of Veterinary Internal Medicine (USA)
133. Journal of Veterinary Medical Education (USA)
134. The Journal of Veterinary Medical Science (Japán)
135. Journal of Veterinary Medicine A (Anglia)
136. Journal of Veterinary Medicine B (Anglia)
137. Journal of Veterinary Medicine C (Anglia)
138. Journal of Veterinary Nutrition (Anglia)
139. Journal of Veterinary Pharmacology and Therapeutics (Anglia)
140. Journal of Wildlife Diseases (USA)
141. Journal of Zoo and Wildlife Medicine (USA)
142. Kisállatorvoslás (Magyarország)
143. Kleintier-Praxis (Németország)
144. Lab Animal (USA)
145. Laboratory Animal Science (Anglia)
146. Laboratory Animals (Anglia)
147. Livestock Production Science (Hollandia)
148. Lucrari Stiintifice - Institutul Agronomic Ion Ionescu de la Brad : Zootehnie medicina veterinara (Románia)
149. Lucrari Stiintifice - Institutul Agronomic N. Balcescu: Seria C. Medicina Veterinara (Románia)
150. Lucrarile Institutului de Cercetari Veterinare si Biopreparate "Pasteur" (Románia)
151. Magyar Állatorvosok Lapja (Magyarország)
152. Marine Mammal Science (USA)
153. Marine Pollution Bulletin (Anglia)
154. Le Medecin Vétérinaire du Quebec (Kanada)
155. Medical and Veterinary Entomology (Anglia)
156. Medicina Veterinaria (Spanyolország)
157. Medycyna Weterynaryjna (Lengyelország)
158. New Zealand Veterinary Journal (Új-Zéland)
159. Norges Veterinaerhogskole Arsberetning (Norvégia)
160. Norsk Veterinaertidsskrift (Norvégia)
161. Onderstepoort Journal of Veterinary Research (USA)
162. Österreichische Tierärzte-Zeitung (Ausztria)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

163. Parasitology Research (Németország)
164. Pesquisa Veterinaria Brasileira (Brazília)
165. Pferdeheilkunde (Németország)
166. Philippine Journal of Veterinary and Animal Sciences (Fülöp-szigetek)
167. Philippine Journal of Veterinary Medicine (Fülöp-szigetek)
168. Pig Veterinary Journal (Anglia)
169. Le Point Vétérinaire (Franciaország)
170. Polskie Archiwum Weterynaryjne (Lengyelország)
171. Poultry Science (USA)
172. Der Praktische Tierärzt (Németország)
173. Pratique Médicale & Chirurgicale de l'Animal de Compagnie (Franciaország)
174. Pratique Vétérinaire Equine (Franciaország)
175. Praxis Veterinaria (Jugoszlávia)
176. Preventive Veterinary Medicine (Hollandia)
177. Progress in Veterinary Microbiology and Immunology (Svájc)
178. Recueil de Médecine Vétérinaire de l'Ecole de Alfort (Franciaország)
179. Refuah Veterinarith (Izrael)
180. Reproduction in Domestic Animals (Németország)
181. Research in Veterinary Science (Anglia)
182. Revista Cubana de Ciencias Veterinarias (Kuba)
183. Revista da Sociedade Brasileira de Zootecnia (Brazília)
184. Revista Portuguesa de Ciencias Veterinarias (Portugália)
185. Revista Romana de Medicina Veterinara (Románia)
186. Revue d'Elevage et de Médecine Vétérinaire des Pays Tropicaux (Franciaország)
187. Revue de Médecine Vétérinaire (Franciaország)
188. Revue Scientifique et Technique Office International des Épizooties (Franciaország)
189. Scandinavian Journal of Laboratory Animal Science (Dánia)
190. Schweizer Archiv für Tierheilkunde (Svájc)
191. Seminars in Avian and Exotic Pet Medicine (USA)
192. Seminars in Veterinary Medicine and Surgery: Small Animals (USA)
193. Small Ruminant Research (Hollandia)
194. Sri Lanka Veterinary Journal (Sri Lanka)
195. State Veterinary Journal (Anglia)
196. Suomen Eläinlääkärilehti (Finnország)
197. Svensk Veterinaertidning (Svédország)
198. Tierärztliche Praxis (Németország)
199. Tierärztliche Umschau (Németország)
200. Tijdschrift voor Diergeneeskunde (Hollandia)
201. Transactions of the Royal Society of Tropical Medicine and Hygiene (Anglia)
202. Tropical Animal Health and Production (Skócia)
203. Tropical Veterinarian (Nigéria)
204. Turkish Journal of Veterinary and Animal Sciences (Törökország)
205. Vaccine (Anglia)
206. VET (Németország)
207. Veterinaer-medizinische Nachrichten (Németország)
208. Veterinaria (Jugoszlávia)
209. Veterinaria Argentina (Argentína)
210. Veterinaria Mexico (Mexico)
211. Veterinarija - Kiev (Ukrajna)
212. Veterinarija - Moszkva (Oroszország)
213. Veterinarna Szbirka (Bulgária)
214. Veterinarni Medicina (Csehország)
215. Veterinarno Medicinszki Nauki (Bulgária)
216. Veterinarski Archiv (Jugoszlávia)
217. Veterinarski Glasnik (Jugoszlávia)
218. Veterinarství (Csehország)
219. The Veterinary Allergist (USA)
220. Veterinary and Comparative Ophthalmology (USA)
221. Veterinary and Comparative Orthopaedics and Traumatology (Németország)
222. Veterinary and Human Toxicology (USA)
223. Veterinary Clinical Pathology (USA)
224. Veterinary Clinics of North-America / Equine Practice (Anglia)
225. Veterinary Clinics of North-America / Food Animal Practice (Anglia)
226. Veterinary Clinics of North-America / Small Animal Practice (USA)
227. Veterinary Dermatology (Anglia)
228. Veterinary Drug Registration Newsletter (Franciaország)
229. Veterinary Economics (Anglia)
230. Veterinary History (Anglia)
231. Veterinary Immunology and Immunopathology (Hollandia)
232. Veterinary Medical Review (Németország)
233. Veterinary Medicine (USA)
234. Veterinary Microbiology (Hollandia)
235. Veterinary News (Thaiföld)
236. Veterinary Parasitology (Hollandia)
237. Veterinary Pathology (USA)
238. Veterinary Practice (Anglia)
239. Veterinary Professional Topics / Cattle (USA)
240. Veterinary Professional Topics / Swine (USA)
241. Veterinary Quarterly (Hollandia)
242. Veterinary Radiology and Ultrasound (USA)
243. The Veterinary Record (Anglia)
244. Veterinary Research (Franciaország)
245. Veterinary Research Communications (Hollandia)
246. Veterinary Review (Ausztrália)
247. Veterinary Surgery (USA)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

248. Veterinary Technician (USA)
249. Vlaams Diergeneeskundig Tijdschrift (Belgium)
250. VMR Veterinary Medical Review (Németország)
251. Wiener Tierärztliche Monatschrift (Ausztria)
252. Wildlife Disease review (USA)
253. Zeitschrift für Versuchstierkunde (Németország)

2. sz. melléklet
Állatorvosi szakfolyóiratokat előfizető intézmények

Állategészségügyi Intézet (M 57)
Állatgyógyászati Oltóanyag-, Gyógyszer- és Takarmányellenőrző Intézet Könyvtára (B 1097)
Állattenyésztési és Takarmányozási Kutatóintézet Könyvtára (Hha 1)
CHINOIN Rt. Műszaki Könyvtára (B 191)
DATE Állattenyésztési Főiskolai Kar Könyvtára (H 24)
DATE Központi Könyvtára (D 4)
EGIS Gyógyszergyár Rt. Műszaki Könyvtár (B 252)
GATE Központi Könyvtára (G 1)
Haltenyésztési Kutatóintézet Könyvtára (Sza 6)
Kisállattenyésztési és Takarmányozási Kutatóintézet Könyvtára (G 2)
Magyar Természettudományi Múzeum Könyvtára (B 1002)
Mezőgazdasági Biotechnológiai Kutatóközpont Könyvtára (G 18))
MTA Állatorvostudományi Kutatóintézet Könyvtára (B 31)
MTA Balatoni Limnológiai Kutatóintézet Könyvtára (Ti 3)
Országos Állategészségügyi Intézet Könyvtára (B 819)
Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ (B 5)
PATE Központi Könyvtára (Ksz 2)
PATE Mezőgazdaságtudományi Kar Könyvtára (Mo 1)
Phylaxia-Sanofi Rt. Könyvtára (B 1307)

DIGITÁLIS DOKUMENTUMOK AZONOSÍTÓ SZÁMAINAK (DOI. Digital Object Identifier) rendszerét építi ki az Association of American Publishers által szervezett munkacsoport. Azonosító számot kapnak mind a kiadók, mind digitális termékeik. A használók az Internet útján állapíthatják meg, milyen digitális dokumentumokhoz juthatnak hozzá és kihez kell fordulniuk; a kiadók számára megkönnyíti a rendszer a szerzői jogdíjak adminisztrációját.
(Interlending and Document Supply, 1997. 1.sz.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az elektronikus időszaki kiadványok nyilvántartása az ISSN nemzetközi regisztrációs rendszerében

GAZDAG Tiborné

Elhangzott a Magyar Periodika Kör 1997. évi őszi konferenciáján, mely az Országos Széchényi Könyvtárban 1997. november 20-án került megrendezésre Az elektronikus dokumentumok a könyvtárakban témamegjelöléssel.

Bevezetés

Az ISSN nemzetközi rendszerének létrehozása (1972) óta a rendszer érdekeltségi körét jelentő időszaki kiadványok minden tekintetben jelentős változásokon mentek keresztül. Gondoljunk akár a kiadványok, akár a kiadványtípusok számszerű növekedésére, vagy a megjelenési formák sokféleségére, melyek magukon hordozzák a tipográfiai és reprográfiai fejlődés jegyeit, vagy éppenséggel (napjainkban egyre inkább) függetlenítik magukat a közzététel e hagyományos eljárásától. Például, a dokumentumok megjelenhetnek hang- vagy videókazettán, mikrofilmen vagy mikrofilmlapon, és számítógéppel olvasható formában is: mágnes- vagy kompaktlemezen, sőt, akár számítógép-hálózaton is. Az ISSN nemzetközi hálózatnak következetesen lépést kell tartania ezen jelenségekkel, hogy célját megvalósíthassa, azaz a tudomány valamennyi területén megjelenő időszaki kiadványokról számítógépes nyilvántartást vezessen. A Párizsban székelő ISSN Nemzetközi Központ, valamint a rendszerben működő több mint 60 ISSN nemzeti központ együttesen felelősek a világ időszaki kiadványtermésének tipológiai elbírálásáért, ISSN-nel történő azonosításáért, a kiutalt ISSN-ek helyes használatának ellenőrzéséért, az azonosított kiadványok nyilvántartásba vételéért, és az e nyilvántartásokból összetevődő nemzetközi adatbázis építéséért és karbantartásáért.

Elvi alapok

A nemzetközi nyilvántartási rendszer létrehozása egységes alapelvek alkalmazását és egybehangzó szemléletet feltételez a résztvevők oldaláról. Az alapelveket szolgáló előírásokat a rendszer kézikönyvvel rögzíti, a gyakorlati megvalósítás összhangja érdekében pedig az ISSN nemzeti központok vezetői minden évben összeülnek a problémák és a teendők megvitatására.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A bevezetőben említett változások, különösen pedig a nyomtatottól eltérő hordozón megjelenő publikációk az ISSN számadás és nyilvántartás rendszerét válaszadásra késztették. Az ISSN nemzeti központok igazgatóinak 1990. évi ülésén, Lisszabonban, már arról folyt a vita, hogyan kezeljék a hálózati központok az olyan mágneslemezeket vagy kompakt lemezeket, melyek tartalma egy-egy időszaki kiadvány. A kérdés megoldásához a vitafórum a kézikönyvben foglalt alapelvekhez nyúlt vissza. A rendszer előírásai a kezdetektől fogva külön figyelmet szenteltek a folyóiratok, újságok különféle kiadásváltozatainak, melyeket az illetékes központok önálló ISSN számokkal azonosítottak, és elkészítették saját rekordjaikat. Így kaptak külön azonosítót például országos napilapjaink budapesti és vidéki kiadásváltozatai, vagy a statisztikai kiadványok idegen nyelvű függelékkel ellátott, illetve anélkül megjelenő változatai, sőt, egyes folyóiratok síkírásos és Braille írásos kiadásai is.

Ebbe a kiadásváltozatokat megkülönböztető nyilvántartási rendszerbe magától értetődően illeszkedett be egy-egy időszaki kiadvány számítógéppel olvasható formában terjesztett változata. Maga az ISSN rendszer is, már akkoriban többféle fizikai hordozón tette hozzáférhetővé periodikusan megjelenő regiszterét: mágnesszalagon és mikrofilmlapokon – mindkét variánst saját ISSN azonosító számmal ellátva.

Az amerikai kollégák számára azonban nem volt ilyen egyszerű a kérdés, ott ugyanis némelyik nem nyomtatott időszaki kiadvány egy hordozóféleségen belül is többféle variánsban jelent meg: különféle kicsinyítési fokozatokkal előállított mikrofilmlapokon, vagy különböző méretű mágneslemezeken, vagy többféle karakter kódtábla felhasználásával. Végül az ISSN rendszer úgy oldotta meg a problémát, hogy az egyfajta fizikai hordozón belüli eltérő formátumok alkalmazását nem tekinti önálló kiadási tevékenységnek, így további ISSN-ekre és bibliográfiai rekordokra ezekben az esetekben nincs szükség.

Megjegyzésképpen: ebben az időben – tehát 1990-ben – Magyarországon mindössze 5 folyóiratról tudunk, amely mágneslemezen, vagy mágneslemez melléklettel jelent meg. Az elsők e műfajban a Cédrus Elektronikai és Szolgáltató Kisszövetkezet mágneslemez kiadványai voltak: a *Floppy lap* (1988-tól 1992-ig), *A bankár* (1989-től 1992-ig) és az *Alaplap* (1989-től 1990-ig), amely aztán három nyomtatott kiadványra vált szét, melyek közül az egyik megtartotta az *Alaplap* címet és mágneslemez melléklettel került megjelenésre (1990-től 1993-ig). E kiadványokon kívül ezidőben csupán az Országgyűlési Könyvtár által közreadott *Pressdok* jelent meg mágneslemezen (1989-től kezdve).

Visszatérve a bonyolultabb jelenségekhez: az amerikai kollégák gondjait tovább fokozta, hogy nagy mikrofilm-előállító cégek vették kézbe a könyvtári dokumentumok állományvédelmi célú reprodukálását, így az is előfordulhat, hogy az ilyen mikrofilmek kereskedelmi forgalomba kerülnek. Míg a dokumentumok állományvédelmi célú mikrofilmezése alapvetően nem jelenti azt, hogy ezzel egy új, önálló kiadásváltozat keletkezik – addig a mikrofilmen is, és nyomtatásban is közreadott és terjesztett periodikumok esetében mégiscsak önálló kiadványokkal, kiadásváltozatokkal állunk szemben.

Az előbbiekben vázolt problémamegoldások eredményeként kikristályosodott ISSN számadási alapelvek fogalmazódnak meg az időszaki kiadványok azonosító számozását szabályozó nemzetközi szabvány, az *ISO 32972* – közkeletű hazai nevén ISSN szabvány – revideált változatában is, amely (a vonatkozó jóváhagyási eljárások befejeztével) megjelenés előtt áll. Eszerint: időszaki kiadványnak minősül, és ezért ISSN számra jogosult – fizikai hordozójára való tekintet nélkül – minden olyan kiadvány, amely egymást követő részegységekből áll, és a befejezettség szándéka nélkül periodikusan

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vagy szabálytalan időközökben egyazon címen megjelenik.

Új mezők és kódok

Az ISSN szabvány és az ISSN kézikönyv szerint tehát az ISSN nemzeti központoknak el kell készíteniük a hazai impresszumú időszaki kiadványok azonosító leírását (bármely hordozón jelenik meg a kiadvány), és a rendszer csereformátumában kell azokat továbbítaniuk a nemzetközi adatbázis számára. Az ISSN rendszer csereformátuma a USMARC csereformátumon alapul, így az elvi megállapodásokat követő rekordszerkezetbeli változtatások is a USMARC-ból erednek.

Szükség volt egy kódra, amely azonosítja a hordozót, és szükség volt egy új mezőre, amely kapcsolatot létesít a különböző hordozókon publikált kiadásváltozatok között. A rekordszerkezet módosításáról, azaz a USMARC-ban kidolgozott lehetőségek átvételéről 1993-ban döntött az ISSN nemzetközi hálózata. Eszerint az információs kódokat tartalmazó *008*-as mező bővült egy *k* almezővel, melyben egy 2 karakter hosszúságú kód fejezi ki a hordozó mibenlétét – a különböző hordozókon megjelenő kiadásváltozatok közti rekordkapcsolatok létrehozása pedig a *776*-os alkalmazásával történik.

A módosult csereformátumra történő átállást természetesen minden egyes nemzeti központ adatszolgáltatási rendszerében végre kellett hajtani, miközben a nemzetközi adatbázisnak is fel kellett ké-

1. ábra

Keresés az ISSN nemzetközi regiszterének kísérleti, online változatában, az *ISSN Online*-ban (http://www.issn.org/search)

ISSN Online expert search screen

Query : online
Word count : online: 704
Matching query : 704
Search time : 0:000

Display records | Page 1 of 8, records 1 to 100

	ISSN	C.C	DATES	KEY TITLE
☐	1208-0195	CAN	1996-9999	!Earshot (Calgary. Online)
☐	1326-2270	AUS	1994-9999	AAO newsletter (Online) *Anglo-Australian Observatory newsletter(Online)*
☐	1207-7704	CAN	199?-9999	Ability network (Online)
☐	1087-2302	USA	1995-9999	<The >ABQ correspondent (Online ed.)
☐	1402-4020	SWE	1996-9999	Access (Stockholm. Online) *Web access*
☐	1081-3306	USA	1995-9999	Activists online
☐	1326-2262	AUS	1994-9999	AdLib (Townsville. Online)
☐	1063-2255	USA	1992-9999	Advances in online public access catalogs
☐	1402-4055	SWE	1996-9999	Affarsresenaren (Online)
☐	1075-2536	USA	1993-9999	Africa news online *Africa news on-line*
☐	1239-4386	FIN	1995-9999	African newsletter on occupational health and safe
☒	0807-0229	NOR	1996-9999	Akershusvelgeren (Online)
☒	0807-0695	NOR	1995-1995	Aktiv (Oslo. 1995. Online) *Velkommen til Aktiv*
☒	0807-0423	NOR	1996-9999	Aktuell rapport (Online)
☒	0807-7827	NOR	199?-9999	Alle menn (Online)
☐	1089-1463	USA	1995-9999	<The >America Online guide to multimedia online *Multimedia online*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szülnie a módosított formátumú rekordok fogadására. A legegyszerűbben azok a nemzeti központok tudtak eleget tenni e követelményeknek, amelyek bejelentési kötelezettségüket adatlapokon keresztül teljesítik, és ezen adatlapok számítógépes rögzítését a párizsi nemzetközi központ végzi el. Nem jelentett gondot az átállás azoknak a hálózati központoknak sem, amelyek az ISSN nemzetközi központ által rendelkezésre bocsátott és folyamatosan karbantartott ISSN-OSIRIS adatbázis-kezelő programot használják nemzeti adatbázisuk építésére és egyben az új rekordok exportálására. A párizsi központ 1994 nyarára ellátta az OSIRIS-felhasználókat – köztük a Magyar ISSN Nemzeti Központot is – egy megfelelően módosított programverzióval. A belső fejlesztésű programokkal és adatkonverzióval dolgozó, az adatszolgáltatást mágneslemezen, vagy méginkább mágnesszalagon teljesítő központok a szükséges számítógépes fejlesztést maguk végezték el.

A technikai fejlesztéssel együtt azonban a nemzeti központoknak az eddig bejelentett rekordjaikat is felül kellett vizsgálniuk, hogy saját adatbázisrészükben a hordozó kódjának feltüntetése megfeleljen a valóságnak. Kisebb adatbázisok esetében ez a felülvizsgálat csak néhány rekordot érintett – így például, a magyar adatbázisban a továbbfejlesztett szoftverre történő átálláskor, 1994-ben, összesen 8 rekordot kellett módosítani. A nagyobb központok esetében azonban többszáz rekord felülvizsgálatát igényelte az új rekordszerkezet alkalmazása (pl. az Egyesült Államok esetében mintegy 700 az érintett rekordok száma). Amint az eltelt évek bebizonyították, ilyen mennyiségű módosított rekord elkészítése a folyamatos feladatok teljesítése mellett meghaladta a nagy adatbázis-kezelők erejét. A nemzetközi központ éppezért a teljes csererekordok helyett kész fogadni olyan gépi listákat is, melyek az ISSN azonosítóhoz hozzárendelik a nyomtatott formától eltérő hordozó kódolt megjelölését, azaz a *008c-k* almező tartalmát és az esetleg hiányzó bibliográfiai kapcsolatot tartalmazó *776*-os mezőt.

A nyomtatottól eltérő kódok bejelentésének hiányában a nemzetközi központ a kérdéses *c-k* almező (pontosabban: pozíció) alkalmazását csak olymódon tudná bevezetni a teljes adatbázisban, hogy alapértékként a nyomtatott hordozó kódjával tölti fel a rekordokat, ahol egyéb információ nem áll rendelkezésére. Erre azonban mindmáig nem került sor – bár nyilvánvalóan, a több mint 800 ezer rekordot tartalmazó nemzetközi adatbázisnak csak igen kis százalékát érintené a félrevezető „alapérték" kódok jelenléte, ugyanakkor az is valószínű, hogy ezek éppen a legkeresettebb adatok lennének. Így a hálózati központok türelmet szavaztak, a nemzetközi központ pedig külön fájlban tárolja az egyébként folyamatosan érkező adatokat, várva a visszamenőleges átkódolások befejezését a nemzeti központok részéről.

A *776*-os mező bevezetése időközben már megtörtént, így az adatbázis használói sok esetben mégis kapnak egyfajta jelzést arról, hogy az adott kiadvány többféle hordozón jelenik meg. Az *1. ábra* egy keresés eredményét mutatja, melyet az egyelőre kísérleti üzemmódban (csak a hálózati központok számára) elérhető *ISSN Online* adatbázisban végeztünk el az *„online"* szóra keresve (a találatok száma 704). A találati listáról néhány címet kiválasztva a megjelenített rekordokban (lásd a *2. ábrát*) megtalálhatjuk az említett *776*-os mezőt, mely az eltérő hordozón megjelenő kiadásváltozatokat összekapcsolja.

Olyan esetekben, amikor a kiadvány csak egyféle hordozón jelenik meg, ám nem nyomtatásban, a felhasználó számára a kódjelzés híján nem marad olyan fogódzó, amely egyértelműen megmondaná, milyen formában teszik közzé a dokumentumot. Az ISSN rekordokban ugyanis a címhez nem járul kiadásjelzés, amely az eltérő hordozót megnevezné. Egy ilyen soknyelvű adatbázisban, ahol 144 nyelven megjelenő időszaki kiadványok adatai szerepelnek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2. ábra

Néhány, a Norvég ISSN Nemzeti Központ által bejelentett rekord, benne az eltérő hordozón megjelenő kiadásváltozat kulcscímét és ISSN-jét tartalmazó *776*-os mező

display : 9 records. Download (ISO2709)

```
001 08070229
008 960131c19969999norq rp b nor
012   &a1970324&b97C
022   &a0807-0229
082   &a324.248104
210   &aAkershusvelgeren&bOnline
222  0&aAkershusvelgeren&bOnline
245  0&aAkershusvelgeren
260   &aOslo&bAkershus høyre&c1996-
710 0 &aHøyre (Akershus)
776 2 &tAkershusvelgeren (Trykt utg.)&x0807-0210
```

```
001 08070695
008 960625d19951995norz rp b nor
012   &a1961106&b97A
022   &a0807-0695
082   &a248.8
210   &aAktiv&bOslo. 1995. Online
222  0&aAktiv&bOslo. 1995. Online
245  0&aAktiv
246  3&aVelkommen til Aktiv
260   &aOslo&bDet norske lutherske indremisjonsselskap&c<1995>
710 0 &aDet Norske lutherske indremisjonsselskap
776 2 &tAktiv (Oslo. 1995. Trykt utg.)&x0806-5438
779 2 &tFor fattig og rik (Online)&x0807-0652
```

```
001 08070423
008 961017c19969999nork rp b nor
012   &a1970103&b97B
022   &a0807-0423
082   &a306.77
210   &aAktuel. rapp.&bOnline
222  0&aAktuell rapport&bOnline
245  0&aAktuell rapport
260   &a<Oslo>&b<Nordic Publishing>&c1996-
776 2 &tAktuell rapport (Trykt utg.)&x0803-2874
```

```
001 08077827
008 961126c199?9999norm rp b nor
012   &a1970324&b97C
022   &a0807-7827
082   &a306.77
210   &aAlle menn&bOnline
222  0&aAlle menn&bOnline
245  0&aAlle menn
260   &aOslo&bNordic Publishing&c<199-?>-
776 2 &tAlle menn (Trykt utg.)&x0803-3366
```


A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

együtt, nem is lenne célszerű a kiadásjelzést tartalmazó szöveges információra hagyatkozni (ezért is döntött a hálózat a kódolt információ bevezetése mellett). Az ISSN regisztrációs rendszerben használt kulcscímek pedig nem feltétlenül tartalmazzák a dokumentum hordozójára vonatkozó releváns információt.

Főcím – kulcscím

Amennyiben a kiadvány főcíme egyedi, vagyis a nemzetközi adatbázisban ilyen cím még nem szerepel, a főcímet hozzárendeljük az ISSN-hez, és a rekordban kulcscímként szerepel. Így az első közt említett *A bankár* című floppylap, vagy például a *Csavarmenet* című CD-periodikum rekordjában a hordozó kódján kívül semmi sem jelzi, hogy e kiadványok történetesen nem nyomtatott dokumentumok. (*Vesd össze a 3/a és 3/b ábrákat.*)

3/a ábra

A *Csavarmenet* című CD-periodikum rekordja az *ISSN Online*-ban

display : 1 records. Download (ISO2709)

```
001 14169991
008 970522c19979999hunk55z b hun
012   &a0970609&b97C
022   &a1416-9991
080   &a379.8
210   &aCsavarmenet
222  0&aCsavarmenet
260   &aBudapest&bVAR
```

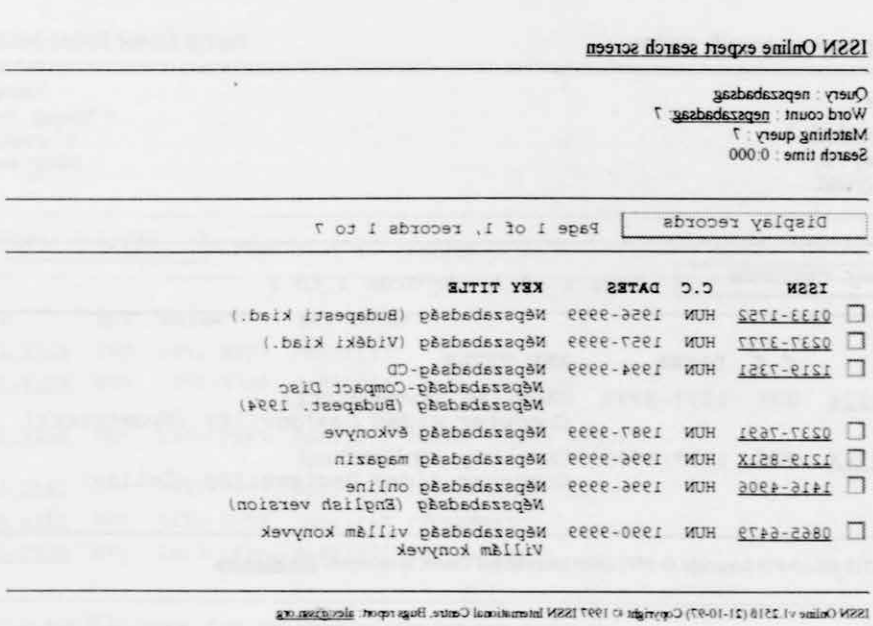
3/b ábra

A *Csavarmenet* című CD-periodikum rekordja a hazai, ISSN-OSIRIS adatbázisban

```
*** MFN 16594 ***
001: 14169991
008: 970522^bc^c1997^d9999^ehun^fk^g55^hz^ib^jhun^kcd
012: __^a1970609
022: __^a1416-9991
080: __^a379.8
210: __^aCsavarmenet
222: __^aCsavarmenet
260: __^aBudapest^bVAR
*** End 16594 ***
```

4. ábra

Keresés a „Népszabadság" címszóra az *ISSN Online*-ban. Az eltérő fizikai hordozó megnevezését a főcím tartalmazza.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ha az egyébként egyedi főcím önmagában is tartalmazza a fizikai hordozó megnevezését, akkor a felhasználó közvetlenül megkapja a vonatkozó információt (a regisztrációs rendszer előírásaitól függetlenül). Ilyen címek előfordulnak az *„online"* szó keresésével létrehozott találati listán is (lásd az *1. ábrát*). Vagy például, a *„Népszabadság"* címszóra keresve olyan találati listát kapunk (lásd a *4. ábrát*), melyen szerepelnek a *Népszabadság-CD* és a *Népszabadság online* címek: főcímek és egyben kulcscímek is. Hasonlóképpen „beszélő" címek a *Könyvek bibliográfiája floppyn* vagy a a *Magyar nemzeti bibliográfia. Könyvek bibliográfiája – WWW.*

Amennyiben a kiadvány főcíme nem egyedi, vagyis több, azonos című kiadvány kerül bejelentésre a nemzetközi adatbázisba, a főcímeket megkülönböztető információval kell ellátni, így belőlük kulcscímet konstruálni. Megkülönböztető információ lehet a megjelenési hely, ehhez járulhat még a megjelenés éve; nyelvi kiadásváltozatok megkülönböztetésére a megfelelő nyelvű kiadást jelző kifejezést használjuk (Deutsche Ausgabe, English edition, Magyar kiadás stb.), ha egyébként a címük azonos. Ha egy időszaki kiadvány egyazon címen jelenik meg nyomtatott formában és valamilyen egyéb hordozón, a kulcscím megalkotásakor a hordozóra utaló kifejezést használjuk megkülönböztető információként (lásd. az *5.* és *6. ábrákat*).

Az előzőekből látható, hogy a kulcscímalkotás mechanizmusa alapvetően változatlan maradt az újfajta hordozók megjelenésével. Ahogyan korábban is, a főcím egyediségétől függ a megkülönböztetés szükségessége, és a megkülönböztetés módja is követi a regisztrációs rendszerben eddig alkalmazott eljárásokat.

Ami igazán megváltozott, az a feldolgozás módja, az ehhez igénybe vett technikai eszközök – hiszen megváltoztak a címfelvétel forrásai.

5. ábra

A *CADvilág* folyóirat hagyományos és Internetes változatának kulcscímében a megkülönböztető információ (kerek zárójelben) a hordozó megnevezését tartalmazza.

ISSN Online expert search screen

Query : cadvi*
Word count : cadvi*: 2
Matching query : 2
Search time : 0:000

Display records Page 1 of 1, records 1 to 2

	ISSN	C.C	DATES	KEY TITLE
☐	1417-2224	HUN	1997-9999	CADvilág (Nyomtatott) *Computer Aided Designvilág (Nyomtatott)*
☐	1417-376X	HUN	1997-9999	CADvilág (Online) *Computer Aided Designvilág (Online)*

ISSN Online v1.2518 (21-10-97) Copyright © 1997 ISSN International Centre, Bugs report: alex@issn.org

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A leírás forrásai

Az ISSN nemzetközi regisztrációs rendszerében az időszaki kiadványok leírásai az ISBD(S) alapelveit követve készülnek. Lévén azonban az ISBD(S) 1988-as kiadású, nem tartalmaz (nem is tartalmazhat) útmutatást a számítógéppel olvasható dokumentumok szabványos leírásakor alkalmazandó speciális eljárásokról. E speciális kérdéseket, azaz a leírás forrásainak és a források sorrendjének meghatározását az ISSN nemzeti központok képviselői éves üléseik alkalmával megtárgyalták, és az így kialakított egységes álláspontokat követve végzik a regisztrációs munkát. A szabályozók a rendszer kézikönyvében is helyet kapnak majd, amikor annak revideálására sor kerül, de egyes, közelebbről érintett fejezetek kiegészítése, átírása már meg is történt.

Eleinte sok problémát okozott, hogy a számítógéppel olvasható, de kézzel fogható fizikai hordozón megjelenő időszaki kiadványok a címleíráshoz túlságosan sok forrással rendelkeznek. A doboz, a papírtok, a címke, az esetleges kísérő anyag kézhezvételkor, azonnal olvasható formában közölnek adatokat a kiadványról. Nagy volt a kísértés, hogy a nyilvántartásba vétel gyorsaságának érdekében rögtön elkészítsük a leírást. A könyvtáros társadalom azonban – és az ISSN regisztrációs rendszer is – úgy döntött, hogy ezek a források a leírás számára másodlagosak, és a számítógéppel előhívható, a kiadvány tartalmával együtt megjelenő források szolgáljanak elsődlegesként a leírás alapjául. Az ilyen kiadványok azonosítása tehát a képernyőn látható információk alapján történik. Emellett szól az a gyakorlat is, mely szerint a különféle lemezek tartalmát gyakran helyi hálózatokon keresztül szolgáltatják a felhasználók számára, akik ilyenformán a külső forrásokon található információkkal nem is találkoznak. Természetesen, minden további forráson talált adat megadható a leírásban – így a külső

6. ábra

Az „ápéritif" szó kulcscímként több megjelenési hellyel is szerepel az adatbázisban. Az *osloi* megjelenési helyhez eltérő fizikai hordozókon közreadott kiadásváltozatok kapcsolódnak.

ISSN Online expert search screen

Query : aperitif
Word count : aperitif: 6
Matching query : 6
Search time : 0:000

Display records Page 1 of 1, records 1 to 6

ISSN	C.C	DATES	KEY TITLE
0711-0944	CAN	1981-9999	Apéritif
0807-4429	NOR	1996-9999	Apéritif (Oslo. Online) *Aperitif*
0805-6218	NOR	1995-9999	Apéritif (Oslo. Trykt utg.) *Aperitif*
0283-3387	SWE	1980-9999	Apéritif (Stockholm)
0805-4150	NOR	1991-1993	Aperitif (Trondheim)
0345-0929	SWE	1963-1980	Apéritif med bar-nytt

ISSN Online v1.2518 (21-10-97) Copyright © 1997 ISSN International Centre, Bugs report: alex@issn.org

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

7. ábra

A *Népszabadság* CD-ROM kiadásváltozatának ISSN rekordja: a *222*-es mezőben a kulcscím, a *246*-os mezőben a címváltozatok.

display : 1 records. Download (ISO2709)

```
001 12197351
008 951228c19949999hunf55p b hun
012   &a3961030&b97A
022   &a1219-7351
080   &a070
210   &aNépszabadság-CD
222  0&aNépszabadság-CD
246  0&aNépszabadság-Compact Disc
246  4&aNépszabadság (Budapest. 1994)
260   &aBudapest&bHypermedia Syst.&bNépszabads. Rt.&bSajtóinformatika&c1995-
776 2 &tNépszabadság (Budapesti kiad.)&x0133-1752
776 2 &tNépszabadság online&x1416-4906
776 2 &tNépszabadság (Vidéki kiad.)&x0237-3777
```

forrásokon található címek címváltozatokként szerepelnek. Például, a *Népszabadság* CD-ROM változatának leírásakor a képernyő alapján megállapított kulcscím: *Népszabadság-CD* – a lemez külsején látható felirat azonban csupán: *Népszabadság*. Ez utóbbi borítócím kódolva került a címváltozatokat tartalmazó *246*-os mezőbe (lásd a *7. ábrát*).

A számítógéppel olvasható, de nem kézzel fogható fizikai hordozón megjelenő, a számítógépes világhálón, online módon közreadott kiadványok esetében többnyire éppen ellenkezőleg: túlságosan kevés forrás alapján kell azonosító leírást készíteni. Előfordul, hogy a címen és a számozási adaton kívül a kiadvány semmi további adatot nem közöl magáról (lásd a *8. ábrát*).

Más esetben éppen a címfej kialakítása hiányzik az online kiadványról. Egy elméleti matematika szaklapunk például így köszönti a világháló olvasóit: „Welcome to the *Electronic journal of the qualitative theory of differential equations*". A cím önmagá-

8. ábra

A *Nem csak Pesti est* online változatának leírásakor, a kötelező *260*-as mezőben, a megjelenési adatok feltüntetése (egyéb források híján) szögletes zárójelben, a nyomtatott kiadvány megjelenési adatai alapján történt.

display : 1 records. Download (ISO2709)

```
001 14173786
008 970724c19979999hunw55p b hun
012   &a0970818&b97D
022   &a1417-3786
080   &a379.8
210   &aNem csak Pesti est&bOnline
222  0&aNem csak Pesti est&bOnline
246  3&aPesti est (Online)
260   &a[Budapest]&b[Pesti Est Kft.]
776 2 &tNem csak Pesti est (Nyomtatott)&x1416-8200
```


A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

9. ábra

Az *Electronic journal of the qualitative theory of differential equations* hazai online folyóirat „címképernyőjének" kinyomtatott oldala.

Editors in Chief:

- T. A. Burton (Southern Illinois University at Carbondale, USA)
- L. Hatvani (Bolyai Institute, University of Szeged, Hungary)

Managing Editor:

- G. Makay (Bolyai Institute, University of Szeged, Hungary)

If the connection is slow then try one of our mirror sites or use e-mail to access the paper on our server.

General information:

- Purpose of this journal
- List of editors
- Subscription
- Information to authors

Current volumes of the journal:

- 1997
- 1998

Viewing the papers:

- Downloading and viewing the papers
- Viewing and printing DVI files
- Viewing and printing PostScript files
- Viewing and printing PCF files

If you have comments or suggestions on these WWW pages, then please feel free to contact us at the e-mail address ejqtde@server.math.u-szeged.hu.

ban nem is fordul elő a folyóirat további Web-oldalain, csak egy-egy oldal kinyomtatásakor jelentik meg a fejlécen (lásd. a *9. ábrát*).

Szerencsére akadnak olyan online kiadványok is, amelyek – nagyon előzékenyen – külön ikonnal teszik elérhetővé impresszumadataikat (például a *Pesti műsor* online változata: *http:// www.hungary.net/pestimusor/*), és arra is van példa, hogy az online kiadvány közli *saját* ISSN-jét. (Ez ritkaság, mivel általában, ha a kiadvány nyomtatásban is megjelenik, a nyomtatott változat ISSN-je kerül a képernyőre.)

Az előbbiekből kitűnik, hogy az online kiadványok azonosításakor és leírásakor ugyanolyan típusú adatokra van szükség, mint a hagyományos dokumentumok esetében. Az időszaki kiadványként történő minősítés is hasonló módon történik: ugyanazokat az időszaki kiadványra jellemző jegyeket kérjük számon az online publikációkon, mint egyéb hordozók esetén. Azaz: egymást követő részegységeket kell az online dokumentumoknak felmutatniuk ahhoz, hogy az időszaki kiadvány fogalmának megfeleljenek. Ez az ismérv különbözteti meg őket az online elérhető adatbázisoktól, vagy az informá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ciót tartalmazó és feltáró honlapoktól, amelyek – eltérő kiadványtípusra utaló jellemzőik folytán – nem jogosultak időszaki kiadvány azonosítóra, vagyis ISSN-re.

Összefoglalva

Az ISSN nemzetközi rendszerében sikerült az utóbbi évek során a meglévő alapelvekhez illeszkedő, jól használható szabályozókat kialakítani a különféle elektronikus hordozókon közzétett időszaki kiadványok azonosításához és nyilvántartásához. E kiadványfajták feldolgozásával a világ más-más tájain üzemelő ISSN nemzeti központok nem kis erőfeszítéseket tesznek, hogy nemzeti impresszumuk minél teljesebben szerepeljen a nemzetközi ISSN adatbázis rekordjai között.

A Magyar ISSN Nemzeti Központ is mindent megtesz annak érdekében, hogy e feladatnak megfeleljen. A kötelespéldány rendelet hatálya alá tartozó (mágneslemezen, CD-ROM-on megjelenő) számítógéppel olvasható időszaki kiadványok feldolgozása a *Magyar nemzeti bibliográfia. Időszaki kiadványok bibliográfiája* szerkesztőségével összehangoltan történik, és gyakorlatilag csupán a kötelespéldányok beszolgáltatásának függvénye. Sajnos, az online kiadványok terén a nemzeti központ csak igen rövid ideje tud eleget tenni adatszolgáltatási kötelezettségének a nemzetközi adatbázis számára, mivel a szükséges hálózati csatlakozás korábban nem állt rendelkezésre. Jelenleg a minimális műszaki feltételek mellett minimális emberi erőforrás jut e feladat teljesítésére, így az elmaradt feldolgozások hátraléka csak lassan apad. Ugyanakkor mindannyiunk érdeke, hogy a hazai online publikációk is adekvát módon képviselve legyenek a nemzetközi ISSN nyilvántartásban. E felelősségvállalás jegyében végzi munkáját a Magyar ISSN Nemzeti Központ, az Országos Széchényi Könyvtár gyarapítási és feldolgozó főosztályán.

Irodalom

1. *ISDS Manual.* - 2. rev. ed. - Paris : ISDS International Centre, 1986

2. *ISO 3297:1972 Information and documentation.* International Standard Serial Numbering

400 lipcsei joghallgató távolvasási akcióval tiltakozott a jogi kari könyvtár gyarapítási keretének drasztikus csökkentése ellen: egész éjszakára bentmaradtak olvasni a könyvtárban. Néhány professzor is velük tartott.

(DBI-Pressespiegel. 1998. febr.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Lógunk a Weben

avagy elektronikus adatbázisok felhasználása a könyvtárközi kölcsönzésben és a dokumentumszolgáltatásban

KÜRTI Lászlóné

Egy kis múltba tekintés: a közvetett hozzáférés kora

Az IFLA könyvtárközi kölcsönzéssel kapcsolatban kiadott alapelve és irányelvei kimondják, hogy minden ország a saját kiadványainak szolgáltatásáért felelős. Ennek megfelelően a könyvtárközi kölcsönzés és a dokumentumszolgáltatás terén az egyes országokban lényegében háromféle formáció jött létre a szolgáltatás gondozására.

a) Nemzeti dokumentumszolgáltató központ: erre a célra létrehozott és működtetett állomány (pl. BLDSC, Boston Spa, Nagy-Britannia; Bibliothèque Nationale Centre de Prêt, Versailles, Franciaország). Előnye az optimális szolgáltatás, gyorsaság, rugalmasság, hátránya, hogy a gyűjtemény létrehozása nagyon drága.

b) Kérés- és dokumentumközvetítő központ: általában a nemzeti könyvtárban vagy azzal szorosan együttműködve dolgozik; működése a központi katalógusokon, illetve a kötelespéldány-elosztáson alapul; állományát egyéb célra is használják, illetve csak korlátozottan használható könyvtárközi kölcsönzési és dokumentum-szolgáltatási célra. (Pl. Statsbibliothek, Arhus, Dánia: második nemzeti könyvtárként és egyetemi könyvtárként is funkcionál; OSZK könyvtárközi kölcsönzési osztály: az OSZK hungarika állománya nem kölcsönözhető.) Előnye, hogy az egész ország könyvtári dokumentumbázisa rendelkezésre áll, hátránya, hogy a közvetítés miatt a kérések teljesítési ideje sokkal hosszabb, mint az a) formáció esetében.

c) 0 formáció: Nincs semmiféle koordináló szerv a szolgáltatás irányítására, nincs központi katalógus, a nyilvántartás hézagos, csak az egyes könyvtári állományok vannak és a jóreménység.

A következmény: lassú, nehézkes szolgáltatás, illetve szolgáltatás-képtelenség. (Példaként Olaszországot említhetjük. Az olasz dokumentumokra vonat-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kozó kéréseket általában háromszor-négyszer kell eljuttatni különböző nagykönyvtárakhoz.)
Jelenleg a közvetett hozzáférésen alapuló rendszerek gyökeres átalakulásának vagyunk tanúi.

A jelen: a korlátozottan közvetlen hozzáférés kora

A távoli adatbázisokkal való kapcsolatba lépés lehetősége a könyvtárközi kölcsönzés és a dokumentumszolgáltatás új alapokra helyezését jelentette. A közvetítő igénybe vétele helyett, mód nyílt arra, hogy közvetlenül a lelőhelyhez forduljanak.
Milyen kritériumai vannak a könyvtárközi kölcsönzés és a dokumentum-szolgáltatás számára ideálisan használható adatbázisnak?
a) Minél nagyobb számú bibliográfiai és lelőhelyadatot tartalmazzon. Minél többféle nyelvű és típusú dokumentum leírását tartalmazza.
b) Kapcsolódjék hozzá online rendelési lehetőség.
c) Biztosítsa a szolgáltatással kapcsolatos kommunikációt.
d) A szolgáltatással kapcsolatban fölmerülő költségeket kezelje egyszerűen, gyorsan és megbízhatóan.
Az általunk használt adatbázisokat a következőképpen osztályozhatjuk:
a) transzkontinentális központi katalógus,
b) regionális központi katalógus,
c) országos általános központi katalógus,
d) országos központi szakkatalógus,
e) egy gyűjtemény katalógusa,
f) egy gyűjtemény katalógusa, bizonyos dokumentumtípusokra korlátozva.

Transzkontinentális központi katalógus (OCLC)

Az OSZK 1995 második felében kapcsolódott be az OCLC PRISM nevű könyvtárközi kölcsönzés rendszerébe lekérdezőként és megrendelőként. Azóta a hálózati lehetőségektől függően folyamatosan használjuk a rendszert.
Miért éppen az OCLC?
A könyvtárközi kölcsönzésben és a dokumentumszolgáltatásban az angol-amerikai szakirodalom uralkodó szerepet tölt be. A közvetett hozzáférés korában ezeket a dokumentumokat európai könyvtáraktól igyekeztünk megszerezni, mivel hagyományos kapcsolataink nagyon jól működtek, és az amerikai könyvtárak nem fogadtak és ma sem fogadnak el hagyományos kéréseket.
Az európai kapcsolat nem tudta megoldani azt a problémát, mi történjék azzal a kéréssel, amely végigjárta Európa mindazon országait (Hollandia, Nagy-Britannia, Németország, Svájc, Svédország), ahonnan szolgáltatást remélhettünk, de mindenhonnan nemleges válasz érkezett.
A megoldást ez esetben az OCLC jelentette számunkra.
Az OCLC meglehetősen régen, 1971. augusztus 26-án kezdte meg működését, eredetileg mint Ohio Computer Library Centre. Transzkontinentális osztott és központi katalógusként a következőket tartalmazza:

- Kb. 40 millió bibliográfiai rekord, 600 millió lelőhelyadat, 360 nyelvű dokumentum, a következő dokumentumtípusokra kiterjedve: könyv, időszaki kiadvány, av-anyag, térkép, kézirat, levéltári anyag, hangfelvétel, kotta, számítógépes fájl.

- Bár szerepel benne a BLDSC, a Bibliotheque Nationale Centre de Pret és sok más európai és ázsiai állomány, az elektronikus könyvtárközi kölcsönzési hálózatban „csak" kb. 6000 amerikai és kanadai könyvtár vesz részt.

- Előnye, hogy gyakorlatilag majd minden keresett dokumentumot megtalálunk benne, és a kérést egyszerre öt lelőhellyel lehet összekapcsolni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Hátránya, hogy a nagy távolság miatt tetemes a postaköltség, és – mivel hagyományos kapcsolataink nem alakultak ki – rövid és betarthatatlan határidőket szabnak meg.

- Ami az állomány nagyságát illeti, az első feltételt az OCLC maradéktalanul teljesíti. Kifogásolni talán az időszaki kiadványok területén lehet, hogy csak igen kevés könyvtár részletezi az évfolyamot és a kötetet, így az állományok esetleges hiányai nem láthatók a kereséskor. Raktári jelzetet nem tartalmaz.

- Az online ordering rész szintén jól kidolgozott, számos, a kéréssel és a kérővel kapcsolatos adat szerepel a kérőlapon, például, hogy mennyi ideig aktuális a kérés, a kérő mennyit hajlandó fizetni. A lelőhelyekkel kapcsolatos információk általában széles körűek és pontosak. A legtöbb esetben biztonsággal tudható, hogy az adott lelőhely milyen gyorsan, milyen formában és mennyiért teljesít.

- A kért dokumentumot a kérés indításakor 5 lelőhellyel lehet összekapcsolni. A kérés egymás után keresi föl a lelőhelyeket. A lelőhely igennel vagy nemmel válaszolhat. Az első esetben a kérés nem megy tovább. A szolgáltató közli az esetleges plusz feltételeit, amelyekre a kérőnek módja van igennel vagy nemmel válaszolni. Nemleges válasz esetén a kérés a következő lelőhelyet keresi föl. Ha mind az 5 lelőhely elutasítja a kérést, akkor az újra indítható, új lelőhelyekkel.

Az a kívánalom, hogy az OCLC biztosítsa a kéréssel kapcsolatos kommunikációt, nem mindig teljesül. Sok esetben nem derül ki egyértelműen, hogy a kérés miért marad teljesítetlen, így a kérő bizonytalanságban marad.

Az utolsó kritériumnak viszont maradéktalanul megfelel. Ahhoz képest, hogy milyen sok kérés fut át a rendszeren, a financiális kezelés igen egyszerű és rugalmas. Ez az ún. IFM (ILL Fee Management), azaz könyvtárközi kölcsönzésidíj-kezelő rendszernek köszönhető. Ennek lényege röviden a következő: Az adatbázis-forgalmazónak befizetett depozit összegből nemcsak a keresés és a rendelés költsége vonható le, hanem a szolgáltatás költsége is, ha ebbe mind a kérő, mind a szolgáltató könyvtár beleegyezik.
Aki kezelt már számlákat, az tudja, hogy milyen munka- és időigényes a banki átutalások elindítása, valamint a reklamációk kezelése.

Regionális központi katalógus

Erre példa a LIBRIS, amelyet a stockholmi Királyi Könyvtár gondoz.
A LIBRIS a skandináv országok könyvtári állományának központi katalógusa, Svédország, Norvégia, Finnország és Dánia tudományos könyvtárai vesznek részt benne.
Kb. 3 millió címet tartalmaz. A benne szereplő dokumentumtípusok a következők: könyv, periodikum, térkép, kotta, elektronikus kiadványok. A svéd nemzeti irodalom 1866-tól hiánytalanul szerepel benne. Online rendelési lehetőség központilag nincs hozzákapcsolva, tehát csak egyes lelőhelyek fogadnak el elektronikus megrendelést. Ugyanígy esetleges a kéréssel kapcsolatos kommunikáció. Költségkezelő rendszere nincs, tehát egyedi számlázásra kell számítanunk.

Országos általános központi katalógus

Egy országra kiterjedően bizonyos típusú könyvtárak állományában meglevő, alapvető dokumen-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tumtípusokra kiterjedő két adatbázis: a ZDB (Zeitschriftendatenbank) és a Verbundkatalog.
Az első az időszaki kiadványok, a második pedig a monográfiák leírásait tartalmazza, de további alapvető különbségek is vannak közöttük.

Zeitschriftendatenbank
A német tudományos könyvtárak állományában meglévő időszaki kiadványok osztott és központi katalógusa. Jelenleg kb. 900 000 címet és 4 000 000 lelőhelyadatot tartalmaz.
Németországban az egyetlen egységes szabályok szerint szerkesztett katalógus. Létrehozását és fejlesztését nagy viták kísérték, de ma már bebizonyította a létjogosultságát, hiszen a világ minden táján használják. Mind a német, mind a külföldi időszaki kiadványok leírását tartalmazza, a lehető legnagyobb pontossággal, kötetekre lebontva, jelzetekkel ellátva.
A lelőhelykódra rálépve nem túl részletes információhoz jutunk, de megtudhatjuk a könyvtár nevét és a címét, a telefonnal, faxszal és az email-címmel együtt. Arról, hogy a lelőhely milyen feltételekkel szolgáltat, egy külön nyomtatott tájékoztatóból informálódhatunk. Fontos tudni, hogy nem minden lelőhely fogad el online kérést. A hagyományos és az online kérés fogadása között ma még a német könyvtárak többsége különbséget tesz. Jelenleg az online rendelés nem működik, jövőre ígérik az újra indítást. Változás már most érezhető annyiban, hogy ingyenessé tették a keresést, és az online rendelés árát is lényegesen csökkenteni szándékoznak.
Szeretnék beszámolni itt egy nagyszabású programról, amelynek az indításánál szerencsém volt részt venni. A Staatsbibliothek zu Berlin Preussischer Kulturbesitz és a Deutsches Bibliotheksinstitut, előbbi a könyvtári részért, utóbbi a technikai részért felel, egy új nemzetközi együttműködés módjait keresi, amelynek célja egy közép-kelet-európai osztott és központi katalógus létrehozása.
Potenciális résztvevői: Ausztria, Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Oroszország és Magyarország. Úgy tűnik, hogy rajtunk kívül jelenleg egyetlen ország sincs a meghívottak között, amely kész adatbázist fel tud ajánlani. Magyar részről mind az MNB IKB (Magyar nemzeti bibliográfia. Időszaki kiadványok bibliográfiája), mind az NPA (Nemzeti Periodika Adatbázis) bedolgozása szóba került. Rendkívül fontosnak tartom, hogy ilyen nívós adatbázisban szerepelhetünk, mivel növelni fogja az érdeklődést irányunkban.

Verbundkatalog
A Verbundkatalog a német tudományos könyvtárak állományában meglevő monográfiák, gyűjteményes művek és disszertációk leírását és lelőhelyeit tartalmazza. Főképpen 1966 és 1996 között megjelent kiadványok szerepelnek benne, tehát nem teljes. Kiterjed mindenféle nyelvre, mindenféle tudományterületre, tartalmazza a mikroformátumok bibliográfiai leírását is.
Ellentétben az előbb tárgyalt ZDB-vel, amelyet egységes szabályok alapján szerkesztenek, a Verbundkatalog a regionális központi katalógusok bibliográfiai és lelőhely-adataiból tevődik össze. Ennek megfelelően távol van az egységességtől, tükröződnek benne az egyes régiók szerkesztési különbségei, sok a párhuzamosság és a hiba. Ennek ellenére óriási kincsesház, amelyben a keresés gyakran igen jó eredményeket hoz.

CNN és Pancatalogue
Ugyanebbe a csoportba tartozik a két francia adatbázis, a CCN és a Pancatalogue, előbbi az időszaki kiadványokat, utóbbi a monográfiákat tartalmazza. Az adatbázisokat az ABES, a felsőoktatási könyvtárak társulása gondozza. A CCN 280 000 periodikumcímet tartalmaz, a résztvevő könyvtárak száma 2850. A Pancatalogue-ban több mint 2 millió cím és több mint 1 millió lelőhelyadat van. Mivel nemrég került sor a szerződés aláírására, tapasztalataink még nincsenek.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Országos központi szakkatalógus

Az AGRALIN, a wageningeni Mezőgazdasági Egyetem által gondozott holland mezőgazdasági központi szakkatalógus 540 000 bibliográfiai rekordot tartalmaz, és az említett egyetemi könyvtári állományon kívül 68 holland mezőgazdasági kutató intézet állományában meglevő dokumentumok (könyvek, időszaki kiadványok, konferencia-anyagok) bibliográfiai leírásait és lelőhelyeit tartalmazza jelzettel együtt. A katalógusban a növénytermesztés, az állattenyésztés, az erdőgazdálkodás, a környezettudományok, az élelmiszeripar és a genetikai területén megjelent, bármilyen nyelven publikált szakirodalom szerepel.
A keresési szempontok korlátozottak, például nem lehet ISBN-re vagy ISSN-re keresni, de igen jó online rendelés csatlakozik hozzá. A kérőlap nagyon szépen ki van dolgozva, lehetőség van normál és sürgős kérésre, postai és faxon való teljesítésre, sőt ARIEL (számítógépes dokumentum-közvetítés) lehetőséget is felajánl. A fizetés történhet számlával és hitelkártyával. A kéréssel kapcsolatos kommunikáció e-mailen történik. A kérés teljesítése bármelyik, a katalógusban szereplő, szolgáltatható dokumentummal történhetik.

Egy gyűjtemény katalógusa

Szűkebb az az adatbázis, amely csak egy könyvtár állományát tartalmazza. Erre példa a TIB (Universitätsbibliothek und Technische Informationsbibliothek) Hannover, amely egyetemi könyvtár és országos műszaki könyvtár is egyben. (A TIB állománya 3 millió könyv, 18 000 időszaki kiadvány, 1,5 millió mikroformátum, amelynek nagy része jelentés.)
Az online rendelés lehetőségei igen sokrétűek, itt is lehetséges a sürgős intézés, a faxon teljesítés, kísérletképpen az ARIEL is működik.
Említésre érdemes, hogy a TIB Hannover az egyetlen német könyvtár, amelyben mind a hagyományos kérésnek, mind az online kérésnek egyforma az ára. A hozzáférés csak jelszóval és azonosítóval, előzetes depozit létesítésével lehetséges.

Egy gyűjtemény katalógusa, bizonyos dokumentumtípusokra korlátozva

Ebbe a csoportba tartozik a francia INIST adatbázis, amelynek fontos része a műszaki és természettudományos időszaki kiadvány gyűjtemény. 23 000 kurrens periodikumcímet és emellett 56 000 reportot tartalmaz, továbbá a francia szürke irodalom nemzeti központja. 60 000 francia és külföldi konferencia-anyag és 100 000 doktori disszertáció leírása is szerepel benne. Fontos tudni, hogy gyűjti nemcsak a természettudományok, hanem a humán és társadalomtudományok területén benyújtott disszertációkat is.
Online rendelés a keresés után lehetséges, kitölteni csak a kötet-, szám- és oldalszámadatokat, illetve a cikk szerzőjét és címét kell.
Árai meglehetősen magasak, és szerzői jogdíjat is felszámolnak.

Befejezésként

Az eddig ismertetett távoli adatbázisokhoz való hozzáférés voltaképpen csak a könyvtárközi kölcsönzés és a dokumentum-szolgáltatás első fázisát jelenti: a kérés adatainak azonosítását, ellenőrzését, kiegészítését, illetve korrekcióját, lelőhelyek hozzárendelését és a kérés lelőhelyre továbbítását. A dokumentumszolgáltatás számítógépes módjai még csak most vannak kialakulóban.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A SZÖVEGBEN ELŐFORDULÓ RÖVIDÍTÉSEK FELOLDÁSA ÉS A HOZZÁFÉRÉSEK

BLDSC / British Library Document Supply Centre, Boston Spa ❀ a számítógépes kérésközvetítő elérése: telnet: art-tel.bl.uk (azonosító és jelszó szükséges)
OCLC / Online Computer Library Centre, Dublin, Ohio
IFM / ILL Fee Management, az OCLC könyvtárközi kölcsönzési számlakezelő rendszere
LIBRIS ❀ elérése: http://www.libris.kb.se (szabad hozzáférés)
DBI / Deutsches Bibliotheksinstiut, Berlin ❀ az adatbázisok elérése: http://www.dbilink.de
ZBD / Zeitschriftendatenbank, Verbundkatalog / azonosító és jelszó szükséges
ABES / Agence Bibliographique de l'Enseignement Superieur / adatbázisok elérése:
CCN-PS / Catalogue Collectif National des Publications en Serie ❀ elérése: telnet: frmop11.cnus.fr, illetve 131.196.7.3
Pancatalogue / Catalogue Collectif des Ouvrages des Bibliotheques de l'Enseignement Superieur ❀ elérése: telnet: frmop22.cnus.fr, illetve 131.196.1.3 (azonosító és jelszó szükséges)
AGRALIN ❀ elérése: http://www.bib.wau.nl/agralin/src-agr1.html (szabad hozzáférés)
TIB / Universitätsbibliothek und Technische Informationsbibliothek, Hannover ❀ a számítógépes kérésközvetítő elérése: http://www.tib.uni-hannover.de/tibmail/tmformdt.html (azonosító szükséges)
INIST / Institut de l'Information Scientifique et Technique, Vandoeuvre-les-Nancy ❀ elérése: http://form.inist.fr (azonosító és jelszó szükséges)

VÉRT – KÖNYVEKÉRT! A homburgi (Saar-vidéki) egyetem orvosi karának hallgatói véradási akciót szerveztek, tiltakozásul az egyetemi könyvtár sanyarú helyzete miatt. 1997 decemberében mintegy 100 medikus adott vért, s a fejenkénti 50 márka (!) térítést könyvbeszerzésre ajánlották fel – jelképül annak, hogy tanulmányaik számára ugyanolyan fontos a könyv, mint szervezetüknek a vér.

(DBI-Pressespiegel. 1997. nov.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Neumann János Kulturális Szolgáltató Közhasznú Társaság megalakulása, tervei

BÁNKESZI Lajosné

Az egész világon felismerték, hogy a digitalizálás az egyetlen módja a dokumentumok megőrzésének, megóvásának és széles körben hozzáférhetővé tételének. Mágneses adathordozókon nagyobb biztonsággal, jobb minőségben és hosszabb ideig lehet megőrizni féltett kultúrkincseinket. Számtalan értékes történeti dokumentum ma már nem hozzáférhető, kutatók is csak külön engedéllyel vehetik ezeket kézbe. Hogyan lehet érvényesíteni ilyenkor az egyetemes hozzáférhetőségi jogot? Megoldás: az elektronikus úton tárolt „másolat". Ez óriási feladatot jelent, amely elől nem térhetünk ki.

Jól ismerjük a könyvtári szakterületet, tudjuk, hogy milyen sok gonddal küzdenek a kollégák, mennyi segítségre és támogatásra lenne szükségük. Sok jó kezdeményezés fullad kudarcba azért, mert nincs kapacitás arra, hogy minden apró részletnek utánanézzenek, és külső segítség nélkül, kevés pénzből jelentős eredményeket mutassanak fel. Sok helyütt az a probléma, hogy van eszköz, de nincs hozzáértő, képzett munkatárs. Másutt magasan képzett, aktív, kreatív gondolkodású kollégák pénzhiány miatt nem tudják megvalósítani széles rétegek számára hasznosítható ötleteiket. Megint máshol van szakértelem, van eszköz, de nincs meg a kellő tapasztalat a színvonalas, hatékony munkához.

1997 tavaszán a művelődési és közoktatási miniszter munkabizottságot kért fel, hogy dolgozza ki a Neumann János Multimédia Központ és Digitális Könyvtár terveit, koncepcióját.

A Neumann-ház azzal a céllal jött létre, hogy a leendő könyvtárat megtöltse tartalommal, biztosítsa a szakmai felügyeletet, és megszervezze a digitalizálást. 1997. november elején alakult meg a Neumann János Kulturális Szolgáltató Közhasznú Társaság, és máris számtalan nehézséggel, illetve megoldandó feladattal kellett szembenéznünk. Jelenleg még a Széchényi Könyvtár vendégszeretetét élvezzük, itt bérelünk szobát, amíg felújítás alatt áll a saját helyünk a Karmelita-udvarban. Kis létszámmal

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

indultunk, egyenlőre két főállású kolléga – egy informatikai és egy szervezési menedzser – valamint egy részmunkaidőben foglalkoztatott pénzügyi vezető segíti a munkát. Minden feladatot magunknak kell megoldani, a hosszú távú tervek kidolgozásától a napi adminisztrációig.

Elsőként a legfontosabb feladatokat és alapelveket fogalmaztunk meg. Célunk, hogy széles rétegeknek nyújtsunk magas színvonalú szolgáltatást. Keressük az együttműködés lehetőségeit, módozatait a könyvtárakkal, múzeumokkal, iskolákkal. A Magyar Elektronikus Könyvtárral közösen pályázatot nyújtottunk be az Nemzeti Kulturális Alaphoz. Tevékenységünket szeretnénk ezekkel az intézményekkel egyeztetve, összehangoltan folytatni.

Kiemelt feladatunk a legértékesebb dokumentumok digitalizálásának megszervezése. Elsősorban olyan anyagokat szeretnénk elektronikus formában rögzíteni és az Interneten keresztül szolgáltatni, amelyek nehezen vagy egyáltalán nem hozzáférhetőek, részben állapotuk, részben egyediségük miatt. Ezen belül a további válogatást egy-egy téma elismert szakértői végzik. Nagy gondot fordítunk arra, hogy az eredmény professzionális minőségű legyen, a kiválasztott művek pedig ne szenvedjenek semmiféle károsodást. Állományvédelmi szakértők határozzák meg a feldolgozás módját, gyakorlott, szakképzett kollégákra bízzuk a részfeladatok elvégzését. Többszöri ellenőrzés után kerül a dokumentum az adatbázisba. Mindenütt alkalmazzuk a nemzetközileg elfogadott szabványokat, kizárólag jogtiszta anyagokkal foglalkozunk.

Saját digitalizált anyagaink mellett más elektronikus dokumentumok gyűjtését is tervezzük. Semmiképp nem szeretnénk ellenfelei vagy riválisai lenni az OSZK-nak, nem akarjuk nemzeti könyvtári szerepét átvenni. Sokkal hasznosabb lenne, ha megtalálnánk az együttműködés leghatékonyabb formáját és kölcsönösen segítenénk egymást. Szeretnénk megoldani olyan feladatokat, amiket az OSZK eszköz hiányában nem tud teljesíteni, viszont az állomány védelme és megőrzése érdekében egyre sürgetőbbé váltak, mint pl. a nehezen hozzáférhető dokumentumok digitalizálása és szolgáltatása.

Mi is csak most szembesültünk azzal, hogy mindezen munkafolyamatok megszervezése milyen sokrétű és időigényes feladat. Az előkészítő munkát minél előbb el kell kezdeni, hogy tartalommal is megtölthessük a leendő intézményt. Ezt a feladatot vállalta magára a közhasznú társaság.

Milyennek képzeljük el a 2000-ben nyíló Neumann János Multimédia Központot és Digitális Könyvtárat?

Terveink szerint három szintre tagolódna az épület, minden szinten más-más tevékenység kapna helyet. A földszint lenne a nagy nyilvánosságé, itt lenne a *Budavári Multimédia Palota*. Számtalan rendezvény várná a hazai érdeklődőket és az idelátogató turistákat egyaránt. Elsősorban külföldieknek szánjuk a *Virtuális utazások Magyarországon* című programot, amely a multimédia eszközeivel mutatná be hazánk szépségeit, valamint gazdasági és kulturális életét. A *virtuális múzeum*ban képzőművészeti gyűjteményeink legszebb értékeit csodálhatnák meg az érdeklődők.

A második szinten lenne a *digitális könyvtár*, ahol a számítógépek előtt ülve egyidejűleg több százan olvashatják, lapozgathatják majd a digitális gyűjteményt, mely a világháló segítségével távolról is elérhető lesz. Itt lehet majd kölcsönözni is az elektronikus hordozón található dokumetumokat, illetve egy metaadatbázisból számtalan szolgáltatás vehető igénybe.

A harmadik emelet az elmélyült *kutatás és a továbbképzés* színtere lesz. Kísérleti és fejlesztő műhelyek létesülnek, valamint jól felszerelt oktatókabinetekben folyhat a multimédia szakemberek továbbképzése.

Terveink között szerepel egy *multimédia színház* kialakítása is, és elhangzott még számtalan ötlet,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

melyeknek kidolgozásán folyamatosan munkálkodunk.

Milyen célokat tűzött maga elé a Neumann-ház?

Egyik fontos feladat az újonnan keletkező elektronikus dokumentumok gyűjtése, feltárása és szolgáltatása. Emellett folyamatosan elektronikus hordozóra kell menteni a korábban nyomtatott formában létrejött, vagy más módon lejegyzett dokumentumokat. Megszervezzük a Magyarország kulturális örökségéről készült multimédia alkotások bemutatását, teret és eszközt biztosítunk multimédia művészeti és ismeretterjesző művek létrehozásához. Lehetőséget teremtünk arra, hogy a szakemberek továbbképzése a legmodernebb eszközök alkalmazásával valósulhasson meg.

Az előkészítés során fontos szempontnak tekintjük, hogy munkánkat magas minőségi követelmények figyelembe vételével végezzük, mert csak így lehet professzionális eredményt produkálni. Ehhez persze az is elengedhetetlen, hogy minden területen az adott téma legkiválóbb szakértőit kutassuk fel, és véleményükre alapozzuk gyűjteményünk kialakítását és a digitalizálás megszervezését. Elengedhetetlen a szabványok ismerete és alkalmazása, valamint nagy figyelmet fordítunk a szerzői jogok védelmére.

A dokumentumok kiválasztásánál alapvető szempont, hogy mire van igény, kinek szeretnénk szolgáltatni, milyen lehetőségekkel rendelkezünk, milyen eszközöket használunk. Egyfajta fontossági sorrendet vagyunk kénytelenek felállítani, figyelembe véve azt is, hogy a lehetőségeken belül a kevésbé költségigényes megoldásokat keressük, természetesen úgy, hogy ez ne menjen a minőség rovására.

Ilyen nagyszabású terveket csak megfelelő anyagi háttér megteremtésével tudunk megvalósítani. A közhasznú társaság 5 millió forint törzstőkével rendelkezik, emellett programfinanszírozást kaphat, pályázatok útján és szponzori támogatásokból juthat pénzforrásokhoz, illetve háttértevékenységekkel, pénzes szolgáltatásokkal szerezhet további bevételeket.

A feladatokat az első időben kis létszámmal igyekszünk elvégezni, később, ahogy bővül a tevékenységi körünk, úgy bővítjük a létszámot is megfelelő szakemberek felvételével. Munkánkat az első perctől kezdve támogatja egy szakértőkből álló Tanácsadó Testület és a 3 tagú Felügyelő Bizottság.

Alaptevékenységünk a digitális gyűjtemény kialakítása és szolgáltatása, de emellett háttértevékenységként foglalkozunk a magyar CD-ROM-ok terjesztésével, bemutatók és kiállítások szervezésével, közhasznú információk szolgáltatásával is. A későbbiekben tapasztalataink alapján egyfajta módszertani tanácsadást is tervezünk, melynek során hatékony támogatást nyújtanánk a multimédia dokumentumok kezelésének szabványosításához és a meglévő szabványok adaptáláshoz. Szükség és igény lenne koordinálásra is, hogy ésszerűen szervezzük-tervezzük a több helyen folyó digitalizáló munkát.

Rendszeresen közzétesszük eredményeinket időszaki kiállításokon, bemutatókon, hogy a szakma tájékozódhasson a munka előrehaladásáról. Nagy súlyt fektetünk a partnereinkkel fenntartott kapcsolatok ápolására, a felhasználói észrevételek hasznosítására. Folyamatosan figyeljük az olvasói reagálásokat, szolgáltatásainkat rugalmasan alakítjuk a változó igényekhez.

Bízunk abban, hogy munkánk eredményeként végre megindul egy folyamat, amely jól szervezett és szakmailag megalapozott körülményeket teremt az elektronikus dokumentumok gyűjtése, kezelése és szolgáltatása terén. Ennek érdekében várjuk a könyvtárak és könyvtárosok, valamint az informatikus szakemberek véleményét, segítő szándékú javaslatait, ötleteit, hogy feladatainkat minél szélesebb felhasználói réteg megelégedésére teljesíthessük.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

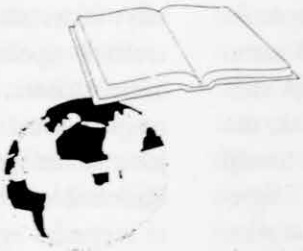
Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár

OMIKK

támogatásával folytatódik a kedvezményes

- másolatszolgáltatás külföldről (EBSCOdoc)
  65% árengedménnyel,
- nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés (OCLC)
  1200,– Ft/kötet.

OCLC

EBSCOdoc™

Az árak 1998. június 30-ig érvényesek.

További információk:
Telefon: 138-4903, 138-2300/146
E-mail: kmsz@omk.omikk.hu

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Gyermekkönyvtári szerepváltások Magyarországon a '90-es években

SZ. KOVÁCS Mária

Az 1950-es évektől Magyarországon a gyermekkönyvtári ellátásnak voltak látványos és kevésbé látványos időszakai. A gyermekkönyvtárak fejlődésében négy szakaszt különböztetünk meg:[1]

- A gyermekkönyvtárak fejlődése 1958-ig, az Országos Könyvtárügyi Tanács üléséig;
- Változások 1959-től az 1971-es Irányelvek[2]... bevezetéséig;
- Az Irányelvek... hatása és a távlati fejlesztés szerepe a gyermekkönyvtárak fejlődésében;
- A 203/1986-os Útmutató[3] szerepe és hatása a gyermek- és iskolai könyvtárak fejlődésében.

Bár e tanulmány nem foglalkozik az iskolai könyvtárak helyzetével, vitathatatlan, hogy a két könyvtártípus mind fejlődését, mind pedig tevékenységét tekintve egymással szoros összefüggésben van, ezért egymásra gyakorolt hatásukat nem lehet figyelmen kívül hagyni. A '80-as évek ugyanis – az 1978-as tanterv bevezetése, illetve az oktatás elvárásai alapján – inkább az iskolai könyvtáraknak kedvezett. A gyermekkönyvtárakra a gyermeklétszám folyamatos csökkenése volt jellemző, amely magyarázható a társadalmi tendenciákkal is, emellett a gyermekkönyvtárak is elsősorban az oktatás igényeinek igyekeztek megfelelni, valamilyen módon szerették volna megtartani olvasóikat, de a megkövesedett olvasószolgálati módszereken nehezen tudtak túllépni. E törekvések mellett megfigyelhető volt az is, hogy a gyermekkönyvtárak sokáig a felnőtt könyvtárak kicsinyített másai voltak, sötét tónusú bútoraikkal, „szigorúan barátságos" vagy „barátságosan szigorú" légkörrel fogadták a gyermekeket, csak a játékosságot, a vidám színeket, a gyereket vonzó környezetet mellőzték és mellőzik sok helyen még ma is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Szerepváltások a gyermekkönyvtárban – Nyugat-Európában

Európa más országaiban – elsősorban a nyugati országokban – a gyermekkönyvtárak tevékenysége időközben átalakult, egyre nyitottabbá vált. Ez a változás a következőkben mutatkozott meg: megjelentek a nem hagyományos dokumentumok, beleértve a játékokat is; a tér „kinyílott" a felnőttek olvasói tere felé; másfajta olvasószolgálati munkát és felkészülést igényelt a könyvtárostól.

Nem hagyományos dokumentumok a gyermekkönyvtárban

A gyermekkönyvtárak egyre több médiát, nem hagyományos dokumentumot gyűjtenek, melyeknek nemcsak helybenhasználatát, hanem kölcsönzését is lehetővé teszik. Így kapnak helyet az állományban a számítógépes szoftverek, a CD-ROM-ok, és megtalálhatók a társasjátékok, bábok, oktatócsomagok stb. is.

A dániai Roskilde városi könyvtárában 1997-ben tett rövid látogatásunk során nemcsak az lepett meg bennünket, hogy a könyvtár vasárnap délután 12-16 óra között is az olvasók rendelkezésére áll, hanem az is, hogy milyen sokan használják ebben az időpontban.

A gyermekkönyvtári részben a hagyományos dokumentumok mellett természetesen ott voltak a nem hagyományos dokumentumok is, így a játékok, bábfigurák és a számítógépes szoftverek is. A könyvtárosok elmondása szerint a gyerekek nagyon szívesen barátkoznak a számítógéppel. Mivel a nagyobb olvasók már tudják kezelni a számítógépet, a kisebbeknek hét éves kortól (!) szerveznek foglalkozás-sorozatokat, melyeknek célja a számítógépes alapismeretek elsajátítása.

A Münchenben meglátogatott gyermekkönyvtárban megtudtuk, hogy már 1989-ben külön állományegységet jelentett a játék, s ezeket a könyvtárosok kölcsönözték is. Játék alatt elsősorban társasjátékokat kell érteni, amelyeknek kölcsönzése, illetve a kölcsönzési nyilvántartás vezetése meglehetősen bonyolult, de a könyvtár mégsem akar lemondani róluk, mert olyan nagy a játékok iránti érdeklődés. A közelmúltban olvastam egy tanulmányt *Martina Dannert*[4] tollából, mely a München központjában található városi gyermekkönyvtár új médiákkal végzett tevékenységéről számol be.

A gyermekkönyvtár egyébként 1994 óta népszerűsíti az új médiákat, amikor egyhetes rendezvénysorozat keretében mutatták be olvasóiknak azok használatát. Délelőttönként iskolai osztályokat fogadtak, őket ismertették meg főleg a számítógéphez kapcsolódó játékprogramokkal, egyéb szoftverekkel.

Ezek a programok hamar népszerűek lettek. A foglalkozás-sorozat kezdetén mindössze 8 számítógéppel rendelkeztek, de a nagy érdeklődés miatt még 10 géppel bővíteni kellett a gépparkot.

A gyermekkönyvtár fő célkitűzése, hogy a könyvtárosokat, s mellette valamennyi használót megtanítsa a médiák szélesebb körű, de kritikus használatára. A gyermekkönyvtár szolgáltatásait nemcsak gyerekek, de felnőttek, így szülők, pedagógusok, pedagógia iránt érdeklődő felnőttek és fiatalok is igénybe vehetik.

A szoftvereket 10 éven felüli olvasók használják legszívesebben.

1996-tól megkezdték a CD-ROM különgyűjtemény kialakítását, és tervbe vették a CD-ROM-ok kölcsönzését is.

A gyermekkönyvtár állománygyarapítási politikája az, hogy több kiadótól vásárolnak (Bertelsmann, Huber stb.), s a tőlük kapott ajándékválasztási lehetőség is bővíti ezen médiák körét.

A könyvtár dolgozói a hét két napján kurzusokat szerveznek, ahol a használók elsajátíthatják a számítógép-használat alapjait, valamint a szoftverek használatához szükséges ismereteket.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A bemutatott két példa jól rávilágít arra, hogy a gyermekkönyvtárban helye van az új médiáknak, s a gyerekek érdeklődése szükségessé is teszi használatukat.

A „nyitott tér" koncepció

A könyvtárakban széles körben hódít az ún. „nyitott tér" koncepció, amely azt jelenti, hogy a gyermekek könyvtárhasználatának bázisa továbbra is a gyermekkönyvtár, de a nagyobb, 13-15 éves olvasóknak lehetőséget kell adni arra, hogy az egész könyvtár állományát, a könyvtár valamennyi szolgáltatását igénybe vehessék, látogathassák a felnőttek olvasótermeit is.

Ez a modell valósul meg a frankfurti városi könyvtárban. A gyermekkönyvtár sokrétű tevékenységet folytat. A 800 m^2 alapterülettel rendelkező gyermekkönyvtár a felnőtt könyvtárral egy térben található, a gyermekkönyvtár a földszinten, a felnőtt könyvtár az emeleten, a két részleget egy csigalépcső köti össze, mely közvetlen átjárást biztosít közöttük. A felnőtt térben elhelyezett állomány érdekessége, hogy a csigalépcső közvetlen közelében helyezték el a fiataloknak szóló irodalmat. A gyermekkönyvtár kb. 12-13 éves korig biztosít ellátást a gyerekek számára, a fiatalok részére kialakított állomány a 14-20 éveseknek szól, míg az ennél idősebb olvasók ellátása a felnőtt könyvtárban történik. A rendkívül rugalmas számítógépes nyilvántartásnak köszönhetően a gyerekek és felnőttek számára kialakított tereket szinte valamennyi olvasó használhatja. Ez arra is jó, hogy elősegítse a gyermekolvasók zökkenésmentes ismerkedését a felnőtt könyvtárral.

Rendkívül fontos azonban, hogy a felnőtt részlegben is legyenek olyan könyvtárosok, akik szívesen segítenek a gyermekolvasóknak problémáik megoldásában.

A gyermekkönyvtári munka új útjait, új lehetőségeit *Susanne Krüger* foglalja össze tanulmányában. Tézisei számunkra is figyelemre méltóak. Megfogalmazása szerint: *„A társadalom gyermekellenessége visszatükröződik a gyermekkönyvtárak helyi értékrendjében és a gyermekkönyvtárosok megítélésében"*[5]. A társadalom nem, vagy csak nagyon ritkán ismeri el a gyermekkönyvtárosi munka fontosságát, a gyermekkönyvtáros rátermettségét. Ez egyben azt jelenti, hogy a gyermekkönyvtárosi munkakör szakmailag nem megbecsült, s nem, vagy csak úgy lehet előrelépést biztosítani a gyermekkönyvtáros számára, ha az feladja eddigi tevékenységét.

Médiapedagógia a gyermekkönyvtárban

Krüger dolgozatának egy másik, számunkra érdekes tézise:[6] *„A gyerekek körében végzett könyvtárpedagógia alkalmazza a szociálpolitikát és médiapedagógiát, azonban az egyes területek érvényesítésének súlypontját a gyermekkönyvtárosnak magának kell meghatároznia."* E tézis nemcsak arra hívja fel a figyelmünket, hogy a gyerekek számára könnyen igénybevehető, széles körű kínálatot kell biztosítania a könyvtárnak, de arra is, hogy a könyvtárosnak bizalommal kell közelednie a gyerekekhez, s nemcsak a gyerekek bizalmát kell megszerezniük, de azoknak a felnőttekét is, akik a gyereket a könyvtárban „zavaró tényezőnek" tekintik. Rendkívül fontos, hogy külön figyelmet szenteljenek a nehezen nevelhető gyerekeknek, illetve kedvet ébresszenek az olvasáshoz, akár a nem hagyományos médiák alkalmazásával is. Ugyanakkor meg kell, hogy változzék az új dokumentumok térnyerésével a könyvtár pedagógiai tevékenysége. Sokkal szélesebb alapokra kell helyezni, ugyanis a nem hagyományos dokumentumok megjelenése magával hozza a könyvtárpedagógiát felváltó médiapedagógia

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

alkalmazását. Míg a gyermekkönyvtárban a könyvtárpedagógia körébe tartozik az irodalom közvetítése, az olvasás motiválása, illetve az olvasáskutatás, valamint a hagyományos könyvtárhasználathoz kapcsolódó tevékenységek, a nem hagyományos dokumentumok térnyerésével a médiapedagógia hivatott arra, hogy vizsgálja ezek elterjedtségét, használatuk lehetőségeit és népszerűségét.

Változások az olvasószolgálati munkában

A médiapedagógiai módszerek alkalmazása változásokat hoz magával az olvasószolgálati tevékenységben, elsősorban a 10 éven aluli olvasókkal való csoportos foglalkozásban. Ezt foglalja össze *Angela Grees* tanulmánya[7], melyből igyekeztünk olyan munkamódszereket, foglalkozási formákat kiemelni, melyek magyar viszonyok között is alkalmazhatók. Ilyen módszerek: a mesélés, mesemondás; a játék, szerepjáték, utánzás; a zene, mozgás, tánc; gyurmázás, festés, barkácsolás; audiokazetták, dia és video alkalmazása.

A felsorolt módszerek alkalmazása természetesen célrevezető a kisgyermekeknél, különösen az óvodás csoportoknál, korosztálynál.

Bár úgy vélem, ezen foglalkozási formák, módszerek nem mindegyikének alkalmazása oldható meg legszerencsésebben a gyermekkönyvtárban.

A játékkönyvtárak megjelenése

Még egy tendenciát kell megemlítenünk a gyermekkönyvtárak fejlődésében, ez pedig a játékkönyvtárak megjelenése és fokozatos térnyerése[8]. A témáról bővebben nem kívánunk szólni, de megemlítése szükséges, mert néhány országban a közművelődési könyvtár részeként működnek, s a játékok, mint nem hagyományos dokumentumok helyet követelnek maguknak az állományban.

Tulajdonképpen a müncheni városi könyvtár gyermekkönyvtára is ezt valósítja meg, amikor a játékok gyűjtésével, feldolgozásával és közrebocsátásával foglalkozik.

Végül, de nem utolsó sorban még egy kérdés vetődik fel a gyermekkönyvtárak igénybevétele során az utóbbi években a külföldi gyakorlatban, nevezetesen a könyvtár igénybevételének, használatának korhatára. A gyermekkönyvtárat használó korosztály köre „lefele bővül", míg a 12 éves kort ideális felső korhatárnak tartják. Ezt tapasztaltuk Dániában és Németországban egyaránt.

Szerepváltások a gyermekkönyvtárban – Magyarországon

A nyitott tér koncepció – és a korhatárváltás

A nyitott tér koncepció a gyakorlatban – elsősorban külföldön – már a '80-as évek végén megjelent, míg *Pápayné* összegző tanulmánya[9] (1986!) a gyermekkönyvtárak helyzetéről még mereven kezeli a 14 éven aluliak és a 14 éven felüliek könyvtári ellátásának szétválasztását. *Kerekes Pálné* tanulmánya a gyermekek könyvtári ellátásának problémáit mutatja be a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban, s a korhatár vonatkozásában kiemeli: *„nem szabad mereven kezelni a 14 éves korhatárt. Minden könyvtár fogadjon gyermekolvasót, ugyanakkor felnőtt is beiratkozhat a külön épületben működő gyermekkönyvtárba".*[10]

A kezdeti próbálkozások után a nyitott tér koncepció alkalmazása lassan kezdett teret hódítani nálunk is. Ehhez több tényező is kedvezett: pl. a változó iskolarendszer, amely a 4, 6, illetve 8 osztályos gimnáziumok működésével abból indult ki, hogy a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tanuló az iskoláztatás teljes időtartama alatt használja az iskolai könyvtárat, tehát 6-18 éves korban.

A gyermekkönyvtár használatának, igénybevételének korhatára azonban változó, hol kitolódik, hol zsugorodik. 1994-ben végeztünk egy felmérést[11], 17 megyei, 46 városi és 14 községi könyvtárban, ahol a megyei könyvtárak gyermekkönyvtárai közül 10 esetben (Tatabánya, Nyíregyháza stb.) a korhatárt 0-14 év között állapították meg. 3 könyvtárban az alsó korhatár nem megkötött, és középiskolásokat is fogadnak (pl. Kaposvár). Egerben teljesen nyitott a korhatár felfelé és lefelé egyarát, Szombathelyen a könyvtár egész állománya használható a gyermekek számára, bár a nyilvántartás a gyermekkönyvtárban történik.

A városi könyvtárak gyermekszolgálata 34 esetben működik a megszokott módon; ezek közül az alsó korhatárt nem szabja meg 27 könyvtár, míg 7 esetben 3 éves kortól fogadják az olvasókat, de a felső korhatár egységesen 14 év. Öt könyvtár fogadja 16 éves korig az olvasókat, míg egy könyvtár 18 éves korig. Hat könyvtár nem köti meg sem az alsó, sem a felső korhatárt.

A községi és közös fenntartású könyvtárakban még színesebb a kép. 10 könyvtárban végzik együtt a felnőttek és gyerekek ellátását, míg 2 könyvtárban a 14. év, 2 könyvtárban pedig a 16. év a felső korhatár. Itt találhatók közös fenntartású könyvtárak, általános művelődési központok könyvtárai (pl. Oroszlány), községi könyvtárak (Devecser)[12] és fiókkönyvtárak egyaránt.

A változás oka – az iskolarendszerben bekövetkezett változások mellett – az is lehet, hogy egyfajta infantilizálódás is jellemzi bizonyos vonatkozásban a serdülők olvasmányválasztását és olvasási szokásait. Ezt támasztják alá *Nagy Attila* olvasásvizsgálatai is a '80-as években[13]. Valószínűleg ennek eredményeként figyelhető meg a felső korhatár kitolódása a gyermekkönyvtárban.

Néhány könyvtáros azonban azt is megfogalmazta, hogy lassan elmosódik a határ a 12 éven felüli és a felnőtt olvasók igényei között, így adott esetben kiterjesztették a gyermekkönyvtár használatának időtartamát 18 éves korra, s ennek megfelelően módosult az állomány összetétele is.

Egy gyermekkönyvtár abban az esetben választhatja csak ezt a megoldást, ha nem a felnőtt könyvtárral egy épületben működik, egyébként pedig a nyitott tér koncepciónak célszerűbb érvényesülnie.

Susanne Krüger tanulmánya kapcsán említettük, hogy a nyugati országokban nem egyértelmű a gyermekkönyvtárosi tevékenység megítélése. E tekintetben nálunk sem más a helyzet. Ugyanakkor az utóbbi években – éppen a társadalmi változások eredményeképpen – sokat változott a gyermekkönyvtárosi munka tartalma. Az említett 1994-es felmérésben[14] feltett kérdésre: *„Hogyan változott a gyermekkönyvtárosi munka tartalma az utóbbi 5 évben?"* – rendkívül érdekes válaszok születtek, melyek közül csak a legfontosabb megállapításokat foglalom össze:

- Az utóbbi években *megnövekedett az igény* az óvodások és kisiskolások magasabb szintű könyvtári ellátása iránt, ezzel együtt azonban *megnőtt a személyes kapcsolat szerepe is*, hisz az intenzív könyvtárhasználat ezt igényli. Ez természetesen változásokat kívánna az olvasószolgálati tevékenységben, pl. a nyitvatartási idő hosszabbítását, mely elsősorban a rendszerváltás után bekövetkezett létszámcsökkentések miatt nehezen oldható meg jelenleg az egyes könyvtárakban.
- Egyes könyvtárak utalnak arra (pl. Veszprém), hogy a főfoglalkozású könyvtárosok vezetésével működő iskolai könyvtárak tevékenységének hatására *visszaszorultak az oktatást segítő könyvtárhasználati órák és foglalkozások*. Azt viszont nem egy könyvtáros kiemelte, hogy a gyerekek igénylik a könyv- és könyvtárhasználat területén az egyéni foglalkozást, mert jó részük tanulmá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nyaihoz célirányosan használja a gyermekkönyvtárat is.

- Úgy vélem, megoldatlan feladat még, s a gyermekkönyvtárosokra vár annak végiggondolása, milyen szerepe és feladatai vannak, lehetnek a gyermekkönyvtáraknak a NAT megvalósításában. A gyermekkönyvtárosnak gondosan át kell tanulmányoznia a NAT követelményrendszerét, majd a helyi iskolák tantervét, programját megismerve egyeztetnie kell(ene) az iskolai könyvtárral, miben tud segíteni, mik az együttműködés lehetőségei. Ezzel nem arra kívánjuk buzdítani a gyermekkönyvtárosokat, hogy újra „avatkozzanak bele" az oktatás folyamatába. Elsősorban a gyermekkönyvtáraknak az iskolai könyvtárak állományától eltérő állományösszetételét, valamint a játékos foglalkozási formák lehetőségeit lehetne felhasználni az iskolai könyvtárakkal való együttműködés során.

- Fel kell hívni a gyerekek figyelmét arra, hogy megváltoztak a könyvtár használatának lehetőségei: nemcsak olvasni, könyvet kölcsönözni mehetnek a könyvtárba, hanem ezek mellett megismerkedhetnek a számítógéppel, játszhatnak különféle játékprogramokkal, használhatnak CD-ROM-okat, ismerkedhetnek interaktív mesekönyvekkel (pl. A repülő kastély), esetleg helyben társasjátékozhatnak, de kölcsönözhetnek is társasjátékokat. Természetesen e tevékenységek feltételezik a szükséges számítógépes infrastruktúrát is, amelynek megléte azonban még nem elegendő és szükséges a médiapedagógia módszereinek kidolgozása is a gyermekkönyvtári munkában.

- Végül, de nem utolsósorban kiemelték a felmérés során a kollégák, hogy megszaporodtak a gyermekkönyvtár szociális feladatai. Ennek hátterében elsősorban a kulcsos gyerekek számának növekedése, valamint a tanulási nehézségekkel küzdő gyerekek problémái állhatnak, akik a családban nem kapják meg azt a figyelmet és törődést, amelyre fejlődésük érdekében szükségük lenne.

A gyermekkönyvtáros személyisége, felkészültsége

A gyermekkönyvtári munka sokoldalúan felkészült, felsőfokú végzettségű könyvtárost kíván, aki nemcsak könyvtárosi bázisismeretekkel rendelkezik, hanem gyermekkönyvtári speciális ismeretekkel is, így:

- az általános pedagógiai, pszichológiai ismeretek mellett vannak fejlődéslélektani, szociálpszichológiai ismeretei;
- ismeri a gyermekirodalmat, motiválni tudja olvasóit annak olvasására;
- jó kapcsolatteremtő készséggel rendelkezik;
- van önbizalma;
- extrovertált, az olvasók felé forduló személyiség;
- az olvasószolgálati tevékenységben figyelembe veszi a gyermekek életkori sajátosságait, és ennek megfelelően alakítja ki a gyerekekkel való egyéni és csoportos foglalkozás módszereit.

Milyen gyermekkönyvtárat szeretnék?

Az utóbbi években – s a külföldi példák is ezt igazolják – egyre élesebben elválik a gyermek- és iskolai könyvtárak tevékenysége a következők szerint:
Az oktatás bázisa az iskolai könyvtár, melynek szerepét az iskolai oktatás mindenkori elvárásai határozzák meg.
A gyermekkönyvtár tevékenysége szabadabb, kötetlenebb, elsősorban a gyermek egyéni érdeklődését, kívánságait hivatott kielégíteni. Ezért nyitottnak kell lennie, vissza kell hódítania a gyermekeket

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

az olvasásnak, de meg kell ismertetnie őket a nem hagyományos dokumentumokkal és azok használatával is. El kell szakadnia az iskolai munkához kapcsolódó óráktól, sokkal több kötetlen, az oktatáshoz nem kapcsolódó foglalkozás szervezése szükséges.

Az állomány elhelyezése tekintetében is lehet szakítani a hagyományos formákkal. Természetesen ez nem jelenti a mindenkori „könyvtári rend felrúgását", de talán megengedhető, hogy a szépirodalom betűrendje játékos formában (pl. kígyó alakban, ld. Szombathely) jelenjen meg, s a kicsiknek szóló tér berendezése is sugallja a játékosságot (pl. a németeknél, illetve más külföldi könyvtárakban szívesen alkalmazzák a dobogós rendszert a foglalkozásokhoz, ez nálunk azonban alig egy-két könyvtárban található).

Át kell alakulnia tehát a gyermekkönyvtári térnek is – ne utánozza a felnőtt könyvtárak berendezését, legyen színesebb, gyermekközpontú, berendezését tekintve is. Ne csak tevékenységében, légkörében is legyen vidám, játékos.

Természetesen a gyermekkönyvtár legfontosabb feladata a gyerekek egyéni érdeklődésének kielégítése, ezért munkájának középpontjában a gyerekekkel való egyéni foglalkozás, illetve szabadidős csoportos foglalkozás álljon.

Gyermekkönyvtárainkban azonban alig van tér a manuális foglalkozások lebonylítására (pl. bábozás, gyurmázás, festés stb.). Úgy vélem, ennek is helyet kellene biztosítani, mert kisgyermekkorban ezek a foglalkozások nyerik meg a gyermekeket a könyvtárnak, s ha erre nincs lehetőség, nem számolhatunk vele, kevesebb látogatónk lesz a kis olvasók köréből.

Nem véletlen, hogy az olvasmányélmények kialakulásában kisgyermekkortól fontos szerepe van a mesének. A mese hatása nagyobb, ha bábozással, esetleg dramatizálással megjelenítik. Ezek a foglalkozások örömet szereznek a gyerekeknek, bár komoly felkészülést kívánnak a könyvtárostól. Én mégsem mondanék le róla szívesen, mert úgy vélem, hogy a gyerekek jól érzik magukat egy-egy ilyen foglalkozáson, s ezen keresztül kötődnek már óvodás kortól a könyvtárhoz, így megtérül a könyvtáros fáradsága.

Napjaink változó világa, mint mindenhol, a gyermekkönyvtárak életében is kell, hogy éreztesse a hatását. A megváltozott feladatok következményeként át kell értékelni a gyermekkönyvtár olvasószolgálati feladatait, a gyermekek életében betöltött szerepét, mert csak úgy számíthat olvasóira, használóira, ha naprakészen képes megfelelni az olvasói igényeknek.

Jegyzetek

1. A II. világháború befejezését, ill. a felszabadulást követő időszakban a gyaermekkönyvtárak létrejötte és fejlődése szorosan összefügg a megyei könyvtárak, ill. a közművelődési könyvtárhálózat kialakulásával; a gyermekkönyvtár a közművelődési könyvtár részlegeként, fiókjaként szerepelt. Ezért számítja innen a gyermekkönyvtárak fejlődését Rácz Aranka is, alábbi tanulmányaiban:
   RÁCZ Aranka: Gyermekkönyvtáraink helyzete. In: *Magyar Könyvszemle*, 1959. 1. sz. 1-15. p.
   RÁCZ Aranka: Gyermekkönyvtári szolgálat a tanácsi közművelődési könyvtárakban. In: *Könyvtáros*, 1970. 2. sz. 59-63. p.
   RÁCZ Aranka: A gyermekek és az ifjúság könyvtári ellátásának alakulása a távlati fejlesztési programok tükrében. In: *Könyvtári Figyelő*, 1974. 4.s z. 340-345.p.
2. Irányelvek a 18. éven aluli ifjúság könyvtári ellátásának javítására. In: *Olvasó ifjúság*. Bp. 1972. Móra Kiadó. 292-304. p.
3. 203/1986. Műv. Közl. 24/MM. számú útmutató az iskolai könyvtárak fejlesztéséről. In: *Művelődési Közlöny*, 30. évf. 1987. 24. 1357-1364. p.
   Rácz Aranka csak 3 szakaszt különböztet meg az iskolai és gyermekkönyvtárak fejlődésében. Magam úgy vélem, az említett útmutató olyan korszakhatárnak tekinthető, amely új szakasz kezdete is lehet a könyvtárak életében.Ezért tagolom 4 szakaszra ezt az időszakot.
4. DANNERT, Martina: Kinder- und Jugendbibliothek Am Gasteig in München. Erfahrungen mit Lernsoftware. In:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

EKZ-Konzepte. Band 4. Medienpolitik, Neue Medien und Kinder, Organisation. Hrsg. von der EKZ. Einkaufszentrale für Bibliotheken Reutlingen, 1996. 113-116. p.
5. KRÜGER, Susanne: Új utak a gyermekkönyvtári munkában? In: *Könyvtári Figyelő*, 1993. 2. sz. 267. p.
6. ld. 5. sz. jegyzet 267. p.
7. GREES, Angela: Erlebnisraum Kinderbibliothek Medienpadagogisch orientierte Arbeit mit kleinen Kindern. In: *Buch und Bibliothek* 1996. 6-7. p. 550-558.
8. A témáról közölt tanulmány: Gősi Erika: Játék a könyvtárban. In: *Könyvtári Figyelő*, 1996. 2. sz. 279-284. p.
9. PÁPAYNÉ KEMENCZEY Judit: Gyermekkönyvtáraink helyzete. In: *Könyvtári Figyelő*, 1986. 3. sz. 239-259. p.
10. KEREKES Pálné: A gyerekek könyvtári ellátásának helyzete és feladatai Budapesten. In: *Könyvtári Figyelő*, 1989. 4. sz. 381. p.
11. KOVÁCS Mária: *A gyermekkönyvtárak helyzete Magyarországon – a rendszerváltás után.* Kézirat. Szombathely, 1994. 22. p.
12. NAGY Attila: A felső tagozatosok olvasási szokásairól. In: *Keresik életük értelmét?* Bp. 1991. OSZK-KMK. 19-54. p. NAGY Attila: Helyzetkép a 15-18. évesek olvasási kultúrájáról. In: *Keresik életük értelmét?* Bp. 1991. OSZK-KMK. 55-99. p.
13. Ld. 11. sz. jegyzet

LEÁLLT HESSEN TARTOMÁNY UTOLSÓ BIBLIOBUSZA, mert egyre több község tagadta meg hozzájárulását a busz üzemeltetésének költségeihez.

(DBI-Pressespiegel. 1997. nov.)

EGY FRANKFURTI NAGYBANK 1997 karácsonyára erősen csökkentette az alkalmazottai és ügyfelei szokásos ajándékozására szolgáló összeget, hogy ehelyett 40 drága képzőművészeti albumot ajándékozhasson a szűkölködő egyetemi könyvtárnak. A Henkel cég a düsseldorfi egyetem kémiai könyvtárának gyarapítási keretéhez ajánlott fel 3 évre 20-20 ezer márkát. Három világrészből, (New York, Fokváros, Bécs) érkeztek neves énekesek Wiesbadenbe, hogy útiköltség-térítés és fellépési díj nélkül vegyenek részt az ottani zenei könyvtár javára rendezett hangversenyen.

(DBI-Pressespiegel. 1997. dec.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Most a BC2-n a sor...

Bliss bibliográfiai osztályozása új színekben

DOMSA Zsófia

Henry Evelyn Bliss bibliográfiai osztályozására a magyar szakirodalom igen kevés figyelmet fordít, ami nem csoda, hiszen a rendszert egy igen szűk használói körön és néhány jeles osztályozási szakemberen kívül a világon sem sokan ismerik. Az *Extensions and Corrections to the UDC* 1996 novemberében megjelent kötetében viszont arról olvashatunk, hogy az ETO továbbfejlesztésével és kiegészítésével foglalkozó szakemberek a matematika főosztályát – az „osztályozók rémálmának" is becézett tudományt – a Bliss-féle *Bibliographical Classification* 2. kiadásának segítségével dolgozták át. Ezen cikk megírásához tulajdonképpen ez adta az ötletet. Célom az lenne, hogy a magyar könyvtári szakemberek figyelmét is felhívjam erre az izgalmas hátterű, megszületése óta sokat vitatott rendszerre. Bliss bibliográfiai osztályozása most ugyanis beigazolni látszik azt a kivételes hitet, melyet a továbbfejlesztésével folyamatosan foglalkozó osztályozók hosszú éveken át belevetettek.

Bliss bibliográfiai osztályozása, a rendszer alapjai*

A Bibliographic Classification (továbbiakban BC) kidolgozója Henry Evelyn Bliss (1870-1955), a neves amerikai osztályozó szakember volt. A BC magában foglalja s ötvözi megalkotójának széles körű tudományos, elméleti ismereteit és sokéves könyvtári, szakterületi tapasztalatait. Bliss szakrendszerének első változata 1935-ben jelent meg *A System of Bibliographic Classification* címmel, a teljes, négy kötetes kiadást 1940-1953 között publikálta. A *Bibliographic Classification* H.E. Bliss – a College of the City of New York munkatársaként folytatott – több éves rendszerező munkájának, az addig használatban lévő, összes osztályozási módszer beható tanulmányozásának, s a tudományfelosztással kapcsolatos problémák kiterjedt vizsgálatának eredménye. Ezt bizonyítják az

*A rendszert lapunk 1997. 4. számában ismertettük.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1929-ben megjelent *The Organization of Knowledge and System of the Sciences*, valamint az 1933-as kiadású *The Organization of Knowledge in Libraries* című művek, melyek a Bliss-féle osztályozási rendszer elvi alapjainak részletes kidolgozását foglalják magukban.

A BC tehát a bibliográfiai osztályozás történetében kialakult irányzatok közül az elsőhöz, azaz a tudományfelosztáson alapuló osztályozásokhoz tartozik, mivel a tudományt mint egészet a természetes logika segítségével elemezve, az emberi ismereteket osztályokra bontja és egy hierarchikus rendet épít fel. A BC megjelenésének idején azonban már a bibliográfiai osztályozások második nagy irányzata, a nyelvészeti iskola ért fejlődésének legerősebb szakaszába. A nyelvészeti iskola számára – a BC-vel ellentétben – mindig az egyedi információ fontos, függetlenül annak az egészhez való kapcsolódásától.

Azt azonban, hogy a BC – osztályozáselméleti jelentőségéhez és gyakorlati vívmányaihoz képest – viszonylag szűk alkalmazói körben terjedt el, nem a nyelvészeti iskola térhódítása indokolja. Megjelenésének idején ugyanis az Egyesült Államok legtöbb könyvtárában már a Dewey-féle *Decimal Classification*-t alkalmazták, Európában pedig – Angliától eltekintve – egyrészt nyelvi problémák, másrészt az ETO fokozatos elterjedése miatt nem használták Bliss rendszerét. Anglia kivétel ez alól, hiszen az angol főiskolai könyvtárakban már a 60-as évektől alkalmazták a BC rövidített változatát (*The Abridged Bliss Classification*, 1967), emellett a rendszer mindmáig tartó továbbfejlesztési munkálatainak központja is Angliában található.

A BC elterjedését leginkább a rendszer gyakorlati alkalmazásának problémái nehezítették meg. Az elvi szinten páratlan körültekintéssel megalapozott osztályozás jelzetelése – bár ezen a téren is számos új, rendkívül jó megoldással él – összességében túl bonyolult ahhoz, hogy a kisebb vagy közepes nagyságú könyvtárak – esetleg nem elegendő osztályozói ismerettel és gyakorlattal rendelkező – dolgozói megfelelő következetességgel tudják alkalmazni.

Bliss sokat vitatott rendszere – viszonylagos bonyolultsága, következetlensége ellenére is – az osztályozásban mind történeti-filozófiai, mind gyakorlati szempontból egyedülálló jelentőséggel bír. Ez magyarázza, hogy továbbfejlesztésével mindmáig az osztályozás világszerte elismert szakemberi foglalkoznak.

BC2 – az átdolgozott kiadás

A BC átdolgozásának munkálatai 1969-ben kezdődtek meg és azóta is folyamatosan tartanak. A revízió a BC főosztályai szerint halad (*1. táblázat*). Célja, hogy a BC egészére kiterjesztett facetta elemző módszerrel, azaz egy analitikus-szintetikus modell segítségével korszerűsítsék, a BC hibáit korrigálják. A munkálatokat *Jack Mills*, a neves angol osztályozó vezette a *Bliss Classification Association* támogatásával.

Az új kiadásban a főosztályok sorrendje az eredetihez képest nem sokban változott. A rendszer mégis alapvető változáson ment keresztül. A revízió során ugyanis minden főosztályt alaposan megvizsgáltak, s az egyes témákat adott szempontok szerint elemezték. A végeredményül kapott kifejezéseket alapos munkával **facettákba**, majd alosztásokba rendszerezték (array). A facetták sorrendje meghatározott és a Ranganathan-féle elvet követi, s emellett további összefüggéseket is figyelembe vesz. A szempontok sorrendje a következő: A tanulmány tárgya (figyelembe véve a célt és a végeredményt is), fajta, rész, birtokviszony, folyamat, működés, végrehajtó, hely, idő. A szemszögek vagy facetták sorrendje tehát eleve adott, s ezzel is megkönnyíti az alkalmazó munkáját és a következetlenségre sem ad lehetőséget, mint ahogy ez a BC1 – az eredeti rendszer – esetében gyakran előfordult.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1. táblázat
A főosztályok rendszere

	BC1		BC2
A	A tudomány általában, filozófia, logika, matematika, statisztika		A tudomány általában, filozófia, logika, matematika, statisztika
B	Fizika, mechanika		Fizika, elektronika, kommunikációs technológia
C	Kémia, kémiai technológia		Kémia, anyagtan
D	Csillagászat, geológia és földrajz		Csillagászat, geológia és földrajz
E	Biológia	**E G**	Biológia
F	Botanika		
G	Zoológia	**GR GZ**	Mezőgazdaság, állattenyésztés
H	Antropológia, orvostudomány		Antroplógia, egészségügy
I	Pszichológia, pszichiátria		Pszichológia, pszichiátria
J	Nevelés, oktatás		Nevelés, oktatás
K	Társadalomtudományok, Szociológia, etnológia, etnográfia		Szociológia és társadalomföldrajz
LO	Történelem **M** Európa; N Amerika; **O** Ausztrália, Ázsia és Afrika		Történelem **M** Európa; **N** Amerika; **O** Ausztrália, Ázsia és Afrika
P	Vallás, teológia, etika		Vallás, etika, okkultizmus
Q	Alkalmazott tudományok; népjólét		Szociális ügyek, kriminológia
R	Politikai tudományok		Politika, közélet
S	Jogtudomány		Jogtudomány
T	Közgazdaság		Közgazdaságtan, management
U	Művészet általában; hasznos művészetek, technológia		Technológia
V	Szépművészetek, szórakoztató művészetek és szabadidő		Szépművészetek, szabadidő, zene
WY	Filológia; nyelv és irodalom **W** Nem indo-európai; **X** Indo-európai; **Y** Angol		Nyelv és irodalom **W** Nem indo-európai; **X** Indo-európai; **Y** Angol
Z	Könyvészet, Bibliográfia, Könyvtárak		Alternatív osztály a vallás számára

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az egyes főosztályok az adott tudományágat, a tudomány által vizsgált jelenségeket és a diszciplina integráltsági szintjét is figyelembe veszik. E tárgyalásmód tisztázza az egyes tudományágak egymással való kapcsolatát is. Minden főosztályon belül a következetes facetta elemzési elv érvényesül. Ez hangsúlyozottan a BC2 – az átdolgozott BC – alapköve, hiszen ez teszi a rendszert áttekinthetővé, logikussá és könnyen használhatóvá. A következetesség a jelzetalkotásban is megmutatkozik. A standard citation order, azaz az állandó kombinációs formula segítségével bonyolult, illetve összetett fogalmak jelzetei is viszonylag könnyen összeállíthatók.

A facetták sorrendje a főtáblázati fogalmak sorrendjével ellentétes irányú, azaz a táblázat legalján találjuk az elsőként idézett facettát. A jelzetalkotás során így a főtáblázat sorrendjével ellentétes irányban, alulról felfelé haladva választjuk ki a jelzetelemeket. Ez a módszer, bár bonyolultan hangzik, a gyakorlatban mégis hatékonynak és könnyen alkalmazhatónak bizonyult. A facettakombináció segítségével történő jelzetalkotás menetét a következő példán szeretném ismertetni:

Közjólét (Q) főosztály *elemzési szempontjai*, azaz facettáinak sorrendje:

A közjólét elvei és igazgatása	QA
Szociális munka	QD
Szociális ellátás	QE
Szociális biztonság	QF
Rászorulók és ügyek	QG/QM
Deviáns személyek	QN
Bűnözők	QO/QS

Az összetett jelzeten belül a facetták sorrendje a táblázat sorrendjével ellentétes irányú, azaz a táblázatban alulról felfelé haladva választjuk ki és kapcsoljuk össze a facetták jelzeteit.[1]

Ez alapján például a *80 évet betöltött személyek gondozása* összetett fogalom a következőképpen írható le: **QEQ** = gondozás (a szociális ellátás facettában az *eszközök* megközelítésben). **QLWQ** = nyolcvan évet betöltött személyek (a rászorulók facettáján belül, a *végeredmények* címszónál). Mivel a rászorulók indokolják a gondozást, a QLWQ jelzetet követi a QEQ jelzet. A mindkét jelzetben szereplő, főosztályt jelölő Q elhagyható a második elemből, így a **QLW SEQ** *összetett jelzetet* kapjuk, ami tehát a 80 évet betöltött személyek gondozását jelöli. Az összetett jelzetalkotásra további példák a *2. táblázat*ban találhatók.)

A példa alapján tehát az azonos főosztályon belül két facetta-jelzet összekapcsolása során törölhető a főosztály betűje, két alosztás-jelzet összekapcsolásánál az azonos facetta jelzet is elhagyható. Ez nem zavarja meg a visszakeresést, hiszen a jelzetben az ábécé egy korábbi betűjéhez való visszatérés jelöli az új jelzet határát. Az így kapott, viszonylag tömör jelzeteket praktikus okokból, mechanikusan három betűnként tagolják. A jelzetelés egyértelműségét az is elősegíti, hogy csak nagybetűket, illetve 2-tól 9-ig terjedően számjegyeket használ, összesen tehát 34 karakterből építkezik.

A BC2 különböző táblázatainak jelzetei is kombinálhatók egymással. Például az Oktatás **J** főosztályán belül a pályaválasztási útmutatók jelzete a **JKW**. A jogtudományi (**S**) pályákra vonatkozóan **JKW S** a pályaválasztási útmutatók jelzete. Adott esetben kapcsolhatunk egy főtáblázati betűt egy másik osztály facettájához, illetve két külön osztályból származó facetta is összekapcsolható egymással. Például az oktatás gazdasági kérdéseit a **JBH** jelöli, a munkabér ellenőrzést pedig a **TLS V** jelzet, így az oktatási munkabér ellenőrzését a **JBH TLS V** összetett jelzet azonosítja.

Az alternatív besorolásra már a BC1 is lehetőséget nyújtott. A BC2-ben igyekeztek ezt a módszert is következetesen alkalmazni.[2] Az alternatív besorolási hely az összetett jelzetalkotásban is szerepet játszhat. Így például a táblázat sorrendjét követve a **JK** Tananyag jelzete a már említett Oktatás főosz-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2. táblázat
Példák az összetett fogalmak jelzetalkotására

– *összetett fogalom*: örökbe fogadott gyermekek lelkigondozása

QEQV= lelkigondozás (a szociális ellátás facettából)
QLM= adoptált gyermekek (rászoruló személyek facettából)
QEQV + QLM = **QLM EQV** *összetett jelzet*

– *összetett fogalom*: Esettanulmány a szociális munkacsoportok tevékenységéről a vidéki csonkacsaládok körében

Q Közjólét	(főosztály)
QBS Szociális munkacsoportok	(QB „Szociális munkások" facettában)
QDL Esettanulmány	(QD „Szociális munka" facettában)
QEH Szociális ellátás vidéken	(QE „Szociális szolgálatások" facettában)
QKT Csonka családok	(QK „Szociális problémák, rászoruló személyek" facettában)

Összetett jelzet kombinációja: **QKT: QEH: QDL: QBS**
(Invertált jelzetalkotási formula alkalmazása – a táblázatban később következő facetta jelzete az összekapcsolásnál előre kerül)
Összetett jelzet: **QKT EHD LBS**
(a főtáblázati betű elhagyása, a jelzet három betűnkénti automatikus tagolása)

tályon belül, a tananyag facettában. A **JN** a Középiskolai oktatás, az oktatás facettában, a **JY** pedig a Tananyag alternatív besorolási helyen a táblázat alján. A különböző megközelítések szerint a következő összetett jelzetek képezhetők: **JNK,** ha a középiskolai oktatásra vonatkoztatjuk a tananyag fogalmát és a tanyanyag facetta alternatív besorolási helye – Y – alapján: **JYA N**, ahol a besorolás alapja a tananyag, melyet a középiskolai oktatás minősít. Emellett a felhasználó igényei szerint lehetőség nyílik arra, hogy bizonyos fogalmakat, esetleg egész főosztályokat más főosztályok alá soroljunk be. (Például: A pedagógiai pszichológia **JE** jelzettel az Oktatás **J** főosztályán belül. Alternatív besorolása: **JYJ** a Pszichológia **I** főosztályban, illetve az orvostudomány **H** főosztályban, **HT/HW** Részek, szervek, rendszerek facettánál a rekeszizom jelzete **HWH X** a légzőszervrendszer alatt, alternatív besorolása pedig **HWP L** az emésztő szervrendszer alatt. Hasonlóképpen besorolhatjuk a zsidó filozófia **AIJ**, valamint az arab filozófia **AIK** jelzeteit közös alternatív besorolási helyre **ADJ/ADK** általános középkori filozófia facetta alatt). Szintén a rendszert alkalmazó könyvtár igényei szerint kitüntetett helyek hozhatók létre bizonyos országok, illetve nemzetségek (nemzetek?) szerint. Az alternatív besorolási lehetőségek a rendszert rugalmassá teszik, ami ezúttal nem a következetesség rovására történik.[3]

A Bliss által kidolgozott szisztematikus táblázatok köre szűkült, viszont használatuk az egész rendszerre kiterjed (*3. táblázat*). A kiegészítő táblázatok segítségével általános szempontokat vihetünk az osztályozásba. A számmal jelölt közös alosztások mindig elkülönülnek a jelzet többi tagjától.

A BC második kiadásában minden kötet megjelenését kiterjedt előkészítő munkálatok előzték meg. A munka során nemcsak a már említett facettaelemzést hajtották végre, hanem a rendszer szókincsét is ellenőrizték és kibővítették.[4] Alapul az adott tudományág szakirodalmi szókincsét és az angol nemzeti bibliográfiát használták. Ennek eredményeképp a BC2 szókincse jóval specializáltabb és kiterjedtebb az általában használt osztályozásoké-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

3. táblázat
Kiegészítő – szisztematikus táblázatok

például:

1. kiegészítő táblázat: fogalmi és formai alosztások
   (pl. beruházási tervezet 6CN, folyóirat 3G, válogató bibliográfia **5WC**)
   dokumentum által tárgyalt témák kapcsolata (pl. hatás **9J**)
2. kiegészítő táblázat: földrajzi alosztások (pl. Oklahoma **8YJ**)

Közös alosztások a jelzetalkotásban

1.
   a Vallás **P** főosztályon belül **PUC** jelöli a Christian Science nevű amerikai szektát
   ⇨ válogató bibliográfia a Christian Science-ről: PUC 5WC
   ⇨ a Christian Science Oklahomában: **PUC 8YJ**
   ⇨ az oklahomai Christian Science válogató bibliográfiája: **PUC 8YJ 5WC**
2.
   Q9J TK *összetett fogalom*: a gazdasági források hatása a közjólétre
   a Közjólét (**Q**) és a Gazdasági források (**TK**) közti kapcsolat jele: **9J**

..al. A BC2 másik kiemelten nagy előnye az elterjedt rendszerekhez képest, hogy a felhasználó igényeit rugalmasan követve különböző specializációs szinteket állapít meg, tehát nem feltételezi, hogy az adott könyvtár az osztályozást teljes mélységében alkalmazza, még abban az esetben sem, ha gyűjteményében csak egy speciális tudományterület dokumentumai találhatók meg.

Az egyes kötetekben az adott tudományág több szempontú meghatározása is megtalálható az osztályozással kacpsolatos gyakorlati tanácsok mellett. A szerkesztők mind a kötetekben olvasható bevezetők, mind a könyvtári szaklapokban megjelent publikációk segítségével szeretnék a BC2-t a szakma számára ismertté tenni.

A BC2 elterjedtsége és alkalmazási lehetőségei

Bliss bibliográfiai osztályozásának második, átdolgozott kiadása sem kapott igazán nagy teret a könyvtári alkalmazásban. Míg az eredeti változat esetén ezt a tényt a rendszer helyenkénti következetlenségével és viszonylagos bonyolultságával magyarázhattuk, addig a BC2 esetében inkább külső tényezőkkel kell számolnunk. Az Egyesült Államok könyvtárai előnyben részesítik a Dewey féle *Decimal Classification*-t, valamint a Library of Congress osztályozási rendszerét. Ezen standard rendszerek alkalmazásában minden bizonnyal nagy szerepet játszik a már kialakult gyakorlat biztonsága, valamint a kényelmesség és egységességre való törekvés is. Ezek a szempontok éppúgy jelenthetnek előnyt, mint hátrányt. Az említett nagy rendszerek nem mindig érik el a specializáció kívánt szintjét, nem térnek ki az esetleges kombinációkra olyan alapossággal, mint a BC2, amely teljes, szisztematikus elérést biztosít a rendszer minden pontján. Ugyanakkor a BC2 alkalmazása nagyobb körültekintést, szaktudást és következetességet kíván. A *Bliss Bibliographic Classification* második kiadásán dolgozó szakemberek éppen ezért vállalják a szaktanácsadást is a rendszer felhasználói számára. Erre elsősorban a rendszert alkalmazó angliai könyvtárak körében van szükség, Angliában ugyanis körülbelül

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

negyven egyetemi könyvtár és információs központ használja a BC2-t. Hogy miért nem hazájában, azaz az USA könyvtáraiban terjedt el a rendszer, s miért Európában kapott teret, minden bizonnyal a két kontinens eltérő osztályozási nézeteivel és elvárásaival magyarázható.[5] Az amerikai felfogás szerint ugyanis az osztályozás elkülönül a katalogizálástól, míg az egyik csak a könyvekre, addig a másik csak a katalógusra vonatkozik. Az európai nézet szerint ezzel szemben az osztályozás egyaránt vonatkozik a dokumentumokra és az azokat nyilvántartó katalógusra. Az európai osztályozás a specializáció sokkal mélyebb szintjét követeli meg, szemben az amerikaival, ahol a feltárásban nem törekednek teljes részletezettségre, inkább nagy témakörök és betűrend segítségével rendszerezik a dokumentumokat. Az európai osztályozásban továbbá a bibliográfiai osztályozás filozófiai és logikai alapjai is hangsúlyozottabb szerepet kapnak. Mindezekből világosan kitűnik, hogy Bliss rendszere már eredeti változatát tekintve is inkább az európai elvárásoknak felelt meg. Könyvtári szakrendszerként való további elterjedését azonban a már említett tényezők erősen gátolják.

Mivel egy igen sok előnyös tulajdonsággal rendelkező osztályozási rendről van szó, fontos megemlíteni alkalmazásának egyéb lehetőségeit is. A BC2 ugyanis gazdag forrásnak bizonyult mind struktúrája, mind terminológiája szempontjából különböző tárgyú tezauruszok elkészítésében.

Mivel a BC2 teljes szerkezete facettázott, azaz az analitikus-szintetikus modell elvén épül fel, alapszókincse és a fogalmak közti relációk könnyen átvehetők egy hasonló facettázott tezaurusz kialakításakor. Két olyan esetről tudunk beszámolni, ahol a BC2 nemcsak a szókincs, hanem a tezauruszok szerkezetének felépítésében forrásműként szerepelt. Az egyik a *DHSS-DATA* tezaurusza, amely Anglia Egészségügyi és Társadalomvédelmi Minisztériumának Könyvárában az adatbázisban való keresést segíti. A másik hasonló, a BC2-re alapozott tezaurusz, az *ECOT* az angliai felsőoktatási és munkavállalási tájékoztatójának adatbázisához csatlakozik.[6]

A BC2 iránt egyre inkább növekszik a szakma érdeklődése. Kis elterjedtsége ellenére gyakran említik az osztályozás különböző összefüggéseiben. Az Egyetemes Tizedes Osztályozás Konzorciuma a rendszer revideálási munkálatai közben a két legproblematikusabb kérdés megoldásánál a BC2-re támaszkodott. Az osztályozók számára a matematika mindig is az egyik legnehezebben elemezhető tudományt jelentette. A matematika ugyanis az emberi agy terméke és a természettől leginkább elkülönítve tárgyalják. Ilyen szempontból a filozófiához hasonlít, eltér azonban konkrét logikai összefüggéseit és axiomatikus struktúráját tekintve. Az *Extensionc and Corrections to the UDC* 1996-os novemberi kiadásában[7] a konzorcium arról, hogy a rendszer 51-es Matematika osztályát a BC2 teljes facettázott elvén a második kiadás 1993-ban megjelent Matematikát tárgyaló kötete alapján. (Nincsenek állítmányok!) Hasonló módon alakították át az ETO 61-es Orvostudomány osztályát is.

Bliss munkája messziről indult, a tudomány 19. századi filozófiai alapon való felosztásától a számítógépes technika világába. A *Bibliographical Classification* története lassan egy egész évszázadot ível át (Bliss ugyanis már 1908-ban nekilátott osztályozási rendszerének kidolgozásához). Osztályozástörténeti jelentősége nem is vitatható, de a gyakorlat terén csak az utóbbi években szerzett elismerést. Ennek ellenére a magyar szakirodalom a BC-ről szinte említést sem tesz. A Babiczky-féle egyetemi jegyzetben ugyan megtalálható Bliss osztályozási rendszerének rövid bemutatása, a BC2-ről már csak a külföldi szaklapokban olvashatunk. Ezt a hiányt elsősorban az indokolja, hogy a magyarországi osztályozási gyakorlatot az ETO „egyeduralma" miatt a BC nem befolyásolta. Az azonban, hogy az ETO átdolgozásánál a BC2 eredményeit alkalmazzák, méghozzá az egyik legnagyobb kihívást

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

jelentő főosztály esetében, már a magyar osztályozást is érintheti. Éppen ezért – és mindezektől eltekintve is – tartottam fontosnak a BC2 rövid bemutatását.

Ezek után kézenfekvő lenne felsorolni mindazon könyvtárak hosszú sorát, ahol a BC2 kötetei a lelkes érdeklődők rendelkezésére állnak. Ilyen listával azonban nem szolgálhatok. Tudomásom szerint ugyanis Magyarországon jelenleg nem található meg a BC átdolgozott változata. Ki tudja, talán érdemes lenne mostantól némi figyelmet szentelni ennek a csaknem hatvan esztendős osztályozási újdonságnak.

Irodalom

1. HOMAS, Alan R.: *Bliss classification update.* 111.p.
2. THOMAS, Allan R.: *Blissful Beliefs: Henry Evelyn Bliss counsels on classifition.* 20-21.p.
3. THOMAS, Alan R.: *Bliss classification update.* 114.p.
4. AITCHINSON, Jean: *A classification as a source for thesaurus: The bibliographic classification of H.E. Bliss as a source of thesaurus terms and structure* 160.p.
5. LANGRIDGE, Derek W.: *Alternative starting points in classification.* 8.p.
6. AITCHINSON, Jean: *A classification as a source for thesaurus: The bibliographic classification of H.E. Bliss as a source of thesaurus terms and structure* 171-179.p.
7. *Extensions and corrections to the UDC.* Vol.18. 1996. 15-17., 79.p.

Felhasznált irodalom

AITCHINSON, Jean: A classification as a source for thesaurus: The bibliographic classification of H.E. Bliss as a source of thesaurus terms and structure = *J.Doc.* 42.vol. 1986. 3.no. 160-181.p.

BABICZKY Béla: *Bevezetés a könyvtári osztályozás elméletébe és gyakorlatába.* Egyetemi jegyzet. Budapest : Tankönyvkiadó, 1975. 165-172.p.

BLISS, Henry Evelyn: *A system of bibliographic classification.* Second edition. New York : The H.W. Wilson Company, 1936. 343 p.

BLISS, Henry Evelyn: *The organization of knowledge in libraries.* Second edition. New York: The H.W.Wilson Company. 1939. XVI, 347 p.

BLISS, Henry Evelyn: *The organization of knowledge and the system of the sciences.* New York: Henry Holt and Company, cop. 1929. 433 p.

BLISS, Henry Evelyn: *A bibliographic classification.* Extended by systematic auxiliary schedules for compositive specification and notation. New York: The H.W. Wilson Company

1.vol. Introduction and anterior tables and systematic schedules and classes A-G. 1940. 615 p.

2.vol. Classes for H-K The human sciences. With introduction and index. 1947. 313 p.

3.vol. Classes for L-Z the special human studies: history of peoples and nations, religion, ethics, and special social studies, languages and literatures, bibliography and libraries. 1953. 84, [574] p.

4.vol. General index, combining the indexes of volume 1-3. 1953. 426 p.

The abridged Bliss classification. The bibliographic classification of Henry Evelyn Bliss revised for school libraries by the Bliss Classification Working Party. London : Special Library Association, 1969.

Extensions and corrections to the UDC. vol.18. 1996.

HORVÁTH Tibor: A bibliográfiák funkcióiról = *Bibliográfiai tanulmányok.* OSZK-KMK, 1978. 27-39.p.

LANGRIDGE, derek W.: Alternative starting points in classification = *Cat.Classif.Q.* 19.vol. 1995. 3/4.no. 7-15.p.

MALTBY, Arthur – GILL, Lindy: *The case for Bliss.* Subsequent development and revisionen of the BC. London : Bingley, Munich (etc.) : K.G. Saur, 1979. 51-76.p.

MILLS, Jack: Attention please, for BC2! = *Catalogue & Index,* 1976. 40.vol. 1-6.p.

MILLS, Jack: Practice and theory in a general classification: The new Bliss classification = *Universal Classification.* SK. 11. 1982. 69-78.p.

THOMAS, Alan: Bliss regained: the second edition of the Bliss Bibliographic Classification = *Wilson Libr. Bull.* 67.vol. 1993. 7.no. 56-57.p.

THOMAS, Alan R.: Blissful Beliefs: Henry Evelyn Bliss counsels on classification = *Cat.Classif.Q.* 19.vol. 1995. 3/4.vol. 17-22.p.

THOMAS, Alan R.: Bliss classification update = *Cat.Classif.Q.* 19.vol. 1995. 3/4.vol. 105-117.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Függelék

Bliss Classification

Az alábbi táblázat vázolja H.E. Bliss fejtegetéseit az osztályok, fogalmak és kifejezések egymással való kapcsolatára vonatkozóan, valamint a BC alapját képező hierarchikus rend szerkezetével kapcsolatban.

Az osztályozás elve	Meghatározása
Az osztályok kölcsönös összefüggésben állnak az általuk magukba foglalt fogalmakkal és a kifejezésekkel	Egyedi dolgok és események olyan közös tulajdonsággal bírnak, melyek egy bizonyos osztályhoz kötik őket. Az osztályt egy vagy több szó határozza meg. A kifejezéseket vagy osztályneveket a saját osztályukhoz, illetve fogalmaikhoz viszonyítjuk.
Az osztályozás menete	Az osztályozás során eseteket és osztályokat határozunk meg.
Az osztályok meghatározása	Az egyes osztályokat közös tulajdonságok és relációk alapján definiáljuk.
A kifejezések maghatározása	A kifejezések megkülönböztető érvényűek, használatuk következetes.
Az osztályok tartalma és teljessége	Egy osztály minden olyan dolgot magában foglal, mely valamilyen szempontból közös tulajdonságokkal bír (pl. a megnevezésük szempontjából).
Az osztályok csoportoktól való megkülönböztetése	Az osztály meghatározott és teljes. A csoport ezzel szemben nincs meghatározva és teljessége sem tökéletes. A csoportok lokálisak és átmenetiek, s lehetnek véletlenszerűek vagy szelektáló jellegűek.
Az osztályok fejlődése és befogadó készsége	Az osztályok új variációkkal, relációkkal vagy szempontokkal bővíthetők, fejleszthetők.
Valódi és természetes osztályok	A valódi és természetes osztályok közötti fogalmi összefüggés áll fenn. Az objektív valóságok kölcsönös összefüggésben állnak a szubjektív fogalmakkal.
Az osztályok felosztása, az alosztályok	Az osztályok további alosztályokra bonthatók. Az alosztályok elkülönítésének módszere a különbségek meghatározása és a specializálás.
A besorolás	Az evőkanalak és a teáskanalak például egyaránt a kanalakhoz sorolhatók be.
A specializáltság fokozatai	A helyes felosztás tükrözi a fokozatosságot és/vagy a specializációt.
A koordináció	Az azonos szinten lévő osztályok egymással mellérendelt viszonyban állnak.
Különböző osztályok alosztályai	Egy osztály egymás mellé rendelt alosztályai egymással szorosabb kapcsolatban állnak, mint egy másik osztály alosztályaival.
Általános (átfogó) jellegű osztályok	Bizonyos, elkülönített osztályok általános jellegű osztályokba (halmazokba) is tartozhatnak.
A generalizáció és specializáció (általánosítás és részletezés)	A generalizáció a szintézis módja, a specializáció pedig az analízis egy formája.
Szintézis	Az a logikai folyamat, amelynek során speciális témákat (fogalmakat, osztályokat) viszonyítunk általános témákhoz (fogalmakhoz, osztályokhoz)

☞

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az osztályozás elve	Meghatározása
Kollokáció	Célirányos szintézis: egyes osztályokat valamilyen szándékkal, egy bizonyos cél érdekében összekapcsolunk.
Szisztematikus osztályozás	Az osztályozás olyan funkcionális, gyakorlati rendet határoz meg, melyben az osztályok és alosztályok logikai elvek és szellemi érdekek szerint viszonyulnak egymáshoz.
Osztályok sorozata	Az osztályozás az osztályok, illetve táblázatok rendezett listájának sorozatát adja.
Az osztályozás vázlata	Két vagy több koordinált osztály sorozata vizszintesen egymás mellett elhelyezve. Az alosztályok a táblázatban a főosztályok alatt helyezkednek el.
A keresztező osztályozás	A specializáció egyidejűleg több osztályra is kiterjedhet.
A vázlatok táblázatokká alakítása	A kétszeresen meghatározott, specializált alosztályok vertikális rendben ábrázolhatók.
Az elágazások	Két vagy több alosztály összekapcsolásánál elágazások jöhetnek létre. Számos hasonló elágazás keresztezhet bizonyos általános relációkat. Ezért gyakran lehetetlen ezeket a kapcsolatokat táblázatokká, vázlatokká redukálni. Mindez az osztályozást összetetté és bonyolulttá teszi, sőt előfordulhat, hogy rendszerré való alakítását is megakadályozza.

KÖZÉRDEKŰ TÁJÉKOZTATÁS - AZ INTERNETRŐL. – Az ulmi Városi Könyvtár részletes tematikus menürendszert alakított ki, hogy használói akár tudományos, akár a mindennapok gyakorlatára vonatkozó kérdéseikre konkrét válaszokat találhassanak az Internet egyébként áttekinthetetlen anyagából. Bizonyos területeken egy-egy illetékes intézményhez továbbítják a kéréseket, pl. jogi ügyekben a saarbrückeni egyetemhez - de együttműködnek saját városuk egyetemével és szakfőiskolájával is. Maga a Városi Könyvtár is kidolgozta egy szakterület - a kommunális politika és urbanisztika - anyagát az Internetre. Helyi vonatkozású, terjedelmes szövegeket is hozzáférhetővé tesznek az Interneten, pl. egy ulmi polgár 500 évvel ezelőtti beszámolóját szentföldi utazásáról.

(DBI-Pressespiegel, 1998. febr.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KITEKINTÉS

Mi lesz a DBI-vel?

Két mintaszerű intézményt tartottunk számon a KMK-ban, amely némileg a mienkhez hasonló funkciót tölt be országa könyvtárügyében, csak sokkal nagyobb méretekben (az oroszlán is csak macska...). Nemcsak mennyiségileg, hanem minőségileg is imponáló munkát végeznek – hiszen nemcsak sokkal bőségesebb anyagi eszközökre támaszkodnak, hanem külső munkatársként népes, magas szakmai kultúrájú, szerteágazó kutatásokat folytató könyvtáros-társadalom képviselőire is.

Az egyik a British Library Kutatási-Fejlesztési Részlege (BLRDD, újabb nevén Kutatási és Innovációs Központja – BLRIC). Minimális személyzettel dolgozik, feladata lényegében az egyes könyvtárakban folyó egyéni vagy csoportos kutatómunka szervezése a kutatásfinanszírozás révén: a benyújtott kutatási tervek elbírálása alapján elosztja a pályázók között a rendelkezésére álló hatalmas támogatási keretet, majd gondoskodik az eredmények publikálásáról, hasznosításáról. – A másik a Deutsches Bibliotheksinstitut (DBI); ez maga tűzi ki a könyvtárügy számára időszerű problémákat és dolgozza ki őket saját munkatársai és/vagy külső szakértők munkájával; az eredményeket példásan konkrét és világos megfogalmazású kismonográfiákban publikálja. S ami még lényegesebb: az egyetlen olyan intézmény, amely központi katalógusok,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

adatbázisok és egyéb szolgáltatások fenntartásával, amellett pedig intenzív módszertani tanácsadó munkával az egész német könyvtári rendszert segíti. (A DBI működését lapunk 5.(41.) 1995. 1. számában mutattuk be.)

Annál meghökkentőbb volt a hír, hogy veszélyben a DBI léte: a német tudományos élet irányító szervei nem tartják eléggé fontosnak a könyvtárügy központi intézményét ahhoz, hogy eddigi kiemelt anyagi támogatását fenntartsák. Lapunk e számának megjelenésekor talán már elől, mi lesz a DBI sorsa. Megszűnése pótolhatatlan veszteséget jelentene a német könyvtáraknak, de veszteséget jelentene az egész nemzetközi könyvtári életnek is.

A Tudományos Tanács tudománypolitikai állásfoglalása a berlini Német Könyvtári Intézetről (DBI)

A Wissenschaftspolitische Stellungnahme zum Deutschen Bibliotheksinstitut (DBI), Berlin (Bibliotheksdienst, 31. Jg. 1997. 12. sz. p. 2309-2313.) c. jelentést Felmer Ágnes fordította.

Bevezetés

A Tudományos Tanácsot az Oktatástervezési és Kutatástámogatási Szövetségi-Tartományi Bizottság 1994. április 1-jén kérte fel arra, hogy a „kék lista" intézményeinek tevékenységét 1995. január 1-jével kezdődően öt éven belül értékelje, és javaslatai alapján az 1993. évi „kék listát" módosítsa.

A „kék lista" intézményei olyan önálló kutatóintézetek, régiók feletti jelentőségű vagy országos tudománypolitikai érdekeket szolgáló, kutatást végző háttérszervezetek vagy szolgáltató intézmények, amelyek a szövetség és a tartományok közötti keretmegállapodás értelmében közös támogatást élveznek.

1978 óta a berlini Német Könyvtári Intézet (DBI) is a „kék lista" szolgáltató intézményei közé tartozik. A Tudományos Tanács a közelmúltban egyszer már – 1989-ben – állást foglalt a DBI-ről és a szövetségi-tartományi közös finanszírozás folytatását javasolta.

1996. január 19-i ülésén úgy határozott, hogy a DBI vizsgálatát 1996 második felében végzi el, és erre a feladatra munkacsoportot hozott létre. Ebben a csoportban olyan szakértők is részt vettek, akik

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nem tagjai a Tudományos Tanácsnak. Nekik ezért a Tudományos Tanács külön köszönettel tartozik. A munkacsoport 1996. október 28-29-én kereste fel a DBI-t, és 1996. december 19-én és 1997. április 28-án készítette el a következőkben közölt vizsgálati jelentést.

A „kék lista" bizottság 1997. szeptember 16-án e jelentés alapján dolgozta ki tudománypolitikai állásfoglalását.

A Tudományos Tanács az állásfoglalást 1997. november 14-én elfogadta.

A) Az intézet paraméterei

A DBI jogképes közjogi intézmény, székhelye Berlin. Az intézmény szervei a kuratórium, az igazgató és a szaktanács. Támogató szerve a Szövetség (a Szövetségi Oktatási, Tudományos, Kutatási és Műszaki Minisztérium, BMBF) és a tartományok. Tartományi székhelye Berlin tartomány (a Szenátus Tudományos és Kutatási Igazgatósága).

Az alapköltségvetésben (intézményi támogatásként) 1996-ban 14,1 millió márka állt rendelkezésre. Ehhez járult hozzá az intézet 2,6 millió márka saját bevétele. A DBI összesen 140 állandó státusszal rendelkezik, ebből 36,5 a tudományos munkatársaké és 103,5 a nem tudományos munkakörben dolgozó személyzeté. Egy tudományos munkakör meghatározott idejű szerződéssel van betöltve.

1993 és 1995 között a DBI 23 nemzetközi és 5 országos tudományos rendezvénynek adott otthont.

A DBI vezetését az igazgató gyakorolja, aki a kuratórium határozatait követi. A DBI 15 fős szaktanáccsal rendelkezik, amely évente legalább egyszer ülésezik.

B) Feladatkör

A DBI-re vonatkozó törvény (2.§) és az alapszabály (3.§) értelmében az intézet feladata a könyvtári módszerek és technikák kutatása, fejlesztése és közvetítése könyvtári rendszerek és eljárások elemzése, kifejlesztése, szabványosítása és bevezetése céljából. Ezeket a feladatokat a könyvtárakkal és a könyvtárüggyel kapcsolatban álló intézményekkel szoros együttműködésben kell ellátnia.

C) Szolgáltatások

A DBI-re vonatkozó törvény és az alapszabály szerint teljesítendő feladatok képezik a Tudományos Tanács vizsgálatának alapját. A Tudományos Tanács 1989. évi állásfoglalása már megállapította, hogy a fejlesztési feladatok és a szolgáltatások kölcsönösen feltételezik egymást, és ezek során rutinfeladatok aligha lépnek fel, mivel különösen a számítógépesítés területén a szolgáltatásokat állandóan tovább kell fejleszteni és testre kell szabni. Ezek a szolgáltatások a továbbiakban is nélkülözhetetlenek.

A DBI feladatkörébe tartoznak tanácsadási szolgáltatások is az egész tudományos és közművelődési könyvtárügy számára, átfogó könyvtári tevékenységek koordinálása, adatbázisok és katalógusok szerkesztése, fejlesztési feladatok például a retrospektív konverzió területén, a véleményalkotási folyamat megszervezése a könyvtárügy területén és a PR-tevékenység. A német egyesítési folyamat keretében a DBI tanácsadási munkája révén jelentősen hozzájárult a működőképes könyvtári rendszer kiépítéséhez az új tartományokban. Erre a feladatra a DBI külön státuszokat kapott.

Összességében jónak tekinthetők a DBI tanácsadói teljesítményei a közművelődési könyvtárak esetében. Alapfeladatait tekintve azonban az elmúlt időszakban a DBI nem megfelelő mértékben teljesítette az alapszabályban rögzített kutatási, fejlesztési és közvetítési megbizatását; ez különösen a tudományos könyvtáraknak nyújtott szolgáltatásaira érvényes. A kommunikációs és információs média

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szektor új fejlesztései tekintetében a DBI szintén nem kielégítő módon tölti be innovációs szerepét.

D) Szervezet, szerkezet és ellátottság

A kuratóriummal és a szaktanáccsal való kapcsolatban a DBI igazgatójának alapszabályban rögzített pozíciója túl gyenge.

Helyesnek bizonyult a szakbizottságok felállítása a gyakorlati kérdések megoldására és a rendelkezésre álló mindenkori szakmai kompetencia kihasználására. A bizottságok nem a DBI szervei, nem mentesítik az intézetet a saját teljesítmények kötelezettsége alól. Helytelen, hogy a DBI csekély mértékben vonja be a bizottságokat a programtervezésbe.

A DBI személyi ellátottsága túlnyomórészt nagyvonalúan van biztosítva, bár a nem tudományos munkakörben dolgozókhoz képest viszonylag csekély a tudományos státuszok száma, ami a DBI feladatkörét tekintve nem megfelelő. Nincs egyensúlyban a határozott és határozatlan idejű alkalmazás viszonya sem. A munkahelyek tekintetében a DBI ellátottsága sem mennyiségi, sem minőségi szempontból nem kielégítő. Ez a hálózatépítés területén is hátráltatja az intézet munkáját.

Ami a DBI munkamódszerét illeti, általános érvényű, hogy az intézet inkább osztályokban és nem projektfeladatokban gondolkodik. A prioritások kijelölésével kapcsolatban a DBI nem kellő mértékben összpontosít az össznemzeti érdekből a német könyvtárügy számára legjelentősebb kezdeményezésekre.

Az intézetnek a közép- és kelet-európai országokkal kiépített együttműködési kapcsolatai sokrétűek és intenzívek. Nyugat-európai és USA-beli hasonló intézményekkel viszont, melyek kitűnnek könyvtári innovációs tevékenységükkel, alig folyik együttműködés.

E) Állásfoglalás és további javaslatok

A DBI nem felelt meg kielégítő mértékben annak az igénynek, hogy a könyvtárügy régiók feletti szintű szolgáltató intézményeként működjön, össznemzeti és számos szakterületet átfogó tanácsadási és szolgáltatási feladatokat ellásson, valamint innovatív terveket kezdeményezzen. A Tudományos Tanács már 1989. évi állásfoglalásában központi koncepcióbeli, személyi és infrastrukturális változtatásokra figyelmeztette az intézetet. Az intézet osztályainak szervezeti összehangolása megtörtént, de a kiadványok minőségének biztosítása és a szakbizottságok teljes körű bevonása továbbra is figyelmen kívül maradt. Éppoly kevéssé tapasztalható, hogy a személyzeti flexibilitásra és a számítógépes infrastruktúra továbbfejlesztésére vonatkozó javaslatok megvalósultak volna.

Az eddigi fejlődést tekintve nem várható, hogy a DBI a sürgősen követelt kezdeményezéseket magáévá teszi, új könyvtári módszereket, technikákat és rendszereket fejleszt ki és bocsát a könyvtárak rendelkezésére.

A DBI-nek mint a régiók feletti szintű és össznemzeti tudománypolitikai érdekeket szolgáló kutatások szolgáltató intézményének további támogatása nem javasolt.

A Tudományos Tanács azon a véleményen van, hogy olyan szövetségi struktúrájú államban, mint a Német Szövetségi Köztársaság, ahol a könyvtárügy erősen differenciált, nélkülözhetetlenek az olyan szolgáltatások, melyek a német könyvtárak tartományi határoktól független érdekeihez és ezzel a régiók feletti szintű irodalom- és információellátás teljes rendszerének igényeihez igazodnak. Ezért azt javasolja a szövetségnek és a tartománynak, hogy az olyan nélkülözhetetlen szolgáltatásokat, mint pl. a folyóirat-adatbázis (Zeitschriftendatenbank), a DBI-Link és a Subito nevű dokumentum-szolgál-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tató rendszer, más keretek között működtessék. A szakbizottságok összehívása és a nemzetközi együttműködés koordinálása más helyről is megvalósítható és megvalósítandó.
Tekintettel a tájékoztatás és dokumentáció gyors technikai fejlődésére, a Tudományos Tanács javasolja, hogy használjuk ki az alkalmat a könyvtárügy régiók feletti szintű koordinálásának és fejlesztésének szervezeti megújulására.

(Ford.: Feimer Ágnes)

A Deutsches Bibliotheksinsitut a Tudományos Tanács értékelése után. Az ítélet

Günter Beyersdorff

Günter Beyersdorff: Das Deutsche Bibliotheksinstitut nach der Evaluation durch den Wissenschaftsrat. Das Urteil (Bibliotheksdienst, 31. (1997.) 12.no. p.2306-2308.) c. válaszát Feimer Ágnes fordította.

1997. november 14-én Berlinben a Tudományos Tanács plénuma azt az ajánlást tette, hogy a DBI-t a Szövetség és a tartományok a jövőben ne finanszírozzák az ún. „kék listáról". A plénum ezzel a Tudományos Tanács Kék Lista Bizottságának szakvéleményét támogatta, amely 1997 májusában és szeptemberében foglalkozott a DBI-vel és tanácsadói munkásságát „tudománypolitikai állásfoglalás" előterjesztésével zárta. Ezek a tanácsok egy olyan vizsgálati jelentésen alapulnak, melyeket a DBI-t 1996 októberében felkereső szakértői csoport készített 1997 májusában. Ez a csoport a helyszínen szerzett benyomásain kívül a DBI által rendelkezésre bocsátott gazdag dokumentációra alapozta vizsgálatát (ez utóbbit a DBI 1996 júniusában mutatta be a Tudományos Tanácsnak).
A Tudományos Tanács véleménye a DBI munkatársai körében felháborodást keltett, mivel az eljárás eddigi módja és a mindenkor ismeretes tények alapján 1997 májusáig nem kellett volna egy ilyen jellegű, az egzisztenciánkat veszélyeztető megítéléssel számolnunk.

Három dolgot kell leszögeznünk:
1. A vizsgálati jelentés bizonyos helyeken hibákat, homályos pontokat és formális ítéleteket tartalmaz.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2. A tudománypolitikai állásfoglalás egyetlen helyen sem felel meg a vizsgálati jelentésnek. A negatív kijelentéseket felerősíti, a pozitív értékeléseket teljesen mellőzi: a DBI tulajdonképpeni tevékenységét és teljesítményét felismerhetetlenné torzítja.
3. Tudomásunk szerint Berlin tartomány jóval a vizsgálati jelentés ismertté válása előtt úgy határozott, hogy a „kék listára" felveendő két másik intézmény érdekében feláldozza a DBI-t.
Ilyen „ellenszélben" egyetlen intézmény sem lenne képes csupán munkája minőségével érvényesülni. Kivált akkor nem, amikor egy másik intézmény számára készült szakértői vélemény a DBI fontos feladatait ehhez az intézményhez rendeli, bár e vélemény (Szakértői vélemény a berlini *Staatsbibliothek* számára 1997. szept. 10.) megjelenésének időpontjában a Tudományos Tanács Kék Lista Bizottságának határozata még nem is volt ismeretes.

Mit róttak fel leginkább a DBI-nek?

A szakértők azt állapították meg, hogy:

- kevés fejlesztési feladatot teljesít,
- kevés szolgáltatást nyújt a tudományos könyvtárak számára,
- túlságosan intenzíven gondozza a közkönyvárakat.

A kritika első pontjához

A DBI a Tudományos Tanács számára készített dokumentumaiban központi helyen fejti ki ezzel kapcsolatban a következőket: *„1991 óta tevékenységünk középpontjában a német-német egyesítés feladatai állnak: ilyen hatalmas változás mind a használói kört, mind a kezelendő témákat tekintve még nem volt az intézmény életében. Ezekben az években a szolgáltatásokra került a hangsúly, mivel konkrét segítségre, tanácsadásra, szakértői véleményre, kiépítési munkálatokra volt elsősorban szükség. 1995 óta az intézet arra törekszik, hogy a fejlesztési feladatok részarányát az összfeladatokon belül ismét növelje."*
Egyértelmű, elfogadható és politikailag világos kijelentés, és mégsem méltányolják sehol a szakértői véleményben. A DBI-ben és az egész könyvtárügyben végzett újjáépítő tevékenység nemhogy sehol nem nyer elismerést, bizonyos helyeken ez inkább visszaüt az intézetre.
További kifogásom a szakértőkkel szemben: a fejlesztést kizárólag technikai aspektusból szemlélik. Figyelmen kívül hagyják, hogy a technika, mint az imént utaltam rá, gazdasági, jogi és szervezeti keretfeltételeket igényel, épp ezért nem veszik tekintetbe azokat a kiemelkedő teljesítményeket, amelyeket a DBI e téren produkált.

A kritika második pontjához:

A vizsgálati jelentés ismertté válása után a 16 legfontosabb német tudományos könyvtár igazgatója írásban fordult a Tudományos Tanácshoz, és hangsúlyozta az intézet szolgáltatásainak hasznát és jelentőségét éppen az ország tudományos könyvtárai számára. Félreérthetetlenül és minden fenntartás nélkül a DBI további fennmaradásáért állnak ki. Kinek van nagyobb szava – a javaslattevőknek vagy az intézet használóinak?

A kritika harmadik pontjához:

Ez arculütésként érte a DBI-t, mivel a Tudományos Tanács 1989. évi vizsgálati jelentése arra szólította fel az intézetet, hogy szolgáltatásait főként a közkönyvtárak számára bővítse és személyi állományát ezen a területen tartósan növelje.
Ezt az ajánlást a DBI következetesen megvalósította, aminek az lett az eredménye, hogy ezzel éppen a lehetséges bukásához járult hozzá.
A Tudományos Tanács ajánlásai szerint az intézetnek a „kék listáról" történő további finanszírozása csak nehezen lenne lehetséges. De ez nem azt jelenti, hogy a DBI-t be kellene zárni. Nyitva áll az út a különböző megoldások előtt, melyek lehetővé te-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szik, hogy az intézet alapfeladatai más struktúrában, más finanszírozási és intézményi feltételek mellett továbbra is elláthatók legyenek. Mindazonáltal keményen kell küzdeni azért, hogy megakadályozzuk a DBI feladatainak megosztását tetszőleges számú egyéb (milyen?) intézmény között, amint az a tudománypolitikai állásfoglalásban szerepel. Mit mond erről értelemszerűen a DBI alapítását meghatározó 1978-as törvény?: *„A DBI alapításának célja, hogy a német könyvtárügyben szétszórtan létező kapacitások és kompetenciák egy helyen koncentrálódjanak."*

A szövetség és a tartományok jelenleg egy munkacsoport felállításán dolgoznak, mely a központi feladatok jövőjével fog foglalkozni. A Német Könyvtári Egyesület is kialakítja elképzeléseit. Vegyenek részt Önök is ebben a folyamatban javaslatokkal és kritikával, támogassanak minket, hogy munkánkat a következő években is sikeresen folytathassuk.

A DBI finanszírozása 1998-ra és 1999-re biztosított: van tehát elég idő a jövőt biztosító koncepció kidolgozására, ha már most hozzáfogunk a feladathoz. Ezért úgy határoztunk, hogy minden olyan dokumentumot, amely a jelenlegi helyzet értékeléséhez fontos lehet, szó szerint – részben megjegyzéseinkkel együtt – az Interneten és nyomtatott formában is közzéteszünk.

Ítéljenek Önök maguk!

"KEVESEBBET OLVAS, KEVESEBBET FIZET" a bielefeldi Városi Könyvtárban. Az évi kölcsönzőkártya egységes 30 márkás árát most differenciálták. Aki évi 25 dokumentumnál nem kölcsönöz többet, az csak 20 márkás kártyát vált; a 30 márka 40 egység, a 40 márka 70 egység kölcsönzésére jogosítja az olvasót, az 50 márkás olvasó pedig korlátlanul veheti igénybe az állományt. A csaknem félmillió többletbevételt vár ettől az intézkedéstől.

(DBI-Pressespiegel, 1998. febr.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Vizsgálati jelentés a DBI-ről (Köln, 1997. 5. 13.)

A Bewertungsbericht zum Deutschen Bibliotheksinstitut (DBI), Berlin (Bibliotheksdienst, 31.Jg. 1997. 12.no. p.2313-2339.) c. jelentést Kövendi Dénes tömörítette.

A Tudományos Tanács (Wissenschaftsrat – WR) egy felülvizsgálati jelentés alapján fogalmazta meg javaslatát a DBI megszüntetésére. A *Bibliotheksdienst* – 1997. 12.no. 2313-2339.p. – teljes szövegében, de saját megjegyzései kíséretében közli a jelentés érdemi részét, annak bizonyítására, hogy a jelentés a) elfogult, távolról sem mindenben felel meg a tényeknek, már megtörtént változtatásokat hiányol, b) a maga „egyrészt-másrészt" mondanivalójával, sok elismerő megállapításával még így sem ad alapot arra a következtetésre, amelyre a WR jutott. Az alábbi kivonatban igyekszünk objektíven érzékeltetni a jelentés hangsúlyait, vázolva az apró betűs bekezdésekben a DBI kommentárjait is. – Számunkra azért is tanulságos a jelentés, mert az értékeléstől függetlenül áttekintést ad a DBI feladatairól és felépítéséről.

I. A DBI jelentősége

Föderális szervezetű államban, mint az NSZK, melynek könyvtárügye is rendkívül széttagolt, feltétlenül szükség van olyan szolgáltató intézményre, amely a német könyvtárak tartományi határoktól független közös érdekeit érvényesíti, gondoskodik az egész rendszer irodalom- és információellátásáról. S tekintettel a könyvtári munka gyors fejlődésére, nemcsak a meglévő igényeket elégíti ki szolgáltatásaival, hanem a fejlődésnek is motorja, új könyvtári módszerek, technikák, rendszerek kialakításával.

A német egyesülés folyamán a DBI tanácsadó tevékenységével sokat tett azért, hogy működőképes könyvtári struktúrák épüljenek ki az új német tartományokban. A könyvtári munka módszereinek, technikáinak kutatása és bevezetése terén azonban csak részben látta el feladatait, kivált a tudományos könyvtárügyet illetően. A kommunikációs és információs médiumok fejlesztése terén is csak késlekedve tölti be újító szerepét.

Semmilyen konkrétummal nem bizonyítja a jelentés, hogy a tudományos könyvtárügyet nem szolgálta ki megfelelően a DBI. – Az 1991-1995 közötti időszakban tudvalevőleg, felsőbb politikai döntés alapján, a német egyesüléssel kapcsolatos teendőkre kellett koncentrálnia erőfeszítéseit, ezért kevesebbet foglalkozhatott a fejlesztési feladatokkal, de 1996-tól ismét intenzíven dolgozik ezen a területen is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A folyóirat-adatbázis fejlesztése terén már megmutatkoznak a DBI új erőfeszítései. Következetesebb volna modernizációs munkája, ha javítaná technikai felszereltségét, személyzetében növelné a tudományos munkatársak arányát, programját pedig a projektekhez igazítaná, s a tervezésben a vezetőség mellett a szakbizottságok is szerepet kapnának.

1992-ben zárult le a DBI összeolvasztása volt keletnémet társintézményeivel (Zentralinstitut für Bibliothekswesen – ZIB, Methodisches Zentrum für wissenschaftliche Bibliotheken – MZ). Ezután indult meg a belső átrendeződés, a minőségi tartalékok feltárása. 1996-ban anyagi lehetőség nyílt a munkaszervezet külső szakértői vizsgálatára, ennek javaslatai elkészültek, magukban foglalják a projektközpontú tervezést és az összpontosítást az innovációs témákra.

II. A DBI munkamódszerei, munkájának súlypontjai

1. osztály: Publikációk, PR-munka.

A DBI igen sokat publikál, a *Bibliotheksdienst* c. folyóirat mellett különféle sorozatokban teszi közzé vizsgálatainak, projektjeinek eredményeit, melyek gyakorlatilag is hasznosíthatók. A publikációk azonban nem mindig tükrözik a fejlődés aktuális szintjét.

Megjelenésük idején korszerűek a publikációk, de évekig igényli őket a szakma, addig tovább forgalmazza őket a DBI. A szaksajtó 3 évi recenzióinak 62%-a egyértelműen pozitív volt, 32% említett a pozitívumok mellett fenntartásokat, s csak 6% volt erősen tartózkodó vagy egyenesen negatív.

A *Deutsche Bibliotheksstatistik* igen értékes kiadvány, de túl lassan készül; igaz, a késedelmet az adatokat szolgáltató könyvtárak okozzák. A DBI-nek meg kell egyeznie velük az adatszolgáltatás gyorsításáról.

1998-tól már online adatfelvétellel dolgoznak. Sajnos, sok könyvtárban hiányzik a szükséges technikai felszereltség (pl. e-mail).

A konkrét igények kielégítése terén jó a PR-munka, hasznos volna viszont a szolgáltatási formák aktualizálása, az offenzív PR-tevékenység, valamint az új kommunikációs technikák alkalmazása.

Folyik a tanácsadó szolgáltatások témáinak aktualizálása (pl. a szponzorálás kérdése). A telefonos, emailes, internetes „offenzív" munka szerves része az osztály tevékenységének.

2. osztály: Tanácsadás, tájékoztatás.

Értékes tanácsadó tevékenységet végzett a DBI a közép- és kelet-európai országokban, a német egyesülés kapcsán, valamint bizonyos részletkérdésekben. Nem dokumentálja azonban, hogy e tevékenysége milyen célcsoportokra irányul, s hogyan súlyozódnak az igények.

A gyakran ismétlődő kérdéseket külön nyilvántartják, hogy szabványos választ adhassanak rájuk. Nem regisztrálják külön a célcsoportot olyan szolgáltatások esetében, amelyek csak közművelődési, illetve csak tudományos könyvtáraknak szólnak (pl. az ifjúsági könyvtári munkára vagy a hátrányos helyzetűek ellátására, illetve az állományvédelemre vagy a szakkönyvtári munkára vonatkoznak), gondosan nyilvántartják viszont a könyvtárvezetésre, könyvtárépületre vonatkozó konzultációk címzettjeit.

Jelenleg csaknem kizárólag a közművelődési, mégpedig főként a *kis* közművelődési könyvtárak veszik igénybe a DBI tanácsadó szolgáltatásait.

Ha nincs dokumentáció a célcsoportokról, mire alapozhatja a bizottság ezt a megállapítást? Valójában intenzív tanácsadó munka folyik a szakkönyvtári munka, valamint a nagy tudományos könyvtárak számára különösen fontos állományvédelem terén. Előzőleg épp a WR kívánta a közművelődési könyvtáraknak szóló tanácsadás erősítését.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Igen eredményesen támogatja a DBI a szövetségi államok módszertani központjait (Fachstelle) s ezen keresztül a kis közművelődési könyvtárakat. Hasznos a Könyvtárellátóval kialakított együttműködése. Hatékony tájékoztató munkát végez a *DOBI (Dokumentationsdienst Bibliothekswesen)* c. folyóirattal. Erősségei közé tartozik a közművelődési könyvtári munka speciális formáinak (pl. a gyermek- és ifjúsági könyvtáraknak) a támogatása. A 90-es évek elején nagy szolgálatot tett az új tartományokban kifejtett továbbképző munkájával, most azonban már erre nincs különösebb szükség, helyette fejlesztő tevékenységét kellene erősítenie.
Ez utóbbi váltás már 1996-ra megtörtént.

3. osztály: Hálózati rendszerek.

Ez az osztály irányítja a két országos központi adatbank, a ZDB (Zeitschriftendatenbank, Folyóirat-adatbázis) és a GKD (Gemeinsame Körperschaftsdatei, a testületi névformák egységes jegyzéke), valamint a VK (Verbundkatalog, országos központi katalógus) és a BVBB (Bibliotheksverbund Berlin-Brandenburg, e két tartomány regionális központi katalógusa) működését.
A ZDB terjedelme és minősége révén nemzetközileg is kiemelkedő adatbázis; alapul szolgál a két modern dokumentumigénylő és -szolgáltató rendszer, a DBI-LINK és a SUBITO kiépítéséhez. A VB a német tudományos könyvtárak gépi leírással nyilvántartott monográfiaállományának egyetlen átfogó katalógusa, rendkívül nagy segítség e könyvtárak napi munkájához. Szakterületi adatbázisokat is tart fenn a DBI (középkori kéziratok, történeti térképek stb.). A DBI-LINK dokumentumszolgáltató rendszert egyre gyakrabban veszik igénybe az NSZK és a szomszédos országok tudományos intézményei. – A GKD, a ZDB és a VK ma már egységes, könnyen kezelhető és nagy forgalmú keresőrendszert alkot, amely fontos alkotórésze az NSZK könyvtári életének.
A ZDB mintegy 4000 könyvtárból 1 millió címet és 5 millió lelőhelyet tart nyilván. A VK 1000 német könyvtártól kap adatokat, 22 millió címet és 46 millió lelőhelyet tartalmaz, az ilyen jellegű európai adatbankok közül ennek legnagyobb a forgalma, évi 100 000 óra. A DBI-LINK-ben 21 német könyvtáron kívül a British Library Dokumentumszolgáltató Központja és a holland Akadémiai Könyvtár is közreműködik; a cikkek és monográfiák 80%-át 5,9 munkanap alatt kapja meg ebben a rendszerben az igénylő.
Újabban azonban a DBI úttörés helyett inkább megőrző funkciót tölt be több fontos területen; ilyen az adatbázis-technika, a szabványügy, a VK koncepciója. A szabványfejlesztésbe nem tudott bevonni olyan új fejleményeket, mint a referátum-adatbázis vagy az online tartalomjegyzék-adatbázis.
A DBI intenzíven dolgozik a szabványok reformján, ezekhez azonban csak nagyon megfontoltan lehet hozzányúlni; egyrészt a kommunikációs technika gyors fejlődése miatt nehéz hosszú távú döntéseket hozni, másrészt pedig figyelembe kell venni a könyvtárak technológiai és anyagi lehetőségeit, személyzeti kapacitását, katalógusuk méreteit. – 1996 óta szolgáltat a DBI tartalomjegyzékeket, valamennyi szakterület összesen 20 000 folyóiratából; jelenleg 7 millió adatot tartalmaz a ContentFirst adatbázis, amelynek rekordjait a BL Dokumentumszolgáltató Központjától és az OCLC-től vették át. Most készülnek arra, hogy az elektronikus dokumentumok tartalomjegyzékét is bevonják a szolgáltatásba.
A VK technikai fejlesztésében is hasznosítani kellene olyan új fejleményeket, mint a karlsruhei „virtuális katalógus", amely lehetővé teszi az egyidejű keresést valamennyi hálózati adatbankban, WWW-felülettel, s így a VK-t – annak jelenlegi formájában – fölöslegessé teheti.
A VK-ban való kereséshez már 1997 közepe óta rutinüzemben működik egy WWW-szerver, amely

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

többet tud a karlsruheinél (nevezetesen: a duplumok kiszűrésére is alkalmas).

4. osztály: Adatfeldolgozás.

A DBI és a hozzátartozó kommunikációs hálózat adatfeldolgozó berendezéseinek tervezésével, szervezésével és üzemeltetésével foglalkozik, biztosítja a hozzáférést a DBI szolgáltatásaihoz. Kezeli a DBI-LINK-et, ellátja a szervezési teendőket olyan projektekben, mint a SUBITO, amelyek végrehajtását a DBI-be telepítették.

A SUBITO ilyen mellékes említése nem árulja el, hogy tervezéséért és technikai kialakításáért a DBI a felelős. A DBI dolgozta ki a koncepcióját, s indította el 1997 novemberében kísérleti üzemét. Ehhez technikailag kibővítette a ZDB-t, ajánlásokat dolgozott ki az elszámolásra, kiépített egy WWW-szervert a SUBITO központjaként, megszerkesztette a honlapját. Most készül a SUBITO2 kiépítésére, amely elektronikus dokumentumokat is szolgáltat.

5. osztály: Üzemszervezés, projektirányítás, külföldi kapcsolatok.

Ez az osztály modellként szolgálhat a DBI többi részlege számára; lényeges és időszerű feladatokkal foglalkozik, a jövőre orientáltan; pl. költségvetési modelleket dolgozott ki a közművelődési könyvtárak számára, szorosan kapcsolódva a gyakorlathoz. Erősödik EU-munkája. Nem várja a megkeresést, maga közelít a könyvtárakhoz. Hasznosak a kelet-európai országokban rendezett szemináriumok, a német IFLA-tevékenység koordinálása.

Az osztálykeretektől független szempontok. – Az osztálykereteken túllépve, projektekhez igazodva kell dolgoznia a DBI-nek; már mutatkozik némi haladás efelé. Emelje ki prioritásait, mert fenyegeti az elaprózódás (publikációs tevékenységében is).

Egy szakértői bizottság javaslatára a berlini szenátus (a brandenburgi kormánnyal egyetértésben) elhatározta a BVBB átszervezését; a kiépítendő „konföderált szerverhálózat"-nak a külső adatokkal dolgozó szerverét nem a DBI-be, hanem egy információtechnikai központba telepítik. Ez lehetővé teszi, hogy a DBI az eddiginél jobban koncentráljon innovatív teendőire.

A javaslatokból nem egyhamar lesz valóság. A hálózat könyvtárai és a szenátus felkérték a DBI-t, hogy egyelőre üzemeltesse tovább a BVBB-t. A DBI időközben már az Internetre vitte a BerlinOPAC-ot.

III. Szervezeti és ellátottsági kérdések

Szervezet

A DBI irányításában igen nagy szerepet játszik a szakmai tanács és a kuratórium, ezekben túlsúlyban vannak a könyvtári egyesületek képviselői; a jövőben előtérbe kell állítani az egyedi használók érdekeit, növelve ezek képviselőinek az arányát. Növelni kell az igazgató súlyát e két testülethez képest. A szakbizottságok rendszere jól bevált, de ezek munkája nem pótolhatja a DBI saját teljesítményeit. Folyamatos feladatok csak egy-két területen (pl. állománygyarapítás, használat) adódnak, a bizottságok tehát ne működjenek folyamatosan, csak konkrét feladatuk elvégzéséig.

A DBI megkezdte az átszervezést ilyen irányban, amint ezt a bizottság rendelkezésére bocsátott dokumentumok igazolják. Nem követheti azonban szóról szóra a WR már előzőleg is megfogalmazott ilyen jellegű javaslatait, amelyek nem vetnek számot a munka konkrét körülményeivel; „folyamatos" feladat több is van, nem lehetett tehát a kívánt mértékben csökkenteni az állandó szakbizottságok számát.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Személyi ellátottság

A DBI bőkezűen el van látva személyzettel, de kicsi a tudományos státusok aránya; ezen változtatni kell.
A „bőkezű" ellátottságra nyilván örömmel csapnak le a pénzügyi szervek, s tetszésük szerint használhatják ki ezt a minősítést, hiszen a WR nem árulja el, hol érzi túlzottnak az ellátottságot.
Az állandó alkalmazások rovására növelni kell a meghatározott időre szóló alkalmazások, valamint (a projektek keretében) a megbízásos munkák arányát. A fejlesztési feladatok ellátása érdekében növelni kell az informatika és az új médiumok szakembereinek arányát.

Számítógépes ellátottság

A munkahelyekhez tartozó 123 PC sem mennyiségileg, sem minőségileg nem elegendő; a PR-osztályon több munkatársnak kell osztoznia egy gépen. – Helyi hálózatot csak az egyik épületben létesítettek, a másikban nem. – Elavult a tudományos hálózathoz való csatlakozás, késlekedett a hálózatfejlesztés, elavult a központi szolgáltatásokhoz használt BS 2000 számítógép.
140 munkatársnak 123 PC nem kevés; egyes hölgyek elégedetlenségét fújják fel elvi kérdéssé. – A küszöbön álló építkezés előtt költségvetésileg nem lehetett volna indokolni a régi épület hálózatosítását; más kérdés, hogy az új építkezést külső okok miatt elhalasztották. – A hálózatfejlesztésre vonatkozó bíráló megjegyzések vagy a tények nemismeréséről, vagy tudatos elferdítéséről árulkodnak (ezt részletes szakmai fejtegetésekkel bizonygatja a kommentátor).

IV. A kooperáció kérdése

A közép- és kelet-európai államokkal sokoldalú együttműködést, az EU-val is jó kapcsolatokat épített ki a DBI, többet kellett volna viszont foglalkoznia Nyugat-Európa és az USA könyvtári intézményeivel (pl. Library Association, Research Libraries Group).
A Library Association épp most tüntette ki tiszteletbeli tagsággal a DBI egyik munkatársát. Szorosan együttműködnek olyan intézményekkel mint a BL Dokumentumszolgáltató Központja, az UKOLN, a holland Tudományos Akadémia, az északi országok tájékoztatási intézményeit összefogó NORDINFO, Amerikában az OCLC és a RLIN. Az utóbbiaktól kapják a modern amerikai irodalomra vonatkozó adatokat, cserébe a német irodalomra (kivált a 17-18. századira) vonatkozókért.

V. Összefoglaló értékelés

(Az értékelés nagy része a fentieket ismétli – a szerk.) Személyzete összeállításában is rugalmasabbnak kell lennie a DBI-nek (határozatlan idejű alkalmazások, projektekhez igazodó teammunka, megbízásos feladatok).
Ezt próbáljuk évek óta, de a számviteli előírások merevsége és költségvetésünk állandó megnyirbálása miatt csak a minimumot tudjuk elérni; bizonyára más hasonló intézmények is ugyanilyen a helyzetben vannak.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Nagy német tudományos könyvtárak a DBI-ért

A német tudományos könyvtárügy 15 neves képviselője fordult levélben a Wissenschaftsrat elnökéhez, *Dagmar Schipanskihoz* 1997 augusztusában (szövege: Bibliotheksdienst, 1997. 12.no. 2340-2343.p.). Hangoztatják, hogy a DBI teljes megelégedésükre segíti a tudományos és kutatómunkát, s nagyon aggasztja őket az, hogy az intézet fennmaradása most kétségessé vált. A DBI-nek az egész országra kiterjedő koordináló tevékenysége tette lehetővé, hogy ma már a német könyvtári rendszer nemzetközi téren is tekintélynek örvend, s részt vehet különféle európai együttműködéses programokban. Megszüntetése esetén az intézet feladatainak más keretekben való ellátását sokkal nagyobb költséggel lehetne csak biztosítani, ha egyáltalán lehetne; ez a változás évekre visszavetné fejlődésében a német könyvtárügyet, különösen az adatfeldolgozási és tájékoztatási technika fejlesztése terén.

A levél mellékleteként röviden felsorolják, milyen alapvető jelentőségű szolgáltatásokat nyújt a DBI a német könyvtárügynek s ezen belül a tudományos könyvtáraknak.

A levelet a Bayerische Staatsbibliothek igazgatója mellett olyan kiemelkedő jelentőségű könyvtárak igazgatói írták alá, mint Heidelberg, Göttingen, Berlin, Drezda, Hannover egyetemének könyvtára; szerepel közöttük a felülvizsgáló bizottság jelentésében ellenpéldaként említett karlsruhei egyetemi könyvtár igazgatója is.

(Ford. Kövendi Dénes)

Hírek a DBI honlapjáról

A DBI Kuratóriuma 1997. december 12-i ülésén sajnálattal vette tudomásul *Günter Beyersdorff* kívánságát, hogy a DBI igazgatói feladatai alól mentsék fel. Figyelembe vette e lépés feltehető okait, melyek egyike a Tudományos Tanács negatív szavazata volt és az a körülmény, hogy a professzor a jelenlegi helyzetben nem lát többé lehetőséget arra, hogy az intézettel kapcsolatos elképzeléseit a jövőben megvalósítsa. A kuratórium köszönetét fejezte ki az igazgató sokéves munkájáért, különösen a német könyvtárügy egyesítésével kapcsolatos szolgálataiért.

A kuratórium egyúttal ideiglenesen megbízta a DBI igazgatóhelyettesét, *dr. Karin Pauleweit*et az igazgatói teendők ellátásával.

Az új igazgató az Interneten is közzétett sajtóközleményben úgy vélekedett, hogy a Tudományos Tanács döntése mögött tudománypolitikai okok állnak, nem pedig az intézet tényleges teljesítménye. Új intézmények ugyanis csak akkor kerülhetnek a „kék lista" támogatási körébe, ha régieket törölnek róla. *„Valaki már kezdettől fogva ki akart készíteni minket"* – nyilatkozta Pauleweit asszony. Ezt azután következetesen betartották, ami abban az eltérésben is tükröződik, ami a vizsgálati jelentés (amely szerint az intézet nem működik rosszul) és az ajánlások között szembetűnően jelentkezik (ld. Beyersdorff cikkét).

A DBI esetleges megszüntetésének híre nagy felháborodást keltett nemcsak német, hanem nemzetközi szakmai körökben is.

A *Bibliotheksdienst* 1998. 1. száma válogatott listát közöl a tiltakozó levelet küldő intézményekről (köztük szerepel az IFLA, EBLIDA, különböző nemzeti könyvtári egyesületek, nagykönyvtárak stb.)

(Ford. Feimer Ágnes)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

„... de mit tegyünk a főnökkel?"

Maurice B. Line: But what can be done about our bosses (In: Library Management 17 (1986) 3 p. 32-37.) c. tanulmányát Mikulás Gábor tömörítette.

Elöljáróban

A világ számos részén tartottam már menedzsment-szemináriumot – elsősorban könyvtári középvezetőknek. Ilyenkor gyakran azt tapasztaltam, hogy a személyzeti vezetés kérdéseit – melyet úgy tűnik, egy szintre helyeznek az állománygazdálkodással – más témákhoz képest mindig nagyobb érdeklődés övezi. A személyzet motiválása iránti igény feltűnő: a hozzászólásokban gyakran felmerülő probléma a demotiváció és a döntésekből való kirekesztettség. Az előadások végén azonban szinte mindig megjegyzi valaki: *„Mindent értünk, és teljesen egyetértünk önnel, de mit tegyünk a főnökkel?"* Azt szoktam válaszolni, hogy a személyzet – legyen bármely hierarchiai szinten – sok mindent tehet önmagáért, van, mikor alkalmanként a beosztottak (igaz, nem tudatosan) a főnök feltételezett ellenállását tehetetlenségük mentségeként hozzák fel. Tény, hogy a főnök segítsége és szimpátiája nélkül eléggé korlátozott lehetőségeik vannak a frusztráció kezelésére.

E bevezető sorok után a főnökről talán emberevő óriás képe rémlik fel, aki irgalmatlanul hajtja a beosztottakat, mindent és mindenkit ellenőriz. Talán valóban fennmaradt még néhány ilyen ember, de szerencsére „kihaló fajról" van szó. A főnök-problémát azonban ennél tágabban kell értelmezni. Tény, hogy a főnökben nem eléggé tudatosul hatalmának nagysága, még akkor sem, ha mellőzni igyekszik a közvetlen hatalomgyakorlást. Alig van elképzelésük arról, hogy milyen hatással vannak a beosztottakra, illetve a könyvtár egészére. Hajlamosak arra, hogy saját intézményükben álomvilágban éljenek. Figyelmük és erőfeszítésük főként a fenntartó felé irányul, elhanyagolva azt a szervezetet, amelynek vezetésével megbízták őket.

Ezt én állítom, aki valaha három könyvtárban is vezető voltam, több mint húsz évig. Remélem, nem voltam rossz főnök, de az utóbbi hét évben szerzett tanácsadói tapasztalataim felnyitották a szememet, és ma már sok mindent másként tennék. Miért van az, hogy még a legjobb főnök is híján van a jó személyzeti vezetés képességének? És miért van az, hogy a legrosszabbak olyan sok kárt okoznak?

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Miért lesz valakiből főnök?

Tekintsük át a vezetővé válás ösztönzőit. – Az egyik vezetői motívum az az őszinte meggyőződés, hogy vezetőként *olyasmit tud majd tenni, amire alacsonyabb szinten képtelen lenne.* Ez készteti a jó képességű embereket a vezetéssel járó felelősség vállalására. Egy másik, de jóval kevésbé nemes ok az *önteltség*, mely például abban fejeződik ki, hogy különféle bizottságban magára vonja a figyelmet. Könnyen elképzelhetjük a főnököt, amint léggömbként, önteltséggel telve emelkedik egyre feljebb. További – egy gyengébb és általában nem tudatosuló – ösztönző a bizonytalanság-érzés, melyet az illető mások feletti hatalmi pozíció által igyekszik kompenzálni. Sok diktátor igen bizonytalan volt, és még inkább azzá vált hatalomra kerülésekor, elszigeteltségének növekedését és mások általi fenyegetettségét érezve. Kevésbé gyakori tényező a mások irányítására való törekvés és az, hogy a legtöbbet hozza ki belőlük. Valójában a mások feletti hatalom kompenzációt jelenthet az együttműködési képtelenségre. Nagyritkán az is előfordul, hogy valaki azért akar vezető lenni, mert elvesztette a többiek iránti érdeklődését.

Bizottságok által vagy más módon történő kinevezések is eredményezhetnek rossz főnököt. A bizottságok ugyanis gyakran nem tudják pontosan, mit is akarnak, és nem sokat tesznek a tényleges célok eléréséért. A bizottság sokkal inkább szolgaként, mint erős főnökként viselkedik – vagy ha mégis erős főnökként teszi dolgát, akkor az együttműködés látja kárát. A bizottsági tagok általában keveset tudnak vagy tapasztaltak menedzsmentből, így nem is meglepő, ha hibát követnek el. Mindenesetre egy bizottsági interjú aligha megfelelő módszer egy leendő főnök adott munkakörre való alkalmasságának megállapítására.

A főnök gyakori hibái

A vezető eleinte talán sok mindent tud a főnöki lét dolgairól, de gyengéi idővel általában növekednek. Ha például távolságot tart beosztottaitól, vagy nehezen teremt kapcsolatot velük, akkor egyre inkább elzárkózik előlük. Ha öntelt, akkor e tulajdonságát az irányában megnyilvánuló tiszteletadás csak tovább erősíti. Ha bizonytalan, akkor ragaszkodik a hivatali külsőségekhez és tartózkodó a beosztottakkal. Örömmel lesz tagja számos külső bizottságnak és testületnek, amely a fontosság érzését kölcsönzi, kellemes és igazolt időtöltést biztosít ahelyett, hogy könyvtárát próbálná menedzselni. A külső bizottságokban és testületekben töltött idő lassan meghaladja a könyvtáron belül töltöttet. Ez azonban még nem lenne baj – hiszen van főnök, akinek puszta távolléte is nagyon hasznos és gazdaságos –, hátránya azonban, hogy távollétében nem lehet fontos döntéseket hozni.

A főnököt elszigeteltsége hajlamossá teszi az önáltatás számos formájára. Általában úgy véli, hogy az általa vezetett egység jól működik, csupán valamivel több pénzre lenne szükség. Szerinte a beosztottak elégedettek (leszámítva a néhány nyughatatlant és bajkeverőt), a munkatársak szeretik, sőt csodálják is őt. Az épületben sétálva azt gondolja, hogy az emberek örömmel látják őt. Szerinte egészen megváltozott a könyvtár, mióta ő van ott. Lehet, hogy ezekben az állításokban van igazság, de akár így van, akár úgy, a főnök hajlamos hinni bennük. Ezek a hitek azonban aláaknázzák a sokszor gyenge lábakon álló önismeretet. Nagyon őszintének kell lennie ahhoz, hogy felismerje esendőségét, és hogy hibáit a beosztottjai előtt is beismerje.

Sajnos a főnöknek elég nehezen juthat tudomására, miként is tekintenek rá mások, és hogy mi az, amit rosszul tesz. Senki sem mondja el neki, még akkor sem, ha az illető egyébként jó barátja. Tehát senki, kivéve a tanácsadót (akire még visszatérünk). A

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

főnök tehát hajlamos abba az illúzióba ringatni magát, hogy beosztottjai nyitottak vele szemben, hiszen például múltkor egy bizonyos ügyben nem értettek vele egyet. Mindazonáltal az ilyen, viszonylag szerény kritika nem azt jelenti, hogy bíznak is benne. Tény az is, hogy a főnökkel szemben táplált leggyakoribb érzés *a bizalom hiánya*. A másik az, hogy a főnök sem bízik meg munkatársaiban.

Lojalitás pedig csak a bizalom talajáról fakadhat. Emlékszem, egyszer egy főnök azt mondta nekem, hogy látja, mit is kellene változtatni, de meglévő beosztottaival semmire sem jut. Ehhez persze tudni kell, hogy tizenöt éve volt ott vezető, a legtöbb beosztottját ő vette fel, illetve tartotta ott. Továbbá elég otromba dolog a könyvtár komoly hiányosságaiért a munkatársakat hibáztatni. De a főnök – függetlenül ettől – ilyen hozzáállással alig várhat el lojalitást a beosztottjaitól. (A konkrét esetben a munkatársak lényegesen lojálisabbak voltak, mint ahogyan a főnök gondolta volna.)

Sokszor a legjobb főnök sem veszi észre, hogy uralkodik ahelyett, hogy irányítana. Voltam olyan megbeszélésen, amelyet a főnök gondolatainak felvázolásával kezdett, majd azon csodálkozott, hogy milyen mérsékelt volt a reakció. A főnök ugyanis ilyenkor általában olyan dolgot vet fel, amelyen több napon át gondolkodott. A jelenlévők pedig általában vagy nem tudnak elég gyorsan gondolkodni (pl. nem áll módjukban jegyzetelni), vagy nem akarnak a felettessel konfrontálódni. Ha pedig a főnök helyettük gondolkodik, akkor meg miért is aggódjanak? Sem benne, sem hallgatóiban nem tudatosul ez a helyzet, és ezért nehéz változtatni. (Bevallom, magam is ezt tettem, és eszembe sem jutott addig, amíg egy tanácsadó fel nem hívta erre a figyelmemet – saját főnököm jelenlétében.)

A legtöbb vezető abban a hitben él, hogy delegál, pedig csak az elvégzendő feladatot osztja lejjebb anélkül, hogy felelősséget is adna hozzá. A kettő között pedig hatalmas a különbség. A beosztottak a vezetőtől irányítási képességet várnak el, nem pedig utasítások sorát. Ennek ellenére legtöbbször az utóbbit kapják.

Kis főnök-típológia

A felsővezetőket sokféleképpen osztályozhatjuk. Az itt következő lista nem csupán karikatúra; a jellemek felerősítése és a karakterek megvilágítása által sok mindent leleplezhetünk.

- *Tarzan*: az exhibicionista;
- *Jehova*: a mindenható, soha nem lehet vele szemtől szembe találkozni, tisztelettudóan kell kérni tőle, még akkor is imádni kell, ha nyilvánvalóan becstelen;
- *Viktoriánus apa*: elve: *'aki a vesszőt kíméli, az fiát sem szereti'*;
- *Bika*: ügyetlen és kiszámíthatatlan (de általában jól elvan a tehenek között);
- *Mikiegér*: nem kell komolyan venni;
- *Strucc*: minden döntést elhárít magától;
- *Dumbó elefánt*: kevesebbet tud, mint beosztottjai, de ezt nem veszi észre;
- *Csiga*: lassan halad és nyálka marad utána;
- *Einstein*: hatalmas intellektus, aki teoretikus problémákat old meg elefántcsonttornyában;
- *Baudelaire*: művészi és kreatív elme, aki túlteszi magát a mindennapos dolgokon és sokszor a morálon is;
- *Kiérdemesült politikus*: autokratikus, feljebbvaló, aki távirányítással dolgozik;
- *Tyúkanyó*: állandóan a csibéit hajkurássza;
- *Kotnyeles*: mások válla mögül dirigál anélkül, hogy konyítaná, hogy mit és hogyan csinálnak a többiek;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- *Szélkakas*: mindig szélirányba fordul;
- *Magányos farkas*: csak magának él és dolgozik;
- *Paranoiás*: mindenki ellene van;
- *Megrögzött háziasszony*: mindent kellemesnek, tisztának és lakályosnak akar látni;
- *Mackó*: barátságos és nem tudja elviselni, hogy valaki ne szeresse őt;
- *Remeterák*: elzárkózik mások szeme elől;
- *Macchiavelli*: okos és fondorlatos, nem egészen tisztességes;
- *Elveszett kisfiú*: egyedül érzi magát az idegen és félelmetes világban;
- *Az egyik srác a csapatból*: a többiek közül egynek akarja magát elfogadtatni;
- *Rosszindulatú diktátor* (pl. Sztálin);
- *Felvilágosult abszolutista* (pl. II. József);
- *A jó apa*: tekintélyes, de nagyon apáskodó;
- *Mandarin*: a tökéletes vezető és nagyon diplomatikus.

A típusok vég nélkül folytathatók. Kevés közöttük az igazán visszataszító egyéniség, de sokuk hajlamos arra, hogy megsokszorozza a már meglévő gondokat. Néhány főnökre egyszerre több típus is illik, például ismertem valakit, aki egyszerre volt tyúkanyó, szélkakas és paranoiás Baudelaire.

A gyakori hibákat illetően hasonló listát írhatunk: figyelmetlen; mindenbe beleszól; elszigetelt; intellektuális; ellentmondásos; lélektelen.

Gyakori hiba az intellektualizmus is. A tudós főnök inkább elméje pallérozásával, mint az emberek menedzselésével foglalkozik. Sokszor még a felettes szerv képviselőit is elkápráztatja. De túl azon, hogy elhanyagolja a vezetést, még 'pozitív fogyatékossá' is válhat, ugyanis – ha nem is tudatosan –, de felsőbbrendűnek láttatja magát, távolról irányít és nehezen megközelíthető. A kimagasló intellektusú emberek (akikből – valljuk be – nincsen túl sok a könyvtárügyben) hajlamosak arra, hogy félelmetes főnökké váljanak. De még rosszabb, ha valakiről csak önmaga állítja, hogy bölcs, vagy ha valaki bölcsként tetszeleg mások előtt.

Még a legjobb főnök is betokosodik, miközben egyre több időt tölt el ugyanazon a helyen, és persze – miközben öregszik. Ritka, hogy előnyére változzék. Az idő múlásával a főnök rugalmatlanabbá vagy defenzívebbé válik. Egyre kevésbé lesz fogékony az ötletekre és kritikára, és jobban neheztel beosztottjai igyekezetére, ambíciójára és képességeire. S ez ellen lényegében semmit sem lehet tenni. Ha a főnök képtelen saját felhalmozott tudására és tapasztalatára építve a napi menedzseri munka stresszét kezelni, akkor nyugdíjba kell mennie.

A főnök viselkedésével példát mutat más (közép)vezetőknek is. Lehet, hogy ők kritizálják, de hasonló helyzetben ugyanúgy viselkednek. Ez a tény húzza leginkább alá a (nagy)főnök fontosságát.

Szeretem a tanácsadást a legalacsonyabb szintű munkatársakkal beszélgetve kezdeni. Amikor először tettem ezt, megdöbbentem, hogy ezeket az embereket a különböző szinteken lévő főnökeik mennyire semmibe veszik. Ahogyan a főnök kezeli közvetlen (középvezető) beosztottait, úgy viselkednek ők is az alattuk lévőkkel. Ezáltal sok energiát, lelkesedést, képességet tipornak el, vagy jobbik esetben takaréklángon használnak – főként az alsóbb szintek munkatársai esetében. Az alulról érkező kérdéseket és javaslatokat elutasítják, és a munkatársak ritkán kapnak érdekes, vonzó és felelős munkát.

Milyennek kell lennie a főnöknek?

Erre nem túl nehéz választ találni. Megkértem a szemináriumaimon résztvevő könyvtárosokat, hogy

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sorolják fel a felettesek kívánatos és szükséges tulajdonságait. A különböző körökben felvett listákon igen sok volt az egyezés. A legtipikusabbak:

- biztonságot sugároz
- elkötelezett
- becsületes
- képzelőerővel rendelkezik és előrelátó
- van elemzőkészsége
- képes bonyolult dolgokat átlátni
- van elég energiája
- okos
- lojális az intézményhez, a könyvtárhoz és a munkatársakhoz
- van politikai érzéke
- nyitott a környezet, használók és munkatársak irányában
- figyel a használókra és a munkatársakra, gondoskodik róluk
- tűri a stresszt
- intelligens
- képes döntést hozni
- alázatos, képes másokat meghallgatni
- rugalmas
- elérhető és megközelíthető
- igazságos
- barátságos, ugyanakkor objektív
- van humorérzéke
- jó a kommunikációs képessége
- lelkes
- kitartó
- nyitott
- van képessége és akarata ahhoz, hogy a dolgokat mozgásba hozza.

Kétlem, hogy maguk a főnökök alapvetően más felsorolást készítenének, de hogy a felsoroltaknak mennyiben felelnek meg, abban valószínűleg eltérne véleményük beosztottaik ítéletétől.
Érdemes megjegyezni, hogy a beosztottak nem gyenge vagy erőtlen felettest akarnak. Tudják, hogy sokszor szükség van a keménységre. Bizonyos főnökök ugyanakkor azt hiszik, hogy a keménység és a szerénység között semmi kapcsolat sem lehet. A részvételen (azaz a döntésekbe való bevonáson) alapuló menedzsment egyáltalán nem könnyű választás, sőt; nehezebb, mint az autokratikus menedzsment – de általában jóval hatékonyabb.

Mit lehet tenni?

Térjünk vissza eredeti kérdésünkhöz: *mit is tehetünk a nem megfelelő főnökkel?* Nos, ha a főnök nem hajlandó együttműködni, akkor szinte semmit. Ha a felettes érzékeli, hogy változtatnia kellene stílusán, akkor van remény a fejlődésre – még akkor is, ha nem tudja, mennyit is kellene változnia. De általában nem érez ilyen késztetést. Számos könyvet írtak már a főnök menedzselésének lehetőségeiről, de azok körülbelül annyira hasznosak, mint a macskát ugatni tanítani, vagy mint az oroszlán szelídítése. (Erről az állatról tudnivaló, hogy csak egy bizonyos szintig tanítható, és ha meggondolja magát, akár fel is falhatja az idomárt). Csak olyan kacskaringós utakat javasolnak, mint például elhitetni a felettessel, hogy a mi ötletünket tulajdonképpen ő találta ki.
Ha egy főnök tényleg változni akar, akkor bizonyos fokú alázatra van szüksége – amely többnyire el-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

képzelhetetlen akkor, ha nem érzi biztonságban magát. Csak a magukat biztonságban érző emberek képesek mások javaslatait meghallgatni, hiszen nem érzik méltóságukat csökkenni beosztottjaik között elvegyülve. Elfogadják, és nem félnek attól, hogy sok munkatársuk jobb, okosabb náluk bizonyos területen; képesek mások képességeit nehezteles és irigység nélkül felhasználni. Ha azonban ilyen a főnök, akkor nem, vagy csak alig kell változtatni rajta. Azt azonban nem lehet elérni – eltekintve bizonyos extra esetektől vagy hosszú és kitartó munkától –, hogy egy bizonytalanságban élő ember váljon öntudatossá.

Mindazonáltal még a változtatás szükségességét többé-kevésbé felmérni képes főnök is csak alig ismeri a változás mikéntjét, és általában az irányban is bizonytalan. Anélkül, hogy tudatosulna benne, ő is rabja az intézményi 'tudattalannak' – akárcsak a személyzet más tagjai. Aki egy évnél többet dolgozott egy szervezetnél, annak már nehéz megváltoztatnia magatartását, nem utolsósorban azért, mert azidő alatt egy sereg elvárást támasztottak vele szemben, és ezek közül nehéz kitörni.

Egyik kitörési lehetőség a munkatársak bevonása, megkérdezve őket, hogy mit gondolnak stb. – és várni, míg megszólalnak. Ez azonban nem könnyű: ki kell várnia, hogy a beosztott szólaljon meg előbb, amire persze nem lesz könnyű rávenni őket. Korábban említettem, hogy a főnöknek nem könnyű megtudnia, hogy mit is gondolnak róla beosztottjai. Ezért nem is érdemes közvetlenül erre kérnie a beosztottakat, például azért nem, mert sokan úgy érzik, hogy a közvetlen rákérdezéssel inkább biztatást, sőt, bókokat vár a felettes. De ahogyan a munkatársak szabadabban kezdenek beszélni, növekszik a bizalom és lényegesen világosabban fognak fogalmazni.

Másik módszer, ha a főnök kikéri saját tevékenységéről a felelős beosztottak (vagy azok egy részének) véleményét egy konkrét értékelési mód keretében (feltételezve, hogy van ilyen a szervezetben). Ez a technika is nagy bizalmat feltételez a munkatársak részéről, a főnökéről pedig bátorságot, hogy kérdezzen. Jobb lehetőség a formális főnökértékelési rendszer, amelyet a magánszektorban gyakrabban alkalmaznak, bár még ehhez is nagy bizalom kell.

Mint korábban már esett róla szó, a leggyakoribb nehézséget a bizalom hiánya jelenti. Ezen pedig sok minden múlik. Szerencsére a bizalmat nem nehéz helyreállítani, legalábbis elméletben: a főnöknek meg kell bíznia beosztottjaiban, ami maga után vonja, hogy majd ők is megbíznak benne. A bizalom kinyilvánítására a munkatársak bevonása teremt lehetőséget.

Ehhez hasonló dolog a munkatársak lazább pórázra engedése vagy a feladatok újragondolása, csak a lényegi tennivalók megtartása. Ha nincs bizalom, a munkatársak azonnal átlátnak a főnök szándékán. És ezzel visszatértünk ahhoz a tételhez, hogy csak a magát biztonságban érző vezető képes a bizalomra.

Szoktak tanácsadót olyan célzattal is hívni, hogy segítsen megváltoztatni a többi munkatárs magatartását. Ha a munkatársak nem mondják el közvetlenül a tanácsadónak, mit is gondolnak a felettesükről (bár ezt sokszor megteszik, még akkor is, ha alábecsüli nézeteiket), akkor biztosan más, nonverbális módon közlik vele. Általában azt tapasztaltam, hogy a munkatársak sokkal jobban megértik a főnök problémáit, mint ahogyan azt a főnök hinné, ráadásul sokszor még segíteni is szeretnének neki. És noha igaz, hogy egy főnök elég sok frusztrációt okoz, mégis ritka irányában az igazi gyűlölet. A tanácsadónak megvan a lehetősége arra, hogy elmondja mindazt, amit a munkatársaknak nem áll módjában – annak ellenére, hogy ők is tudják, hogy mi megy rosszul. Ám, sajnos, éppen az a főnök vonakodik a tanácsadó bevonásától, akinek a legtöbb segítségre lenne szüksége.

A főnöknek csak nagyon körültekintően lehet megemlíteni a változtatásra megérett dolgokat, mivel a főnök nagyon érzékeny teremtés – noha ezt a tényt sokan akarják közülük palástolni némi felületes ko-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

molysággal. Még ha tudatosul is bennük, hogy valamit rosszul tesznek, akkor is meglepi őket, hogy min is kell pontosan változtatniuk, sőt gyakran el sem hiszik azonnal. Vagy néha sohasem. Még a legmegértőbb és legöntudatosabb főnök sem szeret hallani ezekről, és általában el is zárkózik. Bár később általában visszatér a témára, hacsak a tanácsadó elő nem írja a könyvtár számára a változást a fenntartó megbízásából – mert akkor teljes és folyamatos ellenállást lehet kiváltani belőle. Az egyet nem értő és gyenge lábakon álló főnök ezt akár nyíltan vissza is utasítja.

Nem is várható el, hogy egy főnök hibátlan legyen és nem is érhető el. Ha mégis birtokában lenne az összes kívánatos tulajdonságnak, akkor az lenne vele a gond, hogy munkatársai megrettennének tökéletességétől és hasonló tökéletesség kényszere nehezedne rájuk. Mindazonáltal a fejlődés igenis lehetséges akkor, ha a főnök

- elfogadja, hogy vannak hibái
- legalább olyan jól hallgat, mint ahogyan beszél
- lazábbra veszi a gyeplőt és delegál
- munkatársként és tanácsadóként kezeli beosztottait, és nem puszta beosztottként
- személyre szabott érdeklődést tanúsít munkatársai iránt.

Sokat segít, ha a főnök elvégez egy személyi SWOT-elemzést, meghatározza és őszintén tekint saját erősségeire, gyengeségeire, az őt körülvevő veszélyekre és a lehetőségeire. És ha elég bátor hozzá, ellenőrizheti a kapott eredményeket néhány alá beosztott vezetővel.

Vannak esetek, amikor a főnökön csak az elmozdítás segít. Bármilyen imponáló lehet ugyan számára, hogy szervezete, osztálya számára frusztrált és alacsony hatékonyságú beosztottak halmaza jelenti az alternatívát, könnyű választani. Nem kell azonban őt teljesen eltávolítani: gyakran van olyan lehetőség, mint például egy kutatói ösztöndíj, amit létre lehet hozni számára. Ez ugyanakkor nagyobb költséget jelent, mint amit a munkatársak megnövekedett teljesítménye ellensúlyozhatna. Ezért a fenntartók még akkor is óvakodnak kemény döntést hozni, ha a főnök működése sok kárt okoz, és fejlődésképtelensége is bebizonyosodott.

E javaslatok közül egyik ad választ a munkatársak által gyakran feltett kérdésre, hogy tudniillik mit is tehetnek *ők* a főnökkel, mivel mindegyikhez a főnöktől vagy a fenntartótól induló kezdeményezésre van szükség. A munkatársak megpróbálhatják ugyan kényelmetlenné tenni az alkalmatlan főnök helyzetét, de nem szabad elfelejteniük, hogy a főnöknek több és nagyobb lehetősége van kényelmetlenné tenni az ő helyzetüket.

Nehézkes és kellemetlen dolog, hogy a munkatársak a fenntartóval tárgyalják meg a problémákat. A főnöknek címzett közvetlen üzenetek eljuttatása szintén frusztrációhoz vezethet, bár ennek a lehetőségét sem szabad kizárni. Mindenesetre önemésztő dolog, ha a munkatársak idejüket és energiájukat panaszkodásra használják. A beosztottak ugyanakkor megfigyelhetik felettesük hibáit, hogy elkerülhessék azokat saját beosztottaikkal szemben, vagy majd később, amikor esetleg ők jutnak magasabb ranghoz, ne tegyék ugyanazt. Egy rossz főnöktől is sokat lehet tanulni (ezt saját tapasztalataimmal is alátámaszthatom), mindaddig, amíg a beosztottak tudják az elkövetett hibákat azonosítani. A beosztottak passzív elfogadó magatartása lesz azonban felelős azért, ha saját tudatalattijukba fogadják a hibás eljárásokat.

Fel a fejjel!

Pesszimistának tűnhet ez az írás. De azért van remény is. A főnök hatalma csökkenhet a munkatársak meghatalmazása által, tehát ha a felettes saját maga tehermentesítésére hatáskört és feladatokat

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ad át beosztottainak. Ennek kényszere többnyire az információtechnológián alapul, amely egyre inkább megköveteli az alacsonyabb szinten történő döntéshozatalt. Az újabb vezetési stílusok is terjedőben vannak, és a fiatal vezetők közül egyre több vett részt valamilyen menedzsment-tréningen. De a legfontosabb, hogy egyre több a példa van olyan jó főnökre, aki a felettes és beosztott számára egyaránt példaképül szolgálhat. Van tehát remény a fejlődésre, ha nem is túl gyorsra.

A cikk megtalálható a Magyar Elektronikus Könyvtárban is (www.mek.iif.hu).

Hagyományos és elektronikus könyvtár Finnországban Egy tanulmányút hozadékából

KOLTAY Tibor

1997 szeptemberében a Magyar Ösztöndíj Bizottságnál elnyert ösztöndíjjal két hetet tölthettem Finnországban. Elsősorban az egyetemi könyvtárak működését kívántam tanulmányozni, de szerettem volna egy kis betekintést kapni a könyvtárosképzésbe is. Finnországba aligha látogathat el könyvtáros anélkül, hogy ne ismerkedjék meg néhány közkönyvtárral is, így tettem hát én is.

Az alábbiakban a meglátogatott intézmények leltárszerű felsorolása helyett inkább néhány, általam fontosnak tartott kérdésre koncentrálok majd.

A „hagyományos" könyvtár

Engedtessék meg, hogy a hagyományos szót itt idézőjelbe tegyem, hiszen e címszó alatt a könyvtárak működését érintő kérdésekről beszélhetünk. Ezek a feladatok azonban nem válnak el élesen az elektronikus könyvtár funkciójától.

A Helsinki Egyetemi Könyvtár

A Helsinki Egyetemi Könyvtár Finnország nemzeti könyvtára a nemzeti könyvtárakra jellemző szokásos funkciókkal. Ugyanakkor egyetemi könyvtár is, amely azonban nem tipikus módon működik. Önálló tudományos könyvtár, amelynek nem kizárólagos feladata a hallgatók szakirodalmi ellátása. Azt az egyetem kari és intézeti könyvtárai látják el. (Ez utóbbiak száma igen nagy, amit az is mutat, hogy a városközpontban elhelyezkedő könyvtárakról is külön kalauzt adtak ki.)

A Helsinki Egyetemi Könyvtár a hagyomány és az újítás egységében tevékenykedik. Muzeális anyagai

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

között meg kell említenünk a *Jean Sibelius* kéziratait őrző gyűjteményt, amelynek alapján 1996-ban megkezdték a zeneszerző közel 50 évre kiterjedő munkásságának kritikai kiadásban történő publikálását. A mintegy 8000 oldal publikálása 2020. után fejeződik majd be.[1]

Hagyományos könytári tevékenység a finn irodalmat népszerűsítő *Books from Finland* elnevezésű negyedéves folyóirat kiadása is.

Ugyanakkor a Helsinki Egyetemi Könyvtár volt az első skandináv* nemzeti könyvtár, amely CD-ROM-ra vitt nemzeti bibliográfiát. A Finn Nemzeti Bibliográfia (Fennica) CD-ROM 1990-ben jelent meg. A finn folyóiratcikkeket 1990-1994 között feldolgozó CD-ROM (KATI CD-ROM) is említésre méltó. 1997-ben a Bibliographia Studiorum Uralicum jelent meg CD-n.

A CD-ROM-ok kiadására persze sokan mondhatják, hogy már nem a jövőt, hanem legfeljebb a jelent képviseli. Ez így is van, de látni fogjuk, hogy a digitális könyvtár létrehozása érdekében is igen sokat tettek finn kollégáink.

A Helsinki Egyetemi Könyvtár életében a jelen, sőt lassan a múlt eseménye lesz a cédulakatalógusok retrospektív konverziója, amely ma 85%-osan kész, és amelynek befejezése 1998 nyarára várható. Ekkorra 250 000 tétel lesz kereshető a könyvtár OPAC-jában, amelyet a többi egyetemi könyvtáréval azonos módon a VTLS cég szállított. A konvertálási munkában nagy segítséget jelent a Katalógus Konverziós Központ, amely nyolc főállású munkatárssal végzi ezt a munkát. Az egyetemi könyvtári anyag mellett 300 000 tételt dolgoztak fel különböző közkönyvtáraknak.

Jelenleg a legnagyobb munkát a Szláv Könyvtár állományának feldolgozása jelenti. Erre a munkára három embert vettek fel, és az Észt Nemzeti Könyvtár munkatársai is közreműködnek. A cirill betűs címek rögzítése a szokásos latin betűs klaviatúrán történik, a transzliteráció automatikus az ISO 9 szabványnak megfelelően.

A Szláv Könyvtár egyébként unikum a Nyugati Féltekén. A Helsinki Egyetem ugyanis a XIX. századtól kezdődően egészen 1917-ig kötelespéldányokat kapott az Orosz Birodalomban megjelent sajtótermékekből. A Szovjet-Oroszországból az 1920-as 30-as években a menekült emigránsok által kiadott irodalom egy része is ide került. Azért nevezték el Szláv Könyvtárnak, mert az Orosz Birodalom nemorosz nyelvű irodalmát is gyűjtötte és manapság a más országok szláv nyelvű irodalmának gyűjtőhelyeként (is) működik.[2]

A mikrofilmezést is a múlt és jelen közötti hídnak tekintik. A teljes nemzeti hírlapgyűjteményt, azaz 400 országos és helyi napilap anyagát mikrofilmre viszik, ami mintegy 1000 tekercset jelent évente.

A külföldön publikált finn monográfiákat és folyóiratokat, valamint a Szláv Könyvtár anyagát mikrofichekre rögzítik, ami 150 000 felvételt jelentett 1997-ben. Jelenleg 50 000 cím olvasható ebben a formában.[3]

Új épületek

A jövőt szolgálja, de a múlttal való kapcsolatot is jól szemlélteti a Helsinki Egyetemi Könyvtár városközponti kampuszán folyó építkezés. Még 1983-ban elhatározták, hogy bővítik a könyvtár épületét, de csak 13 évvel később kezdődtek meg az összesen mintegy 6.5 millió USD költségű munkák.

A könyvtár főépülete Helsinki egyik becses műemlék-együttesének része. Építését *Carl Ludvig Engel* tervei alapján 1840-ben fejezték be. Két nagy olvasótermében 160 ülőhely áll az olvasók rendelkezésére. 1906-ban *Gustav Nyström* épített hozzá egy kitűnően illeszkedő toronyépületet, a Rotundát.

* A régió országaiban jobban kedvelik az „északi (Nordic)" elnevezést. (K.T.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A mai bővítésre szolgáló épület a XIX. században, három szakaszban épült és különböző tanszékeknek adott otthont. A bővítés célja nem csupán újabb tér nyerése, bár az így nyert 2500 m^2 nem kevés, sokkal inkább a szolgáltatások bővítésén van a hangsúly. A városban szétszórtan elhelyezkedő kéziratgyűjtemény, térképgyűjtemény és a zenei gyűjtemény kap majd itt helyet, továbbá ide kerül a Szláv Könyvtár és az American Resource Center is.
Az Engel-féle épület olvasótermei továbbra is korábbi céljuknak megfelelően fognak majd működni, a Rotunda felszabaduló részében a szabadpolcos hozzáférést bővíthetik.
Az átalakításra kerülő épületben messzemenően igyekeznek megőrizni annak építészeti értékeit annak ellenére, hogy a tervezés igen nehéz volt a folyósokat szinte teljesen nélkülöző épületben. Ugyanakkor mindenütt lesz mód a számítógépekkel való csatlakozásra, amihez az eredeti padlózat és egy fölé helyezett padló közé vezetik be az elektromos és adatátviteli kábeleket.[4]
A Helsinki Egyetem Viiki kampuszán is új könyvtárépületet emelnek majd, amelynek érdekessége, hogy az ideköltöző kari könyvtárak mellett helyet fog adni egy közkönyvtárnak is.
Az egyetem klinikai tömbjében már állnak az új orvosi könyvtár falai. Itt eddig is volt könyvtár az egyik klinika alagsorában. Nem is az alapterület fog nőni, hanem a környezet és a kiszolgálás kulturáltsága.
Helsinki Műszaki Egyetemén új információtechnológiai épület építését kezdték meg. Az 1300 hallgatónak és 200 főnyi oktatói és egyéb személyzetnek szánt épület 1998 őszére lesz várhatóan kész. Itt helyezik majd el az egyetem jelenleg szétszórtan található számítás- és információtechnikai intézeteit, tanszékeit. Az épületben többek között drótnélküli számítógép-csatlakozási és telekonferencia-lehetőségek is rendelkezésre fognak állni. Az épület nagy mértékben a jövő modelljéül is kíván szolgálni a több kutatóintézetet és modern technológiával dolgozó vállalatokat is tömörítő Otaniemi városkában. Az új épületben lehetőség lesz arra, hogy az itt elhelyezendő oktatási egységeknél eddig meglevő hiányt pótolják, mivel 450 m^2-es könyvtárat hoznak majd létre.[5]

Vezetés

A Helsinki Egyetemi Könyvtár fejlesztési terveinek kialakításakor különös figyelemmel kívánnak lenni a következőkre:

- továbbra is megmaradnak a nyomtatott dokumentumok, de az elektronikus média szerepe nőni fog;
- emelni kell a szolgáltatások színvonalát;
- új szolgáltatásokat kell kifejleszteni, különös tekintettel az elektronikus dokumentumokra;
- javítani kell a hatékonyságot a vezetés színvonalának emelésével és a munkatársak képzésével.

Ez utóbbi cél megvalósítása érdekében a hagyományos hierarchikus szervezetet egy rugalmasabb forma váltja fel, melynek során a folyamat-központú szervezetet a felhasználó-központúságnak kell felváltania.[6]
A minőség javítását a nem szabványos minőségellenőrzési rendszer bevezetésével fogják elérni úgy, ahogy azt sokan teszik, a bevezetést követően a felelősséget a rendszerre hárítva, ahelyett, hogy folyamatosan javítanák szolgáltatásaikat. Inkább a józan (szakmai) észre kívánják alapozni, például úgy, hogy az összes szolgáltatást (referensz, fénymásolás, könyvtárközi kölcsönzés) egyetlen helyen teszik lehetővé, amihez a feltételeket az új épületben meg is fogják teremteni.[7]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az elektronikus könyvtár

Azt, hogy a könyvtáraknak az információs társadalomban igen fontos szerepük lesz, Finnország oktatási minisztere is hangsúlyozta.[8]

A gyakorlati megvalósításban igen fontos szerepet játszott a Finn Tudományos Könyvtárak Gépesítési Központja, a TKAY, amelyet az Oktatási Minisztérium hozott létre, de jelenleg a Helsinki Egyetemi Könyvtár részeként működik. Az ő munkájuk volt az egyetemi és más tudományos könyvtárak (ezek száma összesen 20) gépesítése egységes integrált rendszerrel. Ez a már említett VTLS-rendszer a közeljövőben vár lecserélésre.

Az 1988 és 1993 között létrejött VTLS OPAC-okra alapozva több központi adatbázis is épült 1993-tól.

A LINDA a finn egyetemi könyvtárak közös katalógusa. A SVEN a finnországi svédek kulturális autonómiájának jegyében az országban található svéd nyelvű irodalom katalógusa, amely FINMARC formátumot használ, de magában foglalja a Svéd Nemzeti Bibliográfia egész anyagát. A MANDA a regionális ellátást nyújtó közkönyvtárak közös katalógusa. Az ARTO a finn folyóiratcikkek, a VIOLA a zenei anyagok közös katalógusa.[9]

A TKAY munkatársai dolgozták ki az információs technológia 1997 és 2006 között várható fejlődését felvázoló forgatókönyvet. Eszerint várható a Z39.50-es és az ISO ILL szabványok széles körű használata, ahogy ezt nagy mértékben előkészítette az Európai Unió ONE OPAC projektje is.[10]

A rendszerek együttműködése a fenti protokollok keretein kívül a mélyebb, szemantikai szinten még szinte sehol sem nem valósult meg, hiszen – ha csak Finnország példáját vesszük – a közkönyvtárak a Dewey tizedes osztályozást használják, míg a szakkönyvtárakban az ETO használata terjedt el.

Ugyanakkor Finnországban megindult a KAMUT projekt, amely 1996-97-ben azt célozza, hogy a könyvtárak, levéltárak és múzeumok közös visszakeresési fogalmakat használjanak és vizsgálják meg a MARC-rekordok, valamint az Angol-Amerikai Katalogizálási Szabályzat (AACR2) közös használatát.

A következő évek maghatározó tényezője lehet az is, hogy a skandináv országokban igen intenzív fejlesztőmunka folyik a metadata területén mindenek előtt a Nordic Metadata Project keretében (http://linnea.helsiniki.fi/meta). A program az OCLC-ben kifejlesztett Dublin Core eszközkészletet használja és kifejlesztettek egy Dublin Core űrlapot (http://www.ubl.lu.se/metadata/DC-creator.html) és egy Dublin Core - MARC konvertáló programot is.

A skandináv országok nemzeti (köztük robot-generálta) Web-indexeket készítenek, és csak Finnországban 13 tematikus összeállítás született a hálózaton elérhető forrásokról az Oktatási Minisztérium 1996-os támogatásának köszönhetően.[11]

Nemzeti Elektronikus Könyvtár néven három éves program, amelynek költségvetése mintegy 10,5 millió USD. Fő résztvevői az egyetemi könyvtárak.

Célja, hogy az egyetemi könyvtárak adatbázisokhoz és elektronikus folyóiratokhoz jussanak nemzeti licencek megvásárlásával. (Éppen ottjártamkor vásárolták meg egyébként az Academic Presstől a nemzeti szintű hozzáférést elektronikus folyóirataikhoz.)

Emellett támogatni kívánják az elektronikus publikálást, és ki kívánják terjeszteni a kötelespéldány-jogszabály érvényességét az elektronikus dokumentumokra.

A kereskedelmi forgalomban lévő dokumentumok elektronikus terjesztésének formáit is korszerűsíteni kívánják.

Az információnak az Interneten történő visszakeresésére új típusú módszerek kidolgozását is támogatják.

Javítani szeretnék a keresések hatékonyságát és felhasználóbarát jellegét a nemzeti közös katalógusokban.[12]

Az elektronikus publikálás fejlődését segíti az ELEKTRA program (http://linnea.helsinki.fi/elektra), amely

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

egyaránt foglalkozik a kiadókkal kötendő szerződésekkel és a technikai kérdésekkel. Finnországban a tudományos könyv- és folyóiratkiadás főként az egyetemek, kutatóintézetek és tudományos társaságok keretében zajlik. Több mint 200 társaság ad ki 100 feletti folyóiratot, évkönyvet, sorozatot. Évente több mint 800 disszertációt jelentetnek meg könyvalakban. Az ELEKTRA kísérleti programja során 50 folyóirat több mint 1000 cikkét digitalizálták. Tesztelik a disszertációk párhuzamos elektronikus és papíralapú publikálását. Igény szerinti publikálást is beindítottak kísérleti jelleggel. Készen vannak a programok ahhoz, hogy a VTLS-rendszerben és WWW-felületen is kereshetőek legyenek ezek a dokumentumok.

A nemzeti kulturális örökség digitalizálását szolgálja a MUISTI („Emlékezet") projekt (http://linnea.helsinki.fi/muisti), amelynek keretében a könyvtári anyagok mellett levéltári és múzeumi anyagok digitalizálását kezdték meg. A résztvevők külön-külön, egymástól elkülönült adatbázisokban kezdték meg a munkát.

Céljuk:

- működőképes megoldások kidolgozása a digitalizálásra;
- a feldolgozandó anyagok kiválasztási szempontjainak kialakítása;
- az alkalmazható adatbázis-típus feltérképezése;
- a használók reakcióinak felmérése;
- a digitalizálás költségeinek megállapítása.

Az EVA program (http://linnea.helsinki.fi/eva) fő területei a következők:

- a hálózaton található elektronikus dokumentumok kiválasztásához és leírásához szükséges kritériumok megállapítása;
- gyarapítási mechanizmusok kialakítása ilyen dokumentumokhoz;
- az archiválás kérdésének megoldása;
- az autenticitás problémájának megoldása;
- a kötelespéldányok kiterjesztésének megvizsgálása ezekre a dokumentumokra.[13]

Nemzeti könyvtári informatikai stratégiával nemcsak Finnországban találkozhatunk. Igen figyelemre méltó olvasmány a Dánia elektronikus könyvtári programjait leíró könyvecske.

Dánia Elektronikus Tudományos Könyvtára.

Ez a név olyan virtuális könyvtárat fed, amely azonban egyetlen nagy, koherens rendszerként jelenik meg a felhasználó számára. Leírása elsősorban elvárásokat és követelményeket fogalmaz meg.

Jellemzői közé fog tartozni, hogy

- a felhasználó maga kereshet információt és önállóan rendelhet meg dokumentumokat; mindezek a könyvtárak közötti együttműködés és a finanszírozás megváltozását fogják magukkal hozni;
- a könyvtárak – ha az ésszerű – csak egyetlen példányt szereznek be egy-egy digitális dokumentumból, ami nagyobb fokú koordinációt fog megkövetelni többek között az adatbázisok és más információforrások nemzeti licenceinek megvásárlásával;
- a könyvtárak nagyobb mértékben lépnek fel kiadóként;
- a kiadók (a könyvtárakhoz hasonló módon) közvetlen hozzáférést nyújtanak digitális dokumentumokhoz.

A szolgáltatás színvonalát a jövőben egységes irányelvek alapján kell majd megállapítani.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A meglévő hazai és nemzetközi projektekkel összhangban további nemzeti projekteket kell indítani:

- a digitális dokumentumok kritikus tömegének megállapítására, ami annak meghatározását fedi, hogy mennyi dokumentumot digitalizáljanak és vásároljanak meg;
- a publikált digitális anyagok regisztrálására, szabványos metadata formátum kialakítására;
- az elektronikus rendelés, szerzeményezés, katalogizálás hazai és válogatott külföldi eredményeinek összegyűjtésére;
- anyagok minőségi publikálására.

Dánia Elektronikus Tudományos Könyvtárának négy fő összetevője:

- a nemzeti infrastruktúra, amely egyúttal biztosítja a nemzetközi összeköttetést;
- a könyvtári infrastruktúra, amely az egyes gyűjteményeket egységes egésszé teszi;
- a digitális források;
- az eszközök, így munkaállomások, nyomtatók, amelyek a könyvtárakban lehetővé teszik, hogy a felhasználó elérje az elektronikus könyvtári forrásokat.

Ha csupán csak a 13 legfontosabb könyvtár venne részt a programban, költsége mintegy 20 millió USD lenne.

A tervek szerint az elektronikus könyvtár egy sor változást fog magával hozni:

A könyvtárak jelenleg is érvényes küldetése megmaradna a jövőben is, hiszen a papíralapú gyűjtemények még jó néhány évig dominálni fognak.

A felhasználók nagyobb fokú önkiszolgálása munkaerőt szabadít fel, amelyet a használóképzésben kell hasznosítani. Ehhez változnia kell a könyvtárosképzésnek is, amelyben előtérbe kell kerülnie a pedagógiai készségek oktatásának.

A technikai infrastruktúra finanszírozásának el kell különülnie a könyvtárak költségvetésétől.[14]

A „tudás háza"

Tiedon Talo, a „tudás háza" néven az Internetnek a finn közkönyvtárakba történő bevezetésére indítottak programot. Ennek eredményeként 1995 végére már 170 közkönyvtárat kapcsoltak be, és ezek közül 76 már az olvasóknak is nyújtott hozzáférést. 1996-ban az Internet útján a kultúrával kapcsolatos tartalom szolgáltatását támogatták.[15]

Az információs társadalom kérdéseit a Helsinki Egyetemen már a Kommunikációs Tanszék Argonaut elnevezésű programjának keretében is oktatják. Foglalkoznak többek közt az információs társadalom történetével, a globalizáció problémakörével, a tudást termelő és kezelő intézményekkel, továbbá Finnország szerepével.[16]

Az utóbbi kérdéssel az Oktatási Minisztérium több stratégiai dokumentumában is találkozunk. A minisztérium megítélése szerint az ország minden polgárának meg kell szereznie az információs társadalom megkövetelte alapvető készségeket, amihez rendszerszerű képzésre van szükség. A polgárok széles körének hozzáférését a közkönyvtárakban lehet biztosítani. Az egyetemi könyvtáraknak (a dán elképzeléshez hasonlóan) fontos szerepet kell kapniuk az elektronikus publikálásban.[17]

Irodalom

1. KILPELÄINEN, K.: Helsinki University Library – Sibelius scholars Mecca. In: *Helsinki University Library News.* 3/1997, p.25-26.
2. VIRKUNNEN, M. – AHO, M.: Towards an electronic library through the conversion of card catalogues. In: *Helsinki University Library News.* 3/1997, p.21-22.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

3. BREMER-LAAMANEN, M.: Microfilm - a bridge from yesterday to tomorrow. In: *Helsinki University Library News.* 3/1997, p.23-24.
4. GUSTAFFSON, D.: Helsinki University Library expands. In: *Helsinki University Library News.* 3/1997, p.27-30.
5. PASANEN-TUOMAINEN, I.: Library of the HUT Information Technology House. Kézirat. *IFLA Satellite Seminar, Integrated Libraries: The Nordic Approach.* Helsinki 28-29.8.1997.
6. HÄKLI, E.: National or university library or both? In: *Helsinki University Library News.* 3/1997, p-4-6.
7. HILDEN, K.: We have a vision - What next? In: *Helsinki University Library News.* 3/1997, p.7-8.
8. HEINONEN, O-P.: Libraries - an important part of the developing information society. In: *Helsinki University Library News.* 3/1997, p.3.
9. LEHTINEN, R.: LINNEA – the national research library network. In: *Helsinki University Library News.* 3/1997, p.17-19.
10. OPAC hálózat Európában: a ONE program. (Ford. Drótos László.) In: *Könyvtári Figyelő,* 5.(41.) 1995. 4. 628-633.p.
11. HAKALA, J.: The National Finnish Libraries Technology Scenario 1997-2006. In: *Helsinki University Library News.* 3/1997, p.9-12.
12. HYVÄRINEN, A.: National Electronic Library. In: *Helsinki University Library News.* 3/1997, p.12-13.
13. SALONHARJU, I.: The National Library as a pioneer of the information society. In: *Helsinki University Library News.* 3/1997, p.14-16.
14. *Denmark's Electronic Research Library.* Skrifter fra Statens Bibliotekstjeneste 16. Copenhagen, 1997.
15. http://www-lib.hel.fi/tiedontalo/english/proj-gen.htm
16. http://www.valt.helsinki.fi/comm/intro.htm
17. JYLHÄ-PYKKÖNEN, A.: Finland as an information society: the perspective of the Ministry of Education. In: *Signum.* vol.30., no.5., 1997.,p.82-84.

LERAKTÁK A "MEGBÉKÉLÉS KÖNYVTÁRA" ALAPKÖVÉT a csehországi, Szudéta-vidéki Libercben (azelőtt Reichenberg). Két évvel ezelőtt vállalta el Herzog német és Havel cseh államelnök az akció védnökségét, biztosítva az anyagi alapokat. A leendő könyvtár két tulajdonosa: a mostani városi könyvtár, amely már kinőtte helyiségeit, meg a zsidó hitközség, mivel a hajdani zsinagóga helyén építkeznek, amelyet 1938-ban porig égettek a bevonuló németek. A könyvtárat gazdag német nyelvű anyaggal is ellátják, részben az egykori szudétanémet könyvtárak állományából, amelyet a háború után a cseh állam vett birtokába. Zsidó imaház is lesz az épületben. (DBI-Pressespiegel, 1997. dec.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

CD-ROM BEMUTATÓ

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár adatbázisai CD-ROM-on

Szociológiai információ 1984-1994

A magyar és magyar vonatkozású irodalom válogatott bibliográfiája CD-ROM-on

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Szociológiai dokumentációs osztálya 1972 óta évente jelentette meg nyomtatásban *Szociológiai Információ* című bibliográfiáját. 1987 óta a bibliográfiai regisztrálás számítógépen történik, a TEXTAR adatbáziskezelő program segítségével. A nyomtatott bibliográfia utolsó megjelent kötete az 1989-es év szociológiai irodalmát tartalmazza, és 1995-ben jelent meg.

A kiadványt részben fölváltotta a teljes adatbázis *floppy-lemezes szolgáltatása*, melynek megrendelői elsősorban könyvtárak.

Az adatbázis évente több mint 3000 friss tétellel gyarapodik, és a Szociológiai Információ régebbi köteteinek válogatott anyagából retrospektív módon is bővül.

Jelenleg az 1984-1997 közötti évből kb. 50 000 tételt tartalmaz. Ebből az év elején megjelent CD-ROM-unkra csaknem 40 000 tétel került. (Szerkesztők: Hiripiné Vágh Mária –Karbach Erika. Bp. FSZEK-Arcanum, 1998.)

A Pressdok- és az MNB–CD-t is kezelő *Arctis for Windows* nevű szoftvert az Arcanum Databases céljainknak megfelelően fejlesztette tovább.

A program használatának minimális rendszerkövetelményei: IBM PC, 8 Mbyte RAM, Windows 3.1 vagy jobb.

A szociológiai irodalom adatbázisa *minden magyar és magyar vonatkozású* publikációt (magyar szerző külföldön vagy idegen nyelven megjelent publikációit, külföldi szerző magyar vonatkozású írásait) igyekszik regisztrálni – amennyiben az a szociológia és határterületei körébe tartozik. Mivel a szociológia erősen interdiszciplináris tudomány, véle-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ményünk szerint a CD-t mindazok jól használhatják majd, akik általános társadalomtudományi irodalmat igényelnek.

A bibliográfia *főbb témakörei*:

A A szociológia elméleti, módszertani, szervezeti kérdései

B A társadalmi fejlődés kérdésköre

C Társadalmi struktúra, osztályok, rétegek. Etnikumok. (Cigányság.)

D Szervezetek. Politika. Közigazgatás.Jog.

E Településszociológia. Város, falu. Környezetvédelem.

F Gazdaságszociológia (Vezetés-, munka-, ipar-, agrárszociológia)

G Demográfia. Családszociológia. Szexualitás. Nemek. Életkorok.

H Életszínvonal, életmód.

I Szociális antropológia. Néprajz. Szociográfia.

J Társadalmi problémák. Szociálpolitika. Egészségügy.

K Társadalomfilozófia. Társadalmi tudat. Vallás. Erkölcs. Érték

L Szociálpszichológia

M Oktatásszociológia

N Kommunikáció. Tömegkommunikáció. Művelődés- és művészetszociológia

Ezeket az átfogó csoportokat tovább bontva összesen *60 témakörben* lehet keresni. A témafelosztást a bibliográfia indulásakor az UNESCO által kiadott *International Bibliography of Social Sciences. Sociology* c. világbibliográfiától kölcsönöztük, és ha kissé differencáltabban is, de megőriztük, hogy anyagunk témafelosztása legalább önmagával kompatibilis maradjon.

Az átfogó témaköröknél részletezőbb keresést tesz lehetővé saját fejlesztésű *tárgyszórendszerünk*, mely a társadalomtudományban, szociológiában használatos fogalmakon kívül tulajdonnveket és időperiódusokat, korszakokat is tartalmaz. A tárgyszavak többsége kapcsolatban van egymással – alá-fölérendeltségi vagy mellérendelő kapcsolatokat alakítottunk ki és a szinonímáknál is utalót használunk.

Adatbázisunkhoz több mint *200 rendszeresen* és legalább mégegyszer ennyi alkalmanként szemlézett *magyar és külföldi folyóirat* témába vágó cikkeit dolgozzuk fel. (Tematikus számok, cikksorozatok, egy vagy több folyóiratban folytatott viták cikkeit és könyvismertetéseket is.) *Évente több mint 1000 könyvet* és tanulmánykötetet analizálunk.

A bibliográfiában regisztrált dokumentumok nagy része megtalálható a FSzEK központi könyvtárában. Segítségül a raktári jelzetet is közöljük.

A magyar szociológia iránti külföldi érdeklődést feltételezve a dokumentumok nyelvét, az idegen nyelvű rezüméket, sőt az idegen nyelvű címet is visszakereshetővé tettük. A CD-n az *angol nyelvű keresőűrlapot* választva az előbb említetteken kívül angol nyelvű témakörök és tárgyszavak, valamint az idegen nyelvű címek szavai segítik a külföldiek tájékozódását.

A CD-s adatbázisban a következő *indexekben* lehet keresni: szerző, közreműködő (bármelyik névváltozata szerint), cím, dokumentumtípus, tartalmazó folyóirat, tartalmazó tanulmánykötet, megjelenési év, könyvsorozat, témakör, tezaurusz, tárgyszavak, szavak (a cím és az annotáció szavai), nyelv (a dokumentum és a rezümék nyelve).

A fenti indexekből megfogalmazott keresőkérdéseket hétféle variáció szerint kapcsolhatjuk össze. A már elmentett halmazokkal újabb műveletek végezhetők. Bizonyos adatok vagy tételek között *kapcsolat* áll fenn. Ezekre a külön megjelölt adatokra rákattintva újabb majd újabb tételekhez juthatunk el. Így pl. egy könyvnél megkaphatjuk az összes általunk regisztrált *könyvismertetését*, egy *vitaindítóhoz* megkereshetjük a *hozzászólásokat*, a tanulmánykötetben szereplő tanulmányokból eljuthatunk az azokat tartalmazó kötethez, vagy akár egy többkötetes mű leírásához.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vagyunk kíváncsiak, hogy egy tárgyszónak milyen bokra van, hogyan szűkíthetjük vagy bővíthetjük a keresési kérdésünket, akkor a tárgyszóra rákattintva megkapjuk az összes általunk létrehozott kapcsolatát.

A tételeket kétféle formában láthatjuk a képernyőn, illetve irathatjuk ki: az egyik az ún. *értelmező formátum*, amely minden adatot azonosít, megnevez, a másik egy – nem szabványos, hanem a Szociológiai Információ leírási hagyományait követő – *bibliográfiai formátum*.

Az adatbázis és CD-ROM változata a Nemzeti Kulturális Alap, az Országos Tudományos Kutatási Alap anyagi támogatásával és a Magyar Szociológiai Társaság tagjainak segítségével készült. Támogatóinknak ezúton is köszönetet mondunk.

A CD kiadásának tervezett programja 2000-ig:

- Szociológiai Információ 1980-1995
- Szociológiai Információ 1976-1996
- Szociológiai Információ 1972-1997

Tervezzük, hogy az adatbázis kurrens anyagát is kiadjuk az ARCTIS for Windows keresőrendszerben. Egyelőre azonban az 1994 utáni anyagrészt csak a TEXTAR-tulajdonosok vehetik igénybe floppy szolgáltatásunk keretében.

A CD *megrendelhető*: a FSZEK Szocológiai dokumentációs osztályán (Az egy felhasználós alkalmazás ára: 20 000 Ft + ÁFA. Postacím: 1371 Bp., Pf. 487. Tel.: 11-86-799) vagy az Arcanum kiadónál.

Karbach Erika

Irodalmi kritikák, tanulmányok bibliográfiája 1961-1996, szerkesztette: Pesti Ernő

CD-ROM-on az Irodalmi bibliográfia

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1961-től kezdve folyamatosan adja közre a magyar és világirodalom alkotóiról és a fontos irodalmi korszakokról, fogalmakról magyar nyelven megjelent tanulmányok és kritikák bibliográfiáját.

1961 és 1992 között cédulaformátumban, *Irodalmi analitikus katalógus* néven negyedévente jelent meg. A feldolgozott folyóiratok száma 16-20 között mozgott. Ezen kívül évente 30-40 tanulmánykötet is feldolgozásra került. Az igen közkedvelt katalógusformátum nagy hátránya volt a rossz visszakereshetési lehetőség, hiszen minden tételről csak egy cédula kerülhetett a katalógusba a helyhiány miatt. A katalógus-építés munkaigényes vállalkozás volt, a könyvtárosok sok óráját lekötötte a negyedévente megérkezett cédulaanyag beosztása.

1993. január 1-jétől gépesítettük a vállakozást és *Irodalmi bibliográfia* néven a Textar adatrögzítő programon havonta floppy-lemezen adtuk közre. A rendszerváltás után a folyóiratok száma jelentősen megnőtt, így jelenleg több mint 180 a kurrens feldolgozott periodikumok száma. Az analizált tanulmánykötetek száma 50 körül van, a gyarapodás 7-8000 tétel évente. A cédulaformátum valamennyi gondját megoldotta a számítógépes verzió, hiszen negyedóra alatt betölthetővé váltak a friss adatok, és a visszakereshetőség egy adatról 18-ra nőtt. A bibliográfia helyigénye csak a winchesteren jelentkezik.

1996-ban – nagy elszánással – az 1961 és 1992 között összegyűjtött mintegy 200 000 tételnyi katalógust revízió alá vettük és több mint 22 000 retrospektív tételt, lényegében a maradandó írások lelőhelyét rögzítettünk az Irodalmi bibliográfia adatbázisába. Az így nyert rendkívül értékes több mint

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

60 000 tételes bibliográfia CD-ROM-on történő megjelentetése kézenfekvő megoldásnak tűnt, és 1997 végén az Arcanum Kiadó közreműködésével megjelent a CD-ROM. Egyre több könyvtár és iskola rendelkezik CD-ROM-olvasóval, és az irodalom iránt érdeklődő kutatók, olvasók, egyetemi illetve főiskolai hallgatók, középiskolások és az őket kiszolgáló intézmények hasznos segédeszköze lehet a bibliográfia, amelyet cédula formában évtizedek óta, gépi adatbázisként évek óta használja a több mint száz előfizető könyvtár és iskola.

Az Irodalmi bibiliográfia feltárja a folyóiratokban és tanulmánykötetekben megjelent, az írókról és műveikről szóló tanulmányokat, kritikákat, cikkeket. Az Irodalmi bibliográfia regisztrálja a klasszikus szerzők színpadi műveinek bemutatóiról szóló kritikákat. Ugyancsak megtalálhatók benne a művészfilmek kritikái is.

A *„Személyről"* szóló fejezetben az írókról írt monográfiák, tanulmányok, életrajzi adatokról szóló tudósítások (pl. kitüntetések, díjak, nekrológok) találhatók. Az egyes kötetekről szóló kritikákat, ismertetéseket a *„Szerző"* című fejezetben kell keresni. A címeknél az összes könyv, kritika, tanulmány, film és színházi előadás címét lehet megtalálni. A közreműködői index az előadó színház nevét, a film- és színházi rendezőket, a fordítókat tartalmazza.

A többszempontú visszakeresést segíti a tárgyszórendszer (pl. verselemzés, barokk stb.). Tizenhárom szempont szerinti visszakeresést (és ennek kombinációit) tesz lehetővé a CD-ROM. A CD-ROM adatbázis 255 magyar nyelvű folyóiratot (a legfontosabb határon túli magyarokat is) és 395 tanulmánykötetet dolgoz fel. 7300 szerző 4400 alkotóról, 230 testületről írt 60 000 tanulmányának, kritikájának, cikkének bibliográfiáját tartamazza. (Pl. József Attila 787, Petőfi Sándor 443, Móricz Zsigmond 305, Pilinszky János 251, Esterházy Péter 135 tétellel szerepel.)

A CD-ROM verzióban lényegesen könnyebb a keresés (főként az összetett keresések), mint a Textar formátumban. A CD-ROM megjelenésével egy időben lehetővé tettük a kurrens szolgáltatás CD-ROM verziójának megrendelését. Ez azt jelenti, hogy megrendelés esetén a kéthavonta küldött pótlások a jobban használható programmal érkeznek a könyvtárba. A CD-ROM vásárlóinak is felajánljuk a naprakész bibliográfia kurrens szolgáltatását. A megrendeléstől függően kéthavonta, negyedévente, félévente floppy-lemezen vagy CD-ROM-on küldjük a pótlásokat.

Végül néhány szót a jövő terveiről. Együttműködünk a Petőfi Irodalmi Múzeummal és az Állami Idegennyelvű Könyvtárral. Az Irodalmi Múzeum már 1997-ben elkezdte a kurrens magyar szépirodalom bibliográfiájának gyűjtését, mintegy 30 folyóirat feltárásával. Az Idegennyelvű Könyvtár pedig számítógépre viszi az idegen nyelvű gyűjtött anyagát. Terveink szerint 1998 végén ezek a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár által megjelentetett Irodalmi bibliográfiával együtt kerülnek kiadásra, kialakítva ezzel egy teljes körű Irodalmi bibliográfiát.

Pesti Ernő

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRI MINERVA

1996.

Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjának kiadványa a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával 1995-96-ban végzett felmérés anyagát tartalmazza. Az ismertetett 1130 könyvtár név-, cím és telekommunikációs adatain kívül a kiadvány tájékoztat a könyvtárak gyűjtőköréről, állományuk nagyságáról, feltáró eszközeikről, szolgáltatásaikról.

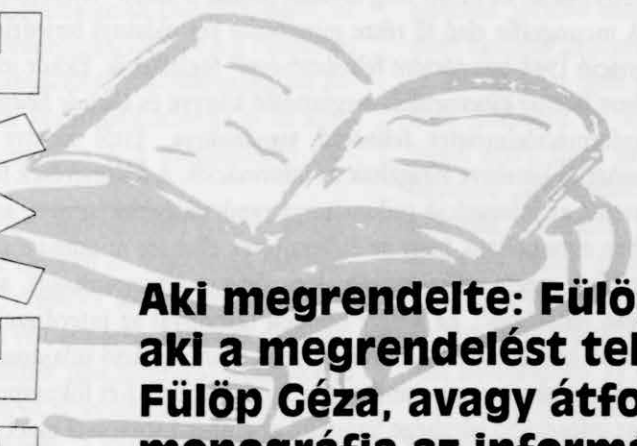
A két kötetbe foglalt fő rész két nagy egységre tagolódik: a budapesti könyvtárakat 5 csoportba (nemzeti, felsőoktatási, szak-, közművelődési és középiskolai könyvtárak) sorolva, a vidéki könyvtárakat pedig a települések, azon belül a könyvtárak neve szerinti betűrendben ismerteti. A Minerva harmadik kötete a mutatókat tartalmazza.

A Könyvtári Minerva 1996. ára: 3000,- Ft + ÁFA + postaköltség.
Megrendelhető írásban (faxon vagy e-mailen is) a következő címen:

Országos Széchényi Könyvtár
Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest
Fax: 202-0804
E-mail: racz@oszk.hu

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVSZEMLE

Aki megrendelte: Fülöp Géza, aki a megrendelést teljesítette: Fülöp Géza, avagy átfogó monográfia az információról

Jól tette az „innen is, onnan is" druszák közül a budapesti, hogy az ELTE Bölcsészettudományi Karának Jegyzetbizottsága nevében megrendelte a marosvásárhelyi druszánál *Az információ* (1990) című művének a magyarországi viszonyok és a „szárnyas idő" megkövetelte bővítését-átdolgozását. E megrendelésnek és az azt követő szerzői adalékmunkának köszönhetően született meg az az átfogó monográfia, amely az információról az „új, de gyorsan változó, elavuló, hamar érvényüket vesztő elektronikai, kommunikációs és informatikai eredmények [inkább: quasi és időközi eredmények!] közül megpróbálta számbavenni és megfogalmazni a maradandó, s hosszabb távra érvényes s gyakran matematikai formulákba is önthető igazságokat, törvényszerűségeket", mint azt a budapesti drusza konstatálja a marosvásárhelyi (őt a továbbiakban a KF úzusa szerint M. Fülöp Gézának aposztrofáljuk) teljesítményéről. Ez a maradandóra koncentrálás esetünkben eleve megalapozott volt, amit az is bizonyít, hogy a most kibővített és átdolgozott kiadásban megjelent mű „mind alapelveiben, mind felépítésében lényegében azonos [maradhatott] az első kiadással".

M. Fülöp a lehető legtágabb értelemben szól az információról, illetve a vele kapcsolatos – hadd írjuk így – „jelenség- és folyamategyetemről". Ehhez két,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

FÜLÖP Géza, M.
Az információ / Fülöp Géza ; [kiad. az] Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar. - 2. bőv. és átd. kiad. - Bp. : ELTE BTK, 1996. - 178 p. ; 29 cm

egy-egy megrendelői és szerzői előszóval és 286 tételnyi (a monográfiában egytől-egyig felhasznált) irodalom jegyzékével körülvéve 5 fő részre, 18 fejezetre, 48 al- és itt-ott még további „annál is alabb" fejezetre volt szüksége.

A monográfia első fő része mindössze két oldalnyi terjedelemben az „információ 1948-ban történt felfedezésével" foglalkozik. Ekkor jelent meg ui. *Norbert Wiener* kibernetikát megfundáló könyve és *Claude Shannon* matematikai információelméletet felfedező tanulmánya. Ettől kezdve igen sokan és sokfelől közelítve vizsgálták az információt. A felismerések fokozatosan felvetették az információ tudománnyá rendeződésének igényét, amelyről napjainkban elmondható, hogy az erőfeszítések ellenére mindmáig „nem létezik, nem tudjuk megmondani milyen lesz, de van létjogosultsága, s helye előre meg van határozva". Ez a hely minden bizonnyal az interdiszciplináris tudományok körében található. Mint ilyen „az információ tulajdonságait, 'viselkedését' tanulmányozza mindenfajta rendszerben". Két fókuszpontja van, egyfelől az információ jelensége, másfelől az ember kapcsolata ezzel a jelenséggel.

Ez az első fő rész a *„bevezetés a problematikába"* címet is joggal viselhetné, mert mint az iménti kivonatából is kitűnik, erről van benne szó. A második fő rész *Információ, valószínűség, bizonytalanság* címen a shannoni és a szemantikai információelméletet, az információközlési csatornákat, az átvitel közben használt kódokat, az információ és az entrópia, illetve az információ és a filozófia (ezen belül az ontológia és ismeretelmélet) kapcsolatát tárgyalja, végül a „matematikai információelmélet ikertestvéréről", a kibernetikáról értekezik. Összefoglalóan megállapítja, hogy „egyes vélemények szerint az információelmélet a kibernetika fejezete, mások szerint éppen fordítva".

Az információelméleti és kibernetikai megközelítéseket követően szerzőnk elindul az élet, az ember, a társadalom információ általi meghatározottságának kifejtése felé. A harmadik fő rész ennek megfelelően az *Információ és élet* címet viseli. Keretében a sejtszerkezet és -élet, az élő szervezetekben lezajló információs folyamatok, a genetikai információ (a DNS és RNS, a fehérjék, a replikáció, az átírás és átfordítás, a génműködés és szabályozás, a mutációk) bemutatását követően kerül sor a sejtben lezajló információs folyamatok, a sejtközi információáramlás, ezen belül az endokrin rendszer, az idegrendszer és az agy (itt további bontás is van, úm. a neuron, a hogyan közlekednek az információk az idegrendszerben, a központi idegrendszer, az agy felépítése, az érzékelés, a látás, a hallás, a szag- és ízérzékelés, a testérzékelés, az interocepció), a tanulás és memória és a pszichológiai modellek igencsak szerteágazó ismeretkörének előadására.

A negyedik rész *Információ és kommunikáció* címen a jelekről és jelrendszerekről (ezen belül a jelformák kialakulásáról, a jeltudomány történetéről, a jel mibenlétéről, a jeltipológiáról, a szemiozisz dimenzióiról, a társadalmi jelrendszerekről), a nyelvről (ezen belül a nyelvtörténetről, a beszéd és a nyelv

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

különbségéről, az írásról, a nyelv jelrendszer mibenlétéről) a kommunikációról (úm. a kommunikáció fogalmáról, folyamatainak osztályozásáról, az interperszonális kommunikációról, a kis csoportos és a tömegkommunikációról, a kommunikációs zavarokról, a művészi kommunikációról) és az állati kommunikációról mondja el a meghatározó tudnivalókat.

Az *információs társadalom* taglalása teszi ki az ötödik fő részt. Benne egyfelől az információ forradalmának jelenségei, másfelől az információs társadalom tényleges és vélt antiómái kerülnek elemzésre. Az elsőként említett rész technikai-technológiai jellegű, s mint ilyen az elektronika fejlődését, a számítógépet, a távközlést, a mesterséges intelligenciát, a természetes nyelv megértését, az alakzatfelismerést, a szakértő, a dedukciós és a tanuló rendszereket, valamint a robotikát tárgyalja. A másodikként említett rész az információgazdaságról, az infrastruktúráról értekezik, s azoknak a reményeknek és félelmeknek előadásával fejeződik be, amelyeket az eddig soha nem tapasztalt technikai-technológiai változások keltenek bennünk. A szerző itt igen gondosan adja elő a létező pro és contra véleményeket születőben lévő „szép új világunkkal" kapcsolatban.

M. Fülöp monográfiájának előbb „számszaki", majd pedig tárgyszavakban történő ismertetését több okból is elengedhetetlennek tartottam. Mindenekelőtt azért, hogy kitűnjék: ez az alakuló új tudományág valóban interdiszciplináris, hiszen kénytelen a legkülönbözőbb tudományágak ismereteinek – mintegy – áthangszerelésére, egyetlen szempontnak történő megfeleltetésére. Azután azért is, mert egyfajta „hommage"-zsal szerettem volna élni M. Fülöp Géza igen sokoldalú, katonai kifejezéssel élve: körkörös és elmélyült felkészültsége iránt. Végül azért, hogy megemlíthessem: a szerző által használt „legfiatalabb" forrásdokumentum 1992-ből való, miközben 1993 végén, Delors ún. *Fehér könyvével* indult el, majd a Bangemann-jelentéssel és Al Gore globális információs elképzelésének realizálásával folytatódott a fejleménysor, amelyet bízvást nevezhetünk az Internet diadalútjának. E monográfia megjelenésének átfutási lassúsága miatt a szerző nem szólhatott a fentiekről, még kevésbé azokról a hatásokról, amelyeket azok az információügyben előidéztek.

Szerzőnk mondanivalójának kifejtése közben világos és sallangtalan köznyelvet használ, távol áll tőle minden nagyképű nyakatekertség. Irodalomjegyzékének formai megoldása kvadrál a hivatkozási gyakorlattal (szerző + megjelenési év). Az összeállítás egyetlen szeplője, hogy orosz nyelvű szövegei hol a régi, hol pedig az új átírási szabványt követik. A szövegmegértést 36 ábra segíti elő.

Miközben a megrendelői előszó a művet – érdemének megfelelően – *„minden érdeklődő magyarországi olvasó szíves figyelmébe"* ajánlja, forgalmazási mikéntjére nem találtam benne semmiféle eligazítást, ISBN száma sincs.

Futala Tibor

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A könyvtár jövője – a jövő könyvtára

CRAWFORD, Walt – GORMAN, Michael
Future libraries : dreams, madness, and reality / Walt Crawford and Michael Gorman. - Chicago ; London : American Library Association, 1995. - VII, 198 p. ; 23 cm
ISBN 0-8389-0647-8

Vajon lesz-e még könyvtár a huszonegyedik században? S ha igen, vajon milyen lesz? A számítógépek mellett megmaradnak a polcok is, a polcokon a könyvek, s közöttük olvasók böngésznek, az asztaloknál pedig tudásszomjas ifjak és öregek hajolnak a nyomtatott dokumentumok lapjai fölé? Vagy információs központtá alakul, amelyben informatikusok szorgoskodnak, s kapcsolják össze a forrásokat a használókkal, a termekben képernyők villognak, számítógép-duruzsolás hallik, s egy-két „információszegény" ül a gépek előtt, várva a szakemberek segítségét a szörföléshez? Vagy a szórakozás, a kellemes időtöltés központjává válik, ahol az emberek szabadidejük egy részét eltöltik, számítógépes játékokkal, csevegéssel, talán egy kis olvasással is?

A kérdések s a rájuk adható válaszok könyvtárnyi irodalmából hadd ajánljak a kedves kollegák figyelmébe két kötetet.

A könyvek olyanok, mint a zenében a pont és ellenpont: az egyik az elektronikus médiumok helyét, szerepét vizsgálja a még főként hagyományos könyvtárban, a másik a nyomtatott dokumentum fontosságát, halhatatlanságát hirdeti a digitális-elektronikus jövőben.

A két könyv abból a szempontból is kiegészíti egymást, hogy az egyikben az egyetemi és tudományos könyvtárak munkatársai, a tudományos folyóiratok, könyvek kiadói, terjesztői fejtik ki véleményüket a nyomtatott és elektronikus kiadványok „versenyfutásáról", a másikban a szerzőpáros elsősorban a közkönyvtárak és a köz(önséges)olvasók szempontjából vizsgálja a könyvtár jelenét és jövőjét.

Már a címek is sokat mondanak: *Taming the jungle* (A dzsungel megszelidítése) és *Future libraries – dreams, madness and reality* (A jövő könyvtárai - álmok, őrület, valóság).

A Taming the jungle annak a konferenciának az anyagát tartalmazza, amelyet az Országos Beszerzési Csoport és az Egyesült Királyság Időszaki Kiadványok Csoportja (feltételezhetően az ASLIB tagozatai – bár ez sehol sincs feltüntetve a könyvben) szervezett Market Bosworth-ban 1993 májusában. (Igaz, négy év telt el azóta, ám az ott felvetett kérdések a gyorsuló idő sodrában sem vesztették el aktualitásukat, sokra máig nem sikerült megnyugtató választ találni.) A konferencia résztvevői, az állománygyarapítással, beszerzéssel foglalkozó könyvtárosok, könyvtárvezetők, könyvtárellátók, kiadók, napjaink – könyvtáros szemmel nézve – talán legizgalmasabb, legtöbbet vitatott kérdését járták körül: az elektronikus információ, az elektronikus információhordozók helye, részesedése a könyvtár állományában, az elektronikus könyvtár kialakítása – különös tekintettel a pénzügyi és jogi vonatkozásokra.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A konferencia névválasztását *David Whitaker*, a *J. Whitaker & Sons Ltd* könyvkereskedő cég elnöke zárószavaában így magyarázta: a dzsungelt tekinthetjük a biológiai és botanikai sokféleség terének, ahol izgalmas események történnek, csodálatos fejlődés megy végbe és a lehetőségek hatalmasok – vagy olyan helynek, amely rettenetes veszélyeket rejt, s ahová az ember fél belépni, hacsak nincs megbízható társa (utalás arra az angol szólásra: olyan jóbarát, hogy vele még a dzusngelbe is bemennék). A szelidítés hasonlóképpen kétértelmű szó: jelentheti az elkerülhetetlen és igen kívánatos rendteremtést a káoszban, amely elnyeléssel fenyeget vagy azt, hogy elfojtjuk az életet, a megújulást, az energiát, a vitalitást. Ez a kétértelműség, Janus-arcúság jellemzi a mai állapotokat.

A szerkesztők már a bevezetőben felvázolják, melyek azok a kérdések, amelyekkel az információtechnika fejlődésének, az elektronikus médiumok rohamos terjedésének, a pénzalapok állandó zsugorodásának korszakában a könyvtárosoknak nap mint nap szembe kell nézniük. Dönteni kell a nyomtatott és elektronikus információk között, a tulajdonlás vagy távhozzáférés között, a *„just in case"* és a *„just in time"* stratégia között. Annak a könyvtárosnak pedig, aki elektronikus dokumentumokkal foglalkozik, állandóan konfrontálódnia kell a felszerelés-szükséglet kérdéseivel, az árpolitikával, a bibliográfiai számbavétel, az archiválás kérdéseivel, a munkatársak bevonásával és a felhasználók szükségleteivel.

A CD-ROM két előadásnak volt a főszereplője. David Whitaker – nyilván könyvkereskedő mivoltából következően – a licenc (koncesszió, szerződés, engedélyezés?) és a térítés kérdésével foglalkozott. A CD-ROM a legfontosabb elektronikus médium – fejtette ki –, s felvázolta azokat a változásokat, amelyek a jövőben meghatározzák a piacot. Egyrészt megnő az egyéni vásárlók-felhasználók száma, másrészt viszont egyre jobban terjed a hálózati felhasználás, közvetlenül, a megfelelő szoftver segítségével, vagy kemény lemezre másolt formában. Ennek megfelelően csökken az eladott CD-k mennyisége, s a kiadók jövedelme. Ez ellen pedig úgy védekeznek, hogy emelik az árakat. Whitaker megoldásként olyan szerződést javasol, amely tekintetbe veszi az egyidejű felhasználók számát.

A másik előadást *Keith Renwick* könyvtáros tartotta, aki jelenleg a Manchesteri Egyetem Természettudományi és Műszaki Intézet Könyvtárának igazgatója. Témája a válogatás és beszerzés volt. Felvázolta, milyen kritériumokat kell figyelembe venni, amikor a CD-ROM-ok beszerzése kerül napirendre (a könyvtár profilja, céljai, a rendelkezésre álló alternatívák, a felszerelés kérdése, a helyigény, a biztonság stb.), s milyen előnyei származnak a könyvtárnak a CD-ROM szolgáltatás bevezetéséből. Előadása második részében grafikonokkal illusztrálva bemutatta, milyen hatással volt a könyvtár különböző szolgáltatásaira (fénymásolás, könyvtárközi kölcsönzés, online keresés, fo-

Taming the electronic jungle : electronic information : the collection management issues / ed. by Mary Morley and Hazel Woodward. - [Leeds] : National Acquisitions Group and UK Serials Group, 1993. - XIV, 125 p. ; 24 cm
ISBN 1 87 0269 10 1

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lyóirat-használat stb.) a CD szolgáltatás bevezetése. A technikai problémák, a technika újszerűsége ma már sem a könyvtárosoknak, sem a felhasználóknak nem okoz gondot. A legfontosabb és a legnehezebb feladat: a hatalmas választékból kiválasztani és beszerezni az igényeknek legmegfelelőbbeket. Aggasztó, hogy az információipar sok szakembere egyre inkább csak a hordozókkal foglalkozik, és nem az információval, amit hordoznak. Elfelejtik, hogy a CD-ROM, akárcsak a többi elektronikus médium, bármennyire is új és hatásos, mégis csak eszköz az információ tárolására és szállítására.

Ian Mowat, a Newcastle upon Tyne-i Egyetem könyvtárosa a hálózati elektronikus információszolgáltatás bevezetéséről beszélt. Hangsúlyozta a könyvtáros szerepét a folyamat megszervezésében, irányításában, implikációt (költség, felszerelés, helyigény, személyzet, képzés). Mivel belátható ideig a könyvtári környezet vegyes lesz, nem szabad késlekedni az új bevezetésével, de előre sem szabad szaladni, továbbra is szükség van a nyomtatott dokumentumokra is.

Erről a kérdésről beszélt a London University College könyvtárosa, *Fred Friend* is, *A könyvtári állomány kiegyensúlyozása: az elektronikus kontra nyomtatott dokumentum* c. előadásában. Nem létezik ideális egyensúly, minden könyvtárnak magának kell meghatároznia, a felhasználók és a szolgáltatások függvényében. Nincs ideális válasz a tulajdonlás vagy hozzáférés kérdésében sem, ez is az adott körülmények függvénye. Számbavéve a papír és az elektronikus médiumok előnyeit és hátrányait, arra figyelmeztet, hogy a helyes döntéshez minél több információra van szükség, s ez elsősorban nem technikai, hanem pénzügyi kérdés. A felszerelés, berendezés nagyon fontos tényező, hiszen gyakran fordul elő, hogy olyan publikáció kerül elénk, amely sajátos hardver vagy szoftver elemet igényel. S azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogyan viszonyulnak a felhasználók az egyes médiumokhoz. Sokszor azonban nem dönthetünk érzelmi alapon, a költségeket kell alapul venni.

Neil Smith, a British Library munkatársa az angliai információs infrastruktúráról, az angliai hálózatokról beszélt, s szembe állította az angliai helyzetet az egyesült államokbeli állapotokkal. (Az amerikai kormány az információt olyan erőforrásnak tekinti, amelyet meg kell osztani a polgárokkal – mondta *Michael Breaks* a következő előadásban –, az angol kormány szerint viszont korlátozni kell, amennyire csak lehet.)

Michael Breaks, a Heriot-Watt Egyetem könyvtárosa, két angliai egyetemi hálózatról, a JANET-ről és a SuperJANET-ről értekezett. Az 1984-ben létrehozott JANET (Joint Academic Network) az Egyesült Királyság főiskolai és kutatói közösségét szolgálja. Lehetővé teszi többek között az OPAC katalógusok elérését (több mint hetven angliai egyetem könyvtárának és az Interneten keresztül az Egyesült Államok és a világ számos könyvtárának a katalógusát), a könyvtárközi kölcsönzés keretében a kérések továbbítását (a szkennelt dokumentumokét a sávszélesség nem teszi lehetővé), a hálózati adatbázisokhoz való hozzáférést. A SuperJANET teljesen új hálózat (nem a régi korszerűsítése), amelyet 1992-ben kezdtek kiépíteni. Sávszélessége akkora, hogy pl. az Encyclopedia Britannica teljes anyaga kb. egy másodperc alatt átvihető. Célja teljes szövegek, színes képek, multimédia alkalmazások, video anyagok átvitele. Míg a JANET elsősorban a kutatás, a kutatók támogatását célozta, a SuperJANET főleg a felsőoktatást szolgálja, az infrastruktúrát biztosítja a tananyag szétsugárzásához, csökkentve ezáltal azokat a gondokat (helyiség, idő), amelyeket a felsőoktatás tömegessé válása felvet. A szerző bemutat néhány kísérleti alkalmazást is. A könyvtárosok számára fontos alkalmazás a dokumentumok továbbítása, a ritka, értékes, kényes dokumentumok hozzáférhetővé tétele szkennelt formában. (Pl. a cambridge-i és manchesteri egyetemen található

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

perzsa kézirat-töredékek a hálózaton keresztül összeilleszthetők, s a kutató egyben tanulmányozhatja azokat.) Lehetővé válik egy új típusú elektronikus folyóirat kiadása, amelyben – ha például fizikáról van szó – a szöveg mellett a kísérletet is be lehet mutatni, vagy egy zenéről szóló tanulmányt magával a zenével együtt lehet „olvasni". Távlatilag megvalósítható lesz a felhasználók közvetlen hozzáférése teljes szövegű dokumentumokhoz, multimédia termékekhez a könyvtáron keresztül vagy a könyvtár kikerülésével. Ehhez természetesen biztosítani kell majd az egyenlő hozzáférést a hardverhez és a hálózathoz a felsőoktatási rendszer minden diákjának és tanárának. A könyvtáros feladata lesz, hogy a kért anyagokat kiválogassa, összeállítsa, hozzáférhetővé tegye.

David Brown, aki saját tanácsadó irodájában számos tanulmányt készített a könyvtár és a kiadói struktúra jövőjéről az elektronikus dokumentumszolgáltatás és elektronikus kiadás körülményei között, előadásában az előbbi kérdéssel – az elektronikus dokumentum-szolgáltatással – foglalkozott. Számadatokkal illusztrálva ismertette a hagyományos dokumentumszolgáltatási modellt – a felhasználó valamely idézetből, bibliográfiából értesült egy dokumentum létezéséről és megkéri egy központi könyvtártól (ezt egészíti ki a preprint és különnyomatok rendszere) – és az új CAS-IAS szolgáltatásokat (Current Alerting Services combined with Individual Article Supply). Lényegük: a tartalomjegyzékből összeállított adatbázisból a hálózaton keresztül lehet tájékozódni s megrendelni a kívánt cikket. Egyre több vállalat nyújt ilyen szolgáltatást. A szerző ismerteti a következményeket a kiadókra és lehetőségeiket a veszteségek pótlására.

Nick Smith, az Astoni Egyetem könyvtárának az ADONIS bevezetésével szerzett tapasztalatait ismertette. Az ADONIS kb. 500 biológiai és orvosi folyóirat szkennelt cikkeit tartalmazó CD-ROM kiadvány, amelyet a kiadó hetenként szállít. A szoftver számlálja a felhasználásokat, a letöltéseket. A kódolt diszkettet negyedévenként vissza kell küldeni (s ennek alapján számlázzák a jogdíjakat). Számos előnye mellett természetesen ez a szolgáltatás sem problémamentes. A vártnál sokkal kisebb volt a rendszer igénybevétele (sokan például más könyvtárba mentek, hogy nyomtatott formában olvashassák a folyóiratokat, mert az ADONIS-ban nem lehet böngészni, nem, mozgatható, a képernyőn nehéz navigálni). A jogdíjak behajtásának kérdése is bizonytalan.

A egyetemi könyvtári gyűjtemények jövője az elektronikus környezetben – ez volt a témája *Mel Coller* (De Monfort Egyetem) előadásának. Véleménye szerint az egyetemi és tudományos könyvtárakban a nyomtatott könyvek és folyóiratok ideje már lejárt. Az elektronikus könyvtárak sokkal hatékonyabbak. A kérdés tehát nem az, hogy ezek uralkodókká válnak-e, túlsúlyba kerülnek-e, hanem az, hogy mikor. Egyes szerzők tíz, mások húsz--harminc évre becsülik az átmenet időtartamát. Lesznek azonban olyan könyvtárak, amelyek vállalják a kockázatot, s jóval hamarabb fognak váltani.

A konferencia előadásainak áttanulmányozása után az olvasó számára világossá válik: bár számos probléma még megoldatlan, a Gutenberg galaxis kihunyóban van, a nyomtatott dokumentumok korszaka a végéhez közeledik, a jövő egyértelműen az elektronikus médiumoké.

Egészen más érzésekkel teszi le az ember *Walt Crawford* és *Michael Gorman* könyvét. A két szerző – a hátsó borítón olvasható ismertetés szerint – vezető szerepet játszott az amerikai könyvtárautomatizálásban. (A bemutatkozó rövid kis írásban Crawford azt írja: „természetesen az Internetet és a legkorszerűbb technikát használtuk a könyv írása közben – személyesen összesen kétszer találkoztunk –, s nincs bennünk ellenérzés a technikával szemben".) Nem nevezhetők tehát „technofóboknak". Éppen ezért figyelemre méltó mindaz, amit a jövő könyvtáráról mondanak.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Míg tehát az előző könyv azokkal a problémákkal foglalkozik, amelyekkel az elektronikus dzsungelben találja szemben magát a könyvtáros, a terjesztő, a kiadó, addig a második a „klasszikus" könyvtár szilárd, jövőálló falai között mérlegeli az új és a régi, a korszerű és a hagyományos viszonyát, próbálja „helyükre tenni a dolgokat.

A könyv egy olyan hitvallással kezdődik, amelyben a szerzőpáros hitet tesz a könyvtár jövője mellett: *„Mi hiszünk a könyvtárban, hiszünk a könyvtár küldetésében, hivatásában. Hisszük, hogy a könyvtárnak és a könyvtárosságnak van jövője, és ezt a jövőt azok fogják megrajzolni, akiknek van éleslátásuk, realizmusuk, bátorságuk. A múltba kapaszkodni csupán a múlt kedvéért éppen olyan terméketlen és hiábavaló, mint a múltat elsiratni egy illuzórikus jövőért. A könyvtár szerepe nem változott az elmúlt évezredekben, s nem fog változni a jövőben sem: beszerezni, őrizni, hozzáférhetővé tenni a tudást és az információt, bármilyen hordozón jelenik is meg, és segíteni az embereket, akik hozzá akarnak férni ezekhez."*

Hitvallásukat arra a különbségtételre alapozzák, amelyet *Mortimer Adler* így fogalmazott meg: *„Az emberi szellem négy java az információ, a tudás, a megértés és a bölcsesség, s az információ a hierarchiának a legalsó fokán áll. Ám mivel számítógépen ez dolgozható fel, ez digitalizálható a legkönnyebben, ma ez tűnik a legfontosabbnak. A tudás, a jelentéssé alakított információ, feldolgozható és továbbítható számítógépen, de nem a számítógép az ideális eszköz erre. A megértés viszont és a bölcsesség – az egésszé és alkotóvá tett megértés – csak az emberi elmében létezik. A könyvtár nemcsak és nem elsősorban az információszolgáltatás központja, hanem az emberi tudásé is. Az ember nemcsak információval él. A társadalom, amely jól informált, de nélkülözi az értelmes tudást és bölcsességet, a faragatlan, bugris konformitás társadalma."*

A szerzők „aktualizálják" Ranganathan törvényeit, az alábbiak szerint:

1. A könyvtárak az emberiséget szolgálják.
2. Tiszteld a tudás közvetítésének minden formáját.
3. Alkalmazd a technikát intelligens módon, hogy gazdagítsd a szolgáltatásokat.
4. Védd a tudáshoz való szabad hozzáférést.
5. Tiszteld a múltat és szolgáld a jövőt.

Néhány megfontolandó gondolatot vetnek fel ezekkel a törvényekkel kapcsolatban.

Minden új eszköz gazdagítja, kiegészíti és nem szűkíti, szegényíti a választékot. Sok könyvtáros fejében hamis dichotómia vált uralkodóvá. Nem kell választani a ludditizmus és a technokrácia között.

A problémákra kell választ keresni, nem az új, érdekes technikákhoz alkalmazást. Mindenek felett azt kell mérlegelni, milyen hatással lesz az új technika a szolgáltatásokra, és milyen lesz a költség-haszon arány.

A jövő embere csak annyit fog tudni a múltról, amennyit megőrizünk. A könyvtárosoknak tudatában kell lenniük ennek a súlyos felelősségnek. A könyvtárnak meg kell őriznie minden közösség minden feljegyzését. A hangsúlyt az efemer információk gyors szolgáltatására tenni – ennek az elvnek az elárulása.

A második fejezet a nyomtatással foglalkozik.

A nyomtatás jövőjéről szóló vita tulajdonképpen nem a papírra nyomtatott dokumentum kontra elektronikus technika vitája. A vita az olvasásról szól, és arról, melyik a legjobb eszköze, a legjobb közege az olvasásnak. A szerzők leszögezik: az olvasás az egyénnek és a társadalomnak egyaránt fontos és szükséges, és a papírra nyomtatott szöveg olvasása a legkönnyebb.

Ráeső fényben olvasni sokkal kevésbé fárasztó, mint átesőben, a nyomtatás felbontó képessége sokkal nagyobb, nyomtatott szöveget sokkal gyorsabban lehet olvasni és megérteni. Gazdaságosság szempontjából egyes referensz művek, rövid életű kiadványok elektronikus kiadása olcsóbb lehet, de a tipikus könyvek, folyóiratok, újságok digitális megjelentetése nem eredményez megtakarítást.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A következő fejezetekben a szerzők vitába szállnak a „technika-sóvárok" (technolust) elképzeléseivel. (A másik nem éppen hízelgő név, amellyel a szerzők a technika megszállottjait illetik: technojunkies = technikanarkósok.) Nem minden új jobb, mint a régi, s nem minden találmány válik be hosszabb távon – figyelmeztetnek. Néhány éves tendenciákat nem szabad hosszú távra extrapolálni. Mivel a technika megszállottjai egy szubvencionált elefántcsonttoronyban virtuális világban élnek, nem értik a valós világ gazdaságtanát, s nem veszik észre az – egyelőre rejtett – költségtényezőket, amelyekkel számolni kell. S a legnagyobb tévedésük: azt hiszik, a technika minden problémát megold, és egy csodálatos új világ felé haladunk.

Az elektronikus kiadással kapcsolatban a szerzőknek ez a véleményük, hogy azok a dokumentumok, amelyeknek egyszerre csak kisebb, rövidebb szakaszai érdekelnek (lexikonok, szótárak, indexek, más referensz művek), amelyeknél az időszerűség fontos, vagy csak pillanatnyi aktualitásuk van (árjegyzékek, pénzügyi jelentések, statisztikák), a kis példányszámban megjelenő monográfiák, konferencia-anyagok, folyóiratok, amelyeknek cikkeit önállóan be lehet táplálni egy adatbázisba, a jövőben elektronikus formában fognak megjelenni. Ami a folyóiratokat illeti, egyelőre bizonytalan a jövő. Lehetséges, hogy meg is szűnnek mai alakjukban, s a szerzők, kiadók csak önálló cikkeket fognak beküldeni a digitális világtengerbe. Aztán majd értékük dönti el, elsüllyednek-e vagy úszni fognak. Ám, hogy ki végzi el a hozzáféréshez szükséges indexelést, hogyan lesz biztosítva a szellemi tulajdon védelme, hogyan kapja meg a szerző munkája jutalmát, ki őrzi meg a publikációkat az utókornak – ezekre és más hasonló kérdésekre még nincs válasz. A tartós használatra (olvasásra) szánt könyvek, folyóiratok azonban, és a napilapok (gazdasági okokból) továbbra is nyomtatott formában jelennek majd meg.

Birkózás az elektronikus információval – ez a tárgya az egyik fejezetnek. Hogy mekkora lesz az elektronikus publikációk aránya, mondjuk 2010-ben, ennek a kérdésnek nincs jelentősége. A fontos az elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt, hogy ismerjük fel és üdvözöljük a kommunikációs eszközök sokféleségét, s legyünk tisztában mindegyik gyengeségével és erejével. A papír sohasem volt ideális hordozója bizonyos adat- és információtípusoknak, de ugyanez vonatkozik az elektronikus hordozókra is.

Az elektronika megszállottjai azt állítják, hogy a világon az információ (sőt a tudás) mennyisége ötévenként megkétszereződik. Ez az állítás érvényes lehet az adatokra, de nem a hasznos információkra. Ha cinikusak lennénk, azt is mondhatnánk, a tudás mennyisége csökken, hiszen az emberek egyre kevésbé képesek az adatokat értelmes információkká, tudássá integrálni.

A szerzők felhívják a figyelmet a teljes szövegű adatbázisokkal kapcsolatos nehézségekre. Nagyon valószínű, hogy nincs olyan egyetemes megoldás, amely masszív, teljes szövegű adatbázisok kezelését lehetővé tenné. Válasz-e a WAIS, teszik fel a kérdést. Hívei azt mondják, hogy a WAIS alkalmas 30 gigabyte méretű adatbázisban való keresésére. Ez megfelel egy 30-50 ezer kötetes könyvtárnak, amelyben igazán nem nehéz eligazodni. Alig hihető, hogy egy akármilyen tökéletes számítógép meg tudja határozni egy szöveg értelmét, egy cikk viszonylagos jelentőségét. Az értelmet nem lehet meghatározni szógyakorisággal, az emberi elme működését nem lehet babszem-számolásra redukálni. A hálózat használóinak meg kell tanulniuk nemcsak szörfölni, hanem úszni is. Az előbbiek információtól információig, adattól adatig haladnak, elmerülnek a felületes e-mail kultúrában, az utóbbiak nemcsak összekapcsolják, hanem el is olvassák a cikkeket, s az eszméket kapcsolják össze.

Crawford és *Gorman* vitába száll a teljesen elektronizált világ megálmodóival, azokkal, akik úgy kép-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zelik, hogy előbb-utóbb minden adat, információ rögzített tudás digitalizált formában hozzáférhetővé válik bárki számára. Az egyetemes munkaállomás víziója nélkülöz minden realitást, hiszen olyan feltételekhez van kötve, amelyek megvalósíthatatlanok. (Pl. mindent – szöveget, képet, festményt, filmet stb. – digitalizálni kellene, olyan eszközökre volna szükség, amelyekkel bárki meg tudná találni az őt érdeklő információkat, s el is tudná dönteni, hogy relevánsak-e, a gazdasági és ökológiai költségeknek nem szabad nagyobbnak lenniük, mint a hagyományos információellátásnak. Ezek a feltételek egyelőre nem teljesülnek. Számításokkal bizonyítják a „teljes konvertálás" megvalósíthatatlanságát (munka, költség, tároló kapacitás). Ha pedig a konvertálás szelektív, ki dönti el, mit kell konvertálni (ez már a cenzúra egy fajtája). Ökológiai szempontból pedig katasztrófához vezetne a „digitalizált univerzum" megvalósítása. Ha mindenki kinyomtatná magának a könyveket, amelyeket ma a könyvtárból kölcsönöz (márpedig kinyomtatná, mert úgy könnyebb olvasni), legkevesebb százszor annyi papír fogyna. Ami pedig a költségeket illeti, az Internet (vagy más hálózat) sohasem volt ingyenes, csak a költségek egyelőre rejtve vannak. Ingyen ebéd nincs – figyelmeztetnek a szerzők.

A könyvtárak sokféleségéből következik, hogy nincs egyetemes érvényű, egyszerű megoldás a bonyolult kérdésekre. Minden könyvtárban meg kell találni az egyensúlyt, a helyes arányt, a beszerzés és elérés, a nyomtatott és elektronikus dokumentumok között.

Sokatmondó fejezetcím: *A jövő könyvtára: túl a falakon.* A szerzők úgy vélik, a fal nélküli könyvtár értelmetlenség, de a könyvtárnak ki kell lépnie a falai közül és lehetővé kell tennie saját olvasóinak, hogy hozzáférjenek más könyvtárakban tárolt információkhoz (katalógusok, adatbázisok), az elektronikus információkhoz, és „ki kell nyitniuk" saját katalógusaikat, állományukat a távoli felhasználók előtt. Erre nagyon alkalmasnak tűnik a Z39.50 szabvány. A kibővített könyvtári szolgáltatások legfontosabb eleme a kooperáció.

- A válasz a jelen és a jövő kihívásaira nem a vagy, hanem az és.
- A jövő egyaránt jelenti az elektronikus és nyomtatott kommunikációt.
- A jövő egyaránt jelenti a lineáris szöveget és a hipertextet.
- A jövő egyaránt jelenti a közvetlen hozzáférést és a könyvtárosok közvetítését.
- A jövő egyaránt jelenti a tulajdonlást és hozzáférést.
- A jövő könyvtára épület is, interfész is.
- A legfontosabb, hogy a könyvtárak hívek maradjanak küldetésükhöz, céljaikhoz és normáikhoz.

Nem szabad elfelejteni ugyanakkor, hogy a könyvtár jogát a léthez az emberi lények és emberi közösségek emberi szolgálata adja. Tudatában kell lenni annak, hogy a könyvtár számára elsősorban nem az adat és információ, hanem a tudás és a megértés a fontos.

A könyvtárosoknak büszkéknek kell lenniük arra, ahogyan a könyvtárak és könyvtárosok évszázadokon keresztül teljesítették küldetésüket, és továbbra is vállalják ennek terhét.

Vajon most már, kinek van igaza?

Én azt hiszem, *Crawfordéknak.*

M. Fülöp Géza

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tömör, tanulható alapszöveg könyvtörténeti tanfolyamokhoz

KÓKAY György
A könyvkereskedelem Magyarországon / Kókay György. - [Bp.] : Balassi, cop. 1997. - 134 p. ; 20 cm
ISBN 963-506-111 (javítani!)

A szerző a felvilágosodás kori magyar irodalom- és sajtótörténet elismert kutatója. A (könyv)kereskedelem története első megközelítésben tartozhatna a gazdaságtörténet illetékességébe is. *Kókay György* számára azonban a könyv nemcsak árucikk, hanem méginkább és elsősorban műveltséghordozó tárgy, tehát szerinte a könyvforgalom története joggal írható meg a művelődéstörténet keretei között. A mű tágabb könyvtörténeti összefüggésbe helyezve kísérli meg áttekinteni a magyarországi könyvkereskedelem történetét a kezdetektől 1990-ig. A könyvkereskedelem nemzetközi kapcsolatait a történelemben egyebek mellett azért is hangsúlyozza, mert eredetileg nem a magyar olvasóközönségnek íródott. Első változata egy német nyelvű disszertáció volt, mely azután (a jelenleginél drágább, igényesebb technikai kivitelben) meg is jelent 1990-ben Wiesbadenben a Harrassowitz könyvkiadó egyes országok könyvkereskedelmének történetét bemutató sorozatában. A Balassi Kiadó kiváló érzékkel ismerte fel, hogy a külföldi szakemberek számára írott áttekintés magyar változata remek hézagpótló tankönyvként, kiindulási alapként szolgálhat a könyvkultúra bármely területével ismerkedő fiatalalok, felvételizők, könyvtárosok, antikváriusok számára. Ebben a sokáig elhanyagolt témában részletes kézikönyv megírásának még nem érkezett el az ideje. Ez talán évtizedeket is várathat magára, oly sok a tennivaló, a máig feltáratlan, kiadatlan vagy csak nem kellően elemzett levéltári forrás. Az újkori könyvkereskedelmi folyóiratok sincsenek alaposan feldolgozva. A nemzeti bibliográfia retrospektív ciklusaiban a megfelelő szintű leírás, illetve az adatok kiértékelése és összevetése természetszerűleg lassan halad. Könyvkereskedelem történeti vizsgálatának hazánkban nincs még kialakult módszertana. A kutatások mindenesetre folynak, sőt mintha újabb lendületet kapnának napjainkban.

Kókay György az eddigi szakirodalom legjavának kivonatát adja, ugyanakkor a részpublikációkból kevéssé látható folyamatokra, tendenciákra, csomópontokra is rámutat. A vitákat viszont nem ismerteti. A következő nagyobb korszakokra bontva adja elő a könyvkereskedelem magyarországi történetét: középkori kezdetek, a reneszánsz és a humanizmus, a reformáció kora (1526-1600), a barokk és az ellenreformáció kora (1600-1772), a felvilágosodás kora és a reformkor (1772-1848), a kapitalizmus kora (1849-1914), a két világháború közötti időszak (1914-1944), az államosított könyvnyomtatás négy évtizede (1949-1989). Mint látható ez a felosztás inkább megfelel az irodalomtörténeti, mint a könyvészeti, bibliográfiai korszakolásnak. A kutatók a jövőben napvilágra kerülő adatcsoportok fényében nyilván megvitatják majd,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hogy a magyarországi könyvforgalom történetét érdemes-e az ittenitől eltérő vagy némileg módosított periodizációval kezelni.

Pannónia római kori feltételezhető könyvforgalmának nyomát is eltörölték a népvándorlás századai. Bár a vándorló magyarság már kapcsolatba került az írásbeliséggel, jelenlegi ismereteink szerint a magyar könyvkultúra a honfoglalás után, a kereszténység felvételével, az egyház- és államszervezéssel egyidőben veszi kezdetét. Már a térítéssel megindult egyfajta könyvbeáramlás az országba. A legkorábbi fennmaradt szertartáskönyvek tanúsága szerint a magyarországi szertatásrend a Rajna vidékéről, Lotharingiából származik. I. István törvényei a püspökök kötelességévé teszik, hogy ellássák szerkönyvekkel a falusi templomokat. Az ő származásuk, kapcsolataik határozzák meg a könyvimport forrását. A káptalani iskolák számára szükség volt elsősorban latin nyelvtankönyvekre, ilyenek francia területekről is érkeztek. Velencéből Gellért püspök hozhatott görög könyveket is. A XI. században a magyarországi kolostorok scriptoriumaiban megindult a másolótevékenység. Ehhez kölcsönözni kellett kódexeket. A kolostorok között gyakori lehetett a könyvajándékozás, de előfordult adás-vétel is. Később a kolostori másolóműhelyek világi megrendelésre is dolgoztak.

A könyv még kincset ért. Van példa arra, hogy egy kegyúr az általa elzálogosított kódexért két falu jövedelmével kénytelen kárpótolni az apátságot. A kancelláriai írásbeliség III. Béla uralkodása alatt lendül fel. Az uralkodó kíséretében, a kormányzati szerveknél, illetve később a városokban világi szakértelmiség is megjelenik, kik közül nem egy nyugati felsőfokú tanintézetekben szerzi műveltségét, és külföldről hoz be könyveket. A bencések mellett a betelepedett francia ciszterciek és premontreiek, majd a ferencesek és domonkosok hozzák magukkal kódexeiket újonnan alapítandó kolostoraikba. Utóbbi rendeknél, főleg az apácakolostorokban a XV. század vége felé terjed a magyar nyelvűség. Sajnos középkori kódexeink mintegy 99%-a elpusztult, a használatban tönkre ment, szétszóródott vagy odaveszett a XVI. század viharaiban.

Zsigmond idején már érezhető a királyi udvarban az olasz humanizmus hatása. Mátyás és Beatrix országlása idején Buda művészeti központtá alakul saját másoló és könyvfestő műhellyel. A humanista főpapság és iskolázott könyvgyűjtő elit Itáliából szerezteti be az illuminált, sokszor világi, antik tartalmú kódexeket. Mátyás évente sokezer aranyat költ könyvekre, beszerzői, *Taddeo Ugoleto*, majd *Bartolomeo della Fonte*, illetve *Moré János* Firenzéből és Bécsből gyarapítják a Corvin könyvtárat. Ebben a korban (1473 és 1480 között) kezdi meg működését két ősnyomda Magyarországon. A könyv még drága luxuscikk, egy szűk eliten kívül alig van írástudó, fizetőképes kereslet, a nyomdászok nem tudnak megélni, nem akad önzetlen mecénás sem ahhoz, hogy a könyvnyomtatás már ekkor meggyökeresedhessen Magyarországon. Hunyadi Mátyás 1479. évi rendelete nyomán, mely a magyarországi egyházmegyék szerkönyveinek kinyomtatását írja elő, európai színvonalú könyvkereskedelem bontakozik ki 1480 és 1526 között. Budán sorra telepednek le a német könyvkereskedők és kiadók: *Theobald Feger* (1484-1498), *Georgius Ruem* (1490-1493), *Johannes Paep* (1497-1511), *Urbanus Kaym* (1503-1519), *Mathias Milcher* (1510-1519), *Jacobus Schaller* (1512-1516), *Michael Prischwicz* (1523-1525). Elsősorban latin liturgikus könyveket, kisebbrészt tankönyveket és egyéb kiadványokat rendelnek meg főleg utánnyomásban velencei, bécsi, krakkói, nürnbergi, brünni és más nyugati nyomdáknál. Terjesztik külföldi kiadók bizományba átvett készleteit is. Mohács után Buda elveszíti vezető szerepét a hazai könyvkereskedelemben és soha többé nem nyeri vissza. A XVI. századról a legújabb kutatások eredményeit tükröző, statisztikákkal alátámasztott nyomdászattörténetet kapunk a kötetből. A középkortól a huszadik század közepéig a könyvkereskedelem különféle fog-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lalkozási ágakkal kapcsolódik össze. Árusítanak könyvet a nyomdászok vagy megbízottaik, könyvkötők, papírkereskedők, fűszerkereskedők, képkereskedők, kegyszerárusok, papok, maguk a szerzők, vándorkereskedők, vásárosok, házalók vagy a fejlettebb városokban letelepedett boltosok. A könyvkereskedelem csak a XVI. század utolsó harmadában kezd részben üzleti alapokra helyeződni, de a mecénási rendszer továbbra is túlnyomóan fennmarad. A reformáció, a humanizmus, az ellenreformáció terjesztésének eszköze a könyv. A felvidéki német bányavárosokban, valamint az északmagyarországi részben magyar lakosságú településeken az iskoláztatásnak köszönhetően szaporodó olvasóközönség lehetővé teszi, hogy önálló üzlettel rendelkező könyvkereskedők is megkezdhessék működésüket, kik azonban előbb-utóbb ki vannak téve zaklatásoknak a királyi Magyarország kormányzati hatóságai és a katolikus egyház részéről. A XVI. századból már két könyvkereskedői katalógus maradt fenn: *Dionysius Kramer* hagyatéki leltára (211 tétel Körmöcbányáról 1579-ből, Kókay ezt nem említi), valamint a már régebben publikált és elemzett jegyzék *Hans Gallen* nevével (604 tétel Kassáról 1583-ból). *Bornemisza Péter* humanista műveltségű protestáns prédikátor-nyomdász saját családi bizományosi hálózatot alakít ki művei terjesztésére. Nyugat-Dunántúlon a gyakori helyváltoztatásra kényszerülő vándornyomdász, *Manlius* a vásárokon árusítja kiadványait. A főúri udvarházak gyűjteményeibe különböző, nem kereskedelmi utakon (pl. vándordiákok, diplomaták közvetítésével) is érkeznek könyvek. Annak ellenére, hogy a XVI. században a hazai könyvtermés kétharmadát Erdély és a Tiszántúl adja, a könyvkereskedelem ezeken a területeken nem látszik túlzottan élénknek részben a privilégiumok, a külföldi könyvbehozatalt sújtó rendelkezések és a földrajzi elszigeteltség miatt sem.

A barokk korban megindult a főúri családok rekatolizása a jezsuiták tevékenységének eredményeképpen. A Felvidéken és a Dunántúlon visszaszorult a protestáns könyvkiadás és terjesztés. A katolikus ellenreformáció többnyire a kevésbé nyilvános, egyházon belüli könyvterjesztéssel élt, mely nem kedvezett a könyvkereskedelem fejlődésének. A XVII. században feltűnnek magyar könyvek külföldi aukciós katalógusokban. Cenzúrarendeletek és privilégiumok akadályozzák a könyvforgalmat a XVIII. század első felében. Sok a jogosulatlan utánnyomás. Megakadályozására az uralkodó kizárólagos szabadalmakat ad ki bizonyos kiadványtípusokra (pl. kalendáriumokra, címtárakra, tankönyvekre, országgyűlési iratokra) meghatározott időre. Mária Terézia 1775-ben kibocsátott rendelete csak a belföldi kiadványok utánnyomását tiltja meg, de ezt sem tartják be. 1710-ből származik a legkorábbi ismert magyarországi nyomtatott könyvárusi jegyzék, melyet a nagyszombati nyomda adott ki.

Zömmel hittudományi műveket, valamint tankönyveket tartalmaz, jobbára saját kiadásban, de akad benne más vállalat terméke is. A nagyszombati nyomda rendelkezett kiterjedt bizományosi hálózattal, csakúgy mint a protestáns debreceni nyomda is. A könyvkereskedelemmel is foglalkozó könyvkötők céhekbe tömörültek, szigorú felvételi szabályzattal és kiváltságokkal rendelkeztek. 1755-ben a pesti tanács kikötötte, hogy valamennyi könyvkötő ugyanazon a helyen árusítson az egyenlő lehetőségek biztosítása érdekében. Ugyanakkor próbálták korlátozni a külföldi és hazai vándor kereskedők tevékenységét. Az első Pesten megtelepedő főállású könyvkereskedő *Gerhard Maus* 1749-ben, de nem kíséri anyagi siker, utolsó éveiben vállalatát eladja *Weigand*nak, ő maga pedig visszatér a könyvkötő tevékenységhez. A könyvgyűjtő magyar főnemesek külföldi könyvbeszerzőket alkalmaztak. *Ráday Gedeon* egyik könyvbeszerzője *Nagy Sámuel*, a református egyház bécsi ágense. *Széchényi Ferenc* számára pedig Hajnóczy közvetítésével a Wiener Zeitung szerkesztője szerzi be a francia felvilágosodás szerzőinek olcsóbb utánnyomásait.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A felvilágosodás korának taglalásától kezdve a műben addig hangsúlyos nyomdatörténeti szál elvékonyodik, helyette hanysúlyosabb az olvasástörténet, kiadástörténet. A felvilágosodás terjedésével sorra alakulnak a nagyobb városokban a kaszinók, olvasóegyletek, kölcsönkönyvtárak, és az olvasóközönség jelentős bővülésével számolhatunk. Az 1780-as évektől meghonosodik a prenumeráció, a folyóirat, majd a könyv előfizetési rendszer. 1772-ben uralkodói rendelet szabályozza a magyarországi könyvkereskedők működésének feltételeit, mely hat év tanulóidőt, négy év gyakorlatot, megfelelő nyelvtudást és alaptőkét ír elő. Az üzlet nyitását engedélyhez kötik. Idegen kereskedők csak a vásárok idején árusíthatnak. Antikváriusok csak régi, bekötött könyvekkel kereskedhetnek. A szerzők otthonukban árulhatják műveiket. A századforduló körül szigorodik a cenzúra, akit tiltott könyvek árusításán kapnak elveszítheti iparjogát. 1798-ban számos olvasókabinetet bezárnak, a következő évben pedig minden kölcsönkönyvtárat megszüntetnek, csak 1811-ben nyílhat meg újra néhány, de akkor is nyilvános olvasóterem nélkül. A XVIII. század végén a Felvidék, valamint az egyetemi várossá avanzsált Pest könyvkereskedelme indul fejlődésnek. (1821-ben Pest és Pozsony még kb. egy szinten van a könyvkereskedések számát illetően.) A pesti könyvkötők és kereskedők minden esetben igyekeznek megakadályozni újabb könyvárusok betelepedését. Az első nagyobb könyvkereskedő vállalat Pesten a hetvenes évektől Weigand és Köpff cége, kik más városokban is rendelkeznek fióküzlettel, és rendszeresen adnak ki nyomtatott katalógusokat készleteikről. A bécsi *Trattner János Tamás*nak csak a nyomdaalapítása jár sikerrel Pesten, könyvesboltja kudarc. Több vállalkozó hamar csődbe jut. A Kilián-féle cégnek sikerül hosszabban gyökeret ereszteni. Ők 1798-tól Schedius Lajos szerkesztésében német nyelvű jegyzéket jelentetnek meg a kereskedelmi forgalomba kerülő könyvekről. A könyvkereskedők gyakran kiadói tevékenységet is folytatnak (mint Kiliánék), vagy olvasókabinetet, kölcsönkönyvtárat alapítanak (pl. *Institoris Gábor, Ivanics Zsigmond, Burián Pál*). Wigand Ottó 1827-ben Kassáról költözik Pestre, többek között az első magyar nyelvű lexikon fűződik a nevéhez. Tiltott könyvek kiadása miatt 1833-tól Lipcsében tudja csak folytatni tevékenységét, pesti üzletét sógorára, Heckenast Gusztávra hagyja, akinek cége 1840-ben egyesül Landerer Lajos nyomdaüzemével. A reformkorban Pest vezető szerephez jut a hazai könyvkereskedelemben. Az országos könyvforgalmat a lassú és drága közlekedés hátráltatja. 1850-ben még van néhány olyan megye az országban, ahol egyáltalán nincs könyvesbolt.

A szabadságharc alatt és után a hírlapkiadás és terjesztés rohamos fejlődése figyelhető meg. 1859-ben már 49 helyen 102 könyvkereskedő cég működik, ebből 21 fővárosi üzlet. A kiegyezés után a kiadók és nyomdák száma nő, a terjesztésben új formák kapnak lábra. Az 1872-es Ipartörvény felold minden céhes korlátozást a könyvkereskedelemben is. A példányszámok jelentősen növekednek, különösen a ponyva és naptárkiadások területén. Ez utóbbiakat fémjelzi *Bucsánszky Alajos* neve. A korszak tekintélyes kereskedői és kiadói *Emich Gusztáv, Lampel Róbert, Pfeiffer Ferdinánd, Ráth Mór*. A század utolsó harmadában már nagyvállalatok, az *Atheneum* (Emich cégét folytatja), a *Franklin Társulat* (Landerer és Heckenast utóda), a *Szent István Társulat*, a *Révai Testvérek Rt.*, a *Singer és Wolfner* árasztják el nagy példányszámú könyvsorozataikkal a piacot. Új terjesztési formák: a kolportázs és a részletüzlet. A banktőke érdekeltséget szerez a könyv- és hírlapkiadásban. Az első világháború előtt az utcán árusított ún. bulvársajtó hihetetlen példányszámokig szökken. De kelendőek az előfizetéses hetilapok is. A századfordulóra kialakul Budapesten a „tudományos" és a „modern" antikváriumok rendszere. 1878-ban megalakul a Magyar Könyvkereskedők Egylete (folyóiratuk a Corvina lesz), előzőleg pedig 1873-ban a budapesti könyv-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kereskedősegédek egyesülete, a „Csak Szorosan". A szerző ennél a korszaknál külön fejezetben tárgyalja a szerzői jog és honorárium alakulását, illetve a múlt századi magyar könyvkiadás nemzetközi kapcsolatait.

Az első világháború éveiben nem csökken a könyvek iránti igény. Az azt követő forradalmak idején megjelenik a radikális, majd a szocialista, és végül elsöprő példányszámban a kommunista propagandairodalom. A kommün alatt megszüntetik a sajtószabadságot, és államosítják a könyvkereskedelmet. A két világháború között visszaáll a magán könyvkereskedelem, a sajtószabadságot viszont korlátozzák. A megcsonkított országban is jelentős növekedést mutat összességében a könyvkiadás. A tudományos könyv- és folyóratkiadás visszaszorul a háború előtti korszakhoz képest. Az antikváriátus virágkorát éli Budapesten. *Supka Géza* javaslatára 1929-től tartanak könyvnapokat, majd könyvhetet. Ez a sátoros utcai árusítással egybekötött könyvünnep máig folytatódó hagyomány és országszerte rendszeres propagandát kínál a magyar könyvkiadásnak és a szépirodalomnak. A huszadik századot jellemzi a különböző színű diktatúrák időnkénti szervezett könyvpusztítása is, mely elsősorban a kereskedelmi forgalomban lévő könyveket sújtja. Továbbá a megszálló német (és szovjet) csapatok ráérő idejükben könyvfosztogatással is foglalkoznak.

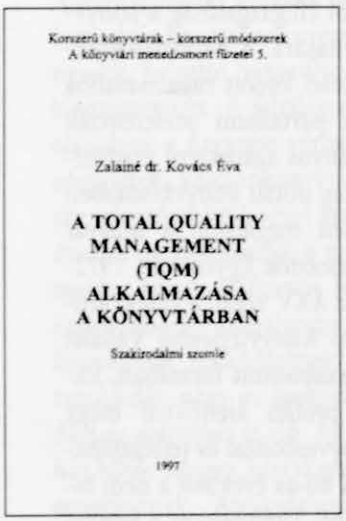
A második világháború után egy rövid, viszonylag demokratikus intermezzo után megindul az államosítás és a selejtlistázás. 1949-től a könyvkereskedelem a Belkereskedelmi Minisztérium felügyelete alá kerül. 1950-ben feloszlatják a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesületét, 1951-ben létrehozzák az Állami Könyvterjesztő Vállalatot. 1952-re teljes egészében felszámolják a magán könyvkereskedelmet Magyarországon. Az ÁKV bolthálózatot épít ki. Nem árusítanak már könyvet papírboltokban és vegyeskereskedésekben.

1954-ben létrejön a Kiadói Főigazgatóság a könyvkiadás és terjesztés irányítására. A hatvanas években a puha diktatúra keretei között rugalmasabbá válik a kiadáspolitika a pártállami preferenciák fenntartása mellett. Látványos számszerű eredmények születnek az államilag dotált könyvkiadásban és terjesztésben. 1969-ben megalakul a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete. 1972-től a fővárosi terjesztést az ÁKV végzi, a vidéki árusítás pedig a Művelt Nép Könyvterjesztő Vállalat feladata. A könyvkiadás szakosított formában, különböző meghatározott profilú kiadóknál megy végbe. A kiadók saját könyvesbolttal és terjesztőhálózattal is rendelkeztek. A 80-as években a nem hivatásos kiadók száma is nő. Ugyanakkor a könyvvásárlás növekedése lassul, a könyvolvasásra szánt idő csökken, és ezzel együtt csökken a szépirodalmi műveltség szerepe. A nyolcvanas évek végére a politikai és erkölcsi tabuk fokozatosan ledőlnek. Az 1990-es év meghozza a teljes sajtószabadságot. Az állami könyvterjesztés ekkor azonban összeomlik, piaci viszonyok kezdenek érvényesülni a könyvkiadásban is. A mű alapján nagyjából így foglalható össze röviden a könyvkereskedelem története Magyarországon.

Lehetséges, hogy az egyes korszakok szakértői újabb eredményeik alapján találnak a műben kiegészíteni, pontosítani, kivetni valót, vagy a tárgyalás szemléletmódján változtatnának. Mégis örömmel üdvözölhetjük ezt az úttörő kísérletet, tudván, hogy a majdani átfogó kézikönyv megírása nem lehet egyetlen ember feladata. Amíg a további hosszas kutatás és együttműködés gyümölcse beérik, vagy legalább egy felsőfokú tankönyv születik a témában, szükségessé válhat a jelenlegi mű következő kiadása az apró nyomdai elírások kijavításával, esetleg bővített terjedelemben, újabb adatokkal, névmutatóval, szemléltető ábrákkal kiegészítve.

Nagypál László

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ZALAINÉ KOVÁCS ÉVA
A Total Quality Management (TQM) alkalmazása a könyvtárban : szakirodalmi szemle / Zalainé Kovács Éva. - [Bp.] : OSZK, 1997. - 86 p. ; 24 cm. - (Korszerű könyvtárak – korszerű módszerek ; 5.)
ISBN 963-200-377-2

Korszerű könyvtárak – korszerű módszerek. Két szakirodalmi szemle a könyvtári menedzsment füzetei sorozatból

A könyvtári menedzsment bármely aspektusával kapcsolatban jelenjék is meg átfogó vagy egy-egy részterületre vonatkozó munka, puszta létét is üdvözölnünk kell. A bő szakirodalmi szemle műfaja ehhez az egész témakörhöz jól illik, hiszen kevés hazai irodalma van, mivel a modern menedzsment-módszerek alkalmazása tekintetében hazánk a „követő" országok közé tartozik. Idehaza sokkal inkább jól felfogott szakmai előrelátásból propagáljuk ezeket a módszereket, mintsem szorító napi késztetések folytán, ami például brit kollégáink közül soknak az esetében igaz.

A *Zalainé Kovács Éva: A Total Quality Management (TQM) alkalmazása a könyvtárban* c. könyvében tárgyaltak újszerűségét mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy a TQM elnevezés magyar fordításai is különbözőek. Zalainé Kovács Éva az „átfogó minőségelvű irányítás" kifejezést használja, míg például egy korábbi munkában Mikulás Gábor a „teljes körű minőségbiztosítás" kifejezéssel él.*

Tegyük hozzá, hogy Zalainé Kovács Éva szemléjében leginkább a rövidítés, azaz a TQM fordul elő. Ugyanakkor – anélkül, hogy a nyilvánvalóan nemcsak a könyvtári területen formálódó terminológia kérdésében a döntőbíró szerepére vállalkoznánk – látnunk kell, hogy a két elnevezés az eredetihez való erősebb ragaszkodás és az értelmező elrugaszkodás közötti különbséget mutatja.

Akárhogy nevezzük is a TQM-et, a minőség fogalma – legalábbis úgy, hogy nevét ki is mondjuk – nem szerepel régóta a könyvtári vezetők szókészletében. A minőségi munkavégzés ugyanis minden jó könyvtár ismérve, de ennek formalizált, szabványosított szervezetben történő irányítása valóban új dolog még az iparban és a kereskedelemben is.

Mit kínál tehát a kötet? A minőség meghatározása után a legismertebb minőségi szakemberek, a „minőségi guruk" nézeteivel ismerkedhetünk meg. Ezt követik a TQM alapelvei, fogalomrendszere és megvalósításának elemei. Szó esik itt a TQM alapelvei alapján működő minőségi körökről és a problémamegoldás öt fázisáról is. A minőségellenőrzés hét legfontosabb eszköze (a 7 Q) a minőségtechnikák és a problémamegoldó módszerek fejezetben kapott helyet az ötletözön (brainstorming) és a team-munka mellett.

* Deckers M., Mikulás G.: Bevezetés a könyvtári menedzsmentbe. Budapest : OSZK KMK, 1995. p. 43.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A kötetben is részletesen tárgyalt és nyilvánvalóan igen fontos teljesítménymérés mellett a szolgáltatások fejlesztésének jó eszköze lehet a színvonalmérés (benchmarking), amellyel egy adott könyvtár és a más könyvtárak által elért színvonalat hasonlítjuk össze. Erről is kapunk tehát néhány oldalnyi összefoglalást. Bizonyára sokak olvassák majd haszonnal a teljesítménymutatókkal kapcsolatos fejezeteket és a kötetet záró esettanulmányt is.

TÉGLÁSI Ágnes
Változások menedzselése : szakirodalmi szemle / Téglási Ágnes. - [Bp.] : OSZK, 1996. - 63 p. : ill. ; 24 cm. - (Korszerű könyvtárak – korszerű módszerek ; 3.)
ISBN 963-200-368-3

A sorozatban korábban megjelent füzet *Téglási Ágnes: Változások menedzselése* c. összeállítása. Alighanem el kell fogadnunk azt a megállapítást, amelyet a szerző *Charles Handy*tól idéz: az 1990-es években a változások jelentik az egyedüli állandóságot életünkben. Közhelynek is tekinthetnénk ezt a nagyvilágban, de idehaza a rendszerváltás (amely nevében is hordozza a változást) ténye még inkább igazzá teszi, hogy a változásokat a könyvtárban is kezelnünk kell.

A kötet a változás-változtatás elméleti meghatározásával kezdődik. Itt kapunk képet a változások típusairól, a szervezet életciklusából és a szervezeti innovációból eredő változásokról.

A következő (és egyben a könyv nagyobb részét kitevő) rész már szakmánk mikrokörnyezete, a könyvtárak és információs intézmények szemszögéből vizsgálja a változásokat előidéző tényezőket, valamint a változtatást mint menedzsment-tevékenységet.

A változások eredhetnek a külső környezetből, valamint könyvtáraink belső életéből és működéséből, ahogyan ezeket a könyv tárgyalja is. A külső környezeti tényezők között ott vannak a technika és technológia változásai, a gazdasági és pénzügyi változások, a társadalmi és kulturális változások.

Az információtechnika hatásai, a gépesítés az elektronikus könyvtár gondolatának megjelenése egyaránt szerepel a külső és a belső tényezők között, de értelemszerűen az utóbbiban kap fontosságához mért részletesebb kifejtést. Szó esik a szolgáltatások változásairól, a szolgáltatásokkal kapcsolatos szemlélet alakulásáról, így a minőségközpontúság megjelenéséről és a munkatársakkal, azaz a humán erőforrásokkal kapcsolatban támasztott követelmények változásairól.

Nagyjából a fenti tényezők figyelembevételével kapunk részletes képet a változtatásról mint menedzsment-tevékenységről. Itt esik szó a döntéselőkészítésről, a különféle erőforrások kezeléséről, a használóközpontú és a nyitott szervezetek modelljéről.

A vezetés fontos eleme a teendők számbavétele, amelyről szintén olvashatunk, és röviden kitér a szemle a külső kapcsolatok fontosságára is.

A változtatáshoz igen sok vezetői erényre van szükség, hiszen a változások kezelése éppen azért nehéz feladat, mert a sok változás közepette sokan ért-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hető módon éppen munkahelyükön szeretnék konzerválni a nekik megfelelő állapotokat.
Érdemes tehát megpróbálnunk a változásokhoz tudatosan közelíteni, amihez segítséget nyújt ez a munka.
Sajnálatos, hogy mindkét kötetben a tipográfia, a tartalomjegyzék tagolása kevéssé szolgálja az érdekes mondanivaló átadását.

Koltay Tibor

Könyvtári minerva 1996 / [összeáll. Rácz Ágnes] ; [közread. az] Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ. - Bp. : OSZK KMK, 1997. - 3 db ; 21 cm
ISBN 963 201 326 3
1. köt., 1-540. - 606 p. - ISBN 963 201 3271
2. köt., 541-1130. - p. 609-1214. - ISBN 963 201 328X
3. köt., Mutatók. - p. 1217-1444. - ISBN 963 201 3298

Lektori vélemény a Könyvtári Minerva 1996. c. kiadvány kéziratáról

I.

A Könyvtári Minerva készülő kötetének két, etalon jellegű előzménye van: a *Magyar Minerva* c. sorozat 1900 és 1932 között megjelent hat kötete és az 1965-ben közreadott *Könyvtári Minerva* (1-2. köt.). Mivel mindkét vállalkozás korának terméke, egy több mint hatvan, illetve harminc évvel később történő folytatásnak a kortól elvonatkoztatva, elfogulatlanul kell mérlegre tennie ezek teljesítményeit és hasznosítani tanulságaikat, leszűrve jó és kevésbé jó tapasztalataikat, megmenteni-követni erényeiket.
Figyelembe kell venni mindenekelőtt az előzmények, előd-kiadványok egy vagy több személyhez kötöttségét, egyéni vagy csapatmunka jellegét és a mindebből következő lehetőségeit, illetve a feltételekhez való alkalmazkodás következményeit. A legutolsó „klasszikus" Minerva három ember, az 1965-ös legalább húsz szerkesztő-közreműködő munkája, míg az előttünk fekvő kézirat *egyetlen* emberé. Előre bocsátható – az említett kiadványoknak és a tervezettnek részletesebb elemzését megelőzve – az a megállapítás, hogy ez esetben sem a sokaság „tesz csuda dolgokat", hanem a választott, minél átláthatóbb, világos szerkezet és a lelkiismeretes gyűjtő- és ellenőrző tevékenység. Az egyszemélyességnek kétségtelenül hátránya az „egy szem egyet lát" gátoltsága, de előnye a nagyobb felelősség megkövetelte lelkiismeretesség, az egész mindenkori átlátása és a párhuzamos vagy egymást keresztező tevékenységek kiküszöbölése. (Tudni kell, hogy bár az 1965-ös Minervát jó szakemberek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

állították össze, a közlésre előkészített szöveget, adatokat nem ellenőriztették az érdekeltekkel.)

Néhány jellegzetesség, illetve jellemző adat az előzményekről. Az 1930-1931-es évkörről (évről, illetve tanévről) kiadott *Magyar Minerva* közgyűjteményi és társasági–társulati cím- és adattár. Amint alcímében olvasható: „A magyarországi múzeumok, könyvtárak, levéltárak, tudományos intézetek, *tanintézetek* [kiemelés tőlem], bizottságok, tanácsok, tudományos és művészeti társulatok, közművelődési egyesületek évkönyve". Kiadója az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ, amely az 1952-ben megszüntetett Országos Könyvtári Központnak közvetlenül, az 1952-ben megalakított, majd 1959-ben intézményesített, illetve felfejlesztett Könyvtártudományi és Módszertani Központnak (1952 és 1959 között az Országos Széchényi Könyvtár módszertani osztálya, népszerű nevén: Módszertani Kabinet) pedig közvetve volt elődintézménye. A Magyar Minerva óriási feladatot oldott meg – véleményem szerint kiválóan: az ismertetett intézmények, társulatok stb. rövid, tárgyszerű ismertetését a folyamatosan olvasható szöveg (a nagyobbak, jelesebbek esetében), illetve pusztán az adatok segítségével, helyenként a vonatkozó irodalom megadásával, esetenként pedig annak megjegyzésével, hogy nem szolgáltatott adatot a megkérdezett. Mindezt a tömörség következtében ezernél kevesebb oldalon, jó (vékony) papíron, olvasható betűkkel és még 130 oldalon külön német nyelvű ismertetéseket, 68 oldalon pedig két mutatót (név-, valamint szakmutatót) is nyújtván. Erényei és megoldásai, amelyek példamutatók, illetve egészben vagy részben követhetők:

Áttekinthetősége: anyaga *városok szerinti* betűrendben található, a keresőnek tehát azonnal információt ad az adat (név), keresett intézmény hollétéről;

Viszonyítást, összehasonlítást tesz lehetővé azáltal, hogy a város neve után feltünteti az 1930. évi népszámlálás lélekszámadatát;

Nemzetközi használhatóságot ad az összeállításnak a minden intézmény neve után közölt *német* és *francia* nyelvű *névfordítás*. Ezeket a fordításokat minden bizonnyal olyan esetekben is elvégezték, amikor az adatszolgáltató nem közölte az idegen névformát.

Adatgazdagságára a nem könyvtári adatállományt figyelmen kívül hagyva is jellemző, hogy az *iskolai könyvtárak regisztrálására* is volt ereje, olyan – minden bizonnyal heroikus – vállalkozásra, amelyre azóta sem volt példa. Természetesen nem szabad elfelejteni azt, hogy a könyvtárak száma – akár iskolaiakról, akár másokról van szó – 1930-ban töredéke volt az 1945 utáni könyvtárügy intézményszámának.

Ésszerű, takarékos rendszerére jellemző, hogy a kis alakú, nyolcadrét kötetben mindössze 9 oldal is elegendő volt az előszóra, amelyben jobbára nem a kötet használatáról van szó, hanem előzményeiről, történetéről.

Az 1965. évi *Könyvtári Minerváról* gyakori használója lévén nem jó a véleményem: milyen adattár az, amelyről a kereső bizonyosan tudja, hogy a kívánt tétel az első kötetben van, de csak úgy férhet hozzá, ha egyenesen a második, a mutatókötethez nyúl. Az első kötet ugyanis felrúgva a korábbi, jól kezelhető Minerva-felépítést, a könyvtárakat nem települések szerint, hanem *hálózatonként* csoportosította, s (szak)ember legyen a talpán, aki kitalálja, hogy mely könyvtár hova tartozott, s hogy ezek sorrendjét milyen prioritások döntötték el. A 65-ös Minerva esetében a *hálózati eufória* érvényesült, amelyet az 1956. évi törvényerejű rendelet egyébként tiszteletre méltó elképzelései tápláltak, illetve törekvései sugalltak. A tanulmányokkal kiegészített összeállítás nem annyira Minerva, mint inkább egy *állapotrajz, helyzetjelentés Magyarország 1964-es könyvtárügyéről*, amelyet a könyvtárak cím- és történeti, valamint működési (teljesítmény)adatai illusztrálnak, illetve konkretizálnak. Az „állapotrajz"

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a két kötet 684+234 oldalából 32+114 oldalt vesz el (918:146) 11 tanulmány formájában, amelyekhez külön névmutató is készült!

A 65-ös Minerva *többlete* az elődeihez képest az intézmények számának növekedésével összefüggő tételszámnövekedés: a regisztrált könyvtárak száma csaknem 2000 (pontosan: 1981). *Gazdagodása:* a védett magángyűjtemények számbavétele. *Szegényedése:* az iskolai könyvtárak teljes kizárása a nyilvánosság hiányának indokolásával (ami például a muzeális gyűjteménnyel rendelkező iskolák, nagy hírű gimnáziumok, líceumok esetében elfogadhatatlan); az adatok tekintetében pedig az idegen nyelvű címfordítások korlátozása (csak bizonyos intézmények neve után olvasható angol és orosz fordításuk), valamint hiányzik a települések lélekszámának mint fontos összehasonlítási alapadatnak a feltüntetése is (persze a zavaros rendszerben ezek elhelyezése ugyancsak nehéz lett volna).

Az adatközlés módja: a kérdésekre adott válaszok közlése folyamatos, illetve táblázatos („rácsos") formában történt. A számbaveendő könyvtárak felvételi kritériumait bizonyos esetekben meghatározták. (Egyébként a *könyvtár* fogalma, a felvételi kritériumok pontos meghatározása minden volt és leendő Minerva esetében nehezen eldönthető, szemérmesen kezelt – kezelendő – kérdés.)

A 65-ös Minervából használhatók a kérdések; s külön kiemelem, hogy az intézményre vonatkozó, róla szóló irodalom felsorolása is szerepel a felvett adatok között.

II.

A *Könyvtári Minerva 1996.* körülbelül ezer könyvtárról közöl információkat. Ez a szám az 1965-ös Minervához képest kevés, a könyvtárügyet meghatározó könyvtárak számát tekintve azonban elégséges. Egyetlen terület kihagyása vitatható: az 1932-es Minerva nem feledkezett meg az iskolai könyvtárakról (igaz: az iskolák könyvtári adatain kívül a szertárak anyagát is számbavette, ezáltal jobban használható információkat adhatott ezekről az intézményekről, mint ha csupán a könyvek bizonytalan adatainak közlésére szorítkozott volna), az 1965-ös Minerva már mellőzte az iskolai könyvtárügyet (amely egyébként akkoriban még igencsak a megalapozás és a véletlen fejlesztések stádiumában volt). Való igaz, hogy a bizonytalan színvonalú iskolai könyvtárak tömegének beemelése a 96-ös Minervát szétfeszítette volna, a hiány bizonyos területeken – pontosabban: vonatkozásban – mégis indokolatlan. Például nagyon hiányoznak az olyan, történelmi jelentőségű iskolák gyűjteményei, mint például a csurgói volt református gimnáziumé, a soproni volt evangélikus líceumé, a kaposvári Somssich Pál Gimnáziumé, a kecskeméti piarista gimnáziumé, a mezőtúri gimnáziumé, a kiskunhalasi Szilády Áron Gimnáziumé, a kunszentmiklósi Baksay Sándor Gimnáziumé stb. E gyűjteményekben kiváló régi állomány található antikvákkal, RMK-kötetekkel és fontos helytörténeti dokumentumokkal. Csurgó, Sopron, Kaposvár, Mezőtúr stb. könyvtárainak seregszemléje nélkülük szegényes. Legfontosabb adataik megszerzése most, [1996-ban] a júl. 1-5-i, Győrben tartott iskolai könyvtári nyári akadémia keretében bemutatott kiállítás után lehetségesnek látszik *Homor Tivadar, Balogh Mihály* és *Mészáros Antal* segítségével. A legfontosabb budapesti iskolai könyvtárak szűkített adatanyaga pedig *Dán Krisztinától* volna megszerezhető.

A jövőre vonatkozólag azt javaslom, hogy a főhivatású könyvtárosok vezette iskolai könyvtárak adatai kerüljenek be mindenfajta központi könyvtár-címjegyzékbe.

Néhány nagy, C-típusú falusi (nagyközségi könyvtár) felvételével szintén érdemes volna kiegészíteni a jegyzéket, hiszen az Alföldön 6-7 ezres települések is tartoznak e kategóriába (ld. a TEKE település-soros jegyzékeit). Irányadó felvételi küszöb a legalább egy (vagy egynél több?) főhivatású könyvtáros foglalkoztatása lehetne.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Elképzelhető továbbá a 14 külföldi magyar intézet könyvtárának felvétele is a Minervába (külön csoportban), tekintettel kis számukra, fontos információs szerepükre és arra, hogy az 1932-es Minerva is szerepeltette őket.

Abban az esetben, amikor a hiány oka az érintett intézmény elzárkózása, hivatkozni kellene e tényre. Minervánk előszavába kívánkozik, hogy 121 könyvtár nem kívánt élni az összeállításban való szereplés felkínált lehetőségével. (Ide sorolható az a 467 könyvtár is, amely nem válaszolt a kérdőívre.)

A 96-os Minerva fő erénye ésszerű, áttekinthető felépítése: a *vidéki* (nem budapesti; a csoportosítás címe a „vidéki" helyett esetleg a *„Könyvtárak a megyékben – a települések betűrendjében"* lehetne) könyvtárak a települések betűrendjében – azokon belül az intézménynevek betűrendjében – következnek egymás után, az összeállítás élén álló *budapesti* könyvtárak pedig – a *nemzeti könyvtár* kiemelése után – három nagy csoportban: *felsőoktatási könyvtárak; szakkönyvtárak* (ide osztva be az évente megjelenő címjegyzékben még külön csoportot alkotó kórházi könyvtárakat is); *közművelődési könyvtárak* (a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár nagyobb könyvtárai és a szakszervezeti, illetve munkahelyi központi könyvtárak); valamennyi csoporton belül a nevek betűrendje szerint történik a névanyag elrendezése. A Minerva használójának tehát csupán három minősítésben kell gondolkoznia a kereséskor, nincs szüksége az indexek mankójára.

A budapesti csoportok fejlécében a BUDAPEST szó után szintén célszerű megadni a *lakosság számát.*

Az intézmények adatállománya *kérdésekre adott válaszokból* állt össze, és nem alkot folyamatosan olvasható szöveget. Mivel a válaszok nem minden esetben voltak teljes körűek, az intézményekre vonatkozó szövegek sem egyformán hosszúak.

A félkövér betűkből szedett kérdések minden intézmény esetében ismétlődnek; ez megkönnyíti a keresést olyan esetekben, amikor valaki csupán bizonyos adatok után kutat. Egyszersmind különféle statisztikák készítésére, elemzésekre, összevetésekre is lehetőséget kínál a rendszer.*

.....

Bp. 1996. aug. 15.

Gerő Gyula

* A kipontozott sor után csaknem 150 sornyi megjegyzés, a részletekre vonatkozó észrevétel következik. Ezek közlésétől érthető okokból eltekintettünk. (A szerk.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

VÁLOGATÁS

A Könyvtártudományi Szakkönyvtár új beszerzéseiből

Állomány; Könyvtártörténet -nemzeti; Nagykönyvtár; Regionális könyvtár; Németország, München

Bayerische Staatsbibliothek (München)

Bayerische Staatsbibliothek : ein Selbstporträit / hrsg. von Cornelia Jahn, Hermann Leskien, Ulrich Montag. - München : Bayerische Staatsbibliothek, 1997. - 95 p. : ill. ; 24 cm. - ISBN 3-9802700-2-5

Raktári jelzet: 3-12272

A népszerű kiadvány az épület, illetve az állomány története keretében áttekinti a közel 450 éves könyvtár történetét, ismerteti könyvtártechnológiai részlegeinek munkáját, majd – színes képtáblákkal illusztrálva – hat nevezetes különgyűjteményének anyagát.

❀

Állományvédelem; Képzés -rokon területen; Konferenciai anyag -nemzetközi (forma); Németország, Ludwigsburg -K

Bestandserhaltung Herausforderung und Chancen / hrsg. von Hartmut Weber. - Stuttgart : Kohlhammer, 1997. - 360 p. : ill. ; 25 cm. - (Veröffentlichungen der Staatlichen Archivverwaltung Baden-Württemberg ; 47.). - ISBN 3-17-014387-5

Raktári jelzet: 3-12242

A kötet egy 1995-ben Ludwigsburgban tartott nemzetközi kollokvium anyagát közli. Fejezetei: (zárójelben a bennük foglalt előadások száma): A dokumentumok szétesésének endogén és exogén tényezői (2); Állományvédelmi stratégiák és programok (9); Képzés és továbbképzés az állományvédelem terén (4); Rendszabályok és eljárások az eredeti példány megóvása érdekében (6); A konverzió az állományvédelem szolgálatában (2).

❀

Hivatalos kiadvány; Konferenciai anyag -nemzetközi (forma); Országgyűlési könyvtár; Tájékoztatás -közigazgatási; Tájékoztatási politika; Ausztrália, Sydney -K

Government and parliament informations issues in the 1990s : perspectives from Australia and abroad : Papers from the Colloquium on Government and Parliamentary Information, July 21-22, 1994. / ed. by R. L. Cope. - Sydney : The School of Information, Library and Archive Studies The University of New South Wales, 1995. - VIII, 333 p. ; 30 cm. - Bibliogr. az előadások végén. - ISBN 0 7334 1259 9

Raktári jelzet: 4-10315

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az ausztráliai New South Walesben 1994-ben tartott nemzetközi konferencia előadásait foglalta össze a kötet. A nemzeti információpolitikáról, a kormányzati iratok, kiadványok információtartalmáról és országgyűlési könyvtárak munkájáról készültek a tanulmányok. Elsősorban az ausztráliai gyakorlatot mutatja be a használók, kutatók, könyvtárosok nézőpontjából, de néhány írás képet ad az amerikai, az angol, a kanadai és a német kormányzati dokumentumokról és az érintett országok információpolitikájáról, továbbá a kelet-európai országok parlamenti könyvtáraiban végbement változásokról is készült egy dolgozat. Az egyik tanulmány *Parlamenti könyvtár parlament nélkül* címmel a Harmadik Birodalom politikai, állami iratainak és a Reichstag könyvtárának sorsával foglalkozik. Az országgyűlési könyvtárak mellett a közművelődési könyvtárak is egyre nagyobb figyelmet fordítanak az állampolgárok ilyen irányú tájékoztatási igényeinek kielégítésére, amelyet a kötetben a New South Wales egyes közkönyvtáraiban kialakított hálózati együttműködés (ILANET) támogat. Az ausztrál nemzeti könyvtár stratégiai terve kiemelten szerepelteti a kormányzati dokumentumok gyűjtésének, szolgáltatásának kérdéseit.

❀

Dokumentumszolgáltatás; Együttműködés -nemzetközi; Formátum -gépi; Konferenciai anyag -nemzetközi (forma); Nemzeti bibliográfia; Szabvány -könyvtári; Számítógépesítés; Magyarország, Budapest -K

International conference on library automation in Central and Eastern Europe (1996) (Budapest)

International conference on library automation in Central and Eastern Europe : conference proceedings, Budapest, 10-13 April 1996 / ed. by Monika Segbert, Katarina Steinwachs, Peter Burnett ; org. by the Regional Library Program of the Open Society and DG XIII/E-4 „Libraries and Electronic Publishing" of the European Commission. - [Luxembourg] : [Office for Official Publications of the European Communities], [1997]. - VIII, 320 p. ; 30 cm. - ISBN 92-828-0305-8

Raktári jelzet: 4-10353

Az OSI (Open Society Institute) és az Európai Unió az ún. Regionális Könyvtári Program keretében 1996 áprilisában Budapesten nemzetközi konferenciát szervezett. A konferencia előadásait tartalmazza a kötet, Monika Segbert szerkesztésében. A közép- és kelet-európai országok könyvtárgépesítésének három kulcskérdését elemezték a konferencia előadói: a bibliográfiai szabványosítás fontosságát az együttműködésben és a gépesítésben (pl. a szlovén, litván, horvát és orosz előadás), a retrospektív konverzió kérdéseit a közép-európai országokban és Nyugat-Európában, valamint a gépesítési programokban kialakítható együttműködést (pl. a cseh CASLIN, a szlovén COBISS, a bulgár NALIN programok bemutatása stb.). A bevezetőkben összefoglalást kapunk az EU erre a régióra irányuló könyvtári programjairól, majd hét nagyobb egységbe rendezve olvashatók a tanulmányok. Témakörök: 1) könyvtárgépesítés (C. Borgman felmérése, valamint a cseh, az albán, a lengyel, a belorusz gyakorlat); 2) a nemzeti bibliográfiák (az angol, a magyar, a szlovén nemzeti bibliográfiával kapcsolatos fejlesztési kérdések); 3) a dokumentumellátással összefüggő feladatok, pl. a birtoklás vagy hozzáférés, az elektronikus dokumentumellátás kérdései; 4) a bibliográfiai szabványok témáján belül az adatcsere formátumok, a CHASE-program, az SGML stb.; 5) Retrospektív konverzió (az európai program, a cseh és az orosz gyakorlat, COBISS, horvátországi fejlemények); 6) Együttműködés (nemzeti és nemzetközi szintű együttműködési lehetőségek a gépesítésben, a szerzői jogi kérdésekben, az adatcserében stb.). A konferenciakötetet a részletes program, az előadók listája és a kiállítók jegyzéke zárja.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvtárépület -egyetemi, főiskolai; Könyvtártörténet -nemzeti

KASER, David

The evolution of the American academic library building / David Kaser. - Lanham ; London : Scarecrow, 1997. - XIII, 206 p. ; 22 cm. - Bibliogr.: p. 186-195. - ISBN 0-8108-3219-4

Raktári jelzet: 3-12211

Az amerikai egyetemi könyvtárépítészet fejlődését követi nyomon a monográfia. Csak az eredetileg is egyetemi könyvtár céljaira felépített különálló, központi épületeket tekinti át. A könyvtártörténeti megközelítésen kívül az építészettörténet, technikatörténet, művészettörténet és az oktatástörténet szempontjait is figyelembe veszi. Funkcionális épülettipológiai ismérvek alapján négy nagyobb korszakot különít el 1840-től, a Dél-Karolinai Egyetemi Könyvtár épületének megnyitásától egészen a huszadik század utolsó két évtizedéig, amikor már inkább új épület építésének elkerülésére keresik a megoldásokat az egyetemek. A szerző minden korszakból kiemeli a legjellemzőbb konstrukciókat építészeikkel együtt. A függelék 1526 amerikai egyetemi könyvtárról közöl építéstörténeti kronológiát.

❀

Családi környezet; Ifjúság nevelése olvasásra; Ifjúsági irodalom ajánló bibliográfiája (forma); Könyvbarátok köre

KNOWLES, Elizabeth - SMITH, Martha

The reading connection : bringing parents, teachers, and librarians together / Elizabeth Knowles and Martha Smith. - Englewood : Libraries Unlimited, 1997. - X, 118 p. ; 28 cm. - Bibliogr.: p. 115-117. és a fejezetek végén. - ISBN 1-56308-436-8

Raktári jelzet: 4-10314

A kötet azzal a céllal született, hogy ötletekkel segítse a felnőtteket (tanárokat, szülőket) abban, hogyan szervezzenek könyvklubokat, milyen programokat találjanak ki a klub foglalkozásaira, s végső célként, mit tehetnek azért, hogy megszerettessék az olvasást és a könyveket az iskolás korú gyerekekkel. A szerzők saját kísérleti eredményeikre támaszkodtak a tippadásban. Olyan klubot szerveztek, amely a gyerekek fantáziáját megfogó témákkal (pl. horror a gyerekirodalomban) kezd, hogy aztán később megismertethesse a gyerekekkel a verseskönyveket, a nemzetiségek kulturáját támogató irodalmat, a történelmi ismeretterjesztő munkákat stb. A könyv didaktikus felépítésű, a fejezetek annotált ajánló bibliográfiával, további olvasnivalók jegyzékével, annotált folyóiratcikkek bemutatásával segítik a feldolgozást.

❀

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Könyvtártörténet -nemzeti; Olvasószolgálat; Személyzet

LEHMANN, Carl-Matthias

Geschichte der Universitätsbibliothek Erlangen von 1844 bis 1924 : Organisation, Bestand und Benutzung / Carl-Matthias Lehmann. - Erlangen : Universitätsbibliothek, 1996. - 312 p. ; 25 cm. - (Schriften der Universitätsbibliothek Erlangen-Nürnberg ; 30.). - Bibliogr.: p. 265-283. - ISBN 3-930357-12-7

Raktári jelzet: 3-12216

J. Altmann az illető könyvtár alapításától (1743) 1791-ig terjedő, I. Haeckel pedig (gépiratos disszertációban) az 1792-1844 közötti időszakot dolgozta fel; ezeknek a folytatása ez a terjedelmes munka. Három része: a könyvtár szervezete (főként a könyvtárvezetők és a fontosabb munkatársak tevékenysége), az állománya (a gyarapítás forrásai, a duplumok eladása, az állomány mennyiségi fejlődése és minőségi alakulása, szemináriumi könyvtárak), és használata (használati szabályzat, helyiségek, katalógusok, a használók köre, más helyi könyvtárak).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Általános tudományos könyvtár; Iskolai könyvtár; Könyvtáros-arckép (forma); Könyvtártörténet - nemzeti; Észtország

LOTMAN, Piret

Raamatukogu Eesti Vabariigi kultuurikontekstis : 1918-1940 = Library in the cultural context of the Republic of Estonia : 1918-1940 / koostanud Piret Lotman. - Tallinn : [Eesti Rahvusraamatukogu], 1997. - 152 p. ; 19 cm. - (Acta Bibliothecae Nationalis Estoniae ; 6.). - ISBN 9985-803-69-8

Raktári jelzet: 2-10086

A kötetben foglalt tanulmányok: A diplomáciai levéltárak Észtországban; Oskar Kallas szerepe a nagy észt könyvtárak szervezésében és állományuk gyarapításában; Szemelvények Kallas naplójából; A filozófiai publikációk Észtországban 1913-1940 között és fejlődésük néhány vonatkozása; Az Oktatásügyi Minisztérium az iskolai könyvtárak fejlesztéséért, 1918-1940.

❀

Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Konferenciai anyag -nemzetközi (forma); Balti államok; Skandináv országok

Nordic-Baltic meeting of the directors of the technological university libraries in Estonia, Latvia, Lithuania and SCOTUL libraries : Stockholm, Sweden, February 15-18, 1996 / ed. by Irma Pasanen-Tuomainen. - Esbo : NORDINFO, 1996. - 43 p. ; 30 cm. - (NORDINFO-rapport ; 1996:2). - ISBN 951-53-1052-0

Raktári jelzet: 4-10313

A balti államok (Észtország, Lettország, Litvánia) műszaki egyetemi könyvtárainak helyzetéről, fejlesztési elképzeléseiről szólt többek között az 1996-ban Stockholmban rendezett nemzetközi konferencia. A kötet először a kaunasi, a rigai, a tallinni és vilniusi egyetemi könyvtárakról ad helyzetképet, majd a használóképzés fontosságát járja körbe Nancy Fjallbrant tanulmánya, s ismerteti az EDUCATE programot. A kötet utolsó harmadában a Norvégiában, Dániában, Finnországban és Svédország egyes műszaki egyetemi könyvtáraiban folyó használóképzést ismertetik a szerzők. A füzet szokásos kiegészítésképpen tartalmazza még a konferencia részletes programját, a konferencia ajánlásait és a résztvevők jegyzékét.

❀

Másodfokú bibliográfia (forma); Szakirodalom -helyismereti; Németország

OBERSCHELP, Reinhard

Die Bibliographien zur deutschen Landesgeschichte und Landeskunde / Reinhard Oberschelp. - 3. völlig überarb. Aufl. - Frankfurt am Main : Klostermann, 1997. - 160 p. ; 24 cm. - (Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie : Sonderhefte ; 67.). - ISBN 3-465-02944-5

Raktári jelzet: 3-12210

A bevezető tanulmány témái: a helyismereti bibliográfia történeti fejlődése; feladatai és témaköre; a leírások formája és besorolása; a mutatók; a helyismereti bibliográfiai munka időnormái és értékelése. Maga a másodfokú bibliográfia az egész Németországra vonatkozó tételek után a nagyobb (s azokon belül a kisebb) tájegységek betűrendjében közli az anyagot, beleértve Svájcot, Ausztriát és a csehországi német területeket. Az anyag lényegesen bővült a mű 40, ill. 30 évvel ezelőtti kiadásához képest.

❀

Bibliográfiai leírási szabályzat; Régi és ritka könyvek; Térkép

Pravila sostavleniâ bibliografičeskogo opisaniâ staropecatnyh kartografičeskih proizvedenij XVI-XVIII. vv. : metodiceskie rekomendacii / [sost. A.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

S. Zaharova et al.]. - Moskva : Rossijskaâ gosudarstvennaâ biblioteka, 1994. - 170 p. ; 20 cm
Raktári jelzet: 2-10122

A munka a térképek leírására, ill. a régi könyvek leírására vonatkozó orosz szabályzat, valamint az ISBD(A) alapján készült. Részletes útmutatásai után terjedelmének egyharmadára menő függelékeket tartalmaz; szerepel közöttük a térképek numerikus elemeinek meghatározása; a városnevek mai formája az illető ország nyelvén; több, a régi nyomtatványokra vonatkozó tudnivaló; a témához ajánlott irodalom 62 tételes jegyzéke.

❀

Együttműködés -nemzetközi; Felmérés; Információs társadalom; Információtechnológia; Közművelődési könyvtár; Számítógép-hálózat; Továbbképzés; Európa

Public libraries and the information society / J. Thorhauge [et al.] ; ed. M. Segbert ; [publ. by] European Commission DG XIII/E.4. - [Luxembourg] : [Office for Official Publications of the European Communities], [1997]. - XV, 352 p. ; 30 cm. - ISBN 92-828-0505-0
Raktári jelzet: 4-10361

A jelentést az EU állította össze a közművelődési könyvtárakról készült tanulmányokból. Az első rész hat dolgozatból áll a közművelődési könyvtárak szerepváltásáról, az információs társadalom elvárásairól, a könyvtárak közötti együttműködési formákról, az új információs források használatáról, a könyvtárosok szakmai képzéséről és továbbképzéséről. A második rész országtanulmányokat tartalmaz Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Németország, Írország, Olaszország, Portugália, Spanyolország, Svédország és Nagy-Britannia közművelődési könyvtárairól. Ezeket esettanulmányok egészítik ki egy-egy város közművelődési könyvtára működésének bemutatásával, majd a regionális együttműködésre példaként az olaszországi területi együttműködésről olvasható egy összeállítás.

❀

Címtár -könyvtári; Egyesület -könyvtári -nemzeti; Egyesület -könyvtári -nemzetközi; Iskolai könyvtár; Segédkönyv, kézikönyv (forma); Szakirodalmi kalauz (forma)

Ressources pour les bibliotheques et centres documentaires scolaire = Resourcebook for school libraries and resource centers / Section des Bibliotheques et Centres Documentaires Scolaires ; ed. par Paulette Bernhard. - München : Saur, 1997. - VIII, 148 p. ; 21 cm. - (IFLA publications ; 79.). - Bibliogr.: 148. p. - ISBN 3-598-21805-2
Raktári jelzet: 2-10088

A kézikönyv bevezetésében az IFLA iskolai könyvtári szekciójának húsz éves története olvasható, melyet kiegészít kiadványaik és a szekcióüléseiken elhangzott előadások bibliográfiája. A második fejezet az iskolai könyvtárosi egyesületek országonkénti jegyzéke, valamint a témakörben működő angol és francia nyelvű levelezőlisták ismertetése. A harmadik rész az iskolai könyvtárosi szakfolyóiratok adatainak listája. A következő, a kötet gerincét alkotó fejezet bibliográfiai áttekintést nyújt a világ országainak iskolai könyvtárügyéről. Az utolsó rész az információhasználat fejlesztéséről, az információtechnológiának az oktatás területén lehetséges felhasználásáról szóló francia és angol nyelvű irodalom ajánló bibliográfiája.

❀

Adatbázis; Állományvédelem; Együttműködés -nemzetközi; Mikrofilm; Papír; Európa

SCHWARTZ, Werner

European Register of Microform Masters (EROMM) : supporting international cooperation / Werner Schwartz. - Amsterdam : European Com-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mission on Preservation and Access, 1996. - 10 p. ; 30 cm
Raktári jelzet: 4-10360

A mester-mikroformák európai nyilvántartása (European Register of Microform Masters) adatbázisként 1993-ban indult a párizsi nemzeti könyvtárban négy európai ország (Franciaország, Nagy-Britannia, Németország és Portugália) részvételével. A program első, kísérleti szakasza 1991-1993 között zajlott az Európai Unió Európai Közösség Bizottsága és a washingtoni Állományvédelmi és Hozzáférési Bizottság (Commission on Preservation and Access) anyagi támogatása mellett. Az együttműködés arra épül, hogy a partner-intézmények a náluk már meglévő és az új mester-mikroformák adatait összegyűjtik, s UNIMARC formátumra konvertálva elküldik a központi adatbázisba. Az első időszakban az EROMM 50 ezer mikrofilmre vett dokumentum rekordját tartalmazta. A második szakaszban a göttengeni Állami és Egyetemi Könyvtár vette át a központi host-szolgáltatás szerepét. Ez az adatbázis 1994-től online is elérhető. A washingtoni bizottság további pénzügyi támogatást adott a programnak az állandó szolgáltatások beindítására, de a partner-intézményeknek is csekély összeggel támogatniuk kellett a programot. 1996-ban már 9 ország csatlakozott a programhoz, a központi adatbázis pedig kb. 300 ezer rekordot tartalmazott. A füzet az EROMM-fejlesztés történetét, s jelen helyzetét foglalja össze.

❀

Beteg olvasó; Ellátottság -könyvtári; Gyermekolvasó; Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Koordináció; Olvasás; Társadalmi követelmények
TABET, Claudie

La bibliotheque „hors les murs" / par Claudie Tabet. - [Paris] : Electre - Éd. du Cercle de la Librairie, [1996]. - 277 p. ; 24 cm. - (Collection Bibliotheques). - Bibliogr.: p. 275-277. - ISBN 2-7654-0624-3
Raktári jelzet: 3-12213

A nyolcvanas évektől Franciaországban politikai törekvés, hogy a kulturális javakban egyenlő mértékben részesülhessenek a polgárok. Ennek elősegítése érdekében kiemelt szerep jut az olvasásnak, és legfőbb intézményének, a közkönyvtárnak. E kultúrpolitika hatékonyabbá tehető az olvasás helyeinek szaporításával, a kínálati formák változatosabbá tételével, a meglevő lehetőségek jobb kiaknázásával és összehangolásával, a művelődési gyakorlathoz és igényekhez igazításával. A hálózatok korában a közkönyvtárnak ki kell lépnie a falak közül, és szoros kapcsolatokat kell kiépítenie a nem intézményes olvasási helyekkel. Ez a könyv ilyen együttműködésekre szolgál francia példákkal, ötleteket ad, lehetőségeket mutat. Fejezetek olvashatók többek között az írás-olvasás társadalmi szerepéről, a nem intézményi könyvtárak ún. „harmadik hálózatá"-nak kialakulásáról, az egészségügyi, katonai, büntetésvégrehajtási és egyéb, pl. gyerekek vagy idősek ellátását szolgáló közintézményekkel fenntartható együttműködésekről, a közkönyvtárak bekapcsolódásáról a regionális, könyvkereskedelmi és egyéb hálózatokba, olyan francia szervezetekről, amelyek folytatnak ilyen irányú együttműködést a közkönyvtárakkal. A művet a könyvtárosokon kívül haszonnal forgathatják a kultúrpolitika, a művelődésszervezés, a társadalomkutatás szakemberei.

❀

Gazdálkodás -könyvtárban; Jogszabály -más területről (forma); Könyvvásárlás; Külföldi kiadvány; Módszertani útmutató (forma); Németország

Umsatzsteuer : Ein Leitfaden für Erwerbungsbibliothekare / Kommission des Deutschen Bibliotheksinstituts für Erwerbung und Bestandsentwicklung - Expertengruppe Steuerratgeber ; Hrsg. von Margot Wiesner. - Berlin : Deutsches Biblio-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

theksinstitut, 1997. - 187 p. ; 24 cm. - (dbi-Materialien ; 160.). - ISBN 3-87068-960-9
Raktári jelzet: 3-12241.

A könyv a gyarapító könyvtárosokat tájékoztatja a könyvvásárlásra vonatkozó forgalmi adónemekről, tekintettel azokra a különbségekre is, amelyeket a belföldről, a Közös Piac valamely más országából, ill. „harmadik országból" (az Európai Unió határain kívülről) történő vásárlás jelent. Kitér az olyan speciális esetekre, mint a csere vagy ajándék útján szerzett könyv, a CD-ROM, az online publikáció beszerzése, kiállítási tárgyak küldése. Tanácsokat ad a pénzügyőrséggel, vámhatósággal való esetleges vitákhoz, közöl számos törvényszöveg-részletet, űrlapmintát.

FRANKFURTI KÖNYVTÁROSNŐ EGY FEJLŐDŐ ORSZÁGÉRT. – Amikor Elisabeth Zilz 1982-ben, 60 éves korában nyugdíjba ment, elhatározta, hogy energiáit egy fejlődő ország könyvtárügyének előmozdítására fordítja. Megtanult spanyolul, házalt német szponzoroknál és nicaraguai hatóságoknál. Ennek eredményeképpen már 10 éve járja a nicaraguai falvakat (négy börtön lakóit is ellátva), a "Bertolt Brecht" bibliobusz (amelynek fenntartását 30%-ban az ottani kultuszminisztérium fedezi), az általa a fővárosban szervezett egyesület pedig ott könyvtárat és könyvkötészetet tart fenn. A 75 éves hölgy az év egyik felében most is Nicaraguában végzi a szervezőmunkát, a másik felében pedig otthon gyűjti a pénzt.
(DBI-Pressespiegel, 1997. dec.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

001
091

KÖNYVTÁR- ÉS INFORMÁCIÓTUDOMÁNY

Terminológia

98/001
STOLAROV, U.N.: Kritika termina virtual'naâ biblioteka = Naučn.Teh. Bibl. 1997. 8.no. 17-21.p. Bibliogr. 7 tétel.

A „virtuális könyvtár" kifejezés kritikája

Jövő könyvtára; Számítógép-hálózat; Terminológia

Oroszországban 1996-ban kezdett terjedni a szaksajtó útján, akkor is egy mexikói szerzőtől származó cikk révén a „virtuális könyvtár" fogalma. Hamarosan divatos lett, bár senki nem tudta, valójában mit is értsenek alatta. Amikor a szerzőtől megkérdezték, mit szól hozzá, tisztesség ne essék szólván azt felelte: szamárság.
Hogy miért, azt ebben a cikkében fejti ki, mindenekelőtt a „virtuális" értelmezéséből kiindulva. Ez a szó látszólagosat, elképzeltet, lehetségeset, feltételezettet, nemlétezőt, illuzorikusat jelent, s míg helyénvaló a használata a virtuális memória és a virtuális valóság esetén, teljesen téves a virtuális könyvtár összetételben.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Miért volna ui. virtuális az, ha valahol a számítógépesítésnek és a hírközlés forradalmi fejlődésének köszönhetően képesek az olvasó rendelkezésére bocsátani – távhozzáférés révén – más könyvtárak tájékoztató apparátusát és állományát? Mindez, igenis, nagyon valóságos. Ha már divatos kifejezés kell, akkor beszéljünk a falak nélküli könyvtárról, amely – meglehet – még az újságíróknak is megtetszik.

Ennek ellenére azt javasolja a szerző, hogy az előkészületben lévő könyvtári enciklopédiában szerepeljen a virtuális könyvtár mint szócikk, de minősíttessék metaforikusnak, pontatlannak, viszonylagosnak, olyannak, amelynek bőven van szinonímája, úm. az automatizált, az elektronikus, a számítógépesített és az online könyvtár.

Mindenekelőtt a könyvtárosoknak és a könyvtártudósoknak kell küzdelmet folytatniuk e megalapozatlan és indoktalan divatszóval, amelyről a szerzőnek az a véleménye, előbb-utóbb amúgy is kiveszik, mint olyannyi ragályszerűen elterjedt divatszó.

(Futala Tibor)

Történet

98/002

FERRET, Christine: Die Zensur in der Bibliotheken der DDR = Z.Bibliothekswes.Bibliogr. 44.Jg. 1997. 4.no. 387-417.p.

Cenzúra az NDK könyvtáraiban

Cenzúra története; Könyvtárpolitika; Könyvtárügy története; Olvasáskorlátozás

A megszállt Németországban található könyvállományok megtisztítására az első parancsot Zsukov marsall adta ki 1945 szept. 15-én , melynek lényeges pontjait a Szövetségesek Ellenőrző Tanácsának 4. sz. parancsa is megismételte. Ezek az utasítások a militarista, fasiszta és rasszista írások kivonását írták elő. A könyvtárak feladata lett a kivonandó könyvek jegyzékének összeállítása és a kivonás menetének ellenőrzése. Berlinben, Lipcsében és Thüringiában 1945 ősze és 1946 tavasza között több jegyzék is készült. Az érintett könyvmennyiség 2 millió kötetre rúgott, a közkönyvtárak már 1946-ban 1 millió könyvet semmisítettek meg, állományuknak kb. 30%-át.

Az első „ideiglenes" országos listát a Deutsche Bücherei állította össze és 1946-ban a Népművelési Központ adta ki. Ezt a jegyzéket 47-ben, 48-ban és 52-ben kiegészítések követték. A listák fogadtatása 1947-ig kétirányú volt: egyesek enyhének, mások túlzónak tartották, (például azok az egykori ellenállók, akiknek művei 1933-1945 között indexen voltak, és most ismét tiltó jegyzékre kerültek.)

1948 után, a hidegháborús légkör erősödésével a jegyzékek összeállításánál a művek militarista tartalma másodlagos szemponttá vált a szovjetellenességgel szemben. Az 1950-es „Törvény a béke védelméről" szervezeti és jogi alapot adott a cenzúrának, amennyiben börtönnel büntethető bűncselekménynek minősítette „az angol-amerikai imperialisták" támogatását. Ugyanebben az évben létrehozták az Irodalmi és könyvkiadásügyi hivatal keretében működő Tudományos Irodalmi Központot, s ennek a feladata lett az NDK-n kívüli folyóiratok és könyvek beszerzésének ellenőrzése. A könyvtárak nem nagy lelkesedéssel fogadták az autonómiájukat sértő intézményt, mely 1957-ig működött, ekkor hatásköre átkerült a Tudományos Akadémia dokumentációs intézetéhez, melynek tevékenysége azonban főként a műszaki irodalomra terjedt ki.

A cenzúra működtetésére irányuló politikai szándék csak közepes eredményt ért el. A tudományos könyvtárakban a „politikailag kétes" művek jelentős része jelöletlen maradt a katalóguscédulákon, illetve a mű nem került át a zárt anyagba. A közművelődési könyvtárakból az 1952-es irányelvek szerint

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

el kellett távolítani minden művet, mely „tudománytalan, pacifista, militarista, kozmopolita, objektivista vagy opportunista tartalmú". Bár a Sztálin halálát követő rövid enyhülési hullámban Günter de Bruyn 1953-ban megjelent cikkében azt írta, hogy „...súlyos hibákat követtünk el. A haladás hamis értelmezése nyomán értékes polgári műveket küldtünk zúzdába", a listák továbbra is érvényben maradtak, sőt a lipcsei könyvtárosok által szerkesztett „Jegyzék a népművelői tevékenységgel ellentétes könyvekről" 1957-ben kifejezetten a közművelődési könyvtárosoknak adott irányelveket.

Az ötvenes évek végétől a kivonási kampányok megszűntek, a cenzúra az új beszerzések ellenőrzésének formájában élt tovább, változatos módszerekkel és tartalommal.

Ami a cenzúra módszereit illeti, az egyik elterjedt módszer a tiltás fokozatának a katalóguscédulákon különféle rövidítésekkel történő jelölése volt, pl. „csak tudományos használatra", „polgári tudományos irodalom" vagy „ellenséges irodalom". A jelölés rendszere sohasem volt egységes. A másik megoldás a katalógus szétválasztása volt: készült egy „ajánló katalógus" az olvasók számára és mellette tovább építették a teljes katalógust is (pl. a Deutsche Staatsbibliothek-ban). Végül pedig raktárilag is elkülönítették a tiltott anyagot, és azt is meghatározták (pl. a Deutsche Bücherei-ben), hogy a könyvtárosok közül kinek szabad a zárt raktárba tartósan belépni, tehát nemcsak a könyveket és az olvasókat, hanem a könyvtárosokat is kategorizálták a cenzúra szempontjából.

A tiltásra kiválasztott könyvek aránya az évek során fokozatosan csökkent. (Pl. a Deutsche Staatsbibliothek-ban 1957-ben a gyarapodás 7%-a, 1960-ban 3%-a, 1962-ben 2%-a.) A kiválasztásnak sohasem alakultak ki egységes és objektív szempontjai. 1986-ig (amikor az NDK és az NSZK kulturális egyezményt kötött) tiltották a nyugatnémet politikai vezetőik írásait és a róluk szóló nyugati irodalmat, az NDK-beli szerzőknek az NSZK-ban megjelent műveit stb.

A tiltást a mindenkori aktuális helyzet erősen befolyásolta, alapjául gyakran a címben vagy a tartalomjegyzékben szereplő szó (pl. glaznoszt, peresztrojka, RAF) és az előszó szolgált, és nem a mű tényleges tartalma. A katalógusok utólagos összehasonlítása a cenzúra szubjektivitását mutatja. (Pl. a Deutsche Bücherei-ben és a Deutsche Staatsbibliothek-ban egyaránt meglevő filozófiai művek közül 56 volt tiltott valamelyik helyen, de a tiltás csak két esetben volt egységesen közös).

A könyvtárak működési szabályzatai rögzítették, hogy az olvasók mely rétegének van joga a tiltott anyag olvasására, azonban a könyvek kiválasztásához hasonlóan itt is számtalan szubjektív szempont érvényesült. Általában erősen tiltották a fiatalokat és a papokat. A tiltott művek engedélyezett használatának száma a Deutsche Büchereiben 1980-ban 3 ezer, 1985-ben 4 ezer, 1988-ban 5 ezer alkalom körül mozgott; a kiváltságos használók között nagy számmal szerepelt a rendőrség, a párt, a belügyminisztérium és az állambiztonság.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 19

Kutatás és fejlesztés

Lásd 31

Tudománymetria, bibliometria

98/003

ALMIND, Thomas C. – INGWERSEN, Peter: Informetric analyses on the World Wide Web: methodo-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

logical approaches to „webometrics" = J.Doc. 53.vol. 1997. 4.no. 404-426.p. Bibliogr. 24 tétel.

Informetriai elemzések a World Wide Weben: a „webometria" módszerei

Bibliometria; Számítógép-hálózat

A cikk bemutatja a World Wide Weben alkalmazott információmérési módszereket – ezt az új területet webometriának nevezzük. Egy esettanulmány keretében ismerteti, hogyan lehet a webet általános infometriai mérésekre alkalmazni, s néhány speciális mérési paramétert részletesen is közread. Dánia www-részvételi arányát összehasonlítja a többi skandináv országéval. A webometria módszere hasonló az ISI hivatkozási adatbázisai segítségével történő általános bibliometriai elemzéshez. Az esettanulmányok többek között azt is kimutatták, hogy a hálózaton való jelenlét és a tudományos adatbázisok tekintetében Dánia erősen elmarad a többi skandináv országtól.

(Autoref. alapján)

98/004

RODRIGUEZ I GAIRIN, Josep Manuel: Valoración del impacto de la información en Internet: Altavista, el „citation Index" de la red = Rev.Esp.Doc. Cient. 20.vol. 1997. 2.no. 175-181.p.

Res. angol nyelven

Az Internet-információk hatásának értékelése az Altavista mint hálózati hivatkozási index segítségével

Bibliometria; Gépi információkeresés; Hivatkozásmutató; Számítógép-hálózat

Az Interneten létező és elérhető információk robbanásszerű mennyiségi növekedése egyre nélkülözhetetlenebbé teszi olyan módszerek alkalmazását, amelyek mérhetővé, elemezhetővé teszik ezen információk minőségét. Fontos paraméter lehet az intézményi jelenlét számszerűsítése, ez a megközelítés azonban figyelmen kívül hagyja az információtömeg másik felét, ami nem intézményi eredetű. Az *Altavista* indexelő és visszakereső lehetőségeinek használata egy új megközelítést tesz lehetővé. Az ISI Citation Index felhasználásához hasonlóan a hatást mérni lehetne (esetleg impakt-faktort lehetne számítani?) azokból az adatokból, hogy egy-egy WWW oldal mennyi ideig, illetve hányszor áll összeköttetésben külső oldalakkal.

(Autoref. alapján)

98/005

AGUIAR POBLACION, Dinah – PIRES NORONHA, Daisy – CURRÁS, Emilia: Literatura cinzenta versus literatura branca: transicao dos autores das comunicacoes dos eventos para produtores de artigos = Cienc.Inf.Bras. 25.vol. 1996. 2.no. 228-242.p. Bibliogr. 9 tétel.

Res. angol nyelven

A „szürke" és a „fehér" irodalom: a konferenciaelőadók átalakulása cikk-szerzővé

Bibliometria; Cikk; Konferenciai anyag; Szűk publicitású anyag

Spanyolországban és Brazíliában rendezett, könyvtári és informatikai tárgyú konferenciák és szemináriumok tudományos (dokumentációs és információs) termését vizsgálták. Az 1978-94 közötti szakmai rendezvények előadásait összevetették az adott országok kiválasztott szakfolyóirataiban megjelent cikkekkel, a „szürke" irodalmi termést a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

„fehér" irodalomével. Különbséget tettek az eseti (egy alkalommal) és az állandó (két vagy több alkalommal) szereplő előadók között. Megállapították, hogy a 471 brazíliai előadó közül 119 (25,3%) volt szerzője vagy társszerzője 291 cikknek. A 395 eseti előadó közül 80 (20,2%) vált szerzővé (2,7 cikk/szerző), míg a 76 állandó előadó közül 39 (51,3%) publikált 164 cikket (4,2 cikk/szerző). Spanyolországban 18 rendezvényen 232 előadó 191 munkát tett közzé (szerzőként vagy társszerzőként mindösszesen 268-szor szerepelve). A 208 eseti előadó (89,7%) közül húsz (9,61%) publikált összesen 65 folyóiratcikket. Az állandó előadók 24-en voltak (10,3%), közülük 15 (62,5%) vált 35 cikk szerzőjévé. Érdekes, hogy a brazil alkalmi előadók ritkábban, a spanyolok gyakrabban jelentetnek meg cikket (2,7 illetve 3,25 cikk szerzőnként), míg az állandó előadók közül a brazilok termelnek több fehér irodalmat (4,2 cikket fejenként, szemben a spanyol 2,3 átlaggal).

(Mohor Jenő)

98/006

ENGELSTAD, Kirsten: Tankekors = Synopsis. 28.arg. 1997. 4.no. 187-189.p.

Res. angol nyelven

A tudományos kutatás helyzete Norvégiában

Bibliometria; Számítógép-hálózat; Tudományos kutatás

Az ISI (Institute of Scientific Information) felmérése szerint a norvég kutatók kevesebbet publikálnak, mint a többi skandináv ország kutatói, és a fő tudományos folyóiratok is kevesebbet hivatkoznak rájuk. Ezen érdemes elgondolkodni. Norvégia vezető szerepet játszott a felsőoktatás és a kutatás számítógépes hálózatosításában, de ez nem befolyásolta a fenti megállapítást. Természetesen nem maga a hálózat, hanem annak tartalma az, ami emelheti a kutatás és az oktatás minőségét. Ezért Norvégia javára írható, hogy megelőzi a többi skandináv országot a széles körű hálózati adatszolgáltatás tekintetében. Ennek példája a BIBSYS rendszer. Így a fő bibliográfiai adatbázis, mind a FORSKDOK nevű kutatási adatbázis ingyenesen elérhető az Interneten mindenki számára. 1996-ban 1,6 millió keresést regisztráltak a BIBSYS web-szerverén. Több, mint húsz intézmény használja a FORSKDOK-ot kutatási eredményeinek regisztrálására.

(Autoref.)

98/007

LICEA DE ARENAS, Judith – VALLES, Javier: Perfil de los investigadores en bibliotecología y ciencia de la información acreditados an México = Rev. Esp.Doc.Cient. 20.vol. 1997. 2.no. 139-149.p. Bibliogr. 30 tétel.

Res. angol nyelven

Mexikó legtekintélyesebb könyvtár- és információtudományi kutatóinak jellemzői

Bibliometria; Könyvtártudományi kutatás

A mexikói országos kutatási rendszer (Sistema Nacional de Investigadores de México) tizenegy tudós tagja művel könyvtári és informatikai területeket. Az SNI CD-ROM-ja és más hazai adatbázisok alapján bibliometriai módszerekkel vizsgálták publikációs teljesítményüket, tudományos produktivitásukat. Következtetés: a döntően hazai publikálási gyakorlat, a gyér cikktermés és a hivatkozatok alacsony száma gyakorlatilag csak azt a kérdést veti fel: hogyan lehetne, hogyan kellene a könyvtári, informatikai kutatásokat értékelni?

(Autoref. alapján)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGY

Nemzetközi könyvtárügy

Lásd 18, 38, 90

Nemzeti könyvtárügy

98/008

ZIMING, Liu: Changing behaviour in the transborder information flow under different political circumstances = J.Doc. 53.vol. 1997. 4.no. 374-383.p.

Az országok közötti információáramlás változásai a politikai körülmények szerint

Együttműködés -nemzetközi; Fordítás; Információáramlás; Tájékoztatási politika

A világméretű kommunikáció megértése érdekében elengedhetetlen a nemzetközi kapcsolatok figyelembe vétele, hiszen e kettő erősen egybefonódik. A cikkben a különféle politikai körülmények között (1890-1949; 1949-1962; 1963-1976; 1977-1989) létrejött kínai könyvtártudományi szakirodalom tartalmát és fordítását használták fel a nemzetközi információáramlás változó természetének vizsgálatára. A szerző arra az eredményre jutott, hogy a határokon keresztüli információáramlás dinamikus, s irányát erősen befolyásolják a politikai realitások.

(Autoref.)

98/009

RIŠKO, Andrej: Štrukturálne otázky (národného) knižničného systému = Kn.Inf. 29.roč. 1997. 7-8.no. 281-291.p.

Res. angol, német és orosz nyelven

A (nemzeti) könyvtári rendszer strukturális kérdései

Könyvtári rendszer -országos

A könyvtári rendszer alatt a szerző a könyvtárak és kooperációs folyamataik olyan együttesét érti, amelyek tagjai egymás között kölcsönös kapcsolódásokat létesítenek. Ha mindezt nemzeti keretek közé helyezzük, megkapjuk a nemzeti könyvtári rendszert.

Ezt követően részletezi a rendszer funkcióit, rendeltetésszerű működését, működési szintjeit és irányítási rendszerét. Külön tárgyalja az irányítás keretében kiadott módszertani irányelvek funkcióit. A továbbiakban kitér a rendszeren belüli prognosztikus tevékenységre, a tervezés szerepére, magára a szervezetre, a szabályozásra, a nyilvántartásra és az ellenőrzésre is.

Állítja, hogy az irányítási folyamatok a könyvtári rendszeren belül a róla és környezetéről szóló információk áramlásával állnak kapcsolatban. Az infor-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mációk, ezen belül koncentrálásuk, tárolásuk, feltárásuk és felhasználásuk szerepe azért jelentős, mivel tőlük függ a rendszer egészének közvetlen irányítása.

Az információk akkor optimálisak, ha tartalmaznak mindent, ami szükséges és elégséges a rendszer problémáinak megoldásához. A túl sok információ „fulladást" idézhet elő, ha túl kevés, „légszomjat", azaz nem kellő hatékonyságú irányítást. Ezért, még ha nehéz is megvalósítani, az irányítás szempontjából lényeges információfajták gyűjtését kell rendszeresíteni. Aztán: meg kell tanítani a rendszert az információk optimális hasznosítására is. Ez pedig gondos elő- és felkészítést kíván meg.

(Futala Tibor)

98/010

Aus der Deutschen Forschungsgemeinschaft. DFG-Bibliotheksreferat = Bibliotheksdienst. 31.Jg. 1997. 9.no. 1730-1733.p.

A Német Kutatási Társaság könyvtári bizottságának tevékenységéről

Alakfelismerés; Dokumentumszolgáltatás; Egybehangolt állományalakítás; Szabvány -könyvtári; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági; Tudományos és szakkönyvtárak

A központi és regionális érdekű fejlesztői tevékenységek finanszírozásában meghatározó szerepet játszó Német Kutatási Közösség ill. annak Könyvtári Bizottsága 1997 márciusában kijelölte a legfontosabb témaköröket, (melyek központi támogatásra számíthatnak):

1. *Könyvtári állományok retrospektív digitalizálása.* A számítógépes feldolgozásra elsősorban ajánlott állománycsoportokon belül most tematikus súlypontokat határoztak meg, módszertani szempontból pedig előnyt élveznek a képanyagok digitalizását tervező vállalkozások, valamint azok, melyek a a bibliográfiai adatok mellett a teljes szöveget is számítógépbe viszik. A tematikai ajánlások továbbfejlesztésén a göttingeni Tartományi és Egyetemi Könyvtár mellett működő koordinációs munkabizottság dolgozik. A munkabizottságban tevékenykedő tudósok különösen fontosnak tartják a teljes szövegek digitalizálását és az ezzel kapcsolatos szerzői jogi kérdések tisztázását.

2. *A keleti tartományok bevonása a szakirodalmi ellátási rendszerbe.* Az országos szakirodalmi ellátás rendszerében fontos szerepet játszanak azok a speciális gyűjtőkörű könyvtárak, melyeknek szolgáltatásai az országban bárhonnét igénybevehetők (s melyek ezért központi támogatásban részesülnek). A keleti tartományokban működő speciális gyűjtőkörű könyvtárak tevékenységét gazdagítani kell az információközvetítés, a közvetlen dokumentumrendelés és szállítás, az elektronikus publikációk tekintetében.

3. *A speciális gyűjtőkörű könyvtárak fejlesztése, a közvetlen dokumentumrendelés és szállítás megvalósítása.* Jelenleg 18 könyvtár között oszlik meg a speciális szakirodalmi kérések kielégítése, ezek lefedik a humán tudományok, a társadalmi és a természettudományok egész skáláját, nélkülözhetetlen szerepet töltenek be az irodalom- és információ-ellátásban. Szerepük állandóan növekszik, mivel a többi könyvtár állománygyarapítási kerete fokozatosan szűkül, ugyanakkor a szakirodalom mennyiségileg növekszik, az írásművek ára pedig emelkedik. Az országos ellátást nyújtó szakterületi könyvtárak előtt álló legfontosabb feladat jelenleg az integrált dokumentumigénylési és szállítási rendszer kiépítése, illetve az ezt kezdeményező SUBITO rendszerhez való kapcsolódás.

4. *Szabványfejlesztés.* E téren a Könyvtári Bizottság a következő célokat határozta meg:

- az on-line katalógusok ballaszt-információinak csökkentése;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- a katalogizálási szabványok alkalmasabbá tétele a számítógépes alkalmazásra;
- a katalogizálás gazdaságosságának figyelembe vétele (költség-haszon számítások);
- a hazai és a külföldi nemzeti bibliográfiák adatainak következetes és hatékony feldolgozása;
- nemzetközi kompatibilitás.

A Könyvtári Bizottság úgy látja, hogy a digitális médiák keresési gyakorlata (a bibliográfiai adat gyakran a szöveg része, a gépi indexelésre több lehetőség nyílik) fontos impulzusokat adhat a bibliografizálási szabványok további alakítására is. Az írott és a digitális médiák feldolgozásának egységesítésére kell törekedni, amennyire ez lehetséges.

(Katsányi Sándor)

98/011

HARBO, Ole: Libraries in Denmark = IFLA J. 23.vol. 1997. 3.no. 167-175.p.

A könyvtárügy fejlődése Dániában

Könyvtárügy

A dán könyvtárügynek ez a rövid bemutatása az 1997-ben harmadik alkalommal Dániában tartott IFLA konferenciát megelőzően készült. A dán könyvtári rendszer három főbb könyvtártípusból, iskolai könyvtárakból, közművelődési könyvtárakból és tudományos szakkönyvtárakból áll össze. A könyvtári rendszer igen szervezett, de nem hierarchikus. A népesség sűrű és homogén, nagyrészt evangélikus vallású, nincsenek számottevő etnikai csoportok.

Minden általános iskola köteles könyvtárat működtetni, mely az önkormányzathoz tartozik. Néha összevont, közös gyűjteménnyel is rendelkezik a település és az iskola. Az iskolai könyvtáros általában tanár, aki háromhónapos könyvtárosi tanfolyamot végez el, de lehetősége van további képzésre is. 6-7 éves kortól minden dán gyerek használja az iskolai könyvtárat, sőt sokan a közkönyvtárak gyermekrészlegébe is beiratkoznak. 1995-ben az iskolai könyvtárakból kölcsönzött anyag meghaladta a 27 millió tételt. A iskolai könyvtárak és a közművelődési könyvtárak együttműködnek a könyvtárközi kölcsönzésben, információcserével és a válogatás egyeztetésében. Nemritkán ugyanazon épületben működnek.

Az első közművelődési könyvtári törvényt 1920-ban hozták meg Dániában, mely állami támogatást és felügyeletet biztosított. Az 1970-es közigazgatási reform következtében összevont kis önkormányzatok jobb anyagi feltételeket tudnak nyújtani könyvtáraiknak. Kb. 900 közkönyvtár található Dániában, amelyeket 50 mozgó könyvtár egészít ki. A kereskedelmi flotta számára működik egy hajókönyvtár. A közkönyvtáraknak kötelező fenntartani külön felnőtt- és gyermekrészleget. A könyvtárhasználat lehetősége bárki számára adott, a kölcsönzés mindenütt ingyenes. Az önkormányzat ellenőrzi, hogy a válogatási szempontok megfelelnek-e a törvényben előírt minőség, változatosság, szakszerűség követelményeinek. 1995-ben a közkönyvtárak teljes állású alkalmazottainak száma 5128 volt, akik közül 2242 rendelkezett felsőfokú könyvtárosi végzettséggel. Mind a 14 megyében található megyei könyvtár, melyek a könyvtárközi kölcsönzés fontos állomásai és városi könyvtárak is egyben. A könyvtárközi kölcsönzés központja az árhusi Állami és Egyetemi Könyvtár. A közkönyvtári rendszerrel összeköttetésben áll számos más intézmény, pl. a Vakok Nemzeti Könyvtára, vagy a Nemzeti Közkönyvtári Tároló Könyvtár, mely a ritkán használt anyagok raktára. A Dél-Slesvigi Dán Központi Könyvtár Flensborgban a németországi dán ajkú kisebbségnek nyújt könyvtári ellátást. A dán közkönyvtárakat a népesség több mint fele látogatja rendszeresen. 1995-ben 82,5 millió dokumentumot kölcsönöztek (ebből nyomtatott

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

anyag 70 millió tétel), tehát lakosonként átlagban évi 16 tételt, de a gyerekek között ez a szám átlagosan 35. A könyvtárak esetenként otthont adnak kiállításnak, hangversenynek, előadásnak, többükben helytörténeti gyűjtemény is található.

A tudományos szakkönyvtárak közül a koppenhágai Egyetemi Könyvtárat 1482-alapították, amely évből az első dán ősnyomtatvány is származik. A XVII. század közepén létesült Királyi Könyvtár 1793-ban vált nyilvánossá. A XVIII-XIX. században a keletkező oktatási és tudományos intézetek mellé szakkönyvtárakat is létrehoztak. Az első Koppenhágán kívüli szakkönyvtár, az århusi Állami és Egyetemi Könyvtár csak 1902-ben jött létre. Közvetlenül a kulturális minisztérium alá négy fontos önálló szakkönyvtár tartozik: a Királyi Könyvtár, az århusi Állami és Egyetemi Könyvtár, a Dán Nemzeti Orvostudományi Könyvtár, az Odense-i Egyetemi Könyvtár. A többi felsőoktatási könyvtárat a fenntartó intézmény működteti. Az Oktatási Minisztériumhoz tartoznak a nagy szakkönyvtárak, így a roskilde-i és az åalborgi egyetemi könyvtárak, a Nemzeti Műszaki Tudományos Központ és Könyvtár, a Dán Állatorvosi és Mezőgazdasági Könyvtár, a Nemzeti Pedagógiai Könyvtár, az Üzleti Iskola könyvtárai. A Parlamenti Könyvtár és Információs Szolgálat közvetlenül a parlament alá van rendelve. 48 nagyobb tudományos szakkönyvtár működik, 195 kutatóintézeti és tanszéki könyvtár, továbbá 127 különböző más szakkönyvtár. Ezek együttesen 450 szolgáltató helyet jelentenek. 1995-ben a tudományos szakkönyvtárak összesen 5 millió dokumentumot kölcsönöztek. A hasonló szakkönyvtárak között léteznek gyűjtőköri felosztások is. A Királyi Könyvtár egyben a Koppenhágai Egyetem Szakkönyvtára is humán tárgyakban, teológiában, társadalomtudományokban és jogtudományban. Könyvmúzeumként is szolgál. Különgyűjteményei közül leggazdagabb a kottatár és a judaica gyűjtemény. Kölcsönzött anyaga évente félmillió egység. Az århusi Állami és Egyetemi Könyvtárban kapott helyet a Nemzeti Periodika Gyűjtemény és a Nemzeti Médiatár.

A dán könyvtárügyet a Nemzeti Könyvtári Hivatal irányítja. Céljai: a tudományos könyvtárak fejlesztése, a közkönyvtárakban a hagyományos használók és az újfajta, különleges igényekkel jelentkező csoportok közötti egyensúly fenntartása, a könyvtári együttműködés előmozdítása, kísérletek, fejlesztések támogatása.

A Dán Könyvtári Szövetség a század elején alakult. Jelenleg elsősorban a közművelődési könyvtárosokat tömöríti, mivel 70-es években kiváltak belőle a szakkönyvtárosok és önálló szövetséget alapítottak. Külön szervezetük van az iskolai könyvtárosoknak is. A szakkönyvtárak és a közkönyvtárak képzett munkatársait is magában foglalja a Dán Könyvtárosok Szakszervezete. A fenti egyesületek saját kiadványokat is megjelentetnek.

A Királyi Könyvtáros Iskola Koppenhágában és Åalborgban kutatóműhelyként is működik amellett, hogy többféle képzést kínál. A négy év alatt megszerezhető alapdiploma (melynek megléte a könyvtárigazgatóknak kötelező) sokféle állásra képesít különféle könyvtárakban. Követheti ezt egy kétéves továbbképző szak, mely Cand. Scient. Bibl. diplomát ad, vagy kétéves egyetemi kulturális képzés. Az egyetemi végzettséggel rendelkezők két féléves könyvtárosi kiegészítő tanfolyamot végezhetnek. Az asszisztensképző öt hétig tart. Az Iskolának jelentős könyvtártudományi gyűjteménye van. 1997-ben miniszteri javaslat történt a bakkalaureátusi, a magiszteri, és a PhD fokozatok bevezetésére.

A dán könyvtárak életében hagyományosan erős beleszólása van a helyi társadalomnak. A 70-es években viták lángoltak fel a felettes szervekhez tartozás és a finanszírozás kérdéseiről. 1983-ban felülvizsgálták a Közművelődési Könyvtári Törvényt, 1990-ben pedig végbement a központi szervek reformja. Könyvtárügyi kérdésekben (pl. centralizáció kontra decentralizáció) jelenleg is megoszlanak a vélemények. 1994-ben az állam átvette a megyei

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtárak finanszírozását, máskülönben inkább decentralizációs folyamatok érvényesülnek. Bizottságok által is vitatott téma a kölcsönzés ingyenessége (melyet egyébként a Közművelődési Könyvtári Törvény garantál), illetve a bibliográfiai adatok díjtalan hozzáférhetősége.

A felgyorsult technikai fejlődés is sok új problémát hoz magával. Kísérleti stádiumban van néhány vállalkozás, pl. a dán hanganyagok Internet-hozzáférhetőségének biztosítása. Használói tanácsot alakítanak a könyvtárosok és az olvasók közti kapcsolatok javítására.

(Nagypál László)

98/012

Knihovny v procesu transformace společnosti. Trendy, problémy, vychodiská. Doporučení ústřední knihovnické rady Ministertvu kultury CR = Čtenár. 49.roč. 1997. 7-8.no. 267-272.p.

Könyvtárak a társadalom átalakulási folyamatában. Trendek, problémák, kiutak. A Központi Könyvtári Tanács ajánlásai a Cseh Köztársaság Kulturális Minisztériuma számára

Könyvtári tanács; Könyvtárügy

Az alábbi dokumentumot az újjászervezett Központi Könyvtárügyi Tanács vitatta meg, majd ajánlásaival együtt juttatta el az ország Kulturális Minisztériumához.

A dokumentum első része leszögezi, hogy a fejlett államokban a közkönyvtárakat információs intézményeknek tekintik, s az állam fontosságuknak megfelelően – főként különböző céltámogatások útján – kiemelten mozdítja elő működésüket–fejlődésüket.

Ezzel szemben Csehországban a közkönyvtárak feladatrendszerének definiálása elmaradt, az önkormányzati könyvtárak 1989 óta semmiféle állami támogatásban nem részesülnek. Elakadt a könyvtárügy törvényi–jogi szabályozása, nincs aki finanszírozza a könyvtárügy regionális, országos és nemzetközi funkcióinak ellátását, a könyvtári ellátás rendszerré fejlesztését.

A szaktájékoztató intézmények zöme – 77%-a – megszűnt, mindössze 158 maradt meg belőlük. A nyilvános könyvtárak hálózatainak vesztesége 642 intézmény, főleg a kistelepüléseken és a városok külterületein. Az ellátó rendszerek szétestek a járási könyvtárak „önkormányzatosítása" miatt. Általában megszűntek vagy – legfeljebb – nyomorognak a könyvtárügy tervező, tájékoztató és tanácsadó szolgálatai.

A finanszírozási–gazdálkodási módszerek és szabályok alkalmatlansága miatt a könyvtárak képtelenek eleget tenni alapfeladataiknak. Az 1989-ben beszerzett 2,7 millió könyvtári egységhez képest 1995-ben mindössze 1,7 millió egység volt az országos gyarapodás, ami 38%-os veszteség. A folyóiratok beszerzése terén azonban még ennél is nagyobb, 49%-os.

Ám korántsem csak a „véghelyi" könyvtárak lehetetlenültek el, a nemzeti könyvtár, az állami tudományos könyvtárak költségvetése ugyancsak „vegetálásra elég" típusú.

Sok könyvtárnak fel kellett adnia korábbi elhelyezését, illetve sokkal kedvezőtlenebb elhelyezést elfogadnia. Ezáltal tovább romlott az amúgyis rendkívül hátrányos elhelyezési szituáció (a szakmai normatívákat figyelembe véve, a nyilvános könyvtárügy mindössze a szükséges alapterület 29%-ával rendelkezik országosan).

A könyvtárak számítógépesítése más államokhoz képest frappánsan elégtelen és színvonaltalan. Az ezzel kapcsolatos 1996. évi (szerény) fejlesztési tervet a kormány elvetette, s csak képviselői hozzáállásra került vissza a költségvetésileg finanszírozandó projektek közé.

Nem biztosított a könyvtárak személyi utánpótlása. Ez részint a képzés elégtelenségeire, részint az „alamizsna-bérezésre" vezethető vissza. 1996-ban 7602

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

korona volt a könyvtárosi fizetési átlag, ami 2071 koronával marad el a népgazdasági átlagbértől.

(Futala Tibor)

98/013

RAJKOV, A.N.: Edinstvo pravovogo i informacionnogo prostrantsva = Naucn.-Teh.Inf. 1.ser. 1997. 7.no. 1-8.p.

Oroszország: a jogi és az információs tér egysége

Tájékoztatás -jogtudományi; Tájékoztatás -közgazdasági

A törvényes rend bevezetése, az államigazgatás tökéletesítése, a tömegtájékoztatási eszközök önrendelkezése, az államhatalmi szervek információs kölcsönhatásának fokozódása, a helyi önkormányzatok fejlődése, a közvélemény szerepének erősödése, az információs társadalom létrehozása egyaránt meghatározó módon jellemzi a mai orosz valóságot. Az államigazgatás liberalizálódásának és a gazdaság piaci módszerekre való átmenetének feltételei között az iménti jellemzők stabilizálódnak, mindinkább alávetik magukat a természetes törvényszerűségeknek.

Minden, ami természetellenes, előbb-utóbb eltűnik, akárcsak a despotikus birodalmak. Ennek ellenére az „ideiglenesség kritikus tömege" sem lehet a kívánatosnál nagyobb, nevezetesen akkora, hogy az már lehetetlenné teszi a társadalom fejlődése-fejlesztése vonatkozásában bármiféle cél kitűzését és elérését. Tudni kell ugyanis, hogy az efféle célok kitűzése mindig a környezet felhalmozta korlátok keretei között mozog, miközben a fejlesztés irányítása-igazgatása feltételez ilyen célokat. Oroszországban az általános cél az állam integritásának megőrzése és az állampolgárok jólétének elérése lehet csak.

Az iménti cél úgy érhető el, ha az állami mechanizmus olajozottan működik, és éppen úgy áttekinthetőnek bizonyul a vezető tisztviselők, mint a konkrét polgárok számára. E ponton mutatkozik meg a jogi és az információs tér egységessé tételének fontossága, amelyen belül gondos beosztással kerülnek felhasználásra az ország intellektuális és természeti erőforrásai. Ez egyszerre „lentről fölfelé" és „föntről lefelé" bizalom kérdése, azaz informálódás és jogszabályozás.

A tanulmány a sorok között mintha az elnöki hatalom további erősítése érdekében szállna síkra.

(Futala Tibor)

Lásd még 6, 7, 59, 68

Központi szolgáltatások

98/014

SUSZKO-SOBINA, Irena: Centralna baza czasopism = Bibliotekarz. 1997. 7-8.no. 10-12.p.

A lengyel központi folyóiratbázis

Adatbázis; Folyóiratkatalógus; Központi katalógus -online

1993-ban négy egyetemi könyvtár, úm. a varsói Egyetemi Könyvtár, a Jagelló Könyvtár, a Gdanski Egyetem Főkönyvtára és a Bányászati-Kohászati Akadémia Főkönyvtára szövetkezett egy folyóirat-adatbázis létesítésére. Később további öt könyvtár csatlakozott az alapítókhoz.

Az említett könyvtárak e célból vásárolták meg a VTLS Inc. amerikai cég által forgalmazott integrált könyvtári rendszert. Az előkészületek 1993-ban és 1994-ben folytak, az adatbázis feltöltése 1995-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

indult meg. 1997 májusáig 429 rekord halmozódott fel benne. Telepítése a Gdanski Egyetemi Főkönyvtár Hewlett-Packard 3000 02 típusú számítógépére történt.

Az adatbázisban található leírások megfelelnek az USMARC formátum előírásainak. A felvételek a résztvevő könyvtárakban decentralizáltan készülnek, ám ellenőrzésük centralizált: a gdanski könyvtárban kerül rá a sor.

Az adatbázishoz a helyi hálózat szintjén (LAN – Local Area Network), városi szinten (MAN – Metropolitan Area Network) és az Internet hálózat szintjén lehet hozzáférni. A keresés többféle keresőkulcs (pl. cím, közzétevő intézmény, ISSN szám) segítségével történik. Az adatbázis használata közben az egyes címek közötti összefüggések is feltárhatók.

Azt tapasztalják, hogy minél több intézmény vesz részt az együttműködésben, annál több nehézség fordul elő az adatbázis fejlesztésében. Hogy mindmáig sikerült megőrizni a rekordok felettébb színvonalas voltát, az annak köszönhető, hogy az indulás előtt az illetékes munkatársak továbbképzésen vettek részt, s pontosan kijelölték mind az egyes könyvtárakban, mind pedig a gdanski könyvtárban dolgozók szakmai felelősségét.

(Futala Tibor)

98/015

WANECK, Kirsten – HANSEN, Randi Ddiget: Bibliographic control in Denmark = Int.Cat.Bibl.Cont. 26.vol. 1997. 2.no. 28-31.p. Bibliogr.

A bibliográfiai számbavétel helyzete Dániában

Bibliográfiai számbavétel; Nemzeti bibliográfia

A nemzeti bibliográfiát Dániában a Kulturális Ügyek minisztériuma felügyeli és pénzeli. Elsősorban a Dán Könyvtári Központ Kft-nél készül, a Királyi Könyvtár közreműködésével. A Dán Könyvtári Központ Kft. egy sor bibliográfiai szolgáltatással látja el a könyvtárakat, és tevékeny szerepet játszik az országos információs infrastruktúrában, beleértve a DanBib együttműködés irányítását.

A *Dán Nemzeti Bibliográfia (DNB) – Könyvek bibliográfiáját* a negyvenes évek óta a Dán Könyvtári Központ fejleszti. Ez helyhatósági, kormányzati és egyben magántulajdonú cég, tulajdonosai a Helyhatósági Testületek Országos Szövetsége, Koppenhága városa, a kormány (minisztérium) és a Gyldendal kiadóvállalat.1991-ben született a tíz évre szóló Dán Nemzeti Bibliográfiai Egyezmény a Kulturális Ügyek Minisztériuma és a Dán Könyvtári Központ Kft. között. A megállapodás előírja, hogy milyen adatokat kell regisztrálni, milyen szabályokhoz alkalmazkodjon a feldolgozás, az osztályozás és a formátum, hogyan működjön együtt a Királyi Könyvtár a Dán Könyvtári Központtal az adatfelvételben, a dokumentumcserében és a kiadói tevékenységben, milyen határidők tartandók be a regisztráció során, hogyan tárolja a Központ az adatokat, milyen kötelezettségek állnak fenn a nemzeti bibliográfiai adatok kiadására nézve, az adatok használati és tulajdonjogát, a finanszírozás kérdését és időnkénti felülvizsgálatát.

A Dán Könyvtári Központ az alábbi kiadványokba foglalja a regisztrált adatokat: Dán Recenzió Index; Dán Cikk Index; DNB – Képfelvételek bibliográfiája; DNB – Könyvek bibliográfiája; DNB – Hangfelvételek bibliográfiája; DNB – Zenei felvételek bibliográfiája; Grönlandi Könyvlista. A Dán Könyvtári Központ dán ISBN irodaként is működik.

A Királyi Könyvtár Dánia nemzeti könyvtára. A Koppenhágai Egyetem számára szakkönyvtári funkciókat is ellát a humaniórák, a teológia és a társadalomtudományok területén. Kötelespéldányokat megőriz, és gyűjti a külföldi danicát. A Királyi Könyvtár által regisztrált adatok az alábbi kiadványokban kapnak helyet: DNB – Időszaki kiadványok bibliográfiája; Dania Polyglotta; Impresse Publica Regni Danici; Index Translationum; DNB –

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Térképes anyag bibliográfiája; DNB – Zenei bibliográfia. A Királyi Könyvtár egyben dán ISSN és ISMN iroda is.

A DNB kurrens adatfelvétele 1841-ben indult. Az ennél régebbi kiadványok a Bibliotheca Daniciben szerepelnek. Létezik még egy folyamatos könyv- és folyóiratregiszter 1482-től napjainkig. A nemzeti bibliográfia elektronikusan hozzáférhető részint a DanBib közös katalógus adatbázisban, részint a Királyi Könyvtár REX nevű online katalógusában. A Dán Könyvtári Központ kiadványai közül ma már egyedül a *DNB – Könyvek bibliográfiája* jelenik meg nyomtatott formában is, a Királyi Könyvtár adatgyűjteményei közül viszont a legtöbb egyelőre napvilágot lát nyomtatásban. A DNB-t kiadják CD-ROM-on is. A Dán Recenzió Index és a Dán Cikk Index 8 nagyobb dán napilapot és kb. 800 folyóiratot dolgoz fel. Évente kb. 18 ezer tétel (750 tipográfiai egységnél hosszabb) ismertetés kerül felvételre könyvekről, filmekről, színielőadásokról, kiállításokról. A cikkbibliográfia évente hozzávetőlegesen 30 ezer cikket vesz fel, melyek minimális terjedelme 6 ezer tipográfiai egység.

A *DNB – Képfelvételek bibliográfiája* diasorozatokat, filmeket, videókat regisztrál, évente 6-700-at. A *DNB – Könyvek bibliográfiája* a Dániában megjelenő könyveket, sorozatokat veszi fel, beleértve az elektronikus könyveket és a CD-ROM-on megjelenő periodikát. Évente jó 17 ezer tétellel bővül, és ez a szám folyton emelkedik. A *DNB – Hangfelvételek bibliográfiája* évente kb. 2500 olyan hanganyagot regisztrál, amelyben a zene nem játszik különösebb szerepet. A *DNB – Zenei felvételek bibliográfiája* az Állami Média Gyűjteménnyel együttműködve készül. Teljes diszkográfia a célja. Évente 1700-1800 tétellel gyarapszik.

A Királyi Könyvtárban készül a *DNB – Időszaki kiadványok bibliográfiája*. Évente körülbelül 800 új és 700 régebbi, megszűnt folyóiratot vesznek fel, és a már regisztrált periodikumok közül évente 1100-nál frissítik fel naprakészre az adatokat, de ügyelnek rá, hogy legalább ötévente mindegyikre sor kerüljön. A *Dania Polyglotta* bibliográfia regisztrálja a Királyi Könyvtár danica gyűjteményét, valamint a hazai és külföldi dán vonatkozású irodalmat. 1996-ban 1898 tételből állt. Az *Impresse Publica Regni Danici* bibliográfiába évente több mint 3000 tétel kerül a dán kormányszervek és intézmények publikációiból. Nem tartalmazza a belső használatú kiadványokat. Az *Index translationum* Dániában kiadott fordításokat rögzít. 1996-ban 2413 címet tett ki. Csak elektronikus úton érhető el.

A *DNB -Térképészeti anyag bibliográfiája* a Királyi Könyvtár térképgyűjteményének a REX online-ra vitelén alapul. Földrajzi és tematikus térképeket vesz fel Dániáról, Grönlandról és a Farö-szigetekről, évente kb. 550 tételt. A *DNB – Zenei művek bibliográfiája* minden kotta kiadást rögzít, mely Dániában megjelent vagy Dániával kapcsolatos. Évente 500 tétellel bővül.

A Dán Könyvtári Központ 1939 óta végzi a központi feldolgozást, különös tekintettel a közművelődési és iskolai könyvtárakra. Ez egy olyan bibliográfiai szintet képvisel, mely használóbarát módon kiegészíti a nemzeti bibliográfiát. Jelenleg tágyszavakkal és annotációkkal is szolgál. Régebben csak könyvekre vonatkozott, újabban viszont másfajta olyan információhordozók is helyet kapnak benne, amelyeket a Dán Könyvtári Központ felvesz a DNB-be.

Törvény 1697 óta írja elő a dán kiadóknak, 1703 óta pedig a nyomdáknak, hogy nyomtatott példányaikból szolgáltassanak be a Királyi Könyvtárnak. Egy teljesebb körű kötelespéldány törvény 1902-ben lépett hatályba. Ekkor kapott felhatalmazást az åarhusi Állami és Egyetemi Könyvtár kötelespéldány gyűjtésre. A jelenlegi törvény 1927 óta hatályos. Mindenfajta hagyományos nyomtatott anyagra kiterjed. Nem vonatkozik az újfajta képi és elektronikus információhordozókra. 1997 tavaszán nyújtottak be új kötelespéldány törvénytervezetet a Dán Parlamenthez, mely az eddig kimaradt kategóriákra vonatkozik.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az Elektronikus Könyvtári Katalógusok Dán Bizottsága a Dán Nemzeti Könyvtári Hivatal felügyelete alatt felel a feldolgozás, az osztályozás és a formátum irányadó szabványaiért. Egyik albizottsága a leíró szabályokkal és a formátummal foglalkozik, a másik a tárgyi indexeléssel. 1974-ben született a közművelődési és a szakkönyvtárak részére első ízben közös feldolgozási szabályzat, mely az AACR2-t és az ISBD-t vette alapul. 1996-ban a Dán Nemzeti Könyvtári hivatal új, módosított katalogizálási szabályokat fejlesztett ki azzal a célzattal, hogy azok illeszkedjenek az online feldolgozás lehetőségeihez. Az elektromos anyagra vonatkozó szabályokat 1997-ben dolgozták ki. A hivatalos dán formátum, a danMARC2 az UK-MARC-on alapszik. 1996-ban fogadták el. A nemzeti bibliográfia készítésénél 1998-tól térnek át az új szabványok és az új formátum alkalmazására. A hivatalos osztályozási rendszert, a (Dewey alapú) DK-5-öt használják még a DNB-nél, a közművelődési és az iskolai könyvtárakban katalóguscédulákon és raktári jelzetként is. A szakkönyvtárak különböző osztályozási rendszereket használnak, újabban az ETO-t részesítik előnyben.

A DanBib egy 1994-ben létesített szuperstruktúra az összes dán könyvtár számára. Tartalmazza a dán közművelődési, tudományos és iskolai könyvtárak közös katalógusát, továbbá adatokat angol, német, amerikai nemzeti bibliográfiákból. Vannak olyan funkciói, amelyek a könyvtárak együttműködését segítik a feldolgozásban és a könyvtárközi kölcsönzésben. A nagyközönség számára elérhető benne egy hálózat bibliográfiai és egyéb információk bejelentéséhez.

Az Állami Média Gyűjteményt, mely a rádió és tévéfelvételek „nemzeti könyvtára", 1987-ben az åarhusi Állami és Egyetemi Könyvtárban helyezték el. A DANDOK adatbázis átfogó képet ad a Dániában folyó kutatásokról, tudományos publikációkról.

A jövőben tervezik az Internet források felvételét a DNB-be, és a nemzeti bibliográfia adatainak szélesebb körű hasznosítását, új keresési módszerek kifejlesztését és bibliográfiai rendszerek közötti kommunikációs lehetőségek kidolgozását.

(Nagypál László)

98/016

HOMMES, Klaus Peter: Ziele und Ergebnisstand des Projekts „Verbundkatalogisierung für Öffentliche Bibliotheken" = Bibliotheksdienst. 31.Jg. 1997. 8.no. 1530-1545.p.

A „Közös katalogizálás közművelődési könyvtárak számára" nevű program céljai és első eredményei

Főiskolai könyvtár; Gépi könyvtári hálózat; Közművelődési könyvtár; Közös katalogizálás

A düsseldorfi városi könyvtár egyik projektjét a tartomány kulturális minisztériuma finanszírozza („Közös katalogizálás Észak-Rajna-Veszfália közművelődési és tudományos könyvtáraiban; a közművelődési könyvtárak részvételének vizsgálata a tudományos könyvtári hálózatban"). A projekt a tartomány felsőoktatási könyvtári központjával (rövidítve: HBZ) szoros együttműködésben folyik, 1993-ban a tartomány könyvtári egyesületének nagyvárosi könyvtárai kezdeményezték.

A háromévesre tervezett program 1994. július 1-jétől kezdve főleg a közművelődési könyvtárak a hálózattal szembeni igényeit, a közös katalogizálás gyakorlatát, a résztvevő könyvtárak és a HBZ szakmai és gazdasági hasznát, a ráfordítás nagyságát, valamint a közös hálózat finanszírozási és költségmodelljét vizsgálja.

A HBZ-t 1973-ban alapították azzal a céllal, hogy megvalósuljon Észak-Rajna-Vesztfália akkor alapított duisburgi, esseni, paderborni, siegeni és wuppertali felsőoktatási könyvtáraiban a közös állományfeltárás. Az eredmény: csak a címek 25%-át

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kellett feldolgozniuk, a többi cím egy része a hálózatból, 10%-a pedig a központi forrásból letölthető volt. Felvetődött a kérdés: vajon a csökkenő források miatt nem kellene-e valamennyi nyilvános könyvtárnak (t.i. a közművelődésieknek is) részt vennie ebben a hálózati kooperációban? A HBZ 1993-as alapszabálya ezt lehetővé teszi, hiszen a HBZ felel a könyvtárközi kölcsönzésekért is a tartományban. Mivel Észak-Rajna-Vesztfáliában nincs tartományi könyvtár, a hálózatban részt vevők együttesen alkotják a „virtuális tartományi könyvtárat", a regionális feladatokat is megfelelő arányban megosztva.

1986-tól fogva a közös adatbázisba betöltik a közművelődési könyvtárak speciális gyűjtőkörhöz tartozó címeit is, amelyeket az 50-es évek óta jelentettek be. A gyűjtőköri kooperációban, amely a német nyelvű szakirodalomra és a kottákra terjed ki, huszonnégy nagyvárosi közművelődési könyvtár vesz részt, dokumentumaikat a könyvtárközi kölcsönzésben előnyben részesítik. Míg a HBZ és a felsőoktatási intézmények a gépesítés terén homogén rendszert alkotnak, a közművelődési könyvtárakban húsznál is több különböző rendszer működik.

A regionális együttműködéstől a közművelődési könyvtárak az alábbiakat várják: minden fajta információhordozó szerepeljen a rendszerben, minden elérhető külső adatforrás legyen hozzáférhető, a német nemzeti bibliográfia (DNB) minden sorozata és a német könyvtárellátó (EKZ) adatai is, tekintsék a nemzeti bibliográfia adatait de facto szabványos adatnak, biztosítsák a katalogizálási szolgáltatás megvásárlását, vonják be a közművelődési könyvtárakat is a digitális rendelési és szolgáltató rendszerekbe. Az adatkommunikációban a technikai követelmények (a nemzeti és nemzetközi normák, protokollok) teljesítéséhez komoly fejlesztésre van szükség.

A projekt vezetői 1994 nyarán minden egyes közművelődési könyvtárat tájékoztattak a programról, és megkérdezték, kívánnak-e csatlakozni; ekkor több mint 50%-uk, két év múlva pedig már 75%-uk, 130 könyvtár válaszolt igennel. A „Kis- és közepes könyvtárak passzív hálózati részvétele" nevű követő program keretében a tartomány tízezer márkával támogatta a HBZ-hoz csatlakozó tíz könyvtár felmerülő költségeit. A „Könyvtárakat a hálózatra" elnevezésű kezdeményezés során a fejlesztésre szánt négyszázezer márkából 1997-ben a közművelődési könyvtárak kb. 30%-a kap lehetőséget az Internet elérésére, 2000-re pedig valamennyi közművelődési könyvtár csatlakozni tud az Internethez. Ehhez a kezdeményezéshez társul az „Internet a közművelődési könyvtárak dolgozói számára" nevű továbbképzési program, amelynek kétnapos szemináriumain közel négyszáz könyvtárost ismertetnek meg a hálózati alapismeretekkel.

1995 nyarán a nyolc, közös katalogizálásban érdekelt közművelődési könyvtárból hármat választottak ki: a düsseldorfi, a hattingeni és a kölni városi könyvtárat. Mindháromban más helyi integrált rendszert használtak, és csak a hattingeni SISIS volt alkalmas hálózati munkára is. A könyvtárak helyi integrált rendszereikről nem akartak lemondani, vállalták, hogy az állományfeltárást mind helyben, mind a hálózatban elvégzik. A nemzeti bibliográfiai tételek birtokában először saját rendszerükben katalogizálnak. A tételeket a DNB-azonosítójukkal ellátva offline jelentik a HBZ-nak, míg az azonosító nélküli – elsősorban a nem hagyományos – dokumentumokat az INTRA-SYS-cég terminálemulátora segítségével a helyi katalogizálással párhuzamosan beviszik a HBZ központi adatbankjába.

A közművelődési könyvtárak számára a szakmai haszon nyilvánvalóan adott: javul a tájékoztatás, a könyvtárközi kölcsönzés minősége, hozzájutnak digitális kiadványokhoz is, a többletráfordítások pedig a helyi adatfeldolgozásnak a hálózati követelményekhez való adaptálásával, az adatforgalommal, a továbbképzéssel és a hálózati szolgáltatások költségeivel lesznek kapcsolatosak. A HBZ szakmai haszna az, hogy az észak-rajna-veszfáliai könyvtárak ál-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lományadatainak teljes körét kezében tartja. Az anyagi ráfordítást a heterogén vevőkör gondozása jelenti. A felsőoktatási intézmények haszna pedig az, hogy a közművelődési könyvtárak egyre jobban tehermentesítik őket.

A gazdasági haszonról és a ráfordításról szóló megállapításokat nem szabad leszűkíteni a katalogizálásra, hanem ki kell terjeszteni a teljes szolgáltatási spektrumra, elsősorban a digitális dokumentumokra. Ennek szerepeltetése a költség- és finanszírozási modellben a projekt legnehezebb és legkényesebb pontja. Nyilvánvaló, hogy ezt nem elsősorban az önkormányzatoknak kell finanszírozniuk; a könyvtárak hálózatba szervezése az információkkal való alapellátás részeként szövetségi és a tartományi infrastrukturális feladat.

A HBZ finanszírozási többletigénye mintegy 800 ezer márka, amelyből a felsőoktatási könyvtári központot az első lépcsőben tartományi könyvtári központtá bővíthetik. Ez az összeg hat álláshelyre és a kiadásokra szükséges; és a tartomány lakosait fejenként mindössze 0,5 márkával terheli.

A közművelődési könytárak a HBZ új hálózatának üzembe helyezése nyomán nagy számban tudnak majd bekapcsolódni a rendszerbe. Mivel a felsőoktatási intézményeknek több mint húsz évükbe tellett, mire kiépült a hálózatuk, a közművelődési könyvtárak esetében erre legalább öt évre szükség lesz. A lépcsőzetes tervnek figyelembe kell vennie a helyi könyvtári állományok tartományi jelentőségét, valamint a meglévő technikai feltételeket és a kommunikációs csatornákat. Az ideális az volna Észak-Rajna-Veszfália számára, ha a rendszer fokozatosan épülne ki; először a 400 ezernél több lakosú nyolc nagyvárosi, azután további tíz nagyvárosi, majd a többi tizenegy nagyvárosi és központi szerepkörű városi könyvtár részvételével. Ez az ideális sorrend módosulhat a pénzügyi, illetve a technikai lehetőségek szerint, de tíz éven belül el kellene érni az észak-rajna-veszfáliai közművelődési könyvtárak csatlakozását a tartományi könyvtári központhoz.

(Hegyközi Ilona)

98/017

GUERRINI, Marco: ACOLIT: un progetto in corso = Boll.AIB. 36.vol. 1996. 4.no. 445-452.p.

ACOLIT: egy folyamatban lévő projekt

Besorolási adatok egységesítése; Egyházi könyvtár

Az olasz egyházi könyvtárosok egyesülete 1995-ben munkacsoportot hozott létre ACOLIT (Autori Cattolici e Opere Liturgiche in Italiano – katolikus szerzők és liturgikus művek olaszul) elnevezéssel, azzal a – nevükből következtethető – céllal, hogy létrehozzák az egyéni és testületi katolikus szerzők neveinek, illetve az olasz nyelvű liturgikus művek címeinek egységesített (authority) jegyzékét. A jelentősebb nemzetközi névjegyzékek (CDMARC Names, The LC Authorities Collection, Les notices d'autorité de BN-OPALE sur CD-ROM, Personennamen des Mittelalters és Personennamen der Antike), és a két olasz forrás, a *Lista di intestazioni uniformi di enti stranieri* és a *Dizionario delle opere classiche* áttekintése után megindult a munka, a firenzei teológia könyvtárának katalógusa, az olasz, francia, német, brit, spanyol nemzeti bibliográfiák, a British Library, a Library of Congress és a Firenzei Központi Nemzeti Könyvtár katalógus CD-ROM-jai, valamint az IFLA munkacsoportja által készített *List of uniform titles for liturgical works of the Latin rites of the Catholic Church* alapján. 1997-ben várható az első nyomtatott kötet megjelenése, és a teljes anyagot CD-ROM-on is közre szándékoznak adni.

(Mohor Jenő)

Lásd még 52

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Együttműködés

98/018

FABIAN, Claudia – DE PINEDO, Isa – MAGLIANO, Cristina: Il Consortium of European Research Libraries e il progetto CoBRA/UNIMARC: due esperienze di cooperazione = Boll.AIB. 37.vol. 1997. 2.no. 193-206.p.

Res. angol nyelven

A CERL és a CoBRA/UNIMARC projekt: két európai együttműködési tapasztalat

Együttműködés -nemzetközi; Központi katalógus -online; Régi és ritka könyvek

A CERL (Consortium of European Research Libraries) 1991-ben időleges egyesülés formájában jött létre, és 1994-ben vált konzorciummá. Eredeti célja, hogy finanszírozza az 1450 és 1830 között, azaz kézzel nyomtatott könyvek (HPB – Hand Press Book) európai adatbázisa megvalósíthatósági tanulmányát. Ma 30 tényleges és 19 társult tagja van, nonprofit szervezetként tevékenységét a tagok finanszírozzák. Fő célja az európai kulturális örökség dokumentálása és megőrzése, ezzel kapcsolatos kutatások támogatása. Adatbázisának hostja a kaliforniai RLG (Research Libraries Group) keretében van. 1995 folyamán dolgozták ki a résztvevő könyvtárak számára a fájlok betöltésének irányelveit. Mivel az adatcsere formátuma az UNIMARC, szükség van az RLIN által használt USMARC-ra való konvertálásra. 1996 januárja óta elérhető a Bayerische Staatsbibliothek által rendelkezésre bocsátott, 1501-1840 között kiadott könyvek adatait 526 ezer rekordon tartalmazó első fájt. 1997 közepétől várható a stockholmi királyi könyvtár (40 ezer rekord) és a zágrábi nemzeti és egyetemi könyvtár (2000 rekord) fájljainak, valamint az olasz SBN hálózatának elérési lehetősége. A CERL/HPB nehezebben jött volna létre, ha nincs az Európai Bizottság tudományos és műszaki kutatási keretprogramjának tanulmánya, a PROLIB/CoBRA UNIMARC. Ennek tárgya ugyanis az UNIMARC adatelemek használatának változatait kutatta különféle helyekről érkező bibliográfiai rekordok egyesítése (egy fájlba töltése) nyomán.

(Mohor Jenő)

98/019

FLIGGE, Jörg – SCHWEITZER, Robert: Aus Georgien zurück. Ein Beispiel für Restitution von Bibliotheksgut = Bibliotheksdienst. 31.Jg. 1997. 8.no. 1494-1500.p.

Könyvtári anyagok visszaszolgáltatása Grúziából

Hadizsákmány; Kulturális kapcsolatok; Régi és ritka könyvek; Restaurálás

A lübecki Városi Könyvtár – részben a várost ért angol bombázás hatására – csatlakozott a kulturális értékek biztonságba helyezését célzó német birodalmi akcióhoz: kiválasztotta legértékesebb könyveit, mintegy 28 ezer kötetet, s ezeket 284 ládába csomagolva 1944-ben keletre szállították egy bányába. A mentő szándék eredménye visszájára fordult: a ládákat a szovjet csapatok találták meg és jóvátételként a Szovjetunióba vitték. A milliós nagyságrendben oda szállított könyvek elosztása mechanikusan történt, Tbiliszi a zsákmányból mintegy 100 ezer kötettel részesült. A lübecki ládák egy része is ide került.

A visszaadást azóta is halogató orosz országgyűléssel szemben Sevarnadze, a korábbi szovjet külügyminiszter, majd a függetlenné vált Grúzia elnöke elrendelte a könyvtári anyag ellenszolgáltatás nélküli visszaküldését Németországba. (Az önzetlen gesztust a német állam önként nyújtott ellenszolgáltatá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sokkal méltányolta.) Lübeck most 1350 rendkívül értékes könyvet kapott vissza, ez volt az első tervszerű könyvvisszaszállítás a régi Szovjetunió területéről.

A gyűjteményt, mely Lübeck és Schleswig-Holstein számára felbecsülhetetlen jelentőségű, Grúziában senki sem használta, az idegen nyelv és írásmód egyaránt elzárta a közönségtől. Az 50 évig tartó nem megfelelő raktározásra mechanikus sérülések, beázások, egér- és patkányrágások nyomai utalnak.

1944-ben a teljes lübecki várostörténeti gyűjteményt beládázták, 16 400 dokumentumot, ebből 1350 könyvet. (A háború után a helytörténeti gyűjtést a nulláról kellett kezdeni.) Most e könyvek közül 900 visszatért. A beládázott anyag másik nagy csoportját a különleges értékű könyvek képezték, ezek közül is több visszakerült most Lübeckre. Ismét a könyvtár tulajdonában van négy unikális nyomtatvány, a Luther életében megjelent (és értékes korabeli megjegyzéseket tartalmazó) 300 Luther-iratból pedig 15. Kiábrándító volt viszont a könyvtár egykori büszkeségeinek, régi többkötetes sorozatoknak a hiányossága. (A Szovjetunióban történt szétosztás feltehetőleg teljesen mechanikusan történt, nem vették figyelembe az összetartozó anyagokat, így Grúziába is már csonka sorozatok érkeztek.)

Az 1500 előtti ősnyomtatványok (korábban 650 kötet) és a régi nyomtatványok nagyobb számú visszatértére nem lehetett számítani: ezekből csak 6 ősnyomtatvány és 4 régi nyomtatvány tért vissza, 170 jelenleg Szentpétervárott van, ennél kevesebb Moszkvában, a többi feltehetően a jelentősebb orosz könyvtárakban található, de nem lehet tudni, melyekben.

A zenei kéziratok nagyobbik részét nem szállították el Lübeckből, ezek megmaradtak, a gondosan kiválasztott értékek kivételével. Ezekből néhányat sikerült visszakapni (pl. az 1759-es Bethulia énekeskönyvet – ezt „A megmentett Bethulia" címmel rendezett koncerttel ünnepelték meg.)

A városi könyvtár anyagával együtt szállították el 1944-ben az evangélikus egyházközség könyvtárának 2000 értékes könyvét, ebből is visszakaptak most mintegy 500 kötetet.

A visszatért állomány restaurálása kb. 230 ezer DM-be fog kerülni, a szponzorok adományaiból máris összegyűlt 160 ezer DM.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 36

Jogi szabályozás

98/020

HOARE, Peter: Legal deposit of electronic publications and other non-print material: an international overview = Alexandria. 9.vol. 1997. 1.no. 59-79.p. Bibliogr. 44 tétel.

Kötelespéldány-szolgáltatás az elektronikus publikációkból és egyéb nem nyomtatott anyagból: nemzetközi áttekintés

Dokumentum -gépi információhordozón; Kötelespéldány; Nem hagyományos dokumentum; Szakirodalmi szemle [forma]

Sok országhoz hasonlóan az Egyesült Királyságban is javaslatok születnek arra, hogy a kötelespéldányokat ki kell terjeszteni az elektronikus és az egyéb nem nyomtatott kiadványokra. Néhány országban, pl. Scájcban és Hollandiában nincsen országos kötelespéldány törvény, bár az utóbbiban – önkéntes alapon – jól működik a rendszer. Norvégiában a legfejlettebb a jogi szabályozás: itt a törvény minden információhordozóra kiterjed. Csak néhány országban foglalkoznak többféle nem nyomtatott informá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

cióhordozóval, s csak igen kevésben online kiadványokkal. A javaslatok nemzetközi koordinációjának fő szervezetei a CDNL, a CENL, az IFLA és az UNESCO. A teljesen átfogó, minden kiadványtípusra kiterjedő gyűjtés nem reális követelmény, valamilyen mértékű szelektivitásra szükség van. A cikk 11 nyugat-európai ország, valamint Ausztrália, Kanada és az Egyesült Államok helyzetét ismerteti a nem nyomtatott anyagok letéti kötelezettségének szabályozása területén.

(Autoref.)

98/021

SZEWC, Andrzej: Wprowadzenie do projektu ustawy o publicznie dostepnych zasobach informacji naukowo-technicznej i o dzialalnosci informacyjnej = Bibliotekarz. 1997. 6.no. 4-8.p.

Lengyelország: bevezetés a nyilvános tudományos-műszaki információkészletekről és az információs munkáról szóló törvénytervezethez

Jogszabály -könyvtárügyi; Tájékoztató munka

A Tudományos Kutatási Bizottság 1993-ban hozta létre azt a grémiumot, amely az országos információpolitikával foglalkozik. Ez az együttes dolgozta ki a tudományos–műszaki tájékoztatás 2000-ig szóló fejlesztési programját, továbbá a nyilvánosan hozzáférhető tudományos–műszaki információkról, illetve az információs tevékenységről szóló törvénytervezetet.

E tervezet időközben intézményi véleményeztetésen ment át, s miközben a kollégák többsége egyetértett vele, ellenvélemények is érkeztek egyes megoldásaival kapcsolatban a kimunkálók címére. Az itt referált cikk ad választ a megjegyzésekre.

Többen akadtak, akik a majdani törvény címét szerették volna megváltoztatni, ám a jelenlegi cím mellett szavazók abszolút többségben voltak, mondván: ez fejezi ki a legegzaktabban azt, amit az információ világából törvényileg szabályozni kell.

Akadtak persze olyanok is, akik kétségbe vonták egy ilyen törvény meghozásának a szükségességét. Az ő címükre következő a válasz: törvény nélkül az országban nem fejlődhet az információs tevékenység, minthogy meg kell értetni az információ jelentőségét a társadalmi–gazdasági folyamatokban, ehhez a munkához biztosítani kell a megfelelő gazdasági ráfordításokat, továbbá információs szakemberek képzéséről is gondoskodni kell.

Akik egységes könyvtári–információs törvény mellett kardoskodtak, azok figyelmét a szerző az alábbiakra hívja fel: bár a könyvtárak valóban információs intézmények, ám nem a legfontosabbak, az információs tevékenységből kimaradnak a könyvtári munka olyan összetevői, mint az állománygyarapítás és a kölcsönzés, miközben a levéltárak és a múzeumok szintén információs intézmények, mégsem akarnak „közösködni" a szóban forgó törvénnyel.

A szabályozás céljait és elveit rögzítő előszó után az első érdemi fejezet tüzetesen leírja az országban folyó információs tevékenység rendeltetését, alapelveit és szervezetét, és rögzíti, hogy a törvény alkalmazásában melyik szakszó miként értelmezendő. E fejezetben olvashatók az állam kötelezettségei és garanciái a tevékenységgel kapcsolatban. E helyütt kapjuk a rendszerbe tartozó intézmények és szervek felelősségeinek leírását is.

A második fejezet különbséget tesz a rendszerbe kötelezően besorolandó intézmények és szervek, illetve az önkéntesen csatlakozó tagszervezetek és intézmények között. A kötelező résztvevők általában a költségvetésből élő intézményekből kerülnek ki (a vajdasági könyvtárakig bezárólag). Az „önkénteseket" előzetesen egy minősítő szervezet fogja elbírálni „érdemesség" szempontjából. Itt kerül sorra a tevékenység finanszírozásának, hitelben részesítésének és szponzorálásának rögzítése. Vele kapcsolatban várható több módosítás, minthogy az illetékes

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

állami szervek „hajlandósága" valószínűleg kisebb lesz, mint a szakmát művelők vágyai.
A harmadik fejezet a szakmai önkormányzat jogosítványaival és a munkajogi szabályokkal foglalkozik.
A negyedik fejezetben foglalnak helyet a záró rendelkezések. Az egyik azt írja elő, hogy az illetékes főhatóságoknak a törvényhez hat hónapon belül ki kell adniuk a végrehajtó rendelkezéseket, szabályozásokat.

(Futala Tibor)

98/022

LORUSSO, Salvatore – D'AMBROSI, Roberta – COGO, Giampaolo: Definizione e natura giuridica di beni culturali ed ambientali = Accad.Bibl.Ital. 47.a. 1996. 4.no. 39-48.p. Bibliogr. 9 tétel.

Res. olasz, angol, francia, spanyol, német nyelven

Olaszország: a kulturális és környezeti javak meghatározása és jogi természete

Jogszabály -más területről; Tájékoztatás -közművelődési

Az olasz alkotmány 9. szakasza szerint a köztársaság előmozdítja a kultúra fejlődését, valamint a tudományos és műszaki kutatásokat. Óvja a tájat és a nemzet történelmi és művészeti örökségét. Ebből következik, hogy a kulturális javak fogalomkörébe be kell vonni a történeti és művészeti érdekkörű tárgyakon és a természeti szépségeken kívül a környezeti javakat, de még az audiovizuálisokat is; mindazon javakat, amelyek valamely civilizációs érték anyagi tanúságát képezhetik, vagy amelyek a civilizálódás eszközei.
Az olasz parlament bizottságot állított fel az ország kulturális öröksége épségének vizsgálatára. A bizottság a környezeti javakat táj-jellegű (ide értve a természeti, ökológiai és mesterséges – ember alkotta – környezetet) és városi jellegű (akár egy városon belül találhatók, akár nem) környezeti javakra osztotta fel. A kulturális javak tekintetében egy 1939-es jogszabály az irányadó, amely megkülönbözteti a paleontológiai, prehisztorikus és a primitív civilizációkra vonatkozó emlékeket; a numizmatikai érdekűeket; végül a kéziratok, térképek, ősnyomtatványok, ritka könyvek és hasonló dokumentumokat.
A polgári törvénykönyv a kulturális javak körébe érti a történeti, régészeti és művészi érdekű immobiliákat, valamint a múzeumok, képtárak, levéltárak és könyvtárak gyűjteményeit, továbbá a történeti, archeológiai, paleontológiai és művészi érdekű tárgyakat.
Itália kulturális örökségének védelméről a legteljesebb normatíva kétségtelenül Pacca kardinális ediktuma volt, az utolsó ilyent pedig VII. Piusz pápa idején, 1820-ban adta ki az egyházi állam. Az olasz egység megszületése után viszont még jó harminc évet kellett várni, hogy az olasz jogban megszülessen (1902-ben) az első, a történeti-művészeti értékeket érintő jogszabály. A fontosabbakat az 1911 és 1993 közötti időszakról táblázat sorolja fel, valamint a kérdést érintő nemzetközi egyezményeket is, a környezet védelméről szóló 1950-es párizsitól az európai építészeti örökség megóvásával kapcsolatos 1985-ös granadaiig. A lényeg az, hogy a kulturális és környezeti javak jogi jelentősége nem osztályozásukon múlik, hanem azon a funkción, amelyet betöltenek.

(Mohor Jenő)

Oktatás és továbbképzés

98/023

LOWELL, Kay E.: Computer literacy as a formal requirement in library science education = J.Educ. Libr.Inf.Sci. 38.vol. 1997. 3.no. 191-199.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A számítógépes ismeretek követelménye a könyvtártudományi oktatásban: felmérés

Felmérés [forma]; Információtechnológia; Könyvtárosképzés -posztgraduális

A cikk egy 1995. novemberi kutatás eredményeit közli, amely az ALA-jogosítvánnyal rendelkező amerikai könyvtáros iskolák felmérésével a következőket kívánta megállapítani: 1) a számítógépes jártasság felvételi-, illetve záróvizsgakövetelmény-e a Master's programok esetében; 2) hogyan határozzák meg az egyes iskolák a számítógépes jártasság fogalmát; 3) milyen módszereket használnak a hallgatók e követelmények kielégítésére. A résztvevők 33,3 százalékánál a számítógépes jártasság felvételi követelmény; 55,6 százaléknál záróvizsga-követelmény; 11 százaléknál nincsen formális számítógép-ismereti követelmény. A számítógépes jártasság alatt 86,7 százalék a fő alkalmazási szoftverek (szövegszerkesztők, táblázatkezelők és adatbáziskezelők) használatának ismeretét érti. A számítógépes ismeretet vizsgakövetelményként számon kérő iskolák 72 százaléka lehetővé teszi, hogy ezen ismereteket a program tanfolyamain sajátítsák el a hallgatók. A szerző javaslata szerint az iskolák által meghatározott számítógépes alapismereteket már alsóéves szinten, a posztgraduális képzés előtt meg kellene szerezni.

(Autoref.)

98/024

VLASAK, Rudolf – KALKUS, Stanley: For what professional positions should LIS schools prepare today's information specialist? = FID News Bull. 47.vol. 1997. 4.no. 119-122.p.

Milyen munkakörökre kell felkészíteniük a könyvtáros iskoláknak a mai információs szakembereket?

Információs társadalom; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Tanterv, óraterv

A cseh és amerikai szerzőpáros jelenleg a prágai Károly Egyetem Információs és Könyvtártudományi Intézetének keretén belül a leendő szakemberek képzésével foglalkozik.

Számos e témával foglalkozó cikk szerzői. Ebben az írásukban is a leendő információs szakemberekre váró feladatokat és a feladatok elvégzéséhez szükséges tudásanyagot és jártasságokat tekintik át.

A mai egyetemisták már a jövő évszázad munkaerőpiacán kerülnek alkalmazásra. A 2001. év bizonyára ugyanolyan lesz, mint akármelyik másik, mégis kétségtelen, hogy a 21. század az emberiség számára egy új, információs korszak megjelenését jelenti. Az ezzel járó változások a társadalom egészét érintik. Különösen érvényes ez az információt kezelő könyvtárosságra és információs szolgáltatásokra, illetve az ilyen tevékenységre felkészítő oktatási intézményekre, hiszen úgy kell megválasztaniuk a képzés anyagát, hogy végzett hallgatóik megfeleljenek a jövő elvárásainak.

Mely tantárgyak és foglalkozások legyenek az oktatási folyamat részei? Ehhez először tisztázni kell, mi a szerepe az információs szakembernek a közvetlen, felhasználóbarát hozzáférést biztosító környezetben. Ez határozza meg azután, milyen ismeretekkel kell felvértezni a diákokat annak érdekében, hogy képesek legyenek az információs technológia kezelésére. Szükség van közgazdasági, management-elméleti, piackutatási ismeretekre. Nem szabad azonban elhagyni az olyan klasszikus könyvtárosi ismereteket sem, mint a bibliográfiai leírás, az indexelés, a szerzeményezés és az állományvédelem. Ugyanakkor szükség van az online információs parancsnyelvek ismeretére is.

A tananyag tartalma és stuktúrája függ attól, hogy tulajdonképpen mire, milyen új foglalkozásra akar-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

juk kiképezni tanítványainkat. S már ez sem egyszerű kérdés, hiszen a könyvtárosok és információs szakemberek tevékenysége nagyon széles körű lehet. Elhelyezkedhetnek közművelődési könyvtárakban, szakkönyvtárakban, kutatóintézetekben, ipari információs központokban, állami vagy helyi információ szolgáltatásban, lehetnek különböző adatbázisok tervezői, fejlesztői, adminisztrátorai. Szükség van olyanokra, akik a világirodalom kiváló ismerői, értenek a régi nyomtatványok restaurálásához és más hagyományos könyvtárosi ismeretekhez.

Az oktatás tartalmával kapcsolatban a szerzők ebben az írásban csak néhány gondolatot vetnek fel:

- mely szakterületek a legfontosabbak az új információs technológiák és eljárások teljes előnyeinek kihasználtsága szempontjából?
- melyek azok a jártasságok és tudásanyag, melyek az új követelményekkel szembekerülő könyvtáros és információs szakemberek számára a legfontosabbak?
- léteznek-e még olyan alaptantárgyak, amelyek az oktatás magját képezhetnék?
- közös oktatási mag kialakítása a könyvtáros és információs szakembereket képző intézmények számára.

A számítógépes hálózatok és visszakeresési rendszerek előnyei és fejlődése ellenére is a „könnyű elérés" csak elméletben valósul meg. Bár ezeknek a rendszereknek a használói felülete egyre egyszerűbb lesz, nyilvánvaló, hogy egy átlag végfelhasználónak nincs meg az esélye, hogy mindig olyan olcsón és gyorsan találja meg a releváns információt, mint ahogy az az új online keresési módszerrel elvárható lenne. A keresés hatékonysága az elektronikus információs források felhasználóbarát módon történő szervezésével növelhető. Ez ugyan úgy hangzik, mintha a könyvtárosok és információs szakemberek maguk alatt vágnák a fát, de az információs önkiszolgálás felé haladás megállíthatatlan.

Az elektronikus könyvtárak létrehozása, szervezése és elérhetővé tétele a „papír" könyvtárakéhoz hasonló jártasságokat igényel, csak éppen számítógépes és hálózati környezetben. Ez az jelenti, hogy szükséges az ISO 2709, az UNIMARC, az AACR2 és más bibliográfiai szabványok ismerete, az online visszakeresés (Z39.50) és bevitel (SGML) szabványainak ismerete. Feltételezi mind az Internet, mind az egyedi szolgáltatások és rendszerek (WWW) használatának képességét. Az elekronikus kiadványok növekedése várható. Feltételezések szerint 2000-re ez a dokumentumtípus magasabb piaci értéket fog elérni, mint a nyomtatott kiadványok.

A klasszikus könyvtári technológák továbbfejlődése sem áll meg, de a szerzeményezési technika meg fog változni. A könyvtárosoknak egyre inkább az elektronikus kiadói katalógusokra kell támaszkodniuk. A piacgazdasági környezetben a könyvtáraknak meg kell találni a módját, hogy meg tudják indokolni létezésük szükségességét, vagyis vállalkozásként menedzseljék intézményüket. A könyvtárak hatalmas információforrással és az ezek használatához szükséges visszakeresési eszközökkel rendelkeznek. A legfontosabb tehát, hogy képesek legyenek használóik igényeit megérteni, ezt az igényt át tudják alakítani a speciális keresőrendszer számára érhető formátumúvá, azután a választ ismét alakítsák „piacképes" formába.

Mindezek alapján általános következtetésként megállapítható, hogy tekintettel a széleskörű alkalmazási területekre, nem lehet egyetlen oktatási sémában gondolkodni. Ugyanakkor ki kell jelölni bizonyos közös alapot, amit minden e szakterületen alkalmazottnak ismernie kell. Nem szabad elvetni a hagyományos könyvtárosi „mesterség" ismereteit, másrészt az újabb technológiák alkalmazására is képessé kell tenni a jövő munkaerőpiacára kikerülő könyvtáros és információs szakembereket.

(Szénászky Mária)

Lásd még 64, 80

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Szabványok, normatívák

98/025

SCOLARI, Antonio: World Wide Web e Z39.50: standard per la ricerca a confronto = Boll.AIB. 36.vol. 1996. 4.no. 397-409.p. Bibliogr. 18 tétel.

Res. angol nyelven

A World Wide Web és a Z39.50: két keresőszabvány összehasonlítása

Online információkeresés; Szabvány; Számítógéphálózat

A két legnépszerűbb információkereső szabvány számos közös elemet tartalmaz, de lényeges különbségek is vannak köztük. A Webet eredetileg a genfi CERN fejlesztette ki, hálózati hipertext navigációs eszközként. A WWW az utóbbi 2-3 évben terjedt el mint bibliográfiai keresőeszköz, és ma már az integrált könyvtári rendszerek is kínálják a hagyományos hozzáférési módszerek mellett a WWW opciót. Az SR (Search and Retrive) protokoll – ami a Z39.50 eredeti neve volt – ötlete viszont a hetvenes években könyvtári és bibliográfiai környezetben merült fel. A nagy bibliográfiai adatbázisok elterjedése nyomán vált szükségessé, hogy a használó a különféle adatbázisokhoz egy információkereső nyelv segítségével férhessen hozzá. E célkitűzés legambiciózusabb projektje az 1980-tól kormány-finanszírozású amerikai Linked Systems Projekt volt, míg ugyanabban az évben Norvégiában elindult a BITNET projekt is.

Viszonylag lassan fejlődött mindkettő, főként, mert a telekommunikációs lehetőségek tekintetében némiképp megelőzték korukat. Mindenesetre, a folyamatok szabványosítása iránti igény és az OSI-koncepció itt, a legfelkészültebb könyvtárosok körében merült fel. Ezek a munkálatok vezettek el két szabvány: az ISO 10162 és az ISO 10163 megszületéséhez 1991-ben, amely az SR szabvány két dokumentuma: az első a protokoll szolgáltatásait, a második az adatstruktúrát tárgyalja. Az USA-ban 1988-ban jelent meg az ANSI/NISO Z39.50 szabvány első változata, 1995-ben pedig a 3. verzió (Z39.50-1995). Ez utóbbi lényegesen kiterjedtebb, számos új szolgáltatással, köztük a könyvtárközi kölcsönzési folyamat első fázisával, a kérés lehetőségével. Az Internet-szabvánnyá is váló szabályozás életképességét, erejét mutatja ez a gyors fejlődés.

Mindkét szabvány a végfelhasználó számára kifejlesztett keresőmódszer, amely szükségtelenné teszi a könyvtáros vagy a dokumentátor közreműködését. Mindkettő kliens-szerver architektúrán alapul, bár a Web esetében nincs párbeszéd a kliens és a szerver között, hanem minden egy egyszeri kérdés, és a szerver által adott egyszeri válasz keretei között történik. A Z39.50 ezzel szemben a kliens-szerver dialóguson alapul.

A Web-keresés a hipertext-rendszer minden előnyét nyújtja, lehetővé teszi a szinte végtelen navigációt a bibliográfiai rekordokban, amelyek egyes elemei lehetnek a navigáció kiinduló pontjai. A klasszikus online környezetre nem jellemző, hogy ezt a lehetőséget nyújtaná, s ez áll a Z39.50 mögött is, mely ehelyett a Boole-operátorokat használja. Végül is a bibliográfiai keresés kétféle megközelítéséről van szó, mindkettő különböző igényeket elégít ki, és értékük nagy mértékben függ az adatbázis struktúrájától és az adatok típusától.

A lényeges különbség a Web és a Z39.50 között a különböző adatbázisokban való keresés homogenitásában mutatkozik meg. A Web-kliens semmit nem tud arról az adatbázisról, amelyben keres; a hozzáférés hasonlósága voltaképpen egy optikai illúzió, amit a használt grafikus kliens nyújt. Hovatovább minden Web felhasználói felületnek saját, minden más Web-felülettől különböző jellemzői

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lesznek. A Z39.50 célja ezzel szemben, hogy egy közös interfészt kínáljon a különböző információs rendszerek között. A Z39.50 kliens képes arra, hogy ismereteket szerezzen a távoli adatbázisokról. Kérdés, lehetséges-e a kétféle technológia integrálása? Számos Web-átjárás van a Z39.50 felé, ám ez nem igazi integráció. Érdekesebbnek tűnik az olyan Z39.50 kliensek implementálása, amelyek egy Web-klienssel összeköttetésben működve, a Web grafikai lehetőségeit nyújtják a Z39.50-es keresők számára.

(Mohor Jenő)

Lásd még 49

KÖNYVTÁRAK ÉS TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZMÉNYEK

Nemzeti könyvtárak

Lásd 51

Egyetemi és felsőoktatási könyvtárak

98/026

SINIKARA, Kaisa: Uusi opiskelijakirjasto älytalona = Signum. 30.vol. 1997. 2.no. 26-31.p.

Új hallgatói könyvtár a helsinki egyetemen

A referátum alapjául szolgált még ugyane szerző cikke ugyanebben a folyóiratszámban (31.p.)

Egyetemi könyvtár; Könyvtárépület -egyetemi, főiskolai

A Helsinki Egyetem Könyvtárának törzsét a kari könyvtárak alkotják. A tudományterületi koncentráció során négy fő-campus van kialakulóban: az orvostudományi, a mezőgazdasági és biotudományi, a kémiát, fizikát és matematikát magában foglaló, valamint a társadalom- és humán tudományi. Az első két campus új könyvtárépületet kap: az orvostudományié 1997-ben, a mezőgazdasági és biotudományi két év múlva lesz készen. A társadalom- és humán tudományok kari könyvtárai tovább működnek. Az államtudományi kar könyvtára 1996-ban, a teológiai karé 1996-97 fordulóján új helyre költözött, s a közeljövőben a bölcsészkari könyvtárak szétszórtságát is szeretnék megszüntetni.

Speciális, nemzeti könyvtári feladatokat lát el az egyetem központi könyvtára. A másik, speciális feladatot ellátó összegyetemi könyvtári egység az összes kar hallgatóinak kiszolgálására hivatott új hallgatói könyvtár. Ezt a városközpontban, az egyetemi könyvtár központi épületéhez csatlakozó telken lévő áruházi terek megvásárlásával hozták létre. A kétszintes, szintenként 1700 m^2-es alapterületű épületrészbe 1996 nyarán költöztették át a mintegy 400 ezer dokumentumot, és állították működésbe a gépesített jegyzetkölcsönző rendszert. 1996. szeptember 2-ától a könyvtár minden szolgáltatásával a hallgatók rendelkezésére állt.

A hallgatói könyvtár tervezésében részt vevő munkacsoport az „intelligens ház" elvet kívánta érvénye-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

síteni. A pinceszinten van a gyűjtemény, túlnyomórészt szabadpolcon. E szinten helyezkedik el a könyvtárosi munkahelyek zöme, de kialakítottak itt olvasó- és csoportmunkára alkalmas helyeket is. Az utca szintjén van az olvasótermi, kézikönyvtári és kölcsönző részleg. Mindkét szintre jellemző a rugalmas, falak nélküli térkiképzés. Az egyetlen, de csak üvegfallal körbezárt tér a mikrofilm-terem, amely különleges légkondicionálást igényel. Az olvasói terek könnyen átalakíthatók, bővíthetők, s a bútorok is modulokból vannak összeállítva, így könnyen mozgathatók és átalakíthatók. Az olvasóteremben 50, hálózati kapcsolattal rendelkező számítógépes munkaállomás áll a hallgatók rendelkezésére.

A könyvtár hírközlő rendszere a kölcsönzőből irányítható. A másolóhelyekhez csatlakoztatva helyet biztosítottak a hallgatók egymásnak szóló hirdetései, üzenetei számára is.

A város központjában történő elhelyezkedés miatt nagy gondot fordítottak a biztonságra is. A szokásos tűzoltókészülékeken kívül automatikusan működő tűzjelző és tűzoltókészülékekkel is fel van szerelve az épület. A házban elektronikus forgalomellenőrzési, a könyvtári terekben pedig videoellenőrzési rendszer működik.

Mind a világítás, mind a légkondicionálás rendszere automatikus. Az olvasói terekben a halogén pontfény-megvilágítást alkalmazzák, a pinceszinten pedig igyekeztek a természetes fény spektrumának megközelítésére.

Az előtérben egyetlen portás látja el az ügyeleti, postázási és postafogadási, valamint fuvarfogadási feladatokat. A korábbi portaügyeleteseket átcsoportosították az ügyfélszolgálatra. A további munkamegosztás és tevékenység-átcsoportosítás célja az, hogy 8%-os személyzetcsökkentést érjenek el.

A nyilvántartások szerint a hallgatói könyvtár aktív használóinak száma 30 ezer. Ennek 25%-a jön az egyetemen kívülről, más felsőoktatási intézményekből.

(Sz. Nagy Lajos)

Lásd még 55, 63, 71, 82

Közművelődési könyvtárak

98/027

CZAJKOWSKI, Franciszek: Wokól koncepcji biblioteki publicznej = Bibliotekarz. 1997. 6.no. 12-15.p.

A közkönyvtár-koncepció körül

Közművelődési könyvtár

Egyes véleményekkel szemben a cikk szerzője mintegy „kikéri magának", hogy a közkönyvtárak (közművelődési könyvtárak) illetéktelenek volnának a kórházi betegek könyvtári ellátásában, illetve többékevésbé bizonyos hátrányos helyzetű és rokkant kategóriák ellátásában is.

Főként a következő állítás háborítja fel: „Határozottan fontos azt kijelenteni, hogy a kórházak és a büntetésvégrehajtó intézetek közkönyvtárak általi ellátása kétségeket ébreszt. Az olyannyira beteg ember, akit ki kell emelni természetes környezetéből, teljesen orvosi gondoskodás és ellenőrzés alatt tartandó, s nem pedig a botcsinálta "biblioterapeuták" gondoskodása és ellenőrzése alatt, azaz kórházi ügyként kell ezt az ellátást kezelni. Ugyanúgy, mint ahogy a börtönök könyvtárügyének ápolása is a börtönszervekre tartozik (Lengyelországban ez a helyzet). A közkönyvtárak beavatkozása e szolgáltatásokba amatőrködés."

Az is megengedhetetlen, hogy az értelmi fogyatékosok irányába is elzárkózzanak a közkönyvtárak. A cél: a fogyatékosok mindazon kategóriái csak bízvást látogassák a könyvtárakat, ami pszichésen fontos dolog, akik „mozogni képesek". A házhoz szállí-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tás azok számára korlátozódjék, akik valóban „helyhez kötöttek". Más kérdés: a különféle fogyatékosoknak a könyvtárakban megfelelő feltételeket kell biztosítani (tolókocsis megközelítés, sajátos állományegységek, felkészült személyzet).

Szerzőnk egy sor nemzetközi és nemzeti dokumentumra hivatkozva száll síkra a közkönyvtárak betegek és hátrányos helyzetűek ellátásában való teljes mértékű illetékessége mellett.

(Futala Tibor)

98/028

SODOMKOVÁ, Jana: Veřejné knihovny očima veřejnosti = Čtenář. 49.roč. 1997. 7-8.no. 246-255.p.

Közkönyvtárak a közvélemény szemében

Közművelődési könyvtár

A Cseh Köztársaság Kulturális Minisztériuma 1996 második felében adott megbizatást az *Opinion Window* közvéleménykutató ügynökségnek, hogy reprezentatív vizsgálatot végezzen az ország felnőtt lakossága körében a közkönyvtárak „image"-áról. Ennek az ügynökség 1135 kérdőív kitöltetésével tett eleget. E vizsgálatból itt csak az összesített eredmények egyikét-másikát lehet közölni, megjegyezve azt, hogy az egyes lakossági rétegek (férfiak, nők, kis és nagytelepülések lakosai, kor, műveltség, elfoglaltság) szerint az egyes kérdésekre adott válaszokban esetenként jelentős eltérések is vannak.

A megkérdezettek 87%-a tudta, hogy hol található a közkönyvtár, mégpedig 67%-uk gyerekkoruk óta. Az újdonságokról a legtöbben (45%) úgy értesülnének a legszívesebben, hogy a könyvtár levélszekrényükbe juttatná el időnként a róluk készült listákat.

A kapott válaszok alapján 30% közkönyvtári olvasó. (A könyvtári statisztikák ennél lényegesen alacsonyabb arányról „tudnak", ami az „egy beiratkozott olvasó – több használó" jelenségből adódhat.) 48% korábban járt, de most már nem jár könyvtárba. Sohasem volt beiratkozott olvasó 22%. Az utóbbi két kategória azzal indokolja leggyakrabban (54%) a könyvtár elkerülését, hogy nincs ideje olvasni, majdnem 30% pedig azzal, hogy inkább megveszi az olvasnivalót.

Az olvasók 78%-a egyetlen könyvtárat használ, 16%-a kettőt, és csupán 7%-a hármat vagy többet. A látogatott könyvtár az olvasók 56%-ánál nem esik 1 km-nél messzebb, de a törpetelepülések lakói (7%) az első könyvtárig 10 km-nél is többet utaznak.

Az olvasók 96%-a kölcsönöz könyveket, 46%-a folyóiratokat is. Tan- és segédkönyveket időnként a megkérdezettek 30, hobbi irodalmat ugyancsak majdnem 30, szakfolyóiratokat pedig 28% szokott igénybe venni. Az olvasók 13%-a nyilatkozott úgy, hogy az olvasótermeket is használja. Viszonylag kevesen tudnak a könyvtárak egyéb szolgáltatásairól (pl. a másolatszolgáltatásról, a könyvtárközi kölcsönzésről). Havonta az olvasók többsége 1-3 alkalommal keresi fel a könyvtárat. Évente a legtöbben (38%) 11-30 könyvet olvasnak el, a 31-60 könyvet elolvasók aránya 26%.

Az elégedett olvasók aránya eléri a 80%-ot, 13% semleges véleményt hangoztatott, s mindössze 5%-nyi volt azok aránya, akik kritizálták a könyvtárat.

A legnépszerűbb műfajt a detektív történetek és a „pihentető" könyvek teszik ki (52%), a szépirodalom kedvelőinek aránya 43, a hobbi irodalomé 26%. Szakirodalmat 21, tudományos ismeretterjesztőt 14% vesz igénybe. A sci-fi kedveltsége 6%-os.

A megkérdezettek naponta átlagosan 130 percig hallgatnak rádiót, 118 percig néznek televíziót, 36 percig könyvet olvasnak, 36 percig zenei felvételeket hallgatnak, 32 percig újságot és folyóiratot használnak, 17 percig videót néznek. Az olvasmányok beszerzésére 32% a vételt, 25% a rokoni–ismerősi kölcsönzést, 21% a közkönyvtári kölcsönzést veszi igénybe.

(Futala Tibor)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

98/029

VERHO, Seppo: Mitä kirjastoissa on meneillään juuri nyt? = Kirjastolehti. 90.vuo. 1997. 9.no. 263-269.p.

A finn közkönyvtárak a gazdasági válság után

Közművelődési könyvtár

A 90-es években – az évtized elején kezdődött gazdasági válság következtében – negyedével csökkent a könyvtárak beszerzése. Rákényszerültek a könyvtári személyzet leépítésére is, amit az automatizációval kíséreltek meg kompenzálni. Számos könyvtárban azonban a személyzet csökkenése és a gyűjtemény elöregedése rontotta a szolgáltatóképességet, s végül ez a könyvtárak közti különbségek növekedéséhez vezetett. Ugyanakkor számottevően – 22%-kal – nőtt a kölcsönzés, és a közkönyvtárak átlaga évi 20 mű/lakos lett. Az utóbbi években azonban e tekintetben is nőttek a különbségek: a rosszul finanszírozott könyvtárakban megkezdődött a kölcsönzés visszaesése.

Az oktatási minisztérium kulturális főosztályának 1996. évi jelentése szerint azonban a települések közkönyvtárai többféle együttműködési formával teszik hatékonyabbá a szolgáltatásaikat. Például bibliobusz önálló fenntartása helyett megvásárolják a szomszéd település bibliobusz-szolgáltatásait községük távoli vagy félreeső részei, tanyái számára. A kistelepülések egy része akár az egész könyvtár fenntartását megvásárolja a nagyobb szomszédtól. A legszélesebb körű és folyamatosan bővülő együttműködési forma a könyvtárak közös számítógépes rendszere. 1995-ben minden harmadik község részt vett ilyen együttműködésben. Ennek előnye lehet a beszerzési költségek bizonyos megtakarítása és a feldolgozás terheinek megosztása. A használók nyeresége az, hogy az összes együttműködő könyvtár gyűjteményadataihoz hozzáférhetnek bármelyik könyvtárban, és bárhonnan le is foglalhatják a keresett művet. Természetesen az effajta együttműködéssel nem küszöbölhetők ki teljesen a párhuzamos beszerzések, hiszen az adott mű helyben történő meglétét nem pótolhatja a szomszédban való elérhetőség. Általános gyakorlat e könyvtárakban, hogy közös, mindegyik település könyvtárában érvényes olvasójeggyel látják el a használókat.

Az automatizáció eredményeiről a jelentés elmondja: 1995-ben az önálló települési könyvtárak 90%-a használt valamilyen számítógépes rendszert a tízféle piaci kínálat közül, amelyek közt természetesen a kistelepüléseken alkalmazhatók is megtalálhatók. Számos előnyt jelentettek az egyes rendszerekhez csatlakozó önkiszolgálási lehetőségek: hogy ti. a használó maga végezheti mind a kölcsönzés, mind a visszaadás regisztrációját. Az újabb rendszerek kölcsönzési listát is adnak, valamint nyugtázzák a visszaadást. Működnek már olyan készülékek is, amelyek osztályozzák a visszahozott köteteket, megkönnyítve a könyvtárosok számára a visszaosztást. A regisztrálás nélküli kölcsönzést beépített ellenőrző program gátolja meg. Jelenleg a szóban forgó könyvtárak kétharmada képes nyújtani az említett szolgáltatásokat.

⁂

A Munkavállalók Kutatóintézete (Palkansaajien tutkimuslaitos) 1995-ben felmérést végzett: hogyan értékeli a lakosság a települések által nyújtott 27 féle közhasznú szolgáltatás fontosságát. A legmagasabb értéket a könyvtár kapta: az iskolai osztályzat-skálán 9,4-et (a 10-es a legjobb). Az átlagérték 8,5 volt.

A könyvtárhasználók tapasztalatai alapján a könyvtári szolgáltatások minősége a harmadik helyet foglalta el (8,4), szorosan felzárkózva az idősek szolgáltatóháza és a tanácsadó szolgálat mögé. A könyvtári szolgáltatásokat a megkérdezettek alapszolgáltatásnak minősítették, és semmilyen radikális változta-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tást (magánosítás, pénzessé tétel) nem tartottak elfogadhatónak, mint ahogy a költségek takarékossági okból történő megnyírbálását sem.
A felmérés adatai szerint a 10 éven felüli lakosság 59%-a volt rendszeres könyvtárhasználó 1995-ben, ami az utóbbi tíz év 6%-os emelkedését tükrözi.

(Sz. Nagy Lajos)

98/030

JOKITALO, Päivi: Building a virtual public library in Finland: Internet connections in Finnish public libraries = Scand.Public Libr.Q. 30.vol. 1997. 3.no. 25-28.p.

A finn közkönyvtárak és az Internet

Fejlesztési terv; Felmérés [forma]; Közművelődési könyvtár; Számítógép-hálózat

1998-ra a finn közkönyvtárak 75%-ának lesz hozzáférése az Internethez. Mindez egy országos stratégiai terv (Akcióterv az információs társadalomért) része. A finn kormány 1995-ben elvi nyilatkozatban rögzítette, hogy a közkönyvtárak a nyílt információs hálózat csomópontjai, a könyvtári hálózat a számítógépes hálózati szolgáltatások része, és a könyvtárak a használóképzés célszerű színhelyei. A Kulturális Minisztérium ezzel kapcsolatos jelentése rögzíti, hogy a jelenlegi könyvtári szolgáltatásokhoz hasonlóan ingyenesnek kell maradniuk.
A Tudás Háza elnevezésű országos, hároméves projektet (1995-től) a Kulturális Minisztérium finanszírozza és a Finn könyvtárosegyesület szervezi. Célja az Internettel kapcsolatos tevékenységek népszerűsítése, koordinációja és támogatása a közkönyvtárakban.
Az akcióterv keretében 1996-ban egy hároméves időszakra 10 millió finn márka állami támogatást adtak a közkönyvtáraknak és számítógépes hálózati projektjeiknek. 1996-ban 327 pályázó közül 231-en kaptak támogatást. Az összeg közel egyharmadát megfelelő hálózati szakemberek alkalmazására fordították. Támogatást kaptak a 2000-nél kevesebb lakossal rendelkező települések hardver beszerzésére. A támogatás további részét a könyvtárak Internet-kapcsolatainak fejlesztésére, a kezdeti működési költségek fedezésére, továbbképzésre és néhány, a Helsinki Városi Könyvtár (a közkönyvtárak országos központja) által irányított országos projekt számára ítélték meg.
Egy 1995-ös felmérés szerint az Internet bevezetésének fő motívumai: 1. hozzáférés a nemzetközi információkhoz, 2. a polgárok információszerzésének megkönnyítése, 3. a friss információkhoz való hozzájutás. Egyéb okok: helyi és regionális információk kínálata, nyilvános információtárak (pl. statisztikai adatbázisok) közzététele. Emellett az Internethez való hozzáférés javítja a könyvtár képét. A könyvtárosok 18%-a naponta, 40%-a hetente, 48%-a alkalmanként használja az Internetet.
A könyvtárak legtöbbje maga is elhelyez információkat az Interneten. Megkezdték az információk elemzését a használók számára: ajánló jegyzékeket állítanak össze, összekapcsolnak HTML-dokumentumokat, indexeket szolgáltatnak.
1995-ben elsőként 12 városi könyvtár közös katalógusát (Frederika) helyezték üzembe a WWW-n, ezt követte több könyvtári katalógus. A könyvtárak a szokásos információk (nyitvatartás, szolgáltatások stb.) mellett újdonságaik jegyzékét, tematikus összeállításokat, hírlapok, régi könyvek, helyismereti anyagok adatbázisait is közzéteszik.
A közkönyvtárak közös honlapját (Syke) a Tudás Háza projekt munkatársai szerkesztik. A Syke össze van kapcsolva a könyvkiadói és a könyvtári területhez kapcsolódó szolgáltatók, intézmények honlapjaival, emellett útijelentéseket, előadásokat és álláshirdetéseket ad közre. Tervek: eseménynaptár, címtár, információs csomag a könyvtárügyről.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Syke projekthez szorosan kapcsolódik a „virtuális könyvtári asszisztens" projekt, azaz egy könyvtári szolgáltatásokról szóló kalauz elkészítése.

(Hegyközi Ilona)

98/031

KLASSON, Maj: Public library research in Sweden = Scand.Public Libr.Q. 30.vol. 1997. 3.no. 29-33.p.

A közkönyvtárakra irányuló kutatások Svédországban

Könyvtártudományi kutatás; Közművelődési könyvtár

A linköpingi könyvtártüzet élénk társadalmi felbolydulás követte. Összegyűltek a helybeliek, siratták a könyvtárukat, érzelmektől átfűtött véleményeket fogalmaztak és függesztettek ki egy hatalmas hirdetőtáblára, politikai kérdéseket vitattak meg. Láthatóvá vált, mit jelent a hétköznapi emberek szemében a könyvtár. A közművelődési könyvtáraknak demokratikus értékeket megtestesítő, szimbolikus szerep jut a szabad társadalmak életében. Sajnos jelenleg világszerte nagyon kevéssé kutatják ezt a kérdést. Sőt, a könyvtártudomány és informatika tárgyköréből mindinkább hajlamosak kifelejteni a könyvtárat. Csupán a közgazdaságtani és információtechnológiai megközelítések virágzanak, manapság gyakran kiszakítva a kulturális értékviszonyok rendjéből. Nem így Svédországban.

Az előző néhány évtizedben a történeti és a használói vizsgálatok domináltak a svéd közművelődési könyvtári kutatásokban. A könyvtártudományi és informatikai vizsgálat szintén jelentős részt alkotott. Sok könyvtártudományi tanulmány más tudományok szakfolyóirataiban látott napvilágot. A 60-as évek végén vizsgálódások indultak Malmöben a használói és olvasási szokásokra vonatkozóan. Vita kezdődött „a svédországi könyvtári kutatások hiányáról". (Annak előtte inkább könyv- és könyvtártörténeti munkálatok folytak csak, ezek is főként a nagyobb egyetemi és egyházi könyvtárakban.) A 70-es években és a 80-as évek elején a közművelődési könyvtári kutatások mindenekelőtt hivatalos, központi, kormányzati szintű vizsgálatok formájában jelentkeztek. Ide tartozott számos könyvtárhasználati és olvasási szokásokra, valamint szelekciós kérdésekre vonatkozó vizsgálat.

Manapság a könyvtárak információkereső munkája, ennek kapcsolata az iparral és a dokumentálással vált ki bizonyos érdeklődést. A szervezeti tanulmányok iránti figyelem is megnőtt, de sokkal inkább a szakkönyvtárak világában. A könyvtártörténeti kutatás markánsan jelentkezik a 80-as évek második felében. Amikor a 80-as években a Svéd Kutatástervezési és Koordinációs Tanács (FRN) feladata lett, hogy elossza a könyvtártudományi és informatikai kutatásokra szánt összegeket, a közművelődési könyvtári tanulmányokra mint alkalmazott területre egy sokkal tudatosabb anyagi ráfordítás kezdődött. Konferenciát tartottak Gothenburgban és Borasban az FRN és a gothenburgi Könyvtári Kutatási Központ szervezésében, mely „A közművelődési könyvtárak tudományközi megvilágításban" címet viselte.

A Könyvtári Kutatási Központ konferenciáin, valamint folyóirata, a *Svensk bibliotheksforskning* és kiadványsorozatai által sokat tett a kutatás intézményesítési folyamatának felgyorsítása érdekében. Az FRN, a Könyvtártudományi és Informatikai Iskola Borasban és a Könyvtári Kutatási Központ Gothenburgban mintaszerű együttműködést folytattak ebben a korszakban. A Központ támogatott több tudományt érintő, gyakran kvalitatív kutatásokat, amelyek módszereiket és elméleteiket sokféle irányból származtatták. Az intézményesítés tanszékek létesítésével, új kutatók kinevelésével, elméletek és módszertan kidolgozásával nagyot haladt előre, amikor 1993-ban kinevezték az első professzort.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Lars Höglund a gothenburgi tanszéken megkezdte a „Változási folyamatok a közművelődési könyvtárakban" elnevezésű projektjét. Szakdolgozatok és doktori disszertációk vannak készülőben, többek között egy meta-tanulmány az értékelésről a közművelődési könyvtárakban, értekezés a svéd közművelődési könyvtárak számára készített osztályozási rendszerről (SAB), keletkezésének társadalmi és diszkurzív összefüggéseiről, történeti tanulmány a közművelődési könyvtár fogalmának térnyeréséről és minőségi kérdésekről az irodalom válogatását és szolgáltatását illetően.

A 80-as években Linköpingben indult egy máig tartó program, mely a közoktatás kutatóit fogja össze egész Svédország területén, sokféle tudományágból és intézményből. Néhány résztvevő közművelődési könyvtárral kapcsolatos témát választott, pl. a közművelődési könyvtár legitimációjáról, a modern közművelődési könyvtár kialakulásáról, a tudás megszervezésének mint a társadalom tükörképének témájáról, és a könyvtárak mint erőforrások szerepéről az új társadalmi kezdeményezések (amilyen a nőmozgalom vagy az élethosszig tartó tanulás) támogatásában.

Ma már előrehaladott a témakör intézményesedése, de a könyvtári és informatikai kutatások nem jelentéktelen része még mindig a könyvtári és informatikai intézményeken kívül történik. Országszerte folynak kutatások olyan témákban, mint a közművelődési könyvtár története, létjogosultsága, szerepe az állandó tanulás, az új társadalmi mozgalmak és változások támogatásában, együttműködések kialakítása a közművelődési könyvtár és a közelében működő szervezetek között. Lundban az üzleti információ és az információtechnológia közművelődési könyvtári szempontjairól készülnek tanulmányok. A borasi új Kulturális Politikai Központban a „könyvtáros mint a kultúra közvetítője" és ehhez hasonló határterületi kérdéseket tanulmányoznak. Sok fejlesztési, értékelési és kísérletező munka folytatódik magukban a közművelődési könyvtárakban is, mind nagyobb tudományos igénnyel.

(Nagypál László)

98/032

SMITH, Peter – STONE, Peter – CAMPBELL, Colin [et al.]: EARL: collaboration in networked information and resource sharing seervices for public libraries in the UK = Program. 31.vol. 1997. 4.no. 347-363.p.

A brit közkönyvtárak hálózati együttműködése: az EARL projekt bemutatása

Együttműködés -belföldi; Fejlesztési terv; Gépi könyvtári hálózat; Közművelődési könyvtár; Számítógép-hálózat

Az EARL (Electronic Access to Resources in Libraries) a brit közművelődési könyvtárak országos, hálózati együttműködésre épülő forrásmegosztási programja. A cikk tájékoztat a program korai szakaszáról (1994-1995), aminek eredményeként – gyűjtőköri felmérés alapján – egy kísérleti, bemutató jellegű szolgáltatást indítottak. Ezután felvázolja a program eredményeit egészen napjainkig. A rendszert ma 120 könyvtári intézmény használja, a következő feladatokra: elektronikus levelezés, web-oldalak készítése, hozzáférés adatbázisokhoz, az EARL központi web-oldalának kifejlesztése sok, a közkönyvtárak számára fontos Internet-kapcsolattal. Ismerteti a folyamatban lévő munkát is, így a British Library által támogatott „Readiness" programot, a munkacsoportok munkáját, és az európai partnerekkel való együttműködést. Végül kitér az EARL-tagok jövőbeli feladataira is.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

98/033

KRÄMER, Michael: Internet für Bibliothekskunden. Ein Erfahrungsbericht = Bibliotheksdienst. 31.Jg. 1997. 9.no. 1738-1744.p.

Internet a könyvtárhasználók számára. Beszámoló a Paderborni Városi Könyvtár tapasztalatairól

Felmérés [forma]; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások használata; Városi könyvtár

1996 februárjában kezdődött a paderborni könyvtárban (Computerbibliothek, ComBi) az a projekt, amelynek keretében a könyvtár olvasói számára saját célra Internet-hozzáférést biztosítottak egy egyesület (Privates Internet Ostwestfalen-Lippe e.V. – rövidítve PriOWL; Internet magáncélokra) támogatásával, amely szolgáltatóként működik.

A meglevő hat nyilvános személyi számítógépes munkahelyet összekapcsolták és a ComBi-ban levő Linux-szerverhez csatlakoztatták. A ComBi használóinak egyéni Internet-folyószámlát nyitottak a projekt időtartamára. Egyedi jelszót kaptak, és nyitvatartási időben az alábbi szolgáltatásokat vehették igénybe: böngészés az Interneten, saját Internet-oldalak készítése és felvitele a hálózatra (pl. saját honlap), elektronikus levelezés, online csevegés, levelezőlistákon való részvétel, letöltés ftp-vel, WWW-oldalak kinyomtatása.

A „próbálgatáshoz" két vendégjelszó is rendelkezésre állt, szűkebb lehetőségekkel (nincs e-mail és letöltés). A használat díja 1,50 márka óránként, 30 oldal kinyomtatásáért 2 márkát kell fizetni. Az alsó korhatárt 14 évben határozták meg, 18 év alatt szülői beleegyezés szükséges. A könyvtár és a használó szerződést köt, amelyben rögzítik a használó jogait és kötelességeit, ezenkívül szükség van a paderborni városi könyvtárba szóló érvényes olvasójegyre is. Minden új Internet-használó bejelentkezésekor 15-20 perces rövid tájékoztatást kap a rendszerről.

Jelenleg a beiratkozottak száma már meghaladja a kétszázat. A legidősebb 56, a legfiatalabb 14 éves. (A kormegoszlás: 27% a 20-nál fiatalabb, 50% 20 és 30 közötti, 23% idősebb 30-nál.) A nők részaránya 15%, de emelkedik. Húsz főt töröltek: néhányan megsértették a hálózati szabályokat, ezért kizárták őket, a többiek kiléptek, mert elköltöztek, vagy mert inkább otthon kívántak internetezni.

1996 májusától novemberig – három hónappal a szolgáltatás beindulása után – a ComBi kérdőíves felmérésbe kezdett. Csak azokat kérdezték meg, akik jelszóval rendelkeztek és minimum három hete beiratkoztak. A válaszolók 55%-a 1-2 órát, 20%-a 3-4, 20%-a 5-6 órát töltött hetente a gépnél. (5% – egy teenager-klub tagjai – 10-12 órát adott meg, ezek később beálltak heti 2-3 órára.)

A használat jellege más a felnőtteknél, más a fiataloknál. Utóbbiak huzamosabb ideig használják az Internetet, a kínálatot a szabadidős tevékenységek bővítésének tekintik; a felnőttek célzott és időben is behatárolt tevékenységekre használják a hálózatot (e-mail, álláskeresés, szoftverek letöltése), és megtanulják az internetezés technikáját is, szakmai vagy magán célokra egyaránt. A szolgáltatások fajtáinak igénybevételét firtató kérdésre 67% a WWW-et említette, 35% az elektronikus levelezést, 30% az online-csevegést, míg 20% a letöltést jelölte meg fontos lehetőségként.

Arra a kérdésre, használnak-e a könyvtáron kívül Internetet, 55% nemmel válaszolt, 26% kereskedelmi szolgáltatót nevezett meg, 6% az egyetemet említette (5% nem válaszolt a kérdésre). A megkérdezettek 41%-a rokontól-ismerőstől, 38%-a a könyvtárosoktól és plakátokról értesült az új lehetőségről; 9-9% a sajtót, illetve a véletlent említette.

Tanulságos, milyen egyéb szolgáltatásokat vesznek igénybe a megkérdezettek a könyvtárban: 82% mindenfélét kölcsönöz, 38% könyvet, 29% szoftvereket,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

de 38%-uk semmit sem, csak az Internet-használat kedvéért jár oda.
A ComBi-projekttel egyidőben a városban megalakult egy hálózati egyesület (bowle) is, amelynek tagjai a könyvtárban tartják üléseiket. Az együttműködés nyomán tíz nagy információs rendezvény született, és továbbiakat is terveznek.
A projekt során a ComBi lehetőséget kapott arra, hogy saját szolgáltatásairól a hálózaton is tájékoztasson; közreadták az előfizetett elektronikus folyóiratok listáját, a ComBi-ban alkalmazott érdeklődési körök magyarázatos jegyzékét, az osztályozási rendszer leírását, a könyvtár alaprajzát, aktuális kérdések irodalomjegyzékét, játékok ajánló listáit (életkor szerint csoportosítva azokat). A továbbiakban bármely részleg jelentkezhet információs anyagokkal; elhelyezhet különféle kapcsolókat a honlapon (pl. egyetemi OPAC-okhoz, állásbörzéhez, menetrendekhez stb.).

(Hegyközi Ilona)

98/034
BURAKOWSKI, Jan: Nie te czasy, nie ci ludzie, nie to Stronnictwo. (Nieco o ruchu ludowym i bibliotekach na wsi.) = Poradnik Bibl. 1997. 9.no. 5-7.p.

Nem azok az idők, nem azok az emberek, nem az a párt: a népi mozgalomról és a falusi könyvtárakról

Községi könyvtár

A több mint száz éves lengyel parasztmozgalmak igen változatos ideológiai alapon álltak. Voltak köztük szélsőségesen jobb- és baloldali irányzatok. Volt azonban egy közös vonásuk: mindegyik fontosnak, ha ugyan nem a legfontosabbnak tartotta a falusi kultúra ápolását, az olvasómozgalmak támogatását. Vezetőik meg voltak győződve róla: a parasztság műveltsége révén tud csak társadalmilag felemelkedni, gazdaságilag érvényesülni.

Ma, amikor a Lengyel Parasztpárt a hatalom részese, egyszerűen elfelejtette ezt a hagyományt. A hetvenes évektől kezdve, de főként 1991 és 1995 között falun egy millióval fogyott az olvasó emberek száma. Országosan 21%-ról 13%-ra csökkent a falusi olvasók részesedése. A könyvtárak számát illetően kb. 10%-os volt a fogyás, a falusi fiókok és ellátóhelyek körében kb. ugyanolyan arányú a fennmaradás. A megmaradt intézmények is alig tudnak gyarapítani.
A cikk érdekessége, hogy név szerint „hívja tetemre" a Parasztpárt politikusait, az országos jelentőségűeket éppen úgy, mint a megyeieket és a helyieket. Ennek keretében kimutatja: uralmuk idejében az adott régióban és településeken mekkora volt a könyvtári veszteség. (Általában e parasztpárti helyeken az országos átlagnál is rosszabban alakult a könyvtári helyzet.)
De hogy a szerzőt ne lehessen egyoldalúsággal megvádolni, egy parasztpárti polgármestert példának állít, mondván: ahol törődnek a könyvtárakkal, nem érvényesülnek az általában jellemző negatív tendenciák.

(Futala Tibor)

Lásd még 54, 72, 78

Gyermek- és ifjúsági könyvtárak

98/035
MYLLYLÄ, Riitta: Miten palvelevat kirjastot kouluja? = Kirjastolehti. 90.vuo. 1997. 7-8.no. 228-229.p.

Hogyan szolgálják a könyvtárak az iskolákat?

A referátum alapjául szolgált még Eila Niemi cikke, e folyóiratszám 230. oldalán

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ifjúság képzése könyvtárhasználatra; Iskolai könyvtár

Finnországban jelentős hagyománya van a könyvtár és az iskola közti kapcsolatnak. Napjainkban – az új információs technikák gyors könyvtári elsajátítása következtében – új lehetőségek teremtődtek meg a kapcsolatok fejlesztésére. Az ország mintegy 44 településének könyvtárai közül 370 rendelkezik automatikus könyvtári rendszerrel, és 290-ben van meg a lehetőség a különféle adatbázisok használatára és a számítógépes információkeresésre, 200 településen pedig megvan az Internet-hozzáférés, egyre növekvő arányban az olvasók számára is.

Amennyiben az iskolák fel vannak szerelve gépekkel, akár az Interneten, akár a városi információs hálózaton keresztül lapozhatják a könyvtár katalógusait, lelőhelyjegyzékeit. Jelenleg megvan a lehetőség erre a főváros környékén, Tampere, Jyväskylä, Oulu és Rovaniemi körzetében, valamint Pohjanmaa tartománynak a Fredrika-hálózathoz tartozó könyvtáraiban.

A könyvtárak országszerte szerveznek programokat a kisiskolások könyvtárhasználóvá nevelése érdekében. Több városban gyakorlat, hogy „keresztgyerek-osztállyá" fogadja a könyvtár az éppen iskolába kerülő kicsiket, rendszeres meseórákat szerveznek számukra, másutt meg „író-keresztapát" választanak maguknak a kicsik. Több könyvtár alakít felső tagozatosokból és felnőttekből olyan tanulócsoportokat, amelyeket az Internet használatára és az adatbázisokból történő információkeresésre tanít meg. Tamperében a pedagógusokat hívja meg a könyvtár az újabb, az oktatást szolgáló szolgáltatások bemutatása céljából.

A modern információs technikának többféle formáját használják fel a könyvtárak a könyvtárhasználat megismertetésére. Espoo város egyik könyvtára például távoktatási csomagot készített egy iskolával közösen, a hämeenlinnai városi könyvtár pedig a tamperei egyetem hipermédia-laboratóriumával együtt CD-ROM-on kínálja a könyvtárhasználati és információkeresési ismereteket. Finnország – öt másik országgal együtt – részt vesz az EU ún. CHILIAS-projektjében is, amelynek célja 1998-ig egy virtuális könyvtár kiépítése 9-12 éves gyermekek számára, amelyet a tanulók az Interneten keresztül akár az iskolában, a könyvtárban vagy otthon is használhatnak. Finn részről a projekt résztvevője a vantaa-i városi könyvtár.

Már eddig is kiviláglott azonban mind Svéd-, mind Finnországban, hogy az olvasói igény, a könyvtárhasználati kedv felébresztésében és az olvasási készség javításában egyaránt nélkülözhetetlen a személyes kontaktus és ráhatás is. A svédországi „Bokprati" mintájára Finnországban is terjedőben van a „Könyvjelző" (Kirjavinkkari)-mozgalom, amely magában foglalja az iskolákban tartott olvasmányajánló, olvasmány-beszámoló órákat vagy az olyan, számítógéppel kombinált akciókat, mint hogy egyik tamperei városrész könyvtárában az alsó tagozatosok számítógéppel készítettek el egy kiadványt, amelyben maguk ajánlják kedvenc olvasmányaikat. Ugyancsak e körbe tartoznak az olyan könyvtári szerepjátékok, amelyben a kicsik megtanulhatják a tájékozódást a könyvtár szabadpolcos elhelyezési rendjében. Egyik helsinki városrész könyvtárának gyermekkönyvtárosa évek óta csinálja „könyves vándor" akcióját, amelynek során néhány, magával vitt mese- vagy ifjúsági könyvből egy-egy osztályban érdekfeszítő részleteket felolvasva csábítja a könyvtárba a tanulókat, s közben esetleg saját olvasmányélményeiket is meghallgatja.

(Sz. Nagy Lajos)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állománygyarapítás

98/036

LORKOVIC, Tatjana – JOHNSON, Eric A.: Serial and book exchanges with the former Soviet Union = Ser.Libr. 31.vol. 1997. 4.no. 59-84.p. Bibliogr. 35 tétel.

A folyóirat- és könyvcsere lehetőségei a volt Szovjetunió országaival

Kiadványcsere

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

Az orosz könyvtárakkal való kiadványcsere az amerikai könyvtárakban már 175 éve elkezdődött, és – néhány éves kihagyással – a szovjet korszakban is folytatódott, akkor is, amikor a diplomáciai kapcsolatok szüneteltek. Sztálin halála és a maccarthyzmus vége után különösen felélénkültek a kapcsolatok, elsősorban az állami és köztársasági könyvtárakkal, a legnagyobb egyetemi könyvtárakkal, valamint az akadémiai intézetek könyvtáraival.

A Szovjetunió összeomlása (1991) új helyzetet teremtett. Hirtelen 15 független országgal kellett tárgyalni, és az új államok közül egyesekkel jobb, másokkal rosszabb lett a kapcsolat. A cserepartnerek száma lényegesen megnőtt – elsősorban Oroszországban és Ukrajnában, ahol már a területi könyvtárakat, valamint a távoli területek könyvtárait semmi sem korlátozza a nyugati országokkal való kiadványcserében, ugyanakkor a nemzetközi csere ma is fő, néha egyetlen forrásuk a nyugati kiadványok beszerzésében.

A szerző röviden áttekinti az amerikai könyvtárakban folytatott kiadványcsere történetét, Vattemare francia diplomata 1830-as kezdeményezésétől az 1886. évi brüsszeli és az 1958-as párizsi egyezményig, leírja a cserekapcsolatok fajtáit: hivatalos (kormányok közötti; ezt Amerikában kizárólag a Kongresszusi Könyvtár végzi) és a nemhivatalos csere, ezen belül a „nyitott" (amikor nem számít, ki mennyit küld a másiknak), a „dokumentumért dokumentumot" (ahol a darabszám szerinti egyensúlyra törekszenek), valamint a piaci érték szerint kiegyensúlyzott csere. A Kongresszusi Könyvtár gyakran használja a nyitott cserekapcsolatot (amelynek során pl. egyenlőnek tekinti az amerikai törvényhozási dokumentumok teljes sorozatát a belorusz parlamenti anyagokkal – bár ebben az esetben a belorusz partner számos folyóirat előfizetésével igyekszik enyhíteni a csere egyenlőtlenségét). A darab szerinti elszámolás terjedt el a legjobban, poszt-szovjet-amerikai viszonylatban is. Itt az a probléma, hogy az amerikai könyvek sokkal többe kerülnek, és kivitelük is sokkal jobb, mint orosz, ill. ukrán, belorusz stb. megfelelőik. Ugyanezen okból viszont a piaci érték szerinti csere azt jelentené a posztszovjet könyvtárak számára, hogy minden kiadványért 2-5

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kötetet kellene küldeniük. (Az érték szerinti elszámolást tovább nehezíti a Szovjetunió utódállamainak kaotikus gazdasági helyzete: az infláció miatt egyetlen amerikai kiadványért ma már akár könyvek százait is lehetne kérni.)

A fenti formákon kívül még az oldalankénti elszámolás is létezik (pl. a Kongresszusi Könyvtár kísérletezett vele), de bonyolultsága miatt nem terjedt el igazán.

A Kongresszusi Könyvtár kivételes helyzete miatt (kötelespéldányok, fölöspéldányok stb.) a tételenkénti elszámolás a legkönnyebb. Az amerikai felsőoktatási könyvtárak számára azonban az érték figyelembevétele látszik jobbnak, hiszen minden cserére felajánlható kiadvány pénzbe kerül (a saját egyetemük kiadványai is).

A szerző bővebben ír a Yale Egyetem könyvtárának cserekapcsolatairól, a csere számára számításba jövő kiadványok forrásairól, a csereosztály és a szlavisztikai gyűjtemény együttműködéséről, a Yale University Press katalógusainak szétküldéséről, a cserepartnerekről (pl. a szentpétervári Orosz Nemzeti Könyvtár, a moszkvai Idegennyelvű Könyvtár, a tallinni Észt Nemzeti könyvtár).

A legnagyobb szovjet könyvtárak (a Lenin Könyvtár, egyes akadémiai intézetek könyvtárai) annak idején nagy állami (köztük deviza-) támogatásban részesültek, s ennek most vége, ma számukra is a nemzetközi csere az első számú nyugati forrás. A washingtoni Kongresszusi Könyvtár számára is a csere a posztszovjet dokumentumok beszerzésének fő formája, de a posztszovjet államok egyre csökkenő számú könyvet tudnak küldeni (megszűnt az állami támogatás, kevesebb a nyelveket tudó könyvtáros, kevesebb kiadványt tudnak vásárolni cserepartnereiknek, az új törvények kevesebb kötelespéldányt juttatnak a könyvtáraknak, maga a nemzeti könyvkiadás is nagymértékben visszaesett).

Részben az ellentmondásos helyzet miatt sok amerikai szlavisztikai könyvtáros vitatja a kiadványcsere hasznát, mondván, a sok levélváltás és komplikáció miatt a költségek magasabbak is lehetnek annál, mintha csak megvennének mindent, amire szükségük van. Mások rámutatnak, hogy a csere révén sok, a piacon be sem szerezhető, kis példányszámban megjelent, de tartalmilag fontos kiadványhoz lehet hozzájutni. A posztszovjet cserepartnerek gyakran „előválogatják" az anyagot, az érintett amerikai könyvtárak gyűjtőköre szerint (amelyet levelezés, személyes látogatások alapján tisztáznak, majd a gyakorlatban finomítanak).

A centralizált szovjet könyvtári rendszer bizonyos előnyökkel járt az amerikai könyvtárak számára (pl. akkor a Szovjetunió egész területéről be tudtak szerezni kiadványokat, míg most közvetlenül az illetékes államokhoz kell fordulni), a korlátozások feloldása viszont óriási mértékben kiszélesítette a kiadványcserében érdekelt könyvtárak körét, s a területi [oblaszt szintű] könyvtárak váltak a legfontosabb partnerekké.

A Szovjetunió utódállamaival folytatott nemzetközi csere főbb problémái: a levelezésben való késlekedés azzal járhat, hogy a kért címeket soha többé nem lehet beszerezni; a gyakran gyenge csomagolás miatt sok könyv elvész, s az üres borítékból nehéz rekonstruálni, mi veszett el; a téves címzés is előfordul. Mindezekhez most új gondok is adódtak: pl. Ukrajnában és Oroszországban néha jelentős vámot kell fizetni a csereküldeményekért (az utóbbiban kénytelenek „humanitárius segélyként" megjelölni a küldeményeket, hogy elkerüljék a vámot). Sok könyvtár ezek miatt anyagi okokból sorra kénytelen felmondani a csere-megállapodásokat. A szerző megjegyzi, hogy annak idején, a gazdasági világválság éveiben, sok amerikai könyvtár is kénytelenek volt anyagi okokból szüneteltetni a nemzetközi cserét.

A legújabb fejlemény biztató: a cserepartnerek közül sokan e-mail címet szereztek, s a Kongresszusi Könyvtár ez alapján tervezi a csereajánlatok elektronikus kezelését, amitől az átfutási idő csökkentését, valamint a postaköltség mérséklődését is várja.

(Mándy Gábor)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

98/037

NORMAN, O.Gene: The impact of electronic information sources on collection development: a survey of current practice = Libr.Hi Tech. 15.vol. 1997. 1-2.no. 123-132.p. Bibliogr. 49 tétel.

Az elektronikus információforrások hatása az állománygyarapításra: a jelenlegi helyzet felmérése

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus publikáció; Felmérés [forma]

A tanulmány az elektronikus információforrások hatását vizsgálja az állománygyarapításra, az Egyesült Államok középnyugati területének 15 egyetemi könyvtárában. A felmérés eredményét irodalomkutatás és konferencia-előadások információi egészítik ki. A vizsgált területek: gyarapítási keret, állománygyarapítási irányelvek, licensz-politika; az elektronikus források azonosítása, értékelése, kiválasztása és kifejlesztése; szakreferensek kiképzése az elektronikus források használatára; az elektronikus dokumentumok osztályozása; az állománygyarapító könyvtáros szerepének változása.

(Autoref.)

98/038

WIESNER, Margot: EDI betwen libraries and their suppliers: requirements and first experiences based on the EDILIBE project = Program. 31.vol. 1997. 2.no. 115-129.p.

Elektronikus adatcsere könyvtárak és könyvtárellátók között: az EDILIBE projekt követelményei és kezdeti tapasztalatai

Állománygyarapítás; Fejlesztési terv; Könyvtárellátó; Távközlés

Az EDILIBE projekt (Electronic Data Interchange for Libraries and Booksellers in Europe) Németország, Spanyolország, Hollandia, Olaszország és az Egyesült Királyság könyvtáraira és könyvkereskedőire terjedt ki. E program, amelyet az Európai Könyvtári Program részeként az Európai Unió finanszírozott, 1993 áprilisától 1995 decemberéig tartott. A cikk az állománygyarapító könyvtárosok jelenlegi szerepét tárgyalja, és felvázolja, hogy az elektronikus adatcsere (EDI) hogyan használható fel az állománygyarapítási információk szervezésére. A cikk ismerteti az EDI szabványok bevezetésének és az EDILIB idején kifejlesztett szoftverek használatának gyakorlati tapasztalatait.

(Autoref.)

Lásd még 57

Állományvédelem

98/039

EDEN, Paul: Concern for the future: preservation management in libraries and archives = J.Librariansh.Inf.Sci. 29.vol. 1997. 3.no. 121-129.p. Bibliogr.

Gondoskodás a jövőről: az állományvédelem szervezése a könyvtárakban és a levéltárakban

Állományvédelem; Felmérés; Munkaszervezés

A Loughborough University könyvtártudományi tanszéke két felmérést végzett könyvtárosok, illetve levéltárosok állományvédelmi-megőrzési politikájáról. Az első felmérést 682 brit egyetemi, nemzeti, közművelődési és szakkönyvtárnak küldték ki, a másodikat pedig 290 levéltár részvételével végezték. Ezen kívül beszélgetést folytattak 25 olyan könyvtá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

rossal, levéltárossal és konzerválási szakemberrrel, akiknek felelősségi körébe tartozik az állományvédelem. A kutatás alapján a szerző a következő kérdéseket tárgyalja: az érintettek hozzáállása a megőrzés kérdéséhez; a megőrzésre szánt anyagok kiválasztása; a rendelkezésre álló erőforrások; külső finanszírozás; az állományok megnövekedett használata; fotomásolási igények; a megőrzés elhanyagolása a múltban; digitális technológiák. Következtetésként megállapítja, hogy bár a könyvtárosok és levéltárosok másképpen látják a megőrzés kérdését, hasonló problémákkal kell megküzdeniük. A digitalizálás és a hálózatok lehetőséget adnak a kutatók számára a távoli eredetik géppel olvasható változatának elérésére, de elengedhetetlen egy átfogó, országos megőrzési politika kifejlesztése.

(Autoref.)

Különgyűjtemények

98/040

JUPP, Bill: The Internet Library of Early Journals = Aslib Proc. 49.vol. 1997. 6.no. 153-158.p.

A Régi Folyóiratok Internet Könyvtára

Alakfelismerés; Dokumentum -gépi információhordozón; Folyóirat; Régi és ritka könyvek; Számítógép-hálózat

A cikk felvázolja a könyvtári dokumentumok digitalizálásának három fő módszerét, kimutatva ezek előnyeit és hátrányait. Ezután bemutatja a régi folyóiratok Internet könyvtárának programját (Internet Library of Early Journals), amelynek keretében 18-19. századi folyóiratcímekből kiválogatott dokumentumokat helyeznek el az Interneten. A kutatók érdeklődésének megnyerésére egy nagyméretű elektronikus archívumot szeretnének létrehozni: a projekt célja 120 ezer oldal digitalizálása. Nyomtatott és mikrofilm eredetiket egyaránt felhasználnak, az előbbiekre a Minolta PS3000P típusú, az utóbbiakra pedig a Meckel MX500XL-G típusú szkennert használják. A nagymennyiségű feldolgozás és az alacsony költségek érdekében kizárták a munkaigényes kézi műveleteket: a szkennelt oldalakból OCR technikával előállított szövegfájlokat manuálisan már nem ellenőrzik. Az adatbázisban való keresésre ezért az Excalibur EFS szoftverrel az ún. „fuzzy" keresési technikát alkalmazzák, amely lehetőséget ad a keresőkérdésnek az OCR karakterfelismerési pontatlansága miatt nem pontosan megfelelő kifejezések megtalálására is. A program csak nemrégiben indult be teljes kapacitással; a szerző ismerteti az eddigi eredményeket.

(Autoref.)

Feldolgozó munka

98/041

MANN, Thomas: „Cataloging must change!" and indexer consistency studies: misreading evidence at our peril = Cat.Classif.Q. 23.vol. 1997. 3-4.no. 3-45.p. Bibliogr.

A „Cataloging must change!" című cikk népszerűvé vált, a tárgyszavazás nagyfokú következetlenségére vonatkozó megállapításának cáfolata

Az eredeti cikk (Library Journal, April 1. 1991, 42-47.p) fordítása megjelent a Könyvtáros 1993. februári számában, a 15-21. oldalakon

Dokumentumleírás; Dokumentumleírási szabályzat; Online katalógus; Tárgyi feltárás

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

Dorothy Gregor és Carol Mandel a „Cataloging Must Change" című, 1991-ben írt cikkükben azon nézetüket igyekeztek népszerűsíteni, hogy a katalogizálók között csak 10-20 százalékos az egyetértés az LC-deszkriptorok használatában. Emiatt az állítólagos következetlenség miatt a szerzők azt javasolják, hogy a katalogizálók bátrabban fogadják el az eredeti példány alapján osztályozók vitatható tárgyszavait. Ez a következtetés azonban az indexelési következetlenséget vizsgáló előző tanulmányok helytelen értelmezésére alapszik. A „10-20 százalékos egyezés" ugyanis olyan osztályozási törekvésnek az eredménye, amikor az ellenőrzött szókészletnek, pl. az LC tezauruszának vagy tárgyszójegyzékének a *hiányában* próbálták meg ugyanazokat a természetes nyelvi kifejezéseket kitalálni az osztályozók. A Gregor és Mandel által hivatkozott források nem támogatják az ő következtetésüket, sőt, néhány forrás egyenesen ellentmond annak. A könyvtárosoknak nem szabad naiv módon elfogadni a „10-20 százalékos egyezés" állítását, mert ez komoly negatív hatással lehet az Egyesült Államokban elfogadott és kialakult osztályozási gyakorlatra.

(Autoref.)

98/042

EVIN LONG, Chris: The Internet's value to catalogers: results of a survey = Cat.Classif.Q. 23.vol. 1997. 3-4.no. 65-74.p.

Az Internet értéke a katalogizálók számára: egy felmérés eredménye

Dokumentumleírás; Felmérés [forma]; Számítógép-hálózat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A katalogizálók már évek óta beszámolnak az Internet katalogizálási célú használatáról, ám mind ez ideig kevés értékelés született arra nézve, hogy az Internet a katalogizálás mely területei esetében hasznos, és melyeknél haszontalan. E kérdés megválaszolására felmérést végeztek, amelyből az derül ki, hogy a katalogizálók négy területen használják az Internetet: keresés más könyvtárak OPAC-jaiban, kommunikáció kollégákkal, katalogizálási dokumentáció és kiadványok online elérése, besorolási adatok egységesítése. Néhány résztvevő olyan részfolyamatokat is megemlített, amelyek esetében az Internet nem bizonyult hasznos segédeszköznek.

(Autoref.)

98/043

JENG, Ling Hwey: A converging vision of cataloging in the electronic world = Inf.Technol.Libr. 15.vol. 1996. 4.no. 222-230.p.

Katalogizálás az elektronikus világban: elméleti kérdések

Elektronikus publikáció; Gépi dokumentumleírás; Gépi indexelés; Koordináció -nemzetközi; Számítógép-hálózat

A jövő könyvtárának fogalmát kimerítően tárgyalta a szakirodalom az elmúlt évtizedben. Az Internet-források kifejlesztése egy lépés ebbe az irányba, jóllehet az elektronikus források szervezésének módszere még messze van az ideálistól. A cikk feleleveníti a könyvtári katalogizálás történetét a manuális módszertől az elektronikus rendszerekig, s áttekinti

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

az elektronikus információforrások szervezésére és a kapcsolódó kérdésekre irányuló mai próbálkozásokat. Végül egy jövőképet vázol fel az elektronikus katalogizálásról, s ismerteti a teendőket, amelyek eme jövőkép megvalósítását célozzák.

(Autoref.)

98/044

POULTER, Alan: The Internet as a tool for descriptive cataloguing = Cat.Classif.Q. 24.vol. 1997. 1-2.no. 187-194.p.

Az Internet mint a dokumentumleírás eszköze

Gépi dokumentumleírás; Számítógép-hálózat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A szerző megvizsgálja, milyen hatással van az Internet a dokumentumleírók munkájára. A legtöbb új lehetőség a Weben hozzáférhető szolgáltatásokból ered. E szolgáltatások egyrészt összekapcsolják a katalogizálókat az ellátókkal, kiadókkal és dokumentumszolgáltatókkal, másrészt hatalmas mennyiségű referensz-, illetve katalogizálási információhoz nyújtanak hozzáférést. A szerző szerint ezek a Web-szolgáltatások gyökeresen meg fogják változtatni a dokumentumleírás gyakorlatát.

(Autoref.)

98/045

SANTARSIERO, Marisa: La biblioteca prossina ventura: le risorse Internet dalla catalogazione alla fruizione = Boll.AIB. 36.vol. 1996. 4.no. 411-422.p. Bibliogr. 19 tétel.

Res. angol nyelven

A közeljövő könyvtára: Internet-források a katalogizálástól a használatba adásig

Feldolgozó munka; Számítógép-hálózat

A cédulakatalógus dolga az volt, hogy a bibliográfiai leírásokat egy adott gyűjtemény vonatkozásában rendezze, s esetlegesen, főként együttműködési esetekben utalt külső hozzáférési lehetőségre, más lelőhelyre. Az FTP, Gopher, Web, Mosaic és hasonló eszközök rendkívüli elterjedése megnövelte az Internet ilyen célú információterjesztő szerepét. A digitális szövegek és az OPAC-ok olyan virtuális könyvtárat alakítanak ki, amelyben a használónak azt a lehetőségét, hogy megtalálja, azonosítsa az információt, hamarosan felváltja az, hogy azt meg is tudja osztani. A Web azonban, bármilyen erőteljes eszköz is, valódi irányított keresést nem nyújt a használónak.

A könyvtárak halaszthatatlan feladata immár, hogy megnöveljék az elektronikus források értékét, mégpedig a szokásos könyvtári folyamat révén. Azaz értékeljék, válasszák ki és katalogizálják ezeket a forrásokat, leírásaikat (mintegy digitális katalógust létesítve, Web-dokumentumok címeit, URL-okat, stb.) tegyék OPAC-jukban hozzáférhetővé, a használó igényihez szabva. Az USMARC 856 mezőjét használva HTML formátumban lehet indexeket létrehozni a távoli elektronikus források tárgyi feltárása érdekében.

Ugyancsak érdekes irányzat, amelyre mostanában több szoftverfejlesztés is mutat, hogy olyan kliens programokat készítsenek, amelyek a személyi számítógépre installálva interaktív módon tudnának a forrásokról indexeket létrehozni és karbantartani, miközben a hálózat-használó navigál. Minden új könyvtári kezdeményezés arra irányul, hogy a papír-alapú és a távoli, elektronikus forrásokról szóló információkat integráltan, a felhasználó igényeihez

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

és információkeresési szokásaihoz igazítva tudják hozzáférhetővé tenni. Mindez a katalogizálásban és a referensz tevékenységben igényel új készségeket a könyvtárosoktól.

(Mohor Jenő)

98/046

CID GIGANTE, Maristela: Os sistemas de classificacao bibliográfica como interface biblioteca/usuário = Cienc.Inf.Bras. 25.vol. 1996. 2.no. 193-196.p. Bibliogr. 8 tétel.

Az osztályozási rendszer, mint a könyvtár „felhasználói felülete"

Osztályozáselmélet; Osztályozási rendszer

Az osztályozási rendszereket mindig befolyásolták azok a társadalmi körülmények, amelyek között keletkeztek, így a Dewey, illetve az ETO sem igazán felel meg a mai, a számítógépes hálózatok, információs országutak, a tájékozódási önkiszolgálás jellemezte körülményeknek. A tizedes osztályozások használata a nagy adatbázisokból való információnyerésre nehézségekhez vezet és információvesztést okoz. Ideje, hogy az információs szakemberek olyan új eszközöket és módszereket javasoljanak, amelyek jobb, hatékonyabb, kényelmesebb felületet biztosítanak az információs rendszer és használója között.

(Autoref. alapján)

98/047

MacEWAN, Andrew: Electronic access to fiction = Vine. 105.no. 1996. 41-44.p.

Tárgy szerinti elektronikus hozzáférés regényekhez: a British Library kísérlete

Indexelés; Online katalógus; Próza; Tárgyi feltárás

A könyvtárhasználók egyre inkább maguk végzik a könyvek előjegyzését, hosszabbítását, kölcsönzését és visszavételét. A British Library új, szépirodalmat indexelő vállalkozása arra szolgál majd, hogy a használók a tudományos irodalomhoz hasonlóan maguk választhassanak a szépirodalomból is. Hagyomány, hogy a könyvtárak másképpen tárják fel a szépirodalmat (többnyire csak szerző és cím szerint) és a tudományos-ismeretterjesztő irodalmat (amelyben az osztályozási és indexelő rendszerek segítenek eligazodni).

A British Library 1997 januárjától a szépirodalmi műveket a Kongresszusi Könyvtár tárgyszórendszerével (LCSH) indexeli, emellett alkalmazza az amerikai könyvtáros egyesületnek (ALA) a szépirodalom tárgyi feltárására vonatkozó irányelveit is a műfajok/formák, a szereplők, a helyszínek és a művek témája tekintetében. Ezt a módszert az OCLC/LC Fiction projektjében már alkalmazzák. A műfajokat a kiadók, terjesztők, könyvtárosok és olvasók által jól ismert terminológiával nevezik meg. A megnevezések között szerepel pl. a western, a detektívregény, a szerelmi történet, a történelmi regény, az életrajz, a szatíra, stb. Ezeket a keresési szempontokat a 655-ös MARC mezőben adják meg, ahol a tárgyi szempontoktól elkülönítve kereshetők.

A tárgy szerinti keresésre a 650-es mező szolgál, ezen belül formai alosztással ($xFiction) jelölik, hogy nem tudományos, hanem szépirodalmi műről van szó.

A szépirodalom tárgyi feltárását a könyvek borítóján szereplő kiadói ismertetések információtartalmához hasonlíthatjuk, amely szintén a választást könnyíti meg, illetve befolyásolja. A számítógépes olvasói katalógusban a témák között böngészve lehet szerzőkre vagy címekre bukkanni.

A tárgyi kereséshez a katalogizálók rendelkezésére áll az LCSH tézauruszának teljes hivatkozásrendszere. A British Library szakemberei tervezik, hogy a bibliográfiai fájlt és a tézauruszfájlt összekapcsolják

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a használók számára is. A projekt további sorsa a használói fogadtatástól és igényektől függ.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 16-17, 64

Katalógusok

98/048

BEHESHTI, Jamshid – LARGE, Valerie – BIALEK, Mary: PACE: a browsable graphical interface = Inf. Technol.Libr. 15.vol. 1996. 4.no. 231-240.p.

PACE: böngészhető grafikai felület online katalógushoz

Böngészés; Ember-gép kapcsolat; Információkeresési rendszer értékelése; Online katalógus

A PACE (Public Access Catalogue Extension) egy olyan grafikus használói felület, amelyet az online katalógusok hatékonyságának növelésére fejlesztettek ki. A rendszer a polcokon elhelyezett könyvek valóságos képét utánozza, a katalógusban való böngészés segítésére. A PACE-t egy főiskolai könyvtár valóságos működési környezetében összehasonlították a Best-Seller nevű szöveges katalógussal. Az eredmények azt mutatják, hogy a PACE egyszerű, grafikus felülete a gyorsaság és a relevancia tekintetében ugyanolyan jól szerepelt, mint a második generációs OPAC, ám a hallgatók nagy többsége szívesebben használta az ismerős könyvtári környezetet utánzó grafikus rendszert, mint a szöveges online katalógust.

(Autoref.)

98/049

BEHESHTI, Jamshid: The evolving OPAC = Cat. Classif.Q. 24.vol. 1997. 1-2.no. 163-185.p. Bibliogr. 53 tétel.

Az online katalógusok új generációjának kifejlődése

Ember-gép kapcsolat; Kompatibilitás; Online katalógus; Számítógép-hálózat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A szerző áttekinti a nyilvános online katalógusok fejlődését az új információtechnikai fejlemények tükrében, az első generációs OPAC-tól (néhány hozzáférési pont, karakterenkénti keresés, parancs üzemmód, fekete-fehér szöveges képernyő, rövid rekordformátum stb.) a második generációs OPAC-on át (logikai operátorok, közelségi [proximity] operátorok, kulcsszavas keresés, a raktári rend számítógépes rekonstruálása, súgó funkció, választható képernyő-stílusok stb.) a jövő még kísérleti stádiumban levő katalógusaiig.

Az OPAC kísérletezés alatt álló generációját az jellemzi, hogy minimális tanulással is használható, hozzáférhető az Interneten, kliens-szerver modellen alapul, grafikus használói felületet alkalmaz; legtöbbjük a Z39.50-es protokoll előírásainak is megfelel. A hierarchikus modellel szemben itt a feladatok megoszlanak a szerver-gép és a kliens-gépek között, amire a moduláris programozás ad lehetőséget. A kliens-platformok változatosak lehetnek (pl. DOS, Windows, UNIX). Az eltérő rendszerek kompatibilitásának biztosítására az ISO egy szabvány-jellegű modellt dolgozott ki (Open Systems Interconnection Reference Model, vagy OSI), amely hét különböző szint számára foglal magában protokollokat: a fi-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zikai szint, az adatkapcsolat, hálózat, adatátvitel, használati alkalom, megjelenítés, valamint alkalmazás. Mindez arra hivatott, hogy egyszerűsítse a különböző számítógépek közötti adatmozgást (pl. az alkalmazói szinten begépelt üzenet a fizikai szintre kerül, a távközlés révén a másik számítógépbe jut, ahol a különböző rétegeken keresztül ismét az alkalmazási szinten köt ki).

Az Egyesült Államokban az Internet számára is kidolgoztak szabványokat a különböző rendszerek együttműködésének biztosítására (pl. a TCP/IP protokoll, s azon belül a Telnet, az FTP, valamint az egyszerű levelek továbbítására egyszerűsített SMTP). Míg az OSI-t módszeresen fejlesztették ki, és a hosszú távú kompatibilitást szolgálja, a TCP/IP alkalomszerűen oldott meg egy-egy problémát. A Hytelnet a könyvtári katalógusok és egyéb, Telneten elérhető adatbázisok másodfokú adatbázisaként fejlődött ki, de nem oldotta meg a távoli katalógusok egységes kezelésének problémáját, s így a hívó félnek küszködnie kell a távoli online katalógus használói felületével (amelyet általában helyi célra fejlesztettek ki, nem a távoli olvasó igényeit veszi alapul).

Az Archie, Veronica, Jughead, Gopher, valamint a WAIS után a Web lett az Internet-navigációs eszközök következő generációja (hiperkapcsolódással, grafikus interfésszel és kliens-szerver struktúrával), illetve megjelentek a Webtől „tűzfallal" elválasztott, egy-egy intézményen belül kifejlesztett intranetek.

A Z39.50 protokoll lehetővé teszi az egyes könyvtári online katalógusok legharmonikusabb összekapcsolódását; ezt a „Z39.50 Maintenance Agency" gondozza, illetve a problémák megoldásában a „Z39.50 Implementor Group" (ZIG) segít. A cikk részletesen leírja a protokoll működését és az új online katalógusok „webes" használói felületét, képernyőképekkel (a michigani, minnesotai és oslói egyetemi rendszerekből véve).

A szerző hangsúlyozza a polcok közötti elektronikus tallózás fontosságát, lehetségesnek tartja a virtuális valóságok könyvtári katalógusokra való alkalmazását, egy VRML (Virtual Reality Markup Language) kifejlesztésével, valamint – még későbbi lépésként – az online katalógusok „intuitív rendszerekké" fejlesztését.

(Mándy Gábor)

98/050

Web services from special libraries = Libr.Technol. 2.vol. 1997. 4.no. 77-79.p.

Könyvtári katalógusok a Web-en: két brit szakkönyvtár tapasztalatai

Konverzió; Online katalógus; Számítógép-hálózat; Szoftver-választás

A két cikk arról számol be, hogy új könyvtári katalógusprogramok segítségével hogyan sikerült összekapcsolni az online katalógust az Internettel.

A Royal Postgraduate Medical School könyvtára a Sirsi cég Unicorn szoftverével bővítette az Internet-szolgáltatásokat, Web-browser katalógushozzáféréssel. A könyvtár 1997 áprilisában hozta létre Weblapját, s ugyanakkor az online katalógust is bővítette egy Web-felülettel („WebCat"). A könyvtár 1995-ben installálta az Unicorn rendszert a könyvtári belső munkafolyamatok gépesítésére; ma az egységesített neveket tartalmazó (authority), katalogizáló, kölcsönző, könyvtárközi, folyóirat-nyilvántartó, valamint online katalógusmodult használják. Főleg azért döntöttek az Unicorn mellett, mert az tetszetős és könnyen használható grafikus felülettel rendelkezett, amelyet az olvasótábor többségét alkotó Windows- és Macintosh-használók már ismertek, továbbá a használat jellege miatt (pl. ily módon könnyebbé vált a génstruktúrák visszakeresése). A távoli felhasználók számára azonban csak a karakter-alapú Telnet-hozzáférés volt lehetséges.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A WebCat szoftvert magát is az Internetről töltötték le, s a Sirsi cég azt a távolból konfigurálta. Meglepően egyszerűen használható, a betanulási idő is rövid volt. A konfigurálást az egynapos kiképzés során oldották meg, példa formájában. A WebCat a szokványos katalógusfunkciókon kívül lehetővé teszi, hogy ha egy szerző műveit kerestük meg, a hozzárendelt tárgyszóra kattintva hasonló műveket is találhassunk.

A kezdetektől fogva igyekeztek a legtöbb elektronikus publikációt integrálni a helyi online katalógusban, pl. a MARC-rekord 856-os mezője segítségével. Ezenkívül elágazásokat nyújtanak a könyvtár honlapjáról olyan szolgáltatásokra, mint pl. az Omni. A WebCat honlapján egy információs „gateway" is található, más Internet-helyekhez. A kísérlet eddig pozitív visszhangot váltott ki a használók körében.

A másik írás („kis könyvtárak az Interneten") a Heritage szoftverre épülő Web-katalógust ismerteti, a Sussex Egyetem, közelebbről a tudománypolitikai kutatóhely („Spru") könyvtári és információs szolgálatában.

A Spru könyvtárának katalógusa a tudománypolitikai és innovációs szakirodalom elismert forrása. 1978-ban és 1984-ben mikrofilmlapon tették közzé a kutatók számára. A könyvtárat 1989-ben automatizálták (a Specialist Computer Systems cég *BookshelF* nevű szoftverével, amely egy olcsó integrált könyvtári program volt, kulcsszavas kereséssel, logikai operátorokkal. Később felmerült a hálózati hozzáférés igénye, amellyel a Pick operációs rendszeren futó BookshelF nem volt kompatibilis. Közben magának a BookshelF-nek a fejlesztése is abbamaradt, ezért – egy fejlesztési pályázat eredményeképpen – áttértek a jelenleg használt Heritage szoftverre (ez az Inheritance Systems cég terméke).

A Sussex Egyetem a tanszéki szerverekre épülő osztott hálózat fejlesztését kezdte meg, a Novell Netware 4.10-es verziójával, kombinált operációs rendszerrel (Unix és Windows NT). A Heritage szoftverre való áttérés könnyű volt, nem okozott zavarokat a könyvtár munkájában.

A távoli hozzáférés három alapvető módszere: Telnettel, a brit nemzeti felsőoktatási hálózaton keresztül, valamint az Internet-Opac online katalógus révén. A Heritage 1996 márciusa óta működik, fennakadás nélkül, és június óta a távoli hozzáférést is megoldották. A korábbi online katalógus adatbázisát újra kellett indexelni, egy PC-n installálták a Linux operációs rendszert és az online katalógus egy másolatát (az Internet-Opac tartalékaként). Az Inheritance Systems szeptemberben installálta az Internet-Opac modult, az O'Reilly cég WebSite szerverprogramjával, s novemberében már a béta-tesztelés is elkezdődhetett. A rendszer hardver-igénye alacsony: a fentiekhez a könyvtár mindössze egy Pentium 166 MMX számítógépet használ (32 MB RAM, 1.2 G Winchester, PCI Ethernet-kártya).

A cikk áttekinti a Heritage Internet-Opac modulját (képernyőképekkel) és a könyvtár által végzett honosítási folyamatot.

A katalógus – többek között – lehetővé teszi a hypertext-keresést (a teljes bibliográfiai rekordon belül), könyvjelzők elhelyezését (ezeket visszamenőleg, más program futtatása után is meg lehet találni, egy lépésben, a jelszóval védett menüszinteken való áthaladás nélkül).

A tervek között szerepel a használó által kölcsönzött művek kilistázása, valamint a visszakeresett rekordokból a kapcsolódó URL-ekre való átugrásnak, ill. a vonatkozó fájlok megnyitásának a lehetősége.

(Mándy Gábor)

98/051

CORRADI, Gian Luca – MICONI, Claudia – VITIELLO, Giuseppe: Dalla sperimentazione del progetta FACIT alla riconversione del Catalogo Palatino della Biblioteca nazionale centrale di Firenze = Boll.AIB. 36.vol. 1996. 4.no. 437-444.p. Bibliogr. 9 tétel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Firenzei Központi Nemzeti Könyvtár egyik katalógusának retrospektív konverziója

Konverzió; Nemzeti könyvtár

A katalógusok retrospektív konverziója végre Olaszországban is aktuális problémává vált. Ennek egyik módja a leírások optikai karakterfelismerőn keresztüli digitalizálása. Ennek a módszernek legátfogóbb kísérlete az 1993-ban elkezdett FACIT (Fast Automated Conversion with Integrated Tools) projekt, amelyet először néhány dán könyvtárban próbáltak ki, majd Görög- és Olaszország csatlakozott a tervezethez. Lényege, hogy a bibliográfiai leírásokat (az írógéppel írt, vagy nyomtatott katalóguscédulákat) egy optikai karakterfelismerő eszköz (a FACIT esetében a magyar Recognita Plus 2.0) teszi számítógéppel kezelhetővé. Többnyelvű katalógusok esetében a 8 bites karakterkészletek elégtelennek bizonyultak, ezért a 16 bites UNICODE használata vált szükségessé.

A cédulák formai elemzése nyomán szoftver különbözteti meg a leírás különböző elemeit. A FACIT prototípusa nem integrált alkalmazás, önálló PC-n fut Windows 3.11 vagy Windows 95 alatt, DOS környezetben és 8 bites karakterkészletet használ. Problémákat elsősorban a karakterfelismerő félreértelmezései (1 – I, c – e, 5 – S, r – n, in – m, lc – k stb.) okoznak, valamint az a tény, hogy a cédulaformák felismerésére a rendszer csak a DOS 640 K memóriáját tudja használni, függetlenül attól, hogy hány MB RAM van a gépen.

A FACIT nem való kis könyvtáraknak, s nem alkalmas nagyon „tarka" – sokféle módon írt cédulából álló – katalógusok konvertálására. Gazdaságossága igen sok tényezőtől, de leginkább a katalógus egységességétől, céduláinak mennyiségétől és azok állapotától függ.

A Firenzei Központi Nemzeti Könyvtár egyik katalógusa, a „Palatino", különböző okokból alkalmasnak látszott a FACIT-tal való konvertálásra. Olyan – a XV.-től a XIX. századig terjedő eredetű – állományt tár fel, amely művek leírásainak külső forrásokból való „letöltése" nem kecsegtet sok sikerrel, kb. 225 ezer cédulából áll, amelyeket egy időben (az ötvenes években), egységes formában gépeltek át különféle régi kézírásos leírásokból. A próbák során viszont kiderült, hogy a cédulák minősége (és a papír állapota) meglehetősen rossz, a beszkennelés nyomán létrejött ASCII szöveg igen sok hibát – ráadásul nem is a karakterfelismerő „oktatásával" kiküszöbölhető típushibát – tartalmaz. Szükség volt tehát a nagyon alapos (és a gazdaságosság ellenében ható) kézi hibajavításra. A kísérletek alapján, és hogy mégis konvertálják a Palatino katalógust, egy Windows környezetben futó szoftver segítségével az ISO Jpeg formátumában a cédulák képi formáját archiválták. Így a cédulák színesben láthatók (a javításokkal együtt), és arra is várnak, hogy az optikai karakterfelismerés lényeges javulása után ismét megpróbálhassák a valódi, szöveges konvertálást. A cédula-képek szerző, rövid cím és megjelenési év szerint vannak indexelve, így visszakereshetők. Távoli felhasználók az Interneten a WWW segítségével is igénybe vehetik.

(Mohor Jenő)

98/052

MURATOV, A.L.: Retrospektivnaâ konversiâ Gosudarstvennogo general'nogo kataloga = Bibliografiâ. 1997. 3.no. 7-11.p.

Az Állami általános katalógus retrokonverziója

Konverzió; Központi katalógus -online

Az Oroszországi Könyvkamarában (Rossijskaa kniznaa palata) 1989-ben kezdtek foglalkozni az Országos Központi Katalógus konvertálásával. Ez a katalógus több mint 11 millió könyvről tartalmaz bib-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

liográfiai leírásokat. Különféle részkatalógusaiban (szerzői, testületi, kollektív szerzői, sorozati, nemzetiségi nyelvi), továbbá: analitikus, recenziós, tárgyi, szak- és külföldi-földrajzi részkatalógusaiban természetesen ennél is több, 31,1 millió cédula található. Ezt a katalógusegyüttest 1917 óta fejlesztik, s így benne mind a leírások elveiben, mind rögzítésében (kéz-, gépírásos, nyomtatott, más forrásból kivágott) jelentősek az eltérések. Ezek a katalógusok kizárólag szolgálati hasznosításúak.

E nagyságrendek láttán a vizsgálódásoknak az alábbi kritériumok betartását feltételezve kellett végbemenniük: a retrospektív konvertálás folyamatában ki kell javítani a hagyományos katalógusban előforduló hibákat, olyan módszereket kell találni, amelyek a lehető legkevesebb élő munkát igénylik, a munkát a szerzői katalógussal kell kezdeni (ez 4,6 millió cédula), biztosítani kell a konvertált katalógus hazai és nemzetközi kompatibilitását, a hagyományos katalógust a konvertálás folyamata közben nem szabad kivonni a forgalomból.

Az előkészítő munkák során kiderült, hogy a könyvkamara önmagában nem képes (különösen nem a mai dotálási körülmények közepette) e vállalkozást megvalósítani, főként az Oroszországi Állami Könyvtár (a volt Lenin Könyvtár) és az Oroszországi Nemzeti Könyvtár (a volt Sal'tykovSedrin Könyvtár) tekintendő olyannak, amelynek részvétele elkerülhetetlen.

Ugyancsak az előkészítő munkák keretében készültek el azok a feldolgozási minták, amelyek alapján tesztelték, majd tökéletesítették a korábban kimunkált szabályzatok különféle vonatkozásait.

Hátra van még annak pontosítása is, mely szervezeteknek kell kötelező módon bekapcsolódniuk a vállalkozás realizálásába, milyen lesz a vállalkozás finanszírozása, kik lesznek a beruházói, miként funkcionálnak majd a „flott" munkához szükséges kapcsolatrendszerek. Csupán ha mindez megtörténik, szabad nekilátni a konkrét munkának.

(Futala Tibor)

Lásd még 47

Információkeresés

Lásd 25, 48, 58, 83

Olvasószolgálat, referensz

98/053

MASON, Marilyn Gell: Sex, kids and the public library = Am.Libr. 28.vol. 1997. 6.no. 104-106.p.

Gyermekek és Internet-pornográfia: a közkönyvtár feladatai

Cenzúra; Gyermek- és ifjúsági olvasók; Közművelődési könyvtár; Számítógép-hálózat; Szexuális kérdések -irodalomban

Marilyn Gell Mason, a clevelandi (Ohio, USA) városi könyvtár igazgatója helyi tapasztalatok birtokában mutatja be azt az aktuális problémát, amellyel minden Internet használatra berendezkedett közművelődési könyvtár szembesül manapság. Azok a káros hatások, amelyek a gyermekeket érhetik pornográf, vagy egyéb durva szexuális tartalmú Weblapok lekérdezésekor, olyan országos, de mondhatni, nemzetközi méretű szakmai vitát eredményeztek, amely remélhetőleg elősegíti majd a jelenség sikeres kezelését.

A tömegtájékoztatás az Egyesült Államokban immár mindenütt azt harsogja, hogy a gyermekek számára többé nem biztonságos hely a közművelődési könyvtár. Egyenesen azzal vádolják az Amerikai

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvtáros Egyesületet, hogy olyan tagkönyvtárai vannak, amelyek a pornográfiát terjesztik. Meglehetősen bonyolult kérdés, hogy miként prezentálják a könyvtárak a ma világszerte hozzáférhető 34 millió Web-lapot anélkül, hogy ne sértenék a szülők és mások jogos, a szolgáltatás tisztaságával kapcsolatos elvárásait. Amíg a könyvtárosok az egyetemes hozzáférhetőségért küzdenek valószínűsíthető sikerrel a bíróságok előtt, addig előfordulhat, hogy pert vesztenek a közvélemény esküdtszéke előtt. A végső döntést minden bizonnyal nem a jogászok fogják kimondani, hanem a könyvtárosok és a könyvtárhasználók. Mindez pedig attól függ, hogy a közművelődési könyvtár megtartja-e azt a fajta hitelességét, amelyet szinte kizárólagosan, már csak egyedül élvez a közintézmények iránt bizalmatlanná vált amerikai környezetben.

Megfigyelhető számos olyan törekvés is, amely szabályozni próbálja az Internet használatát szűrő szoftverekkel, szülői engedélyhez kötéssel, a képernyő elrejtésével, vagy éppenséggel jól láthatóvá tételével, illetve adott esetben a tiltottnak ítélt oldalak lekérdezésekor az elparancsolással. Mindez ellentétben áll az ALA által támogatott könyvtári jogi kódex elvárásaival, amelyek szerint valamennyi könyvtári anyaghoz biztosítani kell a szabad hozzáférést, beleértve az Interneten fellelhető információkat is, korra való tekintet nélkül.

Sajnálatos módon minden korlátozásra irányuló kísérlet újabb problémákat vet fel. Szűrők alkalmazásával, nemcsak az egyértelműen károsnak ítélt oldalak maradnak le a képernyőről, hanem például számos, a mai korban nélkülözhetetlen egészségügyi felvilágosító anyag is fennakad a többnyire elnagyoltan, durván kialakított szűrőn. Ezek visszahelyezése jelentős túlmunkát követel a könyvtárosoktól. A szülői engedélyhez kötésről csak annyit, hogy az bármikor kijátszható egy alkalmilag kölcsönkért olvasójeggyel, a képernyők felügyelése pedig gyakorta igen kínos helyzeteket eredményezhet.

Mivel nem rendelkezünk elfogadható technológiai megoldással, bevált minták alapján kell hozzálátni a helyzet tisztázásához, hiszen az Internet segítségével olyan nyilvános anyagokat szolgáltatunk, amelyek nem találhatók az állományunkban, de sok esetben egyáltalán nem is szereznénk be azokat. Milyen legyen a közművelődési könyvtár szerepe ebben a helyzetben?

Az egyéni szabadságjogok tiszteletben tartása a *public library* filozófiájának alapköve, amelyet egy helyes beszerzési politikával érhetünk el, mindig szem előtt tartva, hogy nem csoportokat, hanem egyéneket szolgál a közművelődési könyvtár. A különféle eszmék jelenléte alapfeltétele a demokráciának. A kiválasztás, a szerzeményezés objektivitáson nyugvó mechanizmusa a hagyományos dokumentumok esetén nem tekinthető cenzúrának, csak akkor, ha valamilyen anyagot eleve nem engedünk a polcokra kerülni, nem így az elektronikus világban, ahol nem szerzeményezünk, hanem csak valamilyen anyag nyilvános hozzáférését korlátozzuk. Érdekes mérlegelni, hogy mikor jár el helyesen a könyvtár: ha kiválaszt bizonyos Web-oldalakat és csakis azokat teszi hozáférhetővé, vagy egy szűrő szoftver beiktatásával letilt a képernyőről mindent, amit károsnak ítél, tehát cenzúrát alkalmaz. Hagyományos dokumentumok esetén még lehet arra hivatkozni, hogy bizonyos tételek nem férnek a költségvetési keretbe, de ugyanez már nem érv az Internet használata esetén, mivel a hálózatba kapcsolt könyvtár nem külön az oldalakért fizet. Egy felmérésben szereplő könyvtárban átlagban a lehívott oldalak fele pornográf vonatkozású volt, ami megkérdőjelezi ebben a helyzetben az ingyenesség létjogosultságát, hiszen a gépek, a szoftverek, a helyiség biztosítása jelenti a költségek zömét, nem a lekérdezett anyag.

A *public library* eszméjének védelmezői szerint a kizárás alkalmazása a potenciális cenzorok megjelenését eredményezné, ami az állomány további gya-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

rapítására is veszélyt jelentene. A széles körű tiltások valószínűleg egy adott környezetben megrendítenék a bizalmat, visszahatnának a szerzeményezési döntések társadalmi elfogadtatásakor.

A konfliktust bonyolítja, hogy a korlátlan hozzáférést védelmezők perrel fenyegetik azokat a könyvtárakat, amelyek szűrést alkalmaznak, vagy arra kényszerítik a felhasználókat, hogy távolítsák el a képernyőjükről a vitatott oldalakat, sőt azokat is, akik nem képesek biztosítani a szeparált használathoz a megfelelő környezetet, egyszóval mindenkit, aki a korlátlan hozzáférés elé akadályt gördít.

Felvetődött, hogy adott esetben a pornográf oldalak megjelenítése kimeríti a szexuális zaklatás tényét.

Számos politikai döntés irányul arra, hogy anyagi támogatásban részesüljenek azok a könyvtárak, amelyek szűrő szoftvereket alkalmaznak, miközben pénzbüntetés kiszabását helyezik kilátásba azok számára, akik lehetővé teszik, hogy gyermekek pornográf Web-lapokat nézzenek.

A vita középpontjában az áll, hogyan lehetne definiálni a közkönyvtárak szerepét ebben a helyzetben. Ehhez párbeszédre van szükség azzal a közösséggel, amelynek az intézmény a szolgálatában áll. Közösen kell megtalálni a megoldást arra, hogy a szülők gyermekeiket a jövőben is elengedjék a könyvtárakba, de a felnőtt olvasók igényei se szenvedjenek csorbát. Ilyen körülmények között leginkább azok szavát kellene meghallgatni, akik nem a régi frázisokat ismételgetik.

Cenzúrának az nevezhető, ha anyagi és jogi kényszer miatt egyszerűen kikapcsoljuk a számítógépet, vagy ha megtagadjuk a 34 millió (amely szám negyedévente megduplázódik) Web-oldalhoz való hozzáférést azoktól, akiknek anyagi nehézségeik miatt otthon erre nincs lehetőségük. Cenzúra az is, ha csak azért nem szolgáltatunk, mert képtelenek vagyunk az elektronikus kor kihívásainak megfelelő megoldást találni.

(Nagy Ferenc)

98/054

ULVIK, Synnove: „Can libraries find the answer?" = Scand.Public Libr.Q. 30.vol. 1997. 3.no. 4-6.p.

Felmérés a norvég közkönyvtárak referensz-szolgáltatásának hatékonyságáról

JANSSOM, Britta-Lena: A Swedish survey of the quality of reference services = Scand.Public Libr.Q. 30.vol. 1997. 3.no. 7-11.p.

Svéd felmérés a referensz-szolgáltatások minőségéről

Felmérés [forma]; Hatékonyság; Közművelődési könyvtár; Referensz

A közkönyvtárak által ellátott referensz-szolgáltatások minőségének kérdése az 1940-es évek elején az USA-ban merült fel. Azóta számos, különböző módszereket alkalmazó felmérés készült a probléma megvilágítására.

Mostanában Európa északi országaiban került az érdeklődés középpontjába a könyvtári referensz-szolgálat minőségének kérdése. Az első felmérést 1984-ben végezték Dániában. Ez szolgált alapjául egy 1994 őszén Norvégiában, majd 1995 őszén Svédországban végzett felmérésnek.

A cél az volt, hogy kiderítsék, kielégítő-e a referensz-szolgáltatások minősége kielégítő-e vagy sem. Az eredmények alapján pedig meghatározhatók legyenek azok a módszerek, amelyekkel e terület hatékonysága a kívánt színvonalra fejleszthető. Egyúttal szerették volna, amennyire csak lehet, megtalálni a referensz-munka minőségének mérési lehetőségeit, s bizonyos szabványokat megállapítani e téren.

Svédországban arra is választ szerettek volna kapni, hogy a nagyobb könyvtárakban magasabb színvonalon végzik-e a referensz-munkát.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A minőségellenőrzés országos szintű volt, s a legalább tíz, illetve tizenötezer lakossal rendelkező települések könyvtáraiban végezték el, összesen 49 könyvtárban. A felmérés „rejtett" módon történt. Ez a módszer eredményezte ugyanis a legreálisabb referensz-szituációt, lehetővé téve, hogy megfigyeljék a személyzet viselkedését, a keresési stratégiákhoz való viszonyulását. Az adatokat személyes látogatással gyűjtötték össze, s hogy az értékelés objektív legyen, ugyanaz a kérdező járta körbe a kijelölt könyvtárakat. Mindkét országban hat kérdést tettek fel a könyvtárakban. A kérdések témája más volt Norvégiában és más Svédországban. A kérdések különböző nehézségi fokúak voltak, különböző módszerekkel lehetett őket megoldani. Nem volt követelmény az azonnali válaszadás, a könyvtáros a megoldáshoz más intézmény segítségét is igénybe vehette. Egy kérdés úgy volt megfogalmazva, hogy a helyes válasz megtalálása kifejezetten igényelte is a könyvtáros ilyenfajta készségét. A többi kérdés egy átlagos állományú könyvtárban megválaszolható volt. A kérdések „gyors referensz" típusúak voltak, a helyes válasz egy egyszerű tény volt.

Dániában a könyvtárosok a kérdések felére találták meg a választ, és hasonló eredményekre számítottak a másik két országban is. Ehhez képest Norvégiában a válaszoknak kevesebb, mint 24%-a, Svédországban pedig 27%-a volt helyes. Norvégiában az esetek 18%-ában, Svédországban pedig 27%-ában semmiféle segítséget, így választ sem kapott a felmérést végző kérdező. Norvégiában az esetek 60%-ban, Svédországban 17,3%-ában próbáltak segíteni, de eredmény nélkül.

A felmérés mindenesetre aligha bizonyította be a hipotéziseket, vagyis, hogy a referensz-munka megfelelő színvonalú, hogy a nagyobb könyvtárakban magasabb színvonalú lenne a tájékoztató munka, s hogy megfelelő a könyvtárosok viselkedése a keresési szituációban.

Norvégiában a legjobb teljesítményt két közepes nagyságú könyvtár nyújtotta.

Ez az eredmény megdöbbentette a könyvtárosokat és lelkiismeretvizsgálatra sarkallta őket.

A könyvtári személyzet viselkedése statisztikai adatokkal nem mérhető, mégis ez a jó referensz-munka alapja. A könyvtárosok viselkedésére a bizonytalankodás és a professzionalizmus hiánya volt jellemző. Gyakran meg se próbálták a válaszadást, vagy egyszerűen rámutattak a polcra s magára hagyták a keresőt, nem kockáztatva, hogy ők képtelenek megtalálni a választ. A referensz-munka és az osztályozási rendszerek alapjainak ismerete is hiányzott a könyvtárosok többségénél. Nem is próbálták átgondolni a választ. Nem szűkítették a keresést azzal, hogy további információkat kértek volna magától az olvasótól. Csak nagyon kevesen fordultak segítségért kollegájukhoz, esetleg más intézményhez. A legritkább esetben kértek segítséget a megye központi könyvtárától.

Sok esetben volt elavult maga a gyűjtemény is. Igaz, még ott sem találták meg a választ, ahol a megfelelő mű a polcon volt.

Norvégiában az volt a tapasztalat, hogy a könyvtárosok a referensz-munka hagyományos eszközeit elvetették és csak a számítógépes alapú eszközökre hagyatkoztak. Volt olyan könyvtáros, aki arra hivatkozva, hogy ma nem működik a számítógépe, hozzá se fogott a kereséshez.

Az eredménytelenség feltételezett okai: a költségvetés és a személyzet képzettségének elégtelensége, a folyamatos képzés és a megfelelő időbeosztás hiánya, a túlzott specializáció. Jobban kellene alkalmazni a „megfelelő embert a megfelelő helyre" elvet. Probléma az is, hogy a helyi könyvtárak nem használják információs forrásként a megyei könyvtárakat. A munkakörülmények, az érdeklődés hiánya és a szociális nyomás szintén negatívan befolyásolták a teljesítményt.

Mit lehetne tenni a referensz-szolgáltatások minőségének fejlesztésére?

Az érdeklődés és a szakmai büszkeség hiánya a legfőbb gond. Ezen a szakma presztízsének, illetve

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

konkrétan a fizetések emelésével lehetne változtatni. Ennek eléréséhez viszont magas színvonalú szolgáltatásokat kellene nyújtania a szakmának. Vagyis a kör bezárul.

Az eredménytelenséghez nyilvánvalóan hozzájárult a tény, hogy az utóbbi években a könyvtárak költségvetése és személyzeti ellátottsága – megnövekedett feladatok mellett – folyamatosan csökken. Sajnos úgy tűnik, ez a helyzet egy darabig így marad.

A munkaszervezet és a munkakörülmények átalakítása, a folyamatos képzés megvalósítása, a megyei könyvtárak szerepének erősítése vagy megyei/országos információs központ létrehozása segíthetné a színvonalasabb munkavégzést.

(Szénászky Mária)

Kölcsönzés

Lásd 79

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

98/055

FRIEDRICHSMEIER, Andrea – HALLE, Axel – SAUER, Jörn: Internet- und Fernleihbenutzung. Auszug aus einer Benutzerbefragung an der Niedersächsischen Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen = Bibliotheksdienst. 31.Jg. 1997. 7.no. 1302-1313.p.

Internet-használat és könyvtárközi kölcsönzés. Részlet a göttingeni Alsó-szászországi Állami és Egyetemi Könyvtár használói körében végzett felmérésből

Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]; Könyvtárközi kölcsönzés; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások használata

A hannoveri főiskola könyvtárszakos hallgatói kérdőíves felmérést végeztek a göttingeni egyetemi könyvtárban 1995 decemberében és 1997 márciusában.

Az első vizsgálatban az egyetem hallgatói körében a könyvtár használatát, az információs eszközök ismeretét és használatát, a kapott segítséggel és a választékkal való elégedettséget, az OPAC használatát, az információs szórólapokat, a könyvtárhasználati rendezvényeket, az eligazító táblákat vizsgálták. A második felmérés során nagyjából ugyanezt a kérdéskört vizsgálták csekély változtatással: az Internet és a könyvtárközi kölcsönzés használatára is rákérdeztek. Közel 600 kérdőívet értékeltek.

A nagy német egyetemi könyvtárak közül a göttingeni elsőként létesített 1995 májusában nyilvános Internet-munkahelyeket. Csak előzetes jelentkezés után és legfeljebb egy órára lehet igénybe venni az Internetes számítógépeket. Az elektronikus levelezés kivételével a beiratkozott olvasók számára minden lehetőség adott.

A megkérdezettek több mint fele (56,2%) használta már legalább egyszer az Internetet, a gazdaság- és a társadalomtudományokat hallgatóknak a kétharmada. A legintenzívebb használók a közgazdász- és az üzemgazdász-hallgatók. Közel egyharmaduk a könyvtárban használja az Internetet, míg egynegyedük otthon vagy egyéb nyilvános helyen. A közgazdaságtant hallgatók gyakrabban használják otthon és másutt, mint a bölcsészek. A könyvtáron belüli használatban is a gazdasági és társadalomtudományokat tanulók vezetnek, míg a természettudományos tárgyak hallgatói sokkal ritkábban élnek ezzel a lehetőséggel. Az Internet-használók 89,4%-a diák, 10,6%-a egyéb foglalkozású. A diákok a 6. és a 12.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szemeszter között használják a legintenzívebben az Internetet.

Az Internet-szolgáltatók az információforrások közötti böngészési (szörfölési) lehetőséget hangsúlyozzák egyéni előfizetőiknek. A kérdés az tehát, hogy a könyvtárhasználók céltudatosan használják-e az Internetet. A göttingeni egyetemisták egyharmada bibliográfiai adatbázisban keresett – ami a specializált adatbázisokkal együtt 43,2%-ot tett ki, míg a szörfölés a maga 23,8%-ával erősen háttérbe szorult. A hallgatók 13,8%-a az elektronikus folyóiratok Internetes használatát is megnevezte óhajként. Több mint háromnegyedük kifejezetten könyvtárral összefüggő célra és világosan megfogalmazott indítékkal használta az Internetet.

A megkérdezettek több mint fele (57,2%) használta legalább egyszer a könyvtár honlapját. A többség ismerte az OPAC-ot, látta az új szerzemények jegyzékét is. Második helyen szerepelt egyéb könyvtárak katalógusának használata. (A felmérés idején a dokumentumszolgáltatók igénybevétele még nem játszott komolyabb szerepet, mindössze 3% volt.)

1996 áprilisától a könyvtárközi kölcsönzés térítésköteles lett Alsó-Szászországban: 2 márkát kell a megrendelt címenként fizetni, plusz a kiértesítés díját. Azóta jelentősen visszaesett mind a kért, mind a küldött dokumentumok száma. A megkérdezettek fele már kért könyvtárközi kölcsönzést; kétharmaduk ehhez a könyvtáros segítségét is igénybe vette. A szakok elemzésekor kitűnt, hogy a „könyves", bölcsészettudományi szakosok egyértelműen vezetnek 67,6%-kal, köztük is a történészek állnak az élen; a legkevesebb kérést (20,2%) a jogászok adták fel. Itt is érvényesül az a tendencia, hogy a magasabb szemeszterekben nő az igényelt dokumentumok száma. A térítési díj bevezetése után a megkérdezettek harmada csökkentette kérései számát, míg több mint a fele azt jelezte, ugyanannyit kér, mint azelőtt. Szembeötlően csökkent ugyan a kérések száma, viszont ugrásszerűen nőtt a teljesített kérések aránya.

1996 októberében a közös könytári hálózaton (GBV) belül az online-megrendelés is lehetővé vált; az erre kijelölt gépeken vagy az Interneten kereshetnek az olvasók, és meg is rendelhetik a dokumentumokat (címenként 2 márkáért, amit az egyéni számlájukra terhelnek). Az eddigi „manuális" kérés – ismertsége és használata miatt – egyelőre még gyakoribb, mint az online kérés vagy a térítésköteles gyorsszolgálat. Az online kérés lehetőségét ismerők kétharmada (66,4%) jelezte, hogy inkább online rendel, mint a hagyományos módon. A gyorsabb teljesítésért 62,8%-uk lenne hajlandó többet fizetni. Mintegy 80%-uk az egyetemi könyvtárban nem található dokumentum kedvéért egy másik könyvtárba is elmenne.

(Hegyközi Ilona)

98/056

BROADMEADOW, Sheila: Outsourcing document supply – the BT experience = Interlend.Doc. Supply. 25.vol. 1997. 3.no. 108-112.p.

A dokumentumszolgáltatás könyvtáron kívüli lebonyolítása: a British Telecom könyvtárának módszere

Dokumentumszolgáltatás; Ésszerűsítés; Könyvtárközi kölcsönzés -számítógéppel; Szakkönyvtár

A világ egyik legnagyobb távközlési társasága a British Telecom Ipswichben (Suffolk, Egyesült Királyság) lévő kutatóintézete alapvető változásokat indított el a szakkönyvtári dokumentumellátás területén. Az intézmény könyvtára legfőbb és nélkülözhetetlen dokumentum forráshelyként szolgált a vállalaton belül folyó kutatómunkához. A dokumentumellátást eredetileg egy több alkalmazottat számláló személyzet biztosította egy közel 800 címből álló fo-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lyóiratgyűjteményből és nagy mennyiségű tudományos jelentésekből, könyvekből álló könyvtári anyag felhasználásával. A könyvtártól évente 50 ezer dokumentumot kértek az olvasók, és a szolgáltatás költségeit az igénybevevő szervezeti egységek fedezték.

A távközlési társaság versenyképességét szolgáló karcsúsítási intézkedések elérték a könyvtárat is, és egyre nehezebbé vált annak bizonyítása a többi vállalati részleg felé, hogy miért költenek annyit a dokumentumok beszerzésére. Szerencsére az ugrásszerű technikai fejlődés lehetőséget kínált arra, hogy elmozduljanak egy virtuális könyvtári szervezet irányába, és ez megoldást jelentett további működésük biztosítására.

A belső átszervezések eredményeképpen a könyvtár kisebb helyre költözött, és mivel a költségvetést radikálisan csökkentették, a könyvtárosok mérlegelni kezdték, hogy milyen külső források igénybevételével lehetne továbbvinni a zavartalan dokumentumellátást. A cél olyan rendszer létrehozása volt, amely lehetőséget teremt a felhasználóknak arra, hogy a kéréseiket saját munkaasztalukról elektronikus úton továbbíthassák, ami ebből adódóan tehermentesítheti majd a könyvtár személyzetét. Mivel az anyagi nehézségek indokolttá tették a szolgáltatások térítéses formában való működtetését, a gépi rendszert már eleve így tervezték meg.

A fejlesztési munkafolyamat egy, a részletekre is kiterjedő tervezéssel indult. A legfőbb elvárás az volt, hogy ne váljék szükségessé új hardver beszerzése, és a szoftver is megfeleljen annak, hogy a kiválasztott elsődleges partner, a British Library Dokumentumellátó Központ (BLDSC) minden nehézség nélkül képes legyen továbbítani számukra a könyveket, a konferencia-anyagokat, folyóiratokat egyaránt. A helyi számítógépes szakemberek közel nyolc hónap leforgása alatt elkészítették (a tesztelést is beleértve) a kért változtatásokat, közben folyamatosan konzultáltak a BLDSC embereivel, hogy a két rendszer tökéletesen együtt tudjon működni.

Az új dokumentumigénylő rendszer egybeépítve a meglévő online katalógussal a BLADES nevet kapta (BT Library Automated Document and Enquiry Service). A rendszerbe lépők választhatnak, hogy a katalógusban akarnak keresni, vagy dokumentumot igényelnek, ellenőrizhetik folyamatban lévő kéréseik státuszát, vagy megváltoztathatják hozzáférési kódjukat. Aki már egyszer belépett a rendszerbe, rákerül egy házi listára, amit rendszeresen aktualizálnak. A használóknak meg kell adniuk költséghelyük kódját is, hogy a díjazás automatikusan megtörténhessen. Több lehetőség mellet a felhasználó kérheti, hogy a kiválasztott dokumentumot eredetiben, vagy másolatban kéri, és utalhat a tranzakció sürgősségi fokára is. Ezek után minden kérés egy sorszámot kap.

Két kérési üzenet indul naponta a könyvtárból egy jó minőségű adatátviteli csatornán (Arttel2) keresztül a BLDSC felé, mielőtt automatikusan elválasztanák a helyben kielégíthető kéréseket a külső forrást igénylőktől. A helyben meglévő anyagokra vonatkozó kéréseket kinyomtatják és házon belül kikeresik, ugyanezt teszik a sürgős kérésekkel is, azokat más, erre rendszeresített módszerrel küldik tovább. Adminisztrációs könnyítést jelent, hogy a külső forrást igénylő kérésekre a válasz, illetve a kért dokumentum közvetlenül a kérő személyhez fut be, és a visszajuttatás is direkt módon történik. A válaszok a kérésekhez hasonlóan naponta érkeznek a rendszerhez, így mindig friss a visszacsatolás, és az adatokat könnyűszerrel aktualizálhatják, központilag figyelemmel kísérhetők a tranzakciók.

Egy hetente lefuttatott saját program felderíti, hogy mely kéréseket nem teljesített a BLDSC, így automatikusan reklamációt is küldhetnek.

A másik heti program a lejáratok ellenőrzése. A futtatás végén elkészülnek a visszakérő levelek a késők számára, ami azért is fontos, mert rendre érkeznek a késedelmi díjat tartalmazó számlák a BLDSC részéről. Külön figyelmet fordítanak arra is, hogy ne

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

maradjon a rendszerben aktualitását vesztett, nyitott kérés, és már réges-régen rendezett tartozás.

Az elszámolás egyszerűsítése végett megállapodtak a BLDSC szakembereivel, hogy kérőlapok használata helyett havi számlákat állítanak ki az összes teljesített kérésre, így elégséges a nyomon követéshez a belső azonosító szám. A számlázás tehát havonta történik: a program kikeresi a teljesített kéréseket, és betölti őket a pénzügyi modulba. Természetesen a már leszámlázott tételeket figyelmen kívül hagyja.

A legalapvetőbb probléma a rendszer üzembe helyezésekor az adatátviteli rendszer érzékenysége volt az elküldött fájlok formátumára. A gép eredetileg nem tudott mit kezdeni számos karakterrel, ezért a korrekció végett segédprogramot kellett beiktatni, ami végül megoldotta a problémát. Hasonló kódolási nehézségek jelentkeztek a válaszoknál is. Bizonyos üzenetváltások időzítése szintén zavarokat okozott a kezdeti stádiumban. A felmerülő, további kisebb nehézségek az ügyfelek visszajelzéseiből, illetve a használat során rendre kiderültek, ezek alapján különféle javításokat végeztek a rendszeren.

Legtöbb visszajelzés a díjazással kapcsolatban érkezett. Egyesek elszörnyedtek a számlák láttán, mások azonban megértően tudomásul vették, hogy az értékkel bíró információért fizetni kell. Noha a felhasználók nem mentesültek az alól, hogy megtanuljanak bánni az új programmal, csaknem mindenki szerencsésen túljutott ezen a megpróbáltatáson. Egyébként, a rendszeresen megtartott munkaértekezleteken minden észrevételre nagy figyelmet fordítottak, és felhasználták azokat a rendszer jobbításához.

A program jelen stádiumában is finomítás alatt áll. Javítani próbálnak a BLDSC-vel való távkapcsolat felépítésén, illetve lebontásán, keresik a lehetőséget alternatív dokumentumforrások bevonására, próbálnak lépéseket tenni egy virtuális könyvtár megvalósítása felé, WWW-szerver beiktatásával. Arra is törekednek, hogy az Internet-forrásokban talált találatokat kis átalakítással BLADES-kérésként lehessen majd továbbítani a rendszerből.

Terveik szerint igyekeznek annyi információhoz hozzáférni elektronikus úton, amennyi csak lehetséges, és emellett jól kezelni a hagyományos hordozókon hozzáférhető dokumentumok megrendeléseit is.

A külső forrásokra hagyatkozó dokumentumellátási rendszer kétségtelenül gazdaságos, de az áttérés némi áldozatot is követelt. A személyzet és a szolgáltatáshoz szükséges helyiség nagysága csökkent (egy főállású könyvtáros helyett egy félállású dolgozik jelenleg a könyvtárban, az adminisztrációt végzők száma nyolcról háromra redukálódott és 60 százalékkal kisebb helyiségbe költöztek). Ezáltal a fenntartási költségek nagy mértékben csökkentek. A szolgáltatások díjazása szintén a pénzügyi egyensúlyt javítja, de miután az új rendszert bevezették, a kérések száma drasztikusan lecsökkent. Az olvasók nagyobb körültekintéssel válogattak, miután a szolgáltatás már pénzbe került. A WWW-szerverekről letölthető információk megjelenése szintén költségkímélő tényező, mert feleslegessé teszi a papír alapú dokumentumok megrendelését. Mind a felhasználó, mind a könyvtáros számára előnyökkel járt az átalakulás: az olvasó kényelmesebben jut az információhoz, és a személyzetnek is több ideje marad a szolgáltatások minőségének javítására.

Mindezen előnyök mellett számos áldozattal is járt a változás. A felhasználók távolabbi munkahelyekről nem tudnak bemenni a könyvtárba, így nem tudják igénybe venni a helybeni ingyenes szolgáltatásokat, de tény, hogy az ő dokumentumellátásuk is kényelmesebbé vált. A lecsökkent állomány már közel sem tudja kielégíteni az igényeket, de az online hozzáférés megteremtése, és a most már gazdaságosan végezhető sajtófigyelés sokat javíthat ezen az állapoton. A könyvtári alapterület csökkenése elsősorban azok számára kellemetlen, akik kültéri munkahelyeken dolgoznak, és eddig éltek a nyugodt helybenol-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vasási lehetőséggel, de sokan közülük talán más úton megteremtik majd a megfelelő körülményeket az elmélyült munkához.
A külső dokumentumforrások alkalmazása lehetővé tette a BT kutatóintézeti könyvtára számára a magas színvonalú szolgáltatás fenntartását, mialatt több időt fordíthatnak a fejlesztésekre.

(Nagy Ferenc)

98/057

HUGHES, Janet: Can document delivery compensate for reduced serials holdings? A life sciences perspective = Coll.Res.Libr. 58.vol. 1997. 5.no. 421-431.p.

Pótolja-e a dokumentumszállítás a csökkentett folyóiratállományt? Vizsgálat az élettudományok területén

Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi könyvtár; Folyóirat; Költségelemzés; Szakirodalom -biológiai

A növekvő folyóiratárak és az ehhez nem megfelelően igazodó költségvetés miatt a „hozzáférés ill. tulajdon" dilemmája egyre hansúlyosabbá válik a könyvtárosok számára. De vajon a dokumentumszolgáltás útján megszerzett cikkek életképes alternatívát jelentenek-e maguknak a folyóiratoknak a beszerzése helyett? A Pennsylvaniai Állami Egyetem biológiai könyvtára vizsgálatot végzett annak megállapítására, hogy a kereskedelmi szolgáltatók megfelelően használhatók-e 1) a lemondott folyóiratok kompenzálására, 2) az elvileg meglévő, de éppen nem hozzáférhető folyóiratok elérésére és 3) a sohasem birtokolt lapok cikkeinek megszerzésére. A cikk részletesen ismerteti a vizsgálat folyamatát és eredményeit.

(Autoref.)

Dokumentációs eljárások és termékeik

98/058

HART, Judith – MILLER, Jeannie: Migrarting databeses: CD-ROM vs. the Internet = Sci.Technol.Libr. 16.vol. 1997. 2.no. 15-26.p.

Egy adatbázis CD-ROM- és Internet-változatának összehasonlítása

Adatbázis; CD-ROM; Információkeresési rendszer értékelése; Számítógép-hálózat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A tanulmány célja az volt, hogy segítséget nyújtson a referensz-könyvtárosok és bibliográfusok számára a referáló és indexelő szolgáltatások megfelelő elektronikus formátumának megválasztásában. Az *Aquatic Sciences and Fisheries Abstracts* (ASFA) CD-ROM- és Internet-változatát hasonlították össze, kezdő és gyakorlott használók bevonásával. Az eredmények azt mutatják, hogy a CD-ROM, barátságossága ellenére, meglehetősen korlátozott technológia. Az ASFA internetes változata frissebb rekordokból áll, átfogóbb a szakterületi lefedése és korlátlan távoli hozzáférést biztosít az oktatók, a könyvtárosok és a hallgatók számára. Az Internet hátrányait a lassú hozzáférés, a keresőgépek hiányosságai és az intenzívebb képzés szükségessége jelentik.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

98/059

ASTEREBOVA, B.M.: Informacionnoe obespečenie zenskogo dviženiâ v Rossii v konce XX veka = Naučn.-Teh.Inf. 1.ser. 1997. 6.no. 26-29.p.

A nőmozgalom információellátása Oroszországban a XX. század végén

Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Tájékoztatás szabadsága

A nőmozgalom információellátásának egyfelől a nőknek szóló, másfelől a nőkről tájékoztató információkat kell biztosítania. Különösen fontos ez a 20. század végi Kelet-Közép-Európában és Oroszországban, ahol a nők helyzete korántsem felelt-felel meg a civilizált világ normáinak.

E speciális információellátásban orosz, nemzetközi és külföldi szervezetek vesznek részt. Az orosz szervezetek közül a nyilvános könyvtárak a legfontosabbak (pl. a 44. sz. moszkvai fiókkönyvtár speciális gyűjteménye és az ország európai részén hamarosan megnyíló további 6 hasonló könyvtár), de a civil szervezetek intézményei (Moszkvai Független Könyvtár, Nemzeti Archívum és az ADL –Archive Database Library projekt kezdeményezései) ugyancsak „feljövőben" vannak.

A nemzetközi szervezetek sorából mindenekelőtt a *Network East-West Women* nevezetűt kell megemlíteni, amely egyenesen a szóban forgó térség nőmozgalmainak felderítésére és támogatására jött létre. Fontosak az alapítványok is (az USA-beli Eurázsia Alapítvány, a német Frauenstiftung); ezek főként az oroszországi civil szervezeteket támogatják a nőmozgalom információellátásának módszerbeli és technológiai korszerűsödését illetően (pl. adatbáziskészítés, kiadványszerkesztés).

A külföldi intézmények közül a Goethe Intézet, az Amerikai Kulturális–Információs Központ és több más állam hasonló központja segíti a nőmozgalom információellátását.

Összességében elmondható, hogy a nőmozgalom információellátásában gyakorlatilag valamennyi ismert szolgáltatásforma használható, miközben a számítógépesítés oroszországi fejlődésének arányában egyre inkább a legkorszerűbb formák kerülnek előtérbe. A fordulat utáni években – szerencsére – e téren is megszűnt az az „információs blokád", amely a szovjet évtizedeket jellemezte, s így az ország a nők vonatkozásában is bekapcsolódhat a világ információs vérkeringésébe.

A nőknek szóló és a róluk szóló projektekben a speciális és a személyes információ között alig van különbség. Valamennyi ilyen projekt mindenesetre kiemelt fontosságúnak tartja az információellátást. Tekintettel az orosz társadalom jelenlegi képlékeny voltára, ennek az ellátásnak igencsak naprakésznek kell lennie, mivel felettébb gyors az avulás beköszönte.

Egyelőre e téren nagyon fontos szerepet játszanak a külföldi és nemzetközi intézmények, minthogy nem utolsósorban az ő támogatásuktól függ: megvalósítható-e ez vagy az a projekt. Az átmeneti korszak információellátására meglehetősen jellemzők az átfedések. Ezek, miközben gyengítik az ellátás hatékonyságát, egyszersmind demokratizálják is az „információs teret". Az érintett fogyatékosságok és ellentmondások ellenére a nőmozgalom információellátása, akárcsak a volt „szocialista tábor" más országaiban, Oroszországban is tökéletesedik.

(Futala Tibor)

98/060

DIANSKAÂ, G.P.: Razvitie seti special'nyh bibliotek dlâ slepyh v sovremennyh usloviâh = Naučn.Teh. Bibl. 1997. 6.no. 27-32.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Oroszország: a vakok könyvtári hálózatának fejlesztése a jelenlegi feltételek között

Vakok könyvtára

A vakok és a gyöngén látók könyvtári hálózata 1953-ban keletkezett egy minisztertanácsi rendeletnek köszönhetően. Ennek a hierarchikusan tagolódó hálózatnak központja a Vakok Oroszországi Állami Könyvtára lett – moszkvai székhellyel. Hozzá 70 regionális könyvtár tartozott, amelyeknek ellátóhelyei az egyes városi és községi könyvtárakban működtek. A hálózatban közismert volt a kölcsönzött művek postai küldése és házhoz szállítása is.

Az 1994. évi könyvtári törvény 14. paragrafusában állami garanciát vállal egyebek mellett a vakok és a gyöngén látók könyvtári ellátását illetően is.

A régebbi hálózat időközben szétesett, illetve olyan együttműködő könyvtári kollektívává alakult, amelyben a központi könyvtár a „primus inter pares" szerepét látja el a korábbi regionális, napjainkban megyei és köztársasági könyvtárak között. A központi könyvtártól módszertani útmutatást és kiegészítő ellátást egyaránt lehet igényelni.

A volt regionális könyvtárak mindenesetre igen aktívak, s most már az adott régió szükségleteinek legjobban megfelelően szervezik az ellátást, nem pedig központi utasítások alapján. Elmondható, hogy e könyvtáraknak általában „jól megy a dolga", de időnként meg kell küzdeniük azokkal a törekvésekkel, amelyek a regionális szervek hatásköréből városi hatáskörbe akarják őket áthelyezni (mint pl. Novgorodban történt). Ez ellen azért tiltakoznak, mert félnek területi funkcióik elsorvasztásától, ami az ellátottak számát jelentősen lecsökkentené.

A forrásfolyóirat szerkesztősége azzal a megjegyzéssel, illetve felhívással publikálta ezt a viszonylag kedvező ellátásról szóló cikket, hogy bárcsak az egyéb rokkantak könyvtári szolgálata is legalább olyan szervezettségi szintet érne el, mint amilyen a vakoké és a csökkent látóké.

(Futala Tibor)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Hálózatok

Lásd 3, 4, 30, 32-33, 42-45, 50, 55, 62, 76

Közigazgatási tájékoztatás

98/061
VENTURINI, Fernando: Politiche pubbliche in materia di informazione e documentazione amministrativa: l'esperienza francese della CCDA = Boll.AIB. 37.vol. 1997. 2.no. 169-192.p.

Res. angol nyelven

A nyilvános információ politikája és az igazgatási dokumentáció: a CCDA francia példája

Tájékoztatás -közigazgatási; Tájékoztatási politika

A Commission de coordination de la documentation administrative (CCDA) a francia közigazgatás 1971-ben létrehozott szerve, amely azóta folyamatosan szélesíti tevékenységét, s most főként a közigazgatás dokumentációjának szerkezetét vizsgálja, véleményt nyilvánít a közigazgatási tájékoztatás formáinak kérdéseiben, és segíti a szektor fejlesztési politikájának kidolgozását. A bizottság projektjei és tanulmányai között említést érdemel a francia közigazgatás időszaki kiadványainak adatbázisa, a dokumentációs központok, köz- és magánkönyvtárak adatait tartalmazó adatbázis, a minisztériumi könyvtárakról szóló tanulmány. A bizottság és a *La Documentation française* közösen adott ki irányelveket a szürke irodalom ellenőrzéséről és az Internet használatáról a közigazgatási információk terjesztésében, különös tekintettel a francia „Minitel" videotex rendszer környezetére. Olaszország közigazgatási információs helyzetét tekintve ott is nagyon „elkelne" egy hasonló bizottság tevékenysége.

(Autoref. alapján)

Környezetvédelmi tájékoztatás

98/062
BOLSTRIDGE, June C.: Strategic value and use of Internet's environmental information = FID News Bull. 47.vol. 1997. 6.no. 170-173.p.

Res. spanyol és francia nyelven

Az Interneten lévő környezetvédelmi információk stratégiai értéke és használata

Számítógép-hálózat; Tájékoztatás -környezetvédelmi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A környezetvédelmi szakma fő hajtóerejét az információk jelentik. Az Internet egyre nagyobb mennyiségű környezetvédelmi információt kínál, amelyek bárki számára hozzáférhetők, bárhol a világon. A cikk ismerteti az Interneten elérhető információk fajtáit és korlátait. Speciális Internet-helyeket mutat be a környezetvédelmi szakemberek számára, többek között a következő területeken: jogi szabályozás, technikai erőforrások, üzleti lehetőségek, környezetvédelmi szakemberek. Tanácsokat ad az egyes források értékelésére, gyengéik és korlátaik megállapítására. A környezeti információknak üzleti és egyéb nem-környezetvédelmi felhasználására is kitér. Végül arról elméledik, hogy az Internet egyre növekvő hozzáférési lehetőségei milyen hajtóerőt jelentenek a környezetvédelmi szakma átalakulására.

(Autoref. alapján)

VEZETÉS, IRÁNYÍTÁS

Munka- és rendszerszervezés

98/063

SÓJKA, Jan: Racjonalizowac zatrudnienie w panstwowych bibliotekach uczelnianych = Bibliotekarz. 1997. 7-8.no. 22-25.p.

Racionalizálni kell a foglalkoztatást az állami felsőoktatási könyvtárakban

Felsőoktatási könyvtár; Munkaszervezés

A lengyel állami egyetemi könyvtárakban az összes költség 50-60%-át a bérek teszik ki. Ez nagyjából–egészéből megfelel az európai átlagnak, s így a jövőben sem kell e részesedésen változtatni. Ennek ellenére nyugtalanító a bérhelyzet, noha a bérjogszabályok elvileg lehetővé tesznek tisztességes fizetéseket is.

Hogy az egyes könyvtárakban ezt a szintet felettébb ritkán éri el bárki is, annak az az oka, hogy a személyzet 70%-ának van magiszteri képesítése, így hát szétforgácsolódik a béralap. Mondják, hogy az egyetemi könyvtárak tele vannak elégedetlen magiszterekkel, miközben hiányzanak belőlük az elégedett könyvtárosok (licenciátussal rendelkezők).

Egy-egy központi egyetemi könyvtárban csupán annyi „legmagasabb szintű" feladat van, amelynek ellátásához 20%-nyi magiszterre van szükség. A munka 50%-a olyan, amelyet a licenciátussal rendelkezőknek kell elvégezniük (a képzés e képzési formát illetően messze elmarad a kereslet kielégítésétől), végül 30%-nyi az olyan munka, amely középfokú szakképzettséget (vagy betanítást) igényel.

A fenti számítás a 100-nál több főt foglalkoztató könyvtárakra érvényes, a kisebb intézményekben egyedileg kell megállapítani a tényleges szükségleteket. A licenciátusi képzés megváltoztatásán kívül a fenti arányok fokozatosan csak akkor alakulhatnak ki az egyetemi könyvtárak foglalkoztatási struktúrájában, ha a bérezési rendszer is megváltozik, „célratörőbbé" válik.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A szerző, aki a poznani Közgazdaságtudományi Akadémia főkönyvtárának igazgatója, tudja, hogy a racionális foglalkoztatási struktúrát csak fokozatosan, a nyugdíjazásokat és egyéb személyi mozgásokat felhasználva lehet kialakítani. Ő saját intézményében annyi eredményt ért el, hogy a korábbi 60%-nyi magiszter helyett már csak 36%-nyi található a személyzetben.

(Futala Tibor)

98/064

EL-SHERBINI, Magda – KLIM, George: Changes in technical services and their effect on the role of catalogers and staff education = Cat.Classif.Q. 24.vol. 1997. 1-2.no. 23-33.p.

Az információtechnológiai fejlemények hatása a katalogizálási osztályok szervezetére, a katalogizálókra és a személyzet képzésére

Bérmunka kiadása; Dokumentumleírás; Információtechnológia; Munkaszervezet

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

Jóllehet a technológiai fejlődés minden könyvtári munkafolyamatra kihat, a katalogizálás talán az első, amely komoly átszervezést igényel. A cikk néhány újabb technológiai fejleménynek a könyvtári katalogizálási osztályokra gyakorolt hatását mutatja be. Két katalogizálási megoldást tárgyal: 1) nagy bibliográfiai vállalkozások, pl. az OCLC szolgáltatásainak igénybevétele (Contract Cataloging, Prompt-Cat, OCLC Selection), 2) szakképzetlen, betanított személyzet foglalkoztatása. E változásoknak a könyvtárosok szerepére és a továbbképzésére gyakorolt hatásával is foglalkozik.

(Autoref.)

98/065

HART, Keith: Home alone: the freelance information consultant = Man.Inf. 4.vol. 1997. 7.no. 38-39.p.

Dolgozzunk otthon: egy szabadúszó információs tanácsadó tanácsai

Tájékoztatási vállalkozás

Kinek ne hangoznának ismerősen az alkalmazotti státuszban dolgozó információs szakemberek panaszai az alacsony fizetésről, a főnöki szekatúrákról, a kiszolgáltatottságról, a lehetetlen feltételekről, a feladatok szörnyű időzítéséről és a többi, és a többi. Manapság azonban egyre több „bérrabszolgából" szabadúszóvá váló információs szakember tűnik fel a láthatáron. Mielőtt mi is váltásra határoznánk el magunkat, gondoljuk át alaposan a dolgot. Hiba volna ugyanis az alkalmazotti lét előnyeiről megfeledkezni. Elvégre a munkaadó gondoskodik a megfelelő munkáról, a szükséges eszközökről (telefon, fax, másoló, számítógép, modem, írószerek stb.), a szakmai fejlődésünket elősegítő új feladatokról, továbbképzésről. Ezenkívül hónap végén fizet is nekünk, lerója utánunk a tébét és az adót az államnak. Aztán fizetett szabadságra enged bennünket, és esetleg még ezeken felül is származhat belőle némi hasznunk. Ha önállósulunk, a fentebb felsorolt gondok mind a mi vállunkat fogják nyomni. A sikeres váltáshoz mindenesetre némi segítséget adhatnak az alábbi tanácsok.

1. A legnehezebb az első kliens felhajtása. Érdemes tehát még alkalmazottként gondoskodnunk első

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

munkánk megszerzéséről, hogy meglegyen munkánk folytonossága. Persze már az első munkaszerződés teljesítése közben időt kell szakítanunk új megbízatás felkutatására.

2. Potenciális megbízónknak nem előző munkakörünkről kell beszámolnunk, hanem azokat a képességeinket és tapasztalatainkat kell hangsúlyoznunk, melyek a leginkább megfelelnek az ő igényeinek.

3. Törekednünk kell arra, hogy a lehető legtöbben értesüljenek arról, hogy vállalkozók lettünk. Elő az összegyűjtögetett névjegyekkel, és irány a telefon! Megfelelően kigondolt indokkal ügyesen újítsuk fel ismeretségeinket.

4. Praktikus gondolat felmérni előző munkahelyünk lehetőségeinek, eszközeinek hiányosságait, és a náluk éppen futó projekteket, hogy vonzó ajánlatot tehessünk „megsegítésükre".

5. Sokat tanulhatunk és jól tájékozódhatunk, ha részt veszünk az érdeklődésünknek megfelelő szakmai szervezetek munkájában, feliratkozunk a levelező listákra.

6. Jól osszuk be időnket! – a megrendelő valószínűleg díjazni fogja, ha betartjuk a határidőket és egyáltalán nem mindegy, hogy milyen referenciát ad majd rólunk a többi lehetséges kliensnek.

7. A munkadíj (is) fontos kérdés. Bevált módszer úgy kiszámítani a napidíjat, hogy az elérendő évi keresetet elosztjuk 180-nal (munkanapok száma). Be kell azonban kalkulálnunk a szabadságot és az esetleges betegségeket is. Legyünk óvatosak, és fontoljunk meg két dolgot. Ha túlságosan nagy árat szabunk, esetleg nem kapunk több megbízást. Hosszabb lélegzetű munka elvállalásakor viszont bele kell számítanunk az árba annak a kockázatát, hogy közben eleshetünk egy másik, jobban fizető megbízástól.

8. A fizetés kérdését tapintatosan, de határozottan kell kezelnünk. Az első munkafázis elvégzésekor máris küldjük a számlát, melyben pontosan megjelöljük a fizetési határidőt. És természetesen ellenőriznünk kell a pénz megérkezését bankunkba, késedelem esetén pedig ne habozzunk egy udvarias figyelmeztetést útjára bocsátani.

És végül: mindent meg kell tenni szakmai továbbfejlődésünk érdekében. Az éppen aktuális munka során ne legyünk szűk látókörűek. Tájékozódjunk az alkalmazónk intézményében felmerülő gondokról, kihívásokról, reményekről és elvárásokról, tudjunk meg minden lehetőt az információszolgáltatás új szempontjairól, hogy következő ügyfelünknek már hozzáértőként beszélhessünk ezekről.

(Fazokas Eszter)

98/066

MAUTRICH, Michaela: Telearbeit – Zauberwort auch für Bibliotheken? = Bibliotheksdienst. 31.Jg. 1997. 9.no. 1713-1719.p.

Távmunka – varázsszó a könyvtárak számára is?

Munkaszervezés; Távközlés

A távmunka (Telework) olyan munkatevékenység, melyet az alkalmazottak a nyilvános kommunikációs eszközök és az ezekhez kapcsolódó technikai felszerelés igénybevételével munkahelyükön kívül végeznek. A munkavégzés történhet otthon (Home-Base Telework) vagy a központi munkahelyen kívülre (az alkalmazottak lakóhelyéhez közelre) helyezett, erre a célra kialakított irodában (Center-Based Telework), esetleg helyhez nem kötötten is (Mobile telework). A távmunka lehet állandó vagy alternatív (a munkaidő meghatározott részére kiterjedő), esetleg flexibilis. Számos előnyös és hátrányos következménye van:

- Előnyei közé tartozik a munkavállaló szempontjából az egyénileg megválasztható munkaritmus, a munkába járás idejének megtakarítása, a munkavégzés flexibilitása, hatékonysága.
- A munkaadó szempontjából előny a munkahelyek megtakarítása, a munkahelyi fluktuáció és a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

betegszabadságok csökkenése, a produktivitás növekedése.
- Hátrányt jelent a munkavállaló szempontjából az izoláció, a munka és a magánélet határainak elmosódása, a karrier korlátozódása, a társadalmi megbecsülés csökkenése, a munkahelyi szakmai megerősítések hiánya.
- A munkaadótól a távmunka bevezetése megkívánja az ellenőrzés fokozását, a távoli munkahelyek technikai felszerelését, az erőteljesebb együttműködést, s nehezebbé teszi számára a hatékonyság megállapítását, a produktivitás mérését.
- Mindent összevetve az NSZK gazdasági minisztériumának számítása szerint a távmunkára való áttérés évente munkahelyenként 6400 DM megtakarítást jelent.

A távmunka könyvtári alkalmazása terén még csak nagyon kevés tapasztalat áll rendelkezésre. Konstanzban a Könyvtári Szolgáltató Központ távmunka formájában végezteti egyes művészeti és múzeumi könyvtárak állományának rekatalogizálását Baden-Württemberg tartomány központi katalógusának kiegészítésére. A kísérlet eredményesnek látszik.

A könyvtárak közül elsősorban a nagy és a közepes tudományos könyvtárak, valamint a nagyobb közművelődési könyvtárak alkalmasak a távmunka alternatív változatának bevezetésére, mert azok megosztott munkatevékenységgel működnek. A könyvtári munkák közül távmunkával is végezhetők a következők: bibliográfiák, tárgyszójegyzékek, online katalógusok készítése, referátumok írása, PR anyagok összeállítása, szövegfeldolgozás, adatbevitel, programozó munkák, „hotline" tájékoztatás, fordítás, periodikák analitikus feldolgozása, rekatalogizálás.

(Katsányi Sándor)

98/067

HIXON, Beverley: Outsourcing the electronic library = Man.Inf. 4.vol. 1997. 5.no. 40-41.p.

Elektronikus könyvtár létrehozása megbízási szerződéssel

Bérmunka kiadása; Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár

A cikk az angliai Thames Valley University (TVU) 1996 szeptemberében megnyitott, harmadik tanulási központját (Paul Hamlyn Resource Centre) mutatja be, amelyet a médiák, a számítástechnika és a könyvtári szolgáltatások kombinált hozzáférési helyeként, egy erre a célra tervezett épületben hoztak létre. A szükséges, költséges berendezések beszerzésére (pl. 142 IBM PC, 8 Apple) és a szolgáltatások karbantartására az ICL céggel kötöttek szerződést, azaz a központ teljes működtetését a külső bérmunka (outsourcing) módszerével kívánták megoldani. A tájékoztató szolgáltatásokat (könyvtári és ICL) közös pontról látták el, az információtechnika segítségével. Az egyes területekre vonatkozó olvasói kérdések kezelése okozott némi problémát. Arra sem számítottak, hogy az olvasói térbe helyezett könyvtárosok ki lesznek téve a kérdések özönének (végül kénytelenek voltak az egyetem más épületeibe áthelyezni őket).

Az első év kísérleti év volt, korlátozott szolgáltatásokkal. Ez kiterjedt a Web használatára, a Microsoft Office programcsaládra, de nem tették lehetővé az elektronikus levelezést, a Telnetet, s a helyi Winchesteren vagy a hálózaton sem lehetett fájlokat tárolni. Különálló CD-ROM állomásokat, valamint egy négy meghajtót magában foglaló CD-hálózatot is használhattak (ezeket még a költözés előtt hozták létre, és nem integrálták az egyetemi hálózattal).

A tervek között szerepel az egyetem többi tanulási központjához való csatlakozás (az ICL-lel kötött szerződés alapján), többfelhasználós szoftverek, az e-mail és az Internet-hozzáférés, a dokumentumok párhuzamos használata, valamint a konferenciaüzemmód integrálása egyetlen közös „shell"-ben,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

továbbá személyes postafiókok, hálózati tárolási lehetőséggel, nyomtatásnál használható fizetőkártyával, otthonról (ill. a kollégiumi szobából való) bejelentkezés, a kötelező olvasmányok és jegyzetek online hozzáférhetősége, bizonyos tantárgyak elektronikus úton történő oktatása stb.

A szerző részletesen bemutatja a tanulási központ privatizálásának tanulságait; az ICL-lel folytatott partnerkapcsolatot végeredményben sikeresnek ítéli.

(Mándy Gábor)

98/068

MÜNZEL, Carl: „Goedenmiddag, ik ben bij u verzekerd...!" – Guten Tag, ich bin bei Ihnen versichert...! Niederländische Bibliotheken vermieten Flächen an Private Unternehmen = Buch Bibl. 49.Jg. 1997. 7/8.no. 490-493.p.

„Jó napot, Önöknél van biztosításom...!" Holland könyvtárak helyiségeket adnak bérbe magáncégeknek

Gazdálkodás -könyvtárban; Községi könyvtár; Művelődési ház; Vállalkozás -könyvtárban

A holland Könyvtári Szolgáltatási Központ (OBD) 1990-ben kidolgozta a „könyvtár mint művelődési ház" („Kulturhus") koncepciót, melynek lényege, hogy egy fedél és egy igazgatás alatt információs, kulturális és kereskedelmi szolgáltatások működnek. A modell újdonsága, hogy válaszfalak nélküli közös térben foglalnak helyet a különböző intézmények, köztük olyan üzleti jellegű vállalkozások is (bankfiókok, biztosítási társaságok stb.), melyeket a közvélekedés eddig a könyvtártól távolinak tartott. 1993-ban bemutatták ennek prototípusát: 1200 négyzetméteren helyet kapott a felnőttkönyvtár, az ifjúsági könyvtár, a tanulói övezet, egy kisméretű előadóterem, két kávézó, egy bankfiók, egy biztosító társaság stb. A bemutatóra meghívták a könyvtárosokon kívül az egészségügyi és a munkaügyi hivatalok képviselőit, cégeket, kereskedelmi kamarákat, bankigazgatókat.

A koncepció egyes részleteit máris több könyvtár átvette. Például Denekamp-ban (13 ezer lakos) a helyi könyvtárban (600 négyzetméter, 30 ezer dokumentum) helyet bérel a Nyugat-hollandiai Biztosítási Társaság (10 négyzetmétert évi 15 ezer Guldenért napi 2-3 órás használatra) és a Rabobank (nagyjából hasonló feltételekkel.) A közös épületben való működést két év elteltével mindkét pénzügyi intézmény hasznosnak ítéli, mivel ott a hivatali nyitvatartástól eltérő időben, az esti órákban is a közönség szolgálatára tudnak állni, és új közönséget is el tudnak érni. A könyvtárosok szintén hasznosnak tartják az együttműködést.

A Könyvtári Szolgáltatási Központ kezdeményezése nyomán valószínűleg rövidesen felépül Overijsel tartomány egyik városában az első olyan célépület, mely teljes egészében meg fogja valósítani a „Kulturhus" koncepciót.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 71-72

Pénzügyi és gazdasági kérdések

98/069

TANTON, Jill: Charging for information: costing and pricing = Man.Inf. 4.vol. 1997. 7.no. 36-37.p.

Térítéses szolgáltatások: a költségek és díjak meghatározása

Költségelemzés; Térítéses szolgáltatás

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Wesminster Reference Library-ben működik az *Information for Business (IfB)* nevű információs bróker cég, mely igen jóhírű üzleti vállalkozás, megrendelői között számos nagy és tekintélyes vállalat található. Az információs szolgáltatások árának kialakításával kapcsolatban az IfB igazgatója ad tanácsokat a könyvtárnak.

Az árképzés bonyolult dolog. A bevételnek minimum a cég költségeit fedeznie kell. A költségek legnagyobb részét az alkalmazottak bére teszi ki, s mivel a jólképzett és nagytudású személyzet a sikeres információszolgáltató cég legfontosabb feltétele, ezen nemigen lehet takarékoskodni. A többi kiadás a szervezet sajátosságaitól függ. Az IfB például egy nyilvános könyvtáron belül működik, szolgáltatásai ennek értékes különgyűjteményein alapulnak. Az általa használt helyiségek bérét és a közüzemi költségeket a könyvtárnak fizeti.

A költségek közé tartoznak ezen kívül a beruházások, például a számítógépek beszerzése. Nem elég azonban egyszer megvenni ezeket, a technikai fejlődést követve folyton korszerűsíteni kell a gépparkot és a szoftvereket. További tételek a hirdetési díjak, a postaköltség, az irodaszerek ára, a telekommunikációs költségek stb.

Az összes lehetséges költség összegyűjtése után láthatunk hozzá az árképzéshez. Először is meg kell tervezni a bevételeket. Legalább annyit, amennyi az úgynevezett „fedezeti pont" eléréséhez szükséges. Hány órai munkára van szükség, mondjuk 100 fontos óradíjjal számolva, hogy az éves bevételek fedezzék az összes költségeket? Ha ezt kiszámoltuk, fel kell mérnünk, hogy a piacon milyen a versenyképes ár. Mennyit kérhetünk maximum a leendő ügyfelektől anélkül, hogy azok inkább versenytársainkat válasszák. Azt is el kell döntenünk, hogy óradíjat kérjünk-e, vagy meghatározott áron számlázzunk különböző típusú munkákat. Esetleg szorgalmazzuk éves szerződések megkötését bizonyos engedményekkel ösztönözve az ügyfeleket? Minden esetre, mivel a megrendelések száma és nagysága bizonytalan tényező, és a költségek megtérülésén túl profitra is szeretnénk szert tenni, nagy hangsúlyt kell fektetnünk a marketing tevékenységre.

A pénzügyek folyamatos ellenőrzése sarkalatos pontja az eredményes üzleti tevékenységnek. Legalább havonta kontrollálni kell a bevételeket és kiadásokat, nehogy kínos meglepetés érjen bennünket. Ha a kiadások megugrását, vagy a bevételek csökkenését észleljük, még idejében gondoskodhatunk az egyensúly helyreállításáról. Például berendezéseket vásárlás helyett bérelhetünk is, alkalmazottakat meghatározott idejű szerződéssel vagy részmunkaidőben is foglalkoztathatunk. Jól bevált eljárásokra van szükség a követelések összegyűjtésére, a késedelmes vagy nem fizető kuncsaftok jobb belátásra bírására is.

Nagyon fontos, hogy tudatában legyünk szolgáltatásaink értékének: egy vállalat sorsa nagymértékben függ az információktól, és ügyfeleink ezeket tőlünk kaphatják meg. Nem szégyen tehát reális piaci árat kérni munkánkért.

Röviden összefoglalva tehát a siker kulcsa a piac ismerete, a pénzügyi ellenőrzés és a változásokra való gyors reagálás.

(Fazokas Eszter)

98/070

BERTHA, Eva: Comparison of pricing structures of information on various electronic media = FID News Bull. 47.vol. 1997. 6.no. 175-180.p.

Különféle elektronikus hordozókon lévő információk árszerkezetének összehasonlítása

Elektronikus publikáció; Hatékonyság; Információhordozó; Könyvárak

A tájékoztatási termékek különböző elektronikus hordozókon érhetők el (online szolgáltatók révén,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

CD-ROM-adatbázisként, helyben installált adatbázisként vagy az Interneten). Egy 1996-os statisztika szerint a különböző hordozók részesedése a következő: 55% online, 5% kötegelt üzemmódban, 23% CD-ROM-on, 10% diszketten, 7% mágnesszalagon. A tendencia az, hogy nő a helyben telepített adatbázisok aránya az online hozzáférés rovására.

Az adatbázisok kereskedelmi célú online szolgáltatása 25 éve indult meg. Kezdetben a fizetendő térítés alapja a kapcsolati idő volt. Később, amikor lehetővé vált az előre elkészített keresőkérdések és a találatok letöltése, a szolgáltatók felemelték az árakat és a megjelenített vagy kinyomtatott rekordokért is térítést kezdtek kérni. A 80-as évek végén egyes cégek a keresőszavak száma és a találatok mennyisége alapján kezdtek számlázni, sőt egy-egy szolgáltató keresésenkénti átalánydíjat állapított meg. Kedvezményeket kapnak a sok keresést végzők (pl. az egyetemi könyvtárak), a nyomtatott változatra előfizetők (SCI), az adatbázisok egyszerűbb, oktatási változatát használók, a csúcsidőn kívül keresést végzők. A távközlési költségek országonként változnak, a keresés költségeinek 3%-át teszik ki. A parancsnyelvű keresést főleg a képzett közvetítők, a menüvezérelt rendszereket vagy grafikus interfészeket a végfelhasználók veszik igénybe.

A CD-ROM-technika több mint 10 éves. Különösen az egyetemi könyvtárakban vált népszerűvé, mivel szinte korlátlan használatot tesz lehetővé pluszköltség nélkül, és a költségek előrejelezhetőek. A CD-ROM-adatbázisok használata gyakran licensz-szerződések keretében történik. A díj a hozzáférés módjától és az egyidejű használók számától függ. A retrospektív fájlok költségei igen magasak lehetnek. Árengedményt kapnak a nyomtatott változatot megrendelők. A CD-k beszerzése mellett költséggel jár a hardver (szerver, CD-torony vagy keménylemez), a szoftver (a hálózati szoftver licensze) és a személyzet (működtetés, képzés), valamint a szükséges használói dokumentáció. A CD-ROM akkor alkalmazható hatékonyan, ha korlátozott tárgyidőszakra és ritka frissítésre van szükség. A CD-ROM-hálózat használatának új megoldása a piacon a Silverplater EARL rendszere, amely ingyenes WAN vagy LAN szoftverrel biztosít hozzáférést különböző platformokon több mint 200 adatbázishoz (CD-ROM-on, mágnesszalagon vagy az Interneten), pusztán az előfizetési árért.

Az adatbázisok helyi mágnesszalagról való telepítése az OPAC-ok elterjedésével vált népszerűvé. Az adatbázisok többnyire az OPAC szoftverét használva az egész campuson csaknem korlátlanul hozzáférhetővé váltak. E megoldáshoz szükség van megfelelő technikai infrastruktúrára (helyi hálózat, szerver, hardver, elegendő szabad lemezterület). Az adatbázisok alkalmazása a helyi igényekhez igazítható, a rekordok helyi adatokkal kiegészíthetők. A licenszdíjak a CD-ROM-licenszeknél magasabbak. A hardverrel és a munkaerővel kapcsolatos költségeket a hálózat tagjainak célszerű megosztva viselniük.

Az Internetet kezdetben a kormányok, az egyetemek és a kutatási intézmények finanszírozták, használata az ebbe a körbe tartozók számára ingyenes volt. Ideális információterjesztő média, ráadásul minimális költségekkel. Szervezetlensége miatt azonban az információk folyamatossága, korrektsége és teljessége nincs biztosítva. Az Interneten sok kereskedelmi szolgáltató elérhető távoli bejelentkezéssel. A térítés előfizetéssel, letéti számlával vagy rendszeres számlázással oldható meg. Egyes rendszerek már hitelkártyát is elfogadnak, új elektronikus módszerek kidolgozása van folyamatban.

Az amerikai és kanadai tapasztalatok szerint az elektronikus média elfogadottá vált. A megfelelő hordozók kiválasztása a helyi igényektől függően a vezetők feladata. A könyvtárak egy-egy új megoldás bevezetése esetén a régit is fenntartják. A közvetítő által végzett keresés költségeit visszaszámlázzák a végfelhasználónak. A CD-ROM-on vagy helyben telepített adatbázisok esetében általában ingyenes a szolgáltatás, a használók főleg a felsőoktatási in-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tézmények hallgatói. A közvetítőket összetett témák vagy erősen specializált adatbázisok esetén veszik igénybe. Kiszámították például, hogy hallgatók esetében keresésenként 1,80 USD, kutatók esetében 3 USD az az ár, amely mellett még megéri az adatbázist beszerezni.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 10, 57, 68

Gépesítési kérdések

98/071

LEVANDOVSKAÂ, U.V.: Avtomatizirovannaâ biblioteka vuza: problemy direktora = Naučn.Teh. Bibl. 1997. 7.no. 19-24.p. Bibliogr. 15 tétel.

Egy egyetem számítógépesített könyvtára: az igazgató problémái

Egyetemi könyvtár; Munkaszervezés; Számítógépesítés

A cikkben a cseljabinszki Állami Műszaki Egyetemi Könyvtár számítógépesítéséről van szó, amelyből nem lett – vallja be az igazgató –, „sikertörténet". Ennek oka az, hogy könnyelműen láttak neki az eszközbeszerzésnek, a szoftverek megválasztásának. A személyzetet sem készítették fel az új technológiák uralására. Ennek következtében megnövekedett a munkatársak megterhelése, személyi villongások nyugtalanították a könyvtár életét.

Nem váltak be a munkaerő megtakarításával és a költségmegtakarítással kapcsolatos előzetes „jóslatok". Ellenkezőleg: új és új munkaerőket (mérnököket) kellett beállítani, és új és új hiteleket kérni az egyetemtől. Mindez kedvezőtlenül befolyásolta a könyvtárról alkotott képet.

Kiderült, hogy a kezdetben egymástól elszigetelt részautomatizálások korántsem jelentenek igazi számítógépesítést, legfeljebb az egyes részfeladatok gépesítését, s összességében nagyfokú rendetlenséget okoztak a munkamozzanatok érintkezési pontjain.

Nagyon kedvezőtlenül alakult a könyvtár elektronikus katalógusának fejlesztése, úgyhogy csakhamar elölről kellett kezdeni létesítését. Ez jóval több „számítógép előtti feladatot" jelentett, mint amennyit a hagyományos feldolgozás megkövetelt.

A 35. és 40. életévük között járó női könyvtárosok számára (ők teszik ki a személyzet 95%-át) különösen nehéz volt megmagyarázni a számítógépesítés értelmét és elkerülhetetlen voltát. Eközben egészségügyi félelmek is fokozták a számítógépesítéssel szemben megnyilvánuló negatív álláspontokat.

A vezetőnek ebben a helyzetben igen nehéz volt munkaképes állapotban megtartani a könyvtárat, meghozni a szükséges szervezeti–személyzeti döntéseket.

(Futala Tibor)

98/072

MAISONNEUVE, Marc: Réinformatiser la bibliothèque municipale ... pourquoi? = Bull.Bibl.Fr. 42.tom. 1997. 4.no. 35-43.p.

Res. angol nyelven

Miért kell újra gépesíteni a közkönyvtárakat?

Információpiac; Közművelődési könyvtár; Számítógépesítés; Szoftverválasztás

A számítógépes rendszerek lecserélése nem egyszerű, a francia közkönyvtárak mégis hozzáfogtak eh-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hez a feladathoz. 108 könyvtár már kicserélte programcsomagját, további 200 pedig azt tervezi, hogy még az ezredforduló előtt végrehajtja könyvtárának „újraszámítógépesítését". Ennek fő hajtóereje a régi rendszerek elavulása, a piac világméretűvé szélesedése, új szabványok szükségessége és a modern technológia lehetőségeinek kihasználása. A könyvtárak számára a nehézséget az átfogó, „információs rendszer" szemléletű megközelítés jelenti, többféle szoftver telepítése, az adatok áttöltése, s mindezt a szolgáltatások szüneteltetése nélkül kell megvalósítani. Egy további nehézség, hogy az adatok és árak ismeretében dönteni kell egy, a legtöbb esetben nem ideális rendszer mellett, s ezt a lehető leghatékonyabban kell kihasználni.

(Autoref. alapján)

Személyzet

Lásd 65

A nők és a könyvtárvezetés

98/073

KIRKLAND, Janice J.: The missing women library directors: deprivation versus mentoring = Coll.Res. Libr. 58.vol. 1997. 4.no. 376-384.p. Bibliogr. 9 tétel.

Hol vannak a hiányzó női könyvtárigazgatók? A háttérbe szorítás, illetve a támogatás hatása

Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Női munkaerő; Vezetés

Miért kisebb az egyetemi könyvtárak női vezetőinek aránya, mint a női könyvtárosok aránya a szakma egészében? Egy felmérés adatait elemezve a szerző megállapítja, hogy a nők vezetői beosztásba kerülésének a fő akadálya a nők hátrányos megkülönböztetése a felelősség, a tájékoztatás, az elismerés, a szolidaritás stb. területén, amit a szakma „glass ceiling" jelenségnek nevez, tudniillik létezik egy „láthatatlan mennyezet", amely nem engedi tovább a csúcs felé igyekvő női munkatársakat. Egy másik felmérés úgy találta, hogy a legtöbb női vezető a személyi felkarolásnak, támogatásnak (mentoring) köszönheti a szakmai előmenetelét.

(Autoref.)

Marketing, közönségkapcsolatok

98/074

BATCHELOR, Bridget: Marketing planning with a difference = Man.Inf. 4.vol. 1997. 6.no. 31-32.p.

Marketing-tervezés – másképp

Marketing

„Már megint marketing-tervezés? Éppen elég nekem ezekben a szűkös esztendőkben a könyvtár szolgáltatásait működtetni" – jajdulhat fel az információszolgálat vezetője a sokat emlegetett kifejezést hallva.

Ezúttal azonban kicsit eltérő megközelítést ígér a szerző. Mindenekelőtt azonban frissítsük fel ismereteinket a „marketing"-ről: „A marketing a vállalat üzletpolitikájának része, piaci statégiájának és taktikájának, továbbá azoknak a módszereknek az összessége, amelyek a vállalatnak a piacon való leg-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hatékonyabb működését segítik elő. A marketing a vállalati értékesítés növelésére, a piacon való térhódítására és a gazdasági versenyben való előnyök szerzésére irányul." – olvashatjuk a Közgazdasági kislexikonban.

Három eszköz, illetve megközelítés kombinációja hozhatja a legkedvezőbb eredményt. Az első az 1990-es években népszerűvé váló *kapcsolatteremtő marketing* (relationship marketing). Ennek lényege a vásárlóközönséggel való lehető legközvetlenebb kapcsolat kiépítése a hatalmas összegekre rúgó reklámköltségek mérséklése érdekében. Így terjedt el a törzsvásárlói kártyák rendszere, mely a vevőnek a szolgáltató irányába tanúsított lojalitását van hivatva erősíteni különböző kedvezmények, akciók révén. Ehhez persze rengeteg adat begyűjtésére van szükség a már meglevő és a potenciális vevők ízléséről, vásárló szokásairól stb. Ezekkel megszűrhetők a vásárlók: kiválaszthatók azok, akik a legtöbb érdeklődést mutatják és a velük való kapcsolat a legtöbb haszonnal kecsegtet, és rövid úton leépíthetők azok, akiknél nem sok remény van a gyümölcsöző együttműködésre.

A második eszköz, mely az előzőhöz szorosan kapcsolódik, az ún. *„business development"*. Az eladó/szolgáltató időt és fáradságot nem kímélve próbálja megismerni vevőinek igényeit, sőt problémáit és látens szükségleteit is. Ezekre – a kölcsönös bizalom jegyében – együtt keresik a megoldást és így az „eladó" biztosítja vásárlója lojalitását, és helyzeti előnyhöz jut a konkurrenciával szemben. Persze az eljáráshoz szükség van a megrendelő együttműködési hajlandóságára. A vevők ilyen irányú szegmentálásához leghasznosabb a Pareto-elv használata: összpontosíts vevőidnek arra a húsz százalékára, melytől sikeres üzletkötéseid nyolcvan százaléka ered.

Végül a vásárlók után sort kell keríteni az általunk kínált szolgáltatások felmérésére is. Az 1970-es években vált népszerűvé a Boston Consulting Group (BCG) modellje, mely négy kategóriát kínál ehhez. A „problémás gyerekek" azok a termékek/szolgáltatások, melyek piacra való bevezetése kockázatos – meggondolandó, megérik-e a költséget és fáradságot. A „sztárok" pályája most van felívelőben, nagy reménnyel kecsegtetnek és mindenképpen érdemes beléjük nemcsak bizalmat, hanem anyagiakat is fektetni. A „fejős tehenek" a biztos jövedelem forrásai, piaci érvényesülésük felhőtlen, mindaddig, míg szép lassan kiöregednek s – meglepő módon nem vágómarhák, hanem – „döglött kutyák" lesznek belőlük. Ezekre bizony a sintértelep vár, miután már nem hoznak annyi hasznot sem, amennyit „megesznek".

A BCG-vel tehát felmérhető, mely szolgáltatásaink nyírbálhatók meg fájdalommentesen, s melyeket kell erősítenünk, hol kell újat kezdeményeznünk.

Mindezek persze nem azt jelentik, hogy a régi, jól bevált tervezési módszereket el kell hajítanunk. Továbbra is szükség van arra, hogy a dolgokat alaposan átgondoljuk, írásba foglaljuk a terveket, átültessük őket a gyakorlatba, és az eredményt folyamatosan ellenőrizzük, a szükséges változtatásokat beiktassuk. Erősen hangsúlyozandó a változtatások szükségességének felismerése, hiszen állandóan változó körülmények között dolgozunk, melyekhez folyamatosan alkalmazkodnunk kell, ha versenyben akarunk maradni.

(Fazokas Eszter)

98/075

RICKERT, Cornelia – HERRMANN, Christian: Von der Schwierigkeit bibliothekarischer Selbstdarstellung. Ergebnisse einer Umfrage zur graphischen Gestalt der Öffentlichkeitsarbeit wissenschaftlicher Bibliotheken = Bibliotheksdienst. 31.Jg. 1997. 7.no. 1291-1298.p.

A könyvtári önábrázolás nehézségeiről. Felmérés a tudományos könyvtárak által használt könyvtári emblémákról

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Felmérés; Könyvtárpropaganda; Tudományos és szakkönyvtárak

Egy felmérés alapján a német tudományos könyvtárak emblémái három csoportra oszthatók:
1. Egyes könyvtárak egyetemük általános jelképét használják, a könyvtár sajátságára való bármilyen közelebbi utalás nélkül. Az egyetem neve mellett szereplő (vagy nevébe iktatott) képi ábrázolás utalhat az intézmény jellegére, pl. a Koblenz-Landau-i Egyetem esetében a két egyetemi székhely négy-négy fakultására, vagy a Bochumi Egyetem esetében, két szimbolikus alakkal a bölcsész- és a természettudományokra.
2. Más emblémák a könyvtár sajátos funkciójára is utalnak grafikai eszközökkel. Gyakori motívum a stilizált könyv, ez az elterjedt szimbólum azonban a könyvtár gazdagságát egyetlen dokumentumtípusra szűkíti le. Kiemelhető a könyvtár kizárólag tipográfiai eszközökkel is, mint pl. a Darmstadti Könyvtár esetében a „B'thk" rövidítéssel, majd a „Bibliothek" szó formai kiemelésével.
3. Még konkrétabbak azok az emblémák, melyek a jelölt könyvtári egyedi jellegére is utalnak.
a) Több tartományi könyvtár utal emblémájában saját régiójára, annak címerét, jelképét ábrázolva vagy színeit variálva. Ilyen pl. a Hesseni Tartományi Könyvtár megoldása, mely a címerállatot könyvábrázolással variálja.
b) Más könyvtárak sajátos szolgáltatásaikat emelik ki. Pl. a Konstanzi Egyetemi Könyvtár az általa kifejlesztett kölcsönzési és keresési rendszert emeli ki, a KOALA-nak nevezett (KOnstanzer AusLeih- und Anfragesystem) rendszerre emlékeztető koalamackó képével. (Kérdéses, hogy célszerű-e az emblémát egy technikailag hamar elavulható rendszerhez kötni?)
c) Gyakori a főépület sziluettjének alkalmazása. Ennek a megoldásnak előnye az intézmény egyedi jellegének kidomborítása.
d) Gyakran használják a felsorolt elemek kombinációját is: ebben az esetben a könyvtár pontosabb önmeghatározásának érdekében az embléma több motívumot is tartalmaz. Pl. a Deutsche Bibliothek emblémájában a három függőleges vonal egyrészt a könyvekre utal, másrészt a könyvtár három különböző székhelyű intézményére. A Göttingeni Tartományi és Egyetemi Könyvtár jelképe színeivel a tartományra, Alsó-Szászországra utal, stilizált betűivel (SUB) a könyvtár nevének kezdőbetűire, a könyv formájú elemek pedig a könyvtári funkcióra emlékeztetnek. Hasonló kombinációval találkozunk a Mecklenburg könyvtárának esetében is. Különösen sokoldalú a müncheni Műszaki Egyetemi Könyvtár emblémájának szimbolikája, melyben a jelek egyaránt utalnak az intézmény kezdőbetűire (TUB), a könyvre és az egyetemi képzés tartalmára, a chipekre.
Az eredeti cikkben a felsorolt típusok ábrái is megtekinthetők.

(Katsányi Sándor)

98/076

WEBBER, Sheila: Promoting your information service over the Internet = Man.Inf. 4.vol. 1997. 6.no. 33-36.p.

Hogyan népszerűsítsük szolgáltatásainkat az Interneten?

Marketing; Számítógép-hálózat

A könyvtárak gyorsan felismerték, milyen jelentősége van az Internetnek a könyvtár képe, fejlettebb szolgáltatásai szempontjából. Az Interneten sok könyvtár és tájékoztatási központ népszerűsíti magát, bár néha meglehetősen statikus módon, például illusztrált brosúrákat kínálva. Mások igyekeznek kihasználni az Internet interaktív jellegét szolgáltatásaik marketingje érdekében.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A telematikai technológia révén az információs szolgáltatások egy részét – néha bosszúságot is okozva – kéretlenül is eljuttatják a potenciális használókhoz (e-postai hírlevelek, hírek, figyelemfelkeltő közlemények – angol szóval ez a „push"-technológia). A web-helyek, illetve az online szolgáltatók esetében a használónak egy adott helyet fel kell keresnie, ha szüksége van valamely információra (ez a „pull"-technológia).

Egy-egy web-hely üzemeltetője egyetlen üzenethalmazzal sokféle közönséghez szól, akiket hatékonyan szeretne tájékoztatni. Ha tömeges e-mailben küldi szét az információt, a különböző piaci rétegekhez különböző változatokban küldheti el üzenetét. Megfelelő szoftverrel akár a web-hely különböző változataihoz is elirányíthatja a használókat, például aszerint, hogy mennyire korszerű a böngésző szoftverük, vagy aszerint, hogy milyen nyelven kívánnak kommunikálni. A bristoli egyetem honlapján például rendelkezésre áll egy „Extranet" opció a külső érdeklődők és egy „Intranet" opció az egyetemen belüli használók számára. A külső és belső használók a nyitó oldal után már ugyanazokat az oldalakat olvassák, de ezekről is érdemes eltérő útvonalakat felkínálni a használók típusai szerint.

A web-helyek jelszós védelme sok adminisztrációval jár, emellett a regisztrációs folyamat elriaszthatja a látogatókat. Manapság sokan hatalmas címjegyzékként használják a WWW-t, ezért célszerű kinek-kinek a címét, telefon- és faxszámát a honlapján elhelyezni. Óvatosabban kell bánni az e-postai címekkel, ezeket ugyanis marketingcélokra különböző szoftverekkel lekereshetik. El lehet helyezni egyszerű jelentkezési lapokat, információkérő íveket, véleménykérő kérdéseket. A használók manapság joggal várják el, hogy kereshessenek a teljes web-hely anyagában vagy annak csak egyes részeiben.

Az e-postai hírlevelek a marketing jó eszközei. Nincsenek nyomdai költségek, olcsó a terjesztés. Beruházást igényel a postázási lista létrehozása és kezelése. Főként a vállalati és üzleti szférában és a felsőoktatásban használják. Célszerű a web-lapon elhelyezni a feliratkozáshoz szükséges információkat, emellett közzétenni a könyvtárban, kiadványokban és a könyvtári beiratkozás során is felajánlani a feliratkozást. Példa erre a felsőoktatási könyvtárban az oktatók és a hallgatók számára szerkesztett hírlevél (érdekes web-helyekről, új folyóiratokról, online szolgáltatásokról, képzési alkalmakról) vagy a közkönyvtár vállalkozóknak szóló hírlevele (új beszerzésekről és szolgáltatásokról, finanszírozási lehetőségekről). Lényeges, hogy hasznos tartalmat kínáljon, ne jelenjen meg túl gyakran, ne legyen túl terjedelmes, szerepeljen benne, hogyan lehet küldését leállítani. HTML-formátumban hipertextes kapcsolókat lehet beépíteni. A hírlevél és kereshető archívuma az intézmény honlapján is megjelenhet.

Rendszeresen kért információk esetében érdemes ún. auto-responderről (automatikus válaszadási lehetőségről) gondoskodni. Ilyen információk könyvtárakban pl. a beiratkozás módja, a szolgáltatások jegyzéke, ajánló jegyzékek stb. A kért információt a számítógép küldi meg e-postán. Erről a lehetőségről a használókat minden lehetséges formában tájékoztatni kell. Gondolni kell arra, hogy ha kívánják, folytatni tudják a kommunikációt az intézmény munkatársával (megrendelést tehessenek, kérdéseket tehessenek fel stb.).

A weben is folyik hirdetési tevékenység, ha a könyvtárak nem is kívánnak élni vele vagy nem engedélyezik ezt számunkra. Kölcsönösen hirdethetnek viszont egymás web-lapjain más non-profit szervezetekkel, megállapodás alapján. Ha van különösen népszerű web-lapjuk, azon érdemes elhelyezni például a könyvtár belépésre buzdító felhívását, új termék vagy szolgáltatás hirdetményét.

(Hegyközi Ilona)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

FELHASZNÁLÓK ÉS HASZNÁLAT

Használat- és igényvizsgálat

98/077
FURNIVAL, Ariadne Chloe: A participacao dos usuários no desenvolvimento de sistemes de informacao = Cienc.Inf.Bras. 25.vol. 1996. 2.no. 197-205.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

A felhasználók részvétele az információs rendszerek fejlesztésében

Ember-gép kapcsolat; Gépi információkeresési rendszer; Információkeresési rendszer értékelése

A számítógépes információs rendszerek tervezésének hagyományos megközelítési módja elsősorban a technikai előfeltételeken alapszik, és nem veszi figyelembe a társadalmi, politikai, lélektani szempontjait annak a szervezetnek, amelyben az adott rendszer majd működni fog. E dimenziók figyelmen kívül hagyása viszont igen sokba kerülhet, hiszen az elégedetlen felhasználó vagy elzárkózik a rendszer további használatától, vagy olyan használati módokat eszel ki, amelyeket a tervezők nem láttak előre. Az információs rendszerekkel kapcsolatban egy adatközpontú és egy felhasználó-központú paradigmát különböztethetünk meg. Az előbbihez kapcsolódó „kemény" (hard) tervezés-megközelítés korlátozásával előtérbe kerülhet az attól alapvetően különböző „lágy" (soft) módszer. Ennek középponti gondolata szerint csak a használónak a rendszer fejlesztésében való folyamatos részvételével előzhetők meg a jövőbeli problémák. Ugyanis csak a felhasználók – és nem a rendszerelemzők – rendelkeznek azzal a speciális tudással saját munkájukról, ami lehetővé teszi olyan produktív információs rendszer tervezését, ami magas színvonalon tudja segíteni tevékenységüket.

(Mohor Jenő)

98/078
VECCHIET, Romano: Un'indagine sulla percezione del servizio bibliotecario = Boll.AIB. 37.vol. 1997. 1.no. 7-28.p.

Res. angol nyelven

Felmérés a közkönyvtári szolgáltatásokra vonatkozó használói véleményekről Olaszországban

Felmérés [forma]; Használói szokások; Könyvtárhasználat; Közművelődési könyvtár

1996 októberében egy trieszti közvéleménykutató cég végzett először Olaszországban országos felmérést arról, hogy az olaszok hogyan fogadják, értékelik (egyáltalán, miként fogják fel) a nekik nyújtott

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

(kínált) közkönyvtári szolgáltatásokat. Az olasz könyvtáregyesület (AIB) megbízása alapján készült felmérés három szempont (földrajzi terület, településnagyság, nem) alapján kiválasztott, a kor, végzettség és foglalkozás szerint csoportosított ezer fős mintán végezték. A válaszolók 26,6%-a állította, hogy „legalább ritkán" használt közkönyvtárat (a használati gyakoriság egyébként évi három alkalomtól több mint huszonötig terjedt). Ez az arány ugyan a korábbi, részleges felmérések eredményeihez képest kielégítőnek mondható, mégis arra mutat, hogy Olaszországban a társadalmi és kulturális szokások terén a közkönyvtárak használata meglehetősen marginális helyet foglal el. Egy tizenkét évvel korábbi felmérés adataival összevetve, ha a könyvtárhasználók száma nem is emelkedett jelentősen azokéhoz képest, akik soha nem teszik (tették) be a lábukat könyvtárba, növekedett a nem tanulók és tanárok, a 24 évnél idősebbek aránya, azaz a közkönyvtár ma inkább mindenkié, mint korábban.

A gyakori könyvtárhasználók legnagyobb része (93%) nagymértékben elégedett a könyvtár szolgáltatásaival. A gyakori könyvtárhasználók általában egyetértenek azzal, hogy a könyvtári alapszolgáltatások ingyenesek. Arra a kérdésre, hogy hajlandók lennének-e helyi közkönyvtáruk fejlesztését jövedelmük egy meghatározott hányadával (adó jellegűen) finanszírozni (illetve támogatni), általában az idősebbek és a fiatalabbak válaszoltak pozitívan. A 35 és 54 év közötti réteg (nyilván ők viselik a legnagyobb pénzügyi nyomást) óvatosabban, vagy elutasítóan nyilatkoztak. Az észak-dél különbség változatlanul fennáll, azonban halvány jelei mutatkoznak annak, hogy a hagyományos könyvtárhasználó réteg mellett megjelenik egy olyan új használói kör, amely nagyobb figyelemmel van a közkönyvtárak kínálta új, innovatív szolgáltatásokra.

(Mohor Jenő)

Önkiszolgálás

98/079

LAGERBORG, Krister: Self-service in libraries: an overview = Vine. 105.no. 1996. 3-7.p.

Önkiszolgálás a könyvtárakban: áttekintés

Használó; Hozzáférhetőség; Információtechnológia; Kölcsönzés -számítógéppel; Számítógép-hálózat

Az önkiszolgálás néhány kivételtől eltekintve a huszadik század második felében alakult ki, és az utóbbi húsz-harminc évben roppant nagy arányban vált meghatározóvá. Három tényező áll e változások mögött: társadalmi, gazdasági és technikai.

Az önkiszolgálás térnyerése összefügg a huszadik századi társadalmak liberalizációjával. Korábban az ügyfeleket nem tekintették megbízhatónak, olyan egyéneknek, akik képesek önállóan dönteni. Az önkiszolgálás által megjelent a lopás fokozott veszélye, és az a kockázat, hogy a vevő rosszul választ. Ez a magyarázata annak, hogy miért vált normává az önkiszolgálás egyes országokban, és miért nem alakult ki máshol a maga teljességében.

A technológiai fejlődés a könyvtárakat is jelentősen befolyásolta az önkiszolgálás irányába. Egy demokratikus országban a hatóságok természetszerűleg nem ellenőrzik, hogy ki mit olvas. Ennek eredményeképpen a könyvtárak számos helyen bevezették az önkiszolgálás valamilyen formáját. Az olvasók több évszázada használhatnak különféle katalógusokat, és a közművelődési könyvtárak már a kezdetektől többnyire szabadpolcos rendszerben működtek. Ez persze nem volt jellemző az egyetemi könyvtárakra, de manapság már szinte el sem tudunk képzelni egy új könyvtárépületet szabadpolc nélkül, legyen az közművelődési vagy egyetemi könyvtár.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az önkiszolgáló kölcsönzés és visszavételezés szintén régóta fellelhető olyan könyvtárakban, ahol zárt közösség használja az állományt, mint például a kisebb kutatóintézeti egységekben. Ezeken a helyeken előfordul, hogy a használók bizalmi alapon, saját maguk kölcsönöznek úgy, hogy kitöltenek egy cédulát, és azt a könyv helyére teszik a polcra.

A használók számára számos osztályozási rendszert dolgoztak ki, amely segíti a dokumentumok könnyebb visszakeresését (Dewey decimális rendszere, Kongresszusi Könyvtár). A könyvtári katalógusok gépesítése az online adatbázisok és a különféle kereső nyelvek számának ugrásszerű növekedését eredményezte.

A hatvanas évek elején jelentek meg a számítógépek a könyvtárakban. Kezdetben csak referáló és indexelő folyóiratok készítésére használták a gépeket, de már az évtized végére megjelentek a bibliográfiai adatbázisokat kínáló vállalkozások. A számítógépes hardver, a szoftverek és a telekommunikáció villámgyors fejlődése az online adatbázisokat szolgáltató iparág kialakulásához vezetett.

Sok országban megkezdődött a központi bibliográfiai szolgáltatások kiépítése (osztott katalógusok, bibliográfiai számbavétel).

Megjelentek az automatizált könyvtári rendszerek, a cédulakatalógusok helyét átvették az OPAC-ok, a felhasználók szemszögéből azonban mindez nem jelentett minőségi változást. Ha a gyártók versenyhelyzetben kívántak maradni, a felhasználóbarát felületeket, a kliens-szerver technológia fejlesztését, a más rendszerek felé való nyitottságot, a szabványoknak való megfelelést biztosítaniuk kellett.

Időközben felbukkantak az önkiszolgáló kölcsönzési rendszerek is, és ma átlagosan a könyvtári forgalom 20-40 százaléka bonyolódik ezzel a módszerrel Svédországban. Akadnak természetesen kivételek: a tilburgi egyetemi könyvtárban ez a szám eléri a 90 százalékot.

A szabványosítás igénye hozta létre a MARC formátumot, és a nyolcvanas évek végére kifejlesztették a Z39.50 protokolt, amely a kevésbé sikeres ISO 2709 mellett a különböző rendszerek közötti adatcserét hivatott biztosítani.

Ezalatt kifejlődött a szakirodalmi tájékoztatásban az elektronikus dokumentumok szolgáltatása (ADONIS, CARL – hogy csak az ismertebbeket említsük), de a gyenge használói felületek miatt ezek a rendszerek nem tudták teljesen kihasználni az önkiszolgálásban rejlő lehetőségeket. Ezen a téren az igazi áttörést az Internetre való nyitás hozhatja.

A kilencvenes évek elejére a kommunikációs technológiák fejlődése odáig jutott, hogy ma már bármiféle információ tárolható, elérhető és elküldhető elektronikus formában. Mindez a papírformátumú média jelentőségének csökkenéséhez vezet. A jövőben mindegy lesz, hogy az adott dokumentum fizikailag hol található. Megváltozik a könyvtáros szerepe is – elsősorban az információhoz juttatás feladatát fogja ellátni, függetlenül a dokumentum jellegétől és lelőhelyétől.

Visszatérve a kiindulási ponthoz, megállapíthatjuk, hogy a könyvtári világban az egyetlen munkafolyamat, ahol az önkiszolgálás szóba jöhet, az a kölcsönzés és a visszavételezés. Ahhoz, hogy létrejöhessen egy korszerű önkiszolgáló rendszer, a felhasználónak közvetlen hozzáférést kell biztosítani a dokumentumokhoz, lehetőséget kell teremteni ahhoz, hogy közvetítő nélkül mindenki hozzájuthasson a tárolt anyagokhoz, a látogató önállóan kezelhesse az automatizált könyvtári rendszert, amely minden esetben kapcsolatban áll egyéb számítógépes struktúrákkal.

A felsoroltakból az következik, hogy a könyvtár napi 24 órában nyitva tart, a számítógépes katalógusnak mindig rendelkezésre kell állnia, valamennyi dokumentumnak szabadpolcon kell helyet biztosítani, az elektronikus dokumentumok visszakereshetőségét pedig biztosítani kell a könyvtár falai között és távkapcsolat útján egyaránt.

A könyvtárhasználó itt már olyan képzett, hogy önállóan elvégzi a kölcsönzést és a visszavételezést. A

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtári automatizált rendszerekben fellelhető dokumentumok áttölthetősége a felhasználó gépére szintén alapkövetelmény. Mindez feltételezi a felhasználóbarát, szabványos felületek meglétét, ami azt is jelenti, hogy a más rendszerek segítségével megtalálható dokumentumok kereséséhez nem kell megváltoztatni ezeket a helyben már megszokott lekérdezési struktúrákat.

(Nagy Ferenc)

Olvasáskutatás

98/080

WIEGAND, Wayne A.: MisReading LIS education = Libr.J. 122.vol. 1997. 11.no. 36-38.p.

Az olvasáskutatás fontossága a könyvtárosképzésben és a könyvtártudományi kutatásban

Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Könyvtártudományi kutatás; Olvasáskutatás

Az utóbbi tizenöt évben több tudományt érintő jelentékeny haladás történt az olvasáskutatásban, amely viszont alig talált utat a könyvtári és infomatikai képzésbe. Az amerikai könyvtártudományi képzési egyesület (Association of Library and Information Science Education, ALISE) 1996-ban elfogadott egy olyan stratégiai tervet, amelyben egyetlen egyszer fordul elő a „könyvtár" szó, az „olvasás" pedig nem is szerepel. Kétséges, hogy a szakma megújulhatna anélkül, hogy oktatói méltányolnák azt az alapvető szerepet, amit a könyvtár mint intézmény a környező társadalom olvasási kultúrájában betölt. Az olvasáskutatás újabb eredményei négy nagyobb csoportba oszthatók. Először az olvasási műveltség kutatása a gyakorlati életben, a modern népnyelvű kritika elterjedése, a szerzők mint ünnepelt hírességek képzete az olvasókban. Másodszor létezik a nyomtatott szó kultúrtörténete, mely mutatja, hogy az olvasás sokrétű, összetett folyamat, és különböző olvasási gyakorlatok különféle folyamatokhoz és interakcióhoz vezetnek ugyanazzal a szöveggel kapcsolatban. Harmadszor a befogadásesztétika elmélete, mely azt mutatja, hogy a szövegértelmezés alkotó tevékenység és sokkal inkább a kortárs élethelyzeteken alapul mint a bevett kritikai értelmezéseken. Negyedik az olvasás etnográfiája, mely az olvasást közintézményekben és közösségi magyarázó keretek között űzött közös cselekvésként írja le. Mind a négy ágazatban a kutatók föltesznek fajra, nemre, azonosságra vonatkozó kérdéseket annak bemutatására, hogy az olvasók mennyire különböznek egymástól.

Ezeken túlmenően figyelembe kell venni a népszerű irodalom kutatását is, mely a kultúrantropológiából sugárzott ki, gyors léptekkel fejlődik, és segít megérteni a szociokulturális alapú információszükségletet. A kultúrantropológusok helytelenítik, hogy a kulturális termékek az elitek mércéivel ítéltessenek meg. A népszerű irodalmi szövegek, melyeket sokan túlzottan édeskésnek, kiszámíthatóan sablonosnak találnak, arra késztetik olvasójukat, hogy a saját konkrét életükre vetítsenek, konkretizáljanak. Érdemes megnézni, hogy a népszerű műfajok, mint a vadnyugati regény vagy az érzelmes történet, milyen egyéni érzelmi és társadalmi szükségleteket elégítenek ki, milyen átkódolások zajlanak le közben. Meg kell próbálni a népszerű műfajokat saját olvasóik normái szerint értékelni. A közkönyvtárakban a nyomtatott szövegekkel sokféleképpen találkozhatnak az olvasók, és ezekből a találkozásokból felszabadító, megerősítő, alkotó erőt nyerhetnek. Senki sem követeli meg tőlük a kölcsönzött könyvek „helyes" értelmezését, kedvükre képzeleghetnek, átélhetnek, változtathatnak, ferdíthetnek.

Azzal, hogy az olvasás cselekvését helyezzük előtérbe, gyakran figyelmen kívül marad az olvasás tár-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gya. Ha a könyvtáros szakma szemet húny az olvasáskutatás újabb eredményei felett, akkor el sem jutnak hozzá olyan visszajelzések, amelyek más csoportok nyelvezetén vannak rejtjelezve.

A könyvtárosképzésben az „információ" szó köré rendezett paraméterek közül az utóbbi évtizedben hiányzik az olvasási cselekvés kutatása, holott az amerikaiak leginkább (papírról vagy képernyőről) olvasás útján szerzik be az információt. Kétséges, hogy az információ meghatározható faji, nemi, osztály stb. különbözőségek figyelembe vétele nélkül.

Miért van sok könyvtári és informatikai iskola, amikor nincsen könyvtári és olvasáskutatási iskola? A könyvtárosokat jobban érdekli az információ elérhetősége mint tartalma, és ez már a XIX. századig visszavezethető. A nyolcvanas években pánikba estek a könyvtárosok, amikor a közönségük jelentős és befolyásos részét képező fehér, középosztálybeli szakértelmiségiek, akik azelőtt jobbára tájékozódni jöttek, elkezdtek számítógéppel dolgozni és mellőzték a könyvtárat. Azóta a könyvtárosképzés tananyagváltoztatásaiban elsősorban a számítástechnikával igyekszik lépést tartani. Olyan pillanatok alatt megtörtént a nyomtatott objektumról az információ objektumra a váltás, hogy közben a könyvtár gazdag olvasási hagyománya mintha elsikkadna. Pedig 1994-ben az amerikaiak 67%-a látogatta a közművelődési könyvtárakat, és ezek közül 80% kölcsönzési célzattal. Keveset tudunk arról, hogy ez a 140 millió látogató mit nyert olvasmányaiból. Félő, hogy a képzés, miközben próbálja megújítani a szakmát, teljesen elfordul a hagyományos céloktól. Pedig a multikulturális, több tudományt érintő kutatások sokféle olyan olvasási viselkedésre magyarázatot kínálnak, melyek nem voltak világosak az előző nemzedékek számára. Sok jó könyv jelenik meg Amerikában, a tipikus olvasói csoportokról. Kérdés, hogy eljutnak-e ezek a könyvtáros iskolák oktatóihoz és hallgatóihoz. A könyvtárosképzésben jelen kellene, hogy legyenek interdiszciplináris kurzusok, programok, az olvasáskutatást pedig integrálni kellene az alap tananyagba. Ne hagyjuk felhasználatlanul az információtechnológia kínálta lehetőségeket, de vegyük figyelembe, hogy milyen érzelmek kapcsolódnak a hagyományos olvasáshoz, különben szakmánk jövője leszűkül.

(Nagypál László)

98/081

TRONBACKE, Bror Ingemar: Easy-to-read – an important part of reading promotion and in the fight against illiteracy = IFLA J. 23.vol. 1997. 3.no. 185-191.p.

A „könnyen olvasható" irodalom szerepe az olvasás népszerűsítésében és az analfabetizmus elleni küzdelemben

Analfabéták; Irányelvek -könyvtári; Olvasásra nevelés; Tipográfiai szerkesztés

Az utóbbi években az ENSZ, az UNESCO és az IFLA egyaránt felhívta a figyelmet az olvasás előmozdításának szükségességére. 1990-et az ENSZ az írásbeliség évének nyilvánította, az UNESCO pedig 1989-ben cselekvési tervet fogadott el, mely 2000-re az írástudatlanság teljes kiszorítását tűzte ki célul. A Közművelődési könyvtári manifesztumban az UNESCO kihangsúlyozta az ismerethez való jogot és az információ szerepét az egyén és a társadalom boldogulásában.

A „Könyvtárak a hátrányos helyzetűek szolgálatában" elnevezésű IFLA szekció irányelveket dolgoz ki könnyen olvasható anyagokhoz. Az IFLÁ-ban külön munkacsoport kezdett foglalkozni az olvasásbeli jártassággal. Az írásban-olvasásban való eligazodás (functional literacy) nagyjából ott kezdődik, hogy az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ember röviden le tudja írni saját életét, képes elolvasni kisebb közleményeket, újságcikkeket. Általában négyéves alapképzéssel lehet szert tenni annyi írásos műveltségre, hogy az egyén valamennyire eligazodjon vele a mindennapi életben. Jelenleg az emberiség kevesebb mint 80%-a tud írni-olvasni. A statisztika az utóbbi másfél évtizedben jelentős javulást mutatott. Míg a fejlett országokban az írástudók aránya majdnem 99%, addig a lekevésbé fejlett országokban a népesség több mint fele analfabéta. Sokaknak elemi iskolai tanulmányaik ellenére sem sikerült alapjártasságot szerezni olvasásban és írásban. Az olvasást segítő programok nem pótolhatják, csak kiegészíthetik az alapfokú oktatást.

Egy nemzetközi, felnőttekre vonatkozó olvasási vizsgálat (IALS) szerint a fejlettebb országokban a 18 és 25 év közöttiek húsz százaléka nem képes megérteni újságcikkeket valamely mértékadó napilapból, másrészt viszont e korcsoport képviselőinek fele egészen kiváló olvasási és megértési készséget mutat. A rosszabbul olvasók gyakran az életben is sikertelenebbek, sokszorosan sújtja őket a munkanélküliség.

A könnyen olvasható anyagok információkhoz juttathatják azokat, akik egyébként hátránnyal indulnak. A könnyen olvasható irodalom jónéhány, gyakran egymást is átfedő csoportnak lehet hasznos, pl. a dyslexiások, a szellemileg visszamaradottak, az autisták, az afáziások, a siketek egy részének, továbbá azoknak, akik csak iskolázatlanok, bevándorlók, öregek vagy éppen most végzik az általános iskolát. Akik csak gyakorlatnok az olvasásban, a könnyű olvasnivalókon át elérkezhetnek az átlagos színvonalú, bonyolultabb irodalomig. Az értelmileg fogyatékosoknál viszont ez a csúcs, ahová el lehet jutni az információátadásban. A könnyen olvashatóságon belül is többféle értelmi szinthez kell alkalmazkodni.

Mi tesz könnyen érthetővé egy szöveget? Nemcsak az, hogy kerüli a ritkábban használatos szavakat, hanem konkrét és kevésbé elvont kifejezéseket, könnyen megfogható képeket használ, folyamatos, logikus, közvetlen tárgyalásmódot alkalmaz, egyszerű cselekményt mond el időrendben, mellőzi a kitérőket, bevezetőket és a túl sok tényező felvonultatását. Felnőttek számára ne írjunk gyerekesen, sőt igyekezzünk, hogy bárki értelmesnek és olvashatónak találja a szöveget. A szövegközi illusztrációk jó szolgálatot tehetnek, de a kép mindig álljon összhangban a szöveggel. Ne legyen túlzsúfolt egy oldal, kisebb szövegtömbök tegyék ki, és közöttük maradjak szabad helyek. A borító utaljon a tartalomra, legyen megkapó, de nem gyerekded. Mindenféle anyagból, klasszikus szépirodalomból csakúgy mint ismeretterjesztő művekből kell könnyen olvasható átdolgozásokat írni. Különösen fontos, hogy a hírek, társadalmi ismeretek közérthető formában is hozzáférhetőek legyenek.

A multimédiális programok készítői is okosan teszik, ha gondolnak a gyengén olvasókra. A skandináv országokban elég nagy példányszámot érnek el, Németországban és Olaszországban is megjelennek újságok nehezen olvasó felnőttek számára, Franciaországban pedig hírlapot adnak ki gyerekeknek. Legutóbb egy svédországi népszavazás előtt szórólapokon terjesztették az alapvető információkat. Angol nyelvterületen elterjedtek a nyelvtanulók számára készült könnyű olvasmányok.

A könyvtárak nyújtsanak tájékoztatást a nemolvasók számára is. Tartaniuk kell még könnyen olvasható magazinokat, helyi lapokat, képregényeket, továbbá audiovizuális eszközöket az olvasáskészség fejlesztésére. A könnyebben olvasható állományt feltűnően kell jelölni és elhelyezni.

Az országok, nemzetközi szervezetek működjenek együtt könnyen olvasható szépirodalom, valamint kézikönyvek (pl. szakácskönyvek, környezetvédelmi és egészségnevelési tájékoztatók) és a szabadidő hasznos eltöltését segítő anyagok fordításában és kiadásában.

(Nagypál László)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Használók képzése

98/082

VISHWANATHAM, Rama – WILKINS, Walter – JEVEC, Thomas: The Internet as a medium for online instruction = Coll.Res.Libr. 58.vol. 1997. 5.no. 433-444.p. Bibliogr. 15 tétel.

Az Internet oktatása az Internet mint közvetítési eszköz segítségével

Elektronikus posta; Használók képzése -felsőoktatásban; Számítógép-hálózat

Egy könyvtárosokból álló munkacsoport kezdő Internet-tanfolyamot dolgozott ki, amelynek leckéit az egyetem (University of Illinois at Chicago) e-mail hálózatán továbbították az érdekelteknek. A 16 leckéből álló tanfolyamot listserv útján közvetítették a hallgatók, a könyvtárosok és az oktatók számára. A résztvevők egy része az egyetem berendezéseit használta, mások munkahelyi, ill. otthoni gépeken érték el a tananyagot. Kezdetben több mint 450-en jelentkeztek. A tanfolyam nyolc hétig tartott, heti két leckével. Az e-postán küldött anyagot ftp- vagy gopher-helyeken archiválták. A tanfolyam három részből állt: alapvető kérdések, hibafelismerési tanácsok, gyakorlati feladatok. A résztvevők ismereteit előzetesen is, és utólag is felmérték. A cikk ismerteti az online tanfolyam kifejlesztésének módszertanát, tárgyalja az előzetes és az utólagos teszt eredményeit, és megvizsgálja a szóban lévő online oktatási formának a könyvtár oktatási szerepére gyakorolt hatását.

(Autoref. alapján)

98/083

KING, Angelynn: Caveat surfer: end-user research on the Web = J.Interlibr.Loan Doc.Del.Inf.Supply. 8.vol. 1997. 1.no. 53-60.p.

A szörfözés biztonsága érdekében: hogyan oktassuk ki a véghasználót a Web anyagában való válogatásra

Használók képzése; Információkeresési rendszer értékelése; Számítógép-hálózat; Szelekció -tájékoztatásban

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A múltban a végfelhasználónak csak arra kellett ügyelnie, hogy a felsőoktatási könyvtárban talált dokumentum mennyire releváns; a dokumentumok minőségi válogatása a könyvtáros feladata volt, s fel lehetett tételezni, hogy amit a könyvtár beszerzett, az átesett a szűrőn. Az Internet korában megnőtt a közvetlen felhasználó közvetlen kutatási tevékenysége, s az ott talált információk jelentős része nem ellenőrzött, a minőséget nem lehet automatikusan feltételezni. A könyvtári szakirodalom eddig elsősorban a könyvtáros felelősségét hangsúlyozta, és különféle eljárásokat javasolt a dokumentumok, Web-kapcsolódások bibliográfiai szempontból történő ellenőrzéséhez, az online katalógus számára való válogatáshoz. A szerző ezzel szemben a végfelhasználónak az önálló válogatás módszereire való felkészítését tartja a legfontosabbnak.
A nyomtatott formájú dokumentumok válogatási módszerei – kis változtatással és emészthető adagokban – a Web-források válogatására, ill. a végfelhasználó számára is alkalmazhatók.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Lehet vizsgálni a Web-lap alkotójának kilétét, szakmai hozzáértését, felkészültségét, szakmai szervezetekben való tagságát; a szerző indítékait a publikálásra; a feldolgozott témaköröket; a felhasznált irodalomra való hivatkozásokat és az idézetek pontosságát; a közölt adatok időszerűségét (pl. az utolsó felfrissítés dátuma alapján) stb. Ezeket az ismereteket oktatni is lehet: a kaliforniai University of Redlands a fenti meggondolásból szervezett 3 kreditpontot érő kurzust.

A szerző mindezeket példákkal is illusztrálja, továbbá jegyzékbe szedi [checklist] a Web-források értékelésében használható szempontokat.

(Mándy Gábor)

INFORMÁCIÓELŐÁLLÍTÁS, -MEGJELENÍTÉS, -TERJESZTÉS

Elektronikus és optikai információhordozók

98/084

ADAM, Lishan: The hybrid CD-ROM: potential applications in Africa = Online CDROM Rev. 21.vol. 1997. 4.no. 211-215.p.

A „hibrid" CD-ROM: alkalmazási lehetőségek Afrikában

CD-ROM; Hatékonyság; Online üzemmód; Számítógép-hálózat

Mivel Afrika messze elmarad a többi régió mögött az Internethez való csatlakozás tekintetében (1996 végén 52 afrikai országból csak 30 kapcsolódott a hálózathoz), a CD-ROM technológia továbbra is vonzó lehetőségeket kínál ezen országok számára. A CD-ROM 1985-ben útnak indult fejlődése nyomán a következő lényeges eredmények valósultak meg:

- a CD-ROM meghajtók ára, sokszoros teljesítménynövekedés mellett, a kezdeti 2000 dollárról napjainkra 100 dollár alá csökkent;
- a kiadott címek száma 1995-re 25 ezerre emelkedett;
- kifejlődött a multimédia- és a DVD (Digital Versatile/Video Disc) technológia.

Az ún. hibrid CD-ROM-ot a CD-ROM és az online technológia előnyeinek kombinálására fejlesztették ki. A „hibrid" elnevezést háromféle értelemben is használják:

1) hibrid CD-ROM formátum (ISO/HFS);

2) a CD-ROM és online technológia (Internet) kombinálása;

3) offline Web, CD-ROM formátumban.

Az *ISO/HFS* kettős formátumra az IBM és a Macintosh számítógépek inkompatibilitása miatt volt szükség. Az elsőként kifejlesztett IBM-kompatibilis ISO formátum következtében elvesztek a Macintosh-gépek lehetőségei a grafikai felületek és a hosszú fájlnév-formátumok kezelésére, ezért a Mackintosh fejlesztői saját CD-ROM formátummal álltak elő. Megoldásként az egyetlen lemezen kiadott ISO/HFS hibrid formátum kínálkozott.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A *CD-ROM és az online technológia kombinálásának* lényege az, hogy valamilyen CD-ROM adatbázis, multimédia-cím, játék stb. megvásárlásával a használó jogot szerez a szolgáltatás szerverén aktualizált információk online elérésére. Főbb alkalmazási területei:

- kézikönyvek és útmutatók online aktualizálással;
- könyvtári katalógusok online rendelési lehetőséggel;
- alkalmazási szoftverek online fórummal és rendszeres aktualizálással;
- oktatási anyagok online kommunikációs lehetőséggel.

A CD-ROM/online címek száma 1995 és 1996 között 311-ről 720-ra növekedett.

Ez a megoldás azért különösen kecsegtető az afrikai országok számára, mert az átlagos használó nem képes megfizetni az általános Internet-kapcsolati költségeket, továbbá e szolgáltatás Internet-kapcsolat hiányában is, sőt az Internetnél gyorsabban és kényelmesebben hozzáférhető az előfizetők számára.

A harmadik, *offline megoldás* előnyei az afrikai országok számára a következők:

- az online tartalmat offline használatra letölteni képes böngészők (pl. WebWhacker, Webanalyser stb.) elterjedése és az írható CD-k (CD-R) hardver- és és szoftver-árainak csökkenése;
- a lassú kommunikációs vonalak miatti kényelmetlenségek kiküszöbölése;
- a megbízhatatlan távközlési infrastruktúra elkerülése;
- információterjesztés az Internet-kapcsolattal nem rendelkező országok számára;
- a képzés könnyebbsége;
- az információk aktualizálásának és helyi hálózaton való terjesztésének lehetősége;
- intézményi és országos archívumok megteremtésének lehetősége;
- a saját web-oldalak kifejlesztésének könnyebbsége, már meglévő minták átvételével.
- az online információk rendszeres mentésének lehetősége.

Összefoglalásként elmondható, hogy napjainkban, amikor a technológia rendelkezésre áll és az árak alacsonyak, a hangsúlyt az ismeretterjesztésre és a képzésre kell helyezni, hogy a hibrid CD-ROM minél szélesebb körben elterjedhessen az afrikai országokban.

(Novák István)

Lásd még 20, 37, 40, 70

Reprográfia, mikrográfia

98/085

GMITEREK, Wieslawa: Mikrofilm i komputeryzacja bibliotek = Bibliotekarz. 1997. 7-8.no. 13-15.p.

Mikrofilm és a könyvtárak számítógépesítése

Mikrofilm; Számítógépesítés

A mikrofilmet Párizs 1870-71. évi megszállásakor alkalmazták először gyakorlati célokra, nevezetesen úgy, hogy miután a lakosság kikémlelte az ellenség állásait, róluk vázlatot készített. E vázlatok kerültek mikrofilmre, amelyet postagalambok révén juttattak el a francia csapatokhoz.

Később az USA-ban próbáltak alkalmazási lehetőségeket találni számára. E tekintetben az igazi úttörők a mormonok lettek, amikor mikrofilmre vették a róluk szóló történeti dokumentumokat. E filmtekercseket aztán a Salt Lake City egyik már nem használt sóbányájában helyezték el.

Már a mormonok filmtekercseire is jellemzők voltak azok az előnyök, amelyek azóta is minden újabb mikroformát ugyancsak jellemeznek. Így: a mikro-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

formák alkalmazásának köszönhetően rengeteg raktári férőhelyet lehet kiváltani; maguk a mikrodokumentumok könnyen kereshetők vissza; a mikroformákra rögzített információk biztonságosan óvhatók–őrizhetők meg; a mikroformákról gyorsan és olcsón készíthetők sokszorosítások.

Napjainkban ennek ellenére sokan temetik a mikroformákat, mondván: a számítógépesítésen alapuló új technika minden olyan problémát megold, amelyet az információrobbanás idézett és idéz elő. A mikroformák helyett a szóban forgó szakemberek az optikai és az elektronikus eszközök és rendszerek „csatasorba állítását" javasolják. Egyelőre azonban az említett eszközöknek és rendszereknek sok hátrányuk van a mikroformákhoz képest. Többek között a következők: az általuk készített reprodukciók nem jó minőségűek, nincsenek kidolgozva e módszer rekord-rögzítési szabályai, a rekordokat hordoz lemezek legfeljebb tíz évnyi tartósságot garantálnak, a módszer rendkívül eszköz- és költségigényes, gyors a berendezések elavulása, miközben cseréjük inkompatibilitást idézhet elő.

Az optoelektronikával szemben a 150 éves mikroformák a legkorszerűbb rendszerekkel is kompatibilisek, és a jövőben sem lehet ez másként. A könyvtárak éppen ezért továbbra is élnek a mikrofilmezéssel. Elsősorban értékes gyűjteményeiket védik vele.

(Futala Tibor)

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Számítógépes könyvtári rendszerek

98/086

MUIRHEAD, Graeme: System migration: if it ain't broke, fix it anyway = Libr.Technol. 2.vol. 1997. 4.no. 81-82.p.

Váltás új, harmadik generációs könyvtári rendszerekre

Gazdaságosság -könyvtárban; Integrált gépi rendszer; Konverzió

Az angol könyvtáros egyesület (Library Association, LA) sikeres tanfolyamoket szervezett a korszerűbb könyvtári rendszerekre való áttérés (migráció) kérdéseiről. A szakirodalomban is sok közlemény foglalkozik a változtatás teendőivel, indítékaival. Kétségtelen tény, hogy a számítógépes könyvtári rendszerek mára elengedhetetlenné váltak. Mindez hatalmas beruházással jár, talán ez alkotja a legnagyobb költségvetési tételt a személyzet és a könyvtári állomány után.

A könyvtári munkafolyamatok automatizálását nem egyetlen projektként, hanem soha be nem fejeződő folyamatként kell kezelni. A váltás, a fokozatos változtatás az a stratégia, amely segít kielégíteni az emberek és a szervezet igényét a stabilitásra és a folyamatosságra.

A könyvtárvezetők ennek ellenére gyakran gyors és opportunista döntésekre kényszerülnek az újabb technológia vásárlásakor. Ma már elavult az a gondolat, hogy egy-egy rendszer életciklusa 5-7 év is

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lehet. A rendszerek ugyanis organikusan nőnek és változnak, a nyílt rendszerek és egyéb, a feldolgozási kapacitás megosztására irányuló törekvések által. Az intézmények pénzügyi terveit ehhez kell igazítani.

Az új rendszerek azért vonzóak, mert azt várják tőlük, hogy jobban fogják teljesíteni az elvárásokat. Az új termékeket *harmadik generációs rendszereknek* nevezik (ezek nyílt rendszerek, szabványos megoldásokkal). Potenciális előnyeik: gyorsabb feldolgozás, nagyobb megbízhatóság; a nagykiterjedésű hálózatok elérése; jobb vezetési információk; használóbarát felületek; portabilitás (az adatok könnyen átadhatók kisebb vagy nagyobb, illetve más gyártótól származó) számítógépekre, rövidebb fejlesztési ciklus.

A könyvtári rendszerek gyártása/forgalmazása átalakulóban van, növekszik a köztük lévő verseny. A szabványosítás következtében a könyvtáraknak nem kell egyetlen szállítóhoz ragaszkodniuk. Rendelkezniük kell viszont megfelelő információtechnológiai és üzleti jártassággal, hogy eldöntsék, mennyiben támaszkodjanak több szállítóra és a költségeket, a hasznot és a lehetőségeket számbavegyék.

(Hegyközi Ilona)

98/087

MURRAY, I.R.: Assessing the effect of the new generation library management systems = Program. 31.vol. 1997. 4.no. 313-327.p. Bibliogr. 6 tétel.

Új, harmadik generációs könyvtári rendszerek hatásának felmérése

Felmérés [forma]; Hatékonyság; Integrált gépi rendszer; Szoftverválasztás

A Follett-jelentés (1993) megállapította, hogy a felsőoktatási könyvtárak elégedetlenek a kereskedelemben beszerezhető számítógépes könyvtári rendszerekkel. A közkönyvtárakban pedig a 90-es évekre visszaesett a korszerű technikák alkalmazása. A 90-es évek azonban meghozták a nyílt rendszerek ígéretét.

Egy vizsgálat során tíz (két egyetemi, két új egyetemi, két főiskolai, két köz- és két szak-) könyvtárban elemezték, hogyan hatnak az újonnan beszerzett harmadik generációs, más néven új generációs könyvtári rendszerek a munkafolyamatokra, és mennyiben sikerült a könyvtárak várakozásait kielégíteniük. E rendszerek mindegyike UNIX-alapú, szabványos, relációs adatbázis-kezelőt használ, támogatja az SQL, a Z39.50 és a szabványos kommunikációs protokollokat.

1996 áprilisától strukturált interjúkat készítettek a könyvtárak rendszergazdáival. Az interjúk az intézményre, a vásárlás szempontjaira és módszerére, az előnyökre, a személyzet reakcióira és a jövőben fejleményekre vonatkoztak.

A nagyobb intézmények legtöbbje korábban a GEAC rendszert használta. Az új rendszerrel együtt több terminált és/vagy virtuális kapcsolatot kezdtek üzemeltetni. Az új rendszerektől ugyanazoknak a funkcióknak a teljesítését várták el, mint a régiektől, néhány helyen újabbakét is. Jelentős változás, hogy a minta 50%-a a hardvert nem a szoftver szállítójától vásárolta, és kevésbé törekedtek kulcsrakész rendszerek vásárlására, inkább a szállítótól való függetlenségre.

A váltás indítékait tekintve az a gyakorlati követelmény volt jellemző, hogy a rendszer legalább azt teljesítse, amit a régi, és biztosítsa a jobb hálózati kapcsolódási lehetőségeket. Közös követelmény volt a közművelődési és felsőoktatási könyvtárakban, hogy önálló előjegyzésre, hosszabbításra, kölcsönzésre és vélemény-nyilvánításra legyen lehetőség. A szakkönyvtárak igényelték azt is, hogy a rendszer integrálható legyen az anyaintézmény számítógépes rendszerébe, és hogy minden munkatárs íróasztaláról lekérdezhesse. Ahol tenderkiírást fogalmaztak

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

meg, lehetőség volt több termék egyidejű összehasonlítására. Egyik könyvtárban három versengő forgalmazó mutatta be termékét a közönségnek, az önkormányzat képviselőinek és a könyvtárosoknak. Egyik egyetemi könyvtárban az értékelésbe a diákokat is bevonták.

A megkérdezett könyvtárak többsége úgy érezte, hogy jobb teljesítményű rendszerhez jutott hozzá. Előfordult az is, hogy bár elégedettek voltak a korábbi rendszerrel, az már nem tudta teljesíteni az intézmény elvárásait. Volt, aki úgy érezte, jól választott, de a szoftver első verziójával sok gondja akadt. A veszteségek között szerepelt, hogy például nem volt mód a szabványos megrendelések és reklamációk nyomtatására, fel kellett áldozni bizonyos vívmányokat a gyarapítás és az online katalógus terén. Mindenképpen előnyös volt, hogy a rendszer megjelenhetett a campus egész hálózatán, nem várt előnyöket jelentettek a Web lehetőségei. Gondot okozott a katalógus-adatbázisok konverziója, többnyire az egyszerűbbről a bonyolultabb rendszerekre való átálláskor. A közkönyvtárak olyan rendszereket szerettek volna, amelyek gyorsan átveszik a régi rendszer funkcióit, ezért viszonylag új termékek beszerzésére vállalkoztak. Jelentős előnyökhöz jutottak a tájékoztatás terén mind a könyvtárak munkatársai, mind a használók.

A vezető beosztású munkatársakkal készült interjúk szerint a személyzet szinte minden esetben pozitívan állt hozzá a rendszer cseréjéhez. Aktívan részt vett a beszerzési folyamatban, megkérdezték véleményét és elfogadták képzési kezdeményezéseit. Érdekes változást okozott, hogy az új rendszerek működtetése szinte nem is jár a korábban megszokott napi feladatokkal, ami természetesen csökkenti a személyzet rezsiköltségét. (A pénzügyi év átállításának munkálatai pl. korábban 3-4 napig tartottak, most 1 napig.) A személyzetnek az időigényes rutinmunkák helyett most inkább a PC-khez és a hálózati rendszerekhez kell értenie. Időmegtakarítást jelent az egész felsőoktatási intézményben használható, egységes hallgatói/dolgozói kártyák alkalmazása. A közeli jövőben várható fejlemény az önálló kölcsönzés és könyvtárközi kölcsönzés megvalósítása, a könyvtári rendszerek alkalmazása átjáróként. A könyvtári terminálokat a könyvtári rendszerek mellett az Interneten lévő információk elérésére és a CD-ROM-rendszerek használatára is alkalmazni szeretnék.

A vizsgálat általános megállapítása, hogy a könyvtárosok pragmatikus szemléletűek, napi gondjaik megoldását várják el a rendszerektől. Idejét múlta az a nézet, hogy 4-5 évig nem lesz szükség újabb rendszercserére. Felismerték, hogy a rendszerek egyes moduljai ma már kevésbé válnak el egymástól, nőtt a szoftver hordozhatóságának (különböző hardver-platformokon való futtatásának) mértéke, kevésbé lesz szükség arra, hogy a hardvert és a szoftvert azonos időben cseréljék le. Az új generációs rendszerek rugalmasabbak (hordozhatóak, könnyebben használhatók, kapcsolódnak a hálózathoz) és szabványosak. Kevesebb személyzetet igényelnek. Egyre több szolgáltató kínál csak szoftvert. A kliens/szerver rendszerek és a Windows-alapú könyvtári rendszerek még mindig nem „kötelező" követelményként szerepelnek a beszerzésben. A könyvtárosokat elsősorban a szolgáltatás eredményére érdekli. A technológiákról és szoftvereszközökről csak általános ismereteik vannak. A vezetési információk hatékony előállítása egyes rendszereknél továbbra is gondot jelent. Egységes vélemény, hogy a WWW és a az Internethez való kapcsolódás lesz a legfontosabb választási szempont a piacon.

(Hegyközi Ilona)

98/088

TEDD, Lucy A.: An overview of some libraries and their computer systems in the Czech Republic and Slovenia: a visitor's impressions = Program. 31.vol. 1997. 4.no. 329-346.p. Bibliogr. 16 tétel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Néhány könyvtár és könyvtári rendszer áttekintése a Cseh Köztársaságban és Szlovéniában: egy látogatás tapasztalatai

Egyetemi könyvtár; Integrált gépi rendszer; Nemzeti könyvtár; Országgyűlési könyvtár; Számítógéphálózat; Tanulmányút

A brit szerző, mielőtt eleget tett volna egy cseh és szlovén felkérésnek gyakorlati tanfolyamok vezetésére az elektronikus könyvtárak témájában, az aktuális helyzet felmérésére több könyvtárat meglátogatott a szóban lévő országokban. A Cseh Köztársaságban a nemzeti könyvtár az ALEPH rendszert használja, miközben több más könyvtár a TINlib-et részesíti előnyben, pl. a parlamenti könyvtár és a közgazdasági egyetem könyvtára. Kladno város állami tudományos könyvtárában egy cseh rendszert telepítettek. Szlovéniában nagyobb a centralizálás: a szerző által meglátogatott összes könyvtár a COBISS központi rendszert használja, így a nemzeti és egyetemi könyvtár, a maribori közművelődési könyvtár, a maribori egyetemi könyvtár és a központi műszaki könyvtár. Az Internetet mindkét ország széles körűen alkalmazza. A szerző ismerteti a meglátogatott könyvtárak jellemzőit, az elektronikus könyvtári rendszerek használatának módját, s az általa vezetett tanfolyamok anyagának fő elemeit.

(Autoref.)

Elektronikus könyvtár

Lásd 67

KAPCSOLÓDÓ TERÜLETEK

Kiadói tevékenység

98/089

MURY, Mohammad – WALTERS, Mitchel: Writing for journals in library and information science: a report of a survey = Ser.Libr. 31.vol. 1997. 4.no. 23-40.p.

A könyvtári-informatikai folyóiratok szerkesztőségi követelményei a szerzői kéziratokkal kapcsolatban: egy felmérés eredményei

Cikk; Felmérés [forma]; Folyóirat -könyvtári; Publikációs tevékenység

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

Egy, a könyvtári és informatikai területen publikáló szerzők számára készülő kéziratleadási útmutató elkészítése céljából 231 könyvtári folyóirat (közöttük a Könyvtári Figyelő – szerk. megj.) szerkesztőinek küldtek ki egy-egy 36 kérdéses kérdőívet. 119 válasz érkezett. További 39 folyóirat esetében az illető lapokból vették az információkat, a szerzői útmutatók alapján. A tanulmány elemzi a felmérés eredmé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nyét, s képet ad a tudományos publikálás folyamatáról.

(Autoref.)

98/090

RICCIARDI, Maria Luisa – WILLEM, Marc: L'informazione comunitaria in linea: bianca o grigia? = Boll.AIB. 36.vol. 1996. 4.no. 423-235.p.

Res. angol nyelven

Szürke vagy fehér irodalom az Európai Közösség online információja?

Adatbázis; Elektronikus publikáció; Számítógéphálózat; Szűk publicitású anyag

1993 decemberében a szürke irodalomról rendezett első nemzetközi konferencián Mackenzie-Owen azt mondta, hogy ez a fogalom el fog tűnni, amint az intézményi publikálás a hálózatokra kerül. Az Internet elmúlt három évi fejlődése és az Európai Unió elektronikus információs szolgáltatásainak megjelenése – legalább is az EU-dokumentumok tekintetében – bizonyítani látszik a próféciát. Számos EU-intézmény információs és dokumentációs termésének teljes szövege ma már nem papír-formában, hanem online jelenik meg. Az elektronikus formátum immár nem tekinthető pusztán a papírdokumentumom duplikálásának, miként a papír sem elektronikus unokatestvére helyettesítőjének, különös tekintettel az utóbbi gyorsabb és könnyebb elérhetőségére. A kérdés tehát az, hogy nevezhető-e ez az irodalom szürkének, főként annak „szűk publicitású" értelmében. A Web-oldalakon vagy az EU-intézmények adatbázisaiban található különféle dokumentumok elemzése, jellemzőik és elérhetőségi (technológiai, adminisztratív vagy intellektuális) korlátozásaik figyelembevételével meghatározható a „szürke irodalom" új definíciója. Az EU egyaránt nyújt térítéses szolgáltatásokat (mint pl. a RAPID, az EB szóvivői adatbázisa, beszédekkel, sajtóközleményekkel, vagy a TED – Tender Electronic Daily – az EU hivatalos lapja tenderfelhívásokat közreadó mellékletének elektronikus változata) és ingyenes adatbázisokat (pl. a CORDIS szolgáltatás műszaki kutatásokat és fejlesztési programokat tartalmazó adatbázisai, az IMO (IT Market Observatory – információtechnológiai piacfigyelő) és a jogi tanácsadó bizottság főként az intellektuális tulajdonnal kapcsolatos problémákkal foglalkozó „LAB" teljes szövegű adatbázisa, amelyek az Interneten az I*M Europe szerveren érhetők el. Az EU információpolitikája a gazdasági növekedés és a demokratikus fejlődés (a munkahelyteremtés és az adminisztratív átláthatóság) speciális stratégiájának részét képezi, és azt célozza, hogy a közösségi szféra online információi minél teljesebbek, és mindenki számára hozzáférhetőek legyenek.

(Mohor Jenő)

98/091

VITIELLO, Giuseppe: Dall'editoria tradizionale all'editoria elettronica: relazioni professionali, politiche instituzionali e spazi della democrazia = Boll.AIB. 37.vol. 1997. 2.no. 157-168.p. Bibliogr. 14 tétel.

Res. angol nyelven

A hagyományostól az elektronikus kiadásig: szakmai összefüggések, intézményes politikák és a demokrácia terei

Elektronikus publikáció; Fejlesztési terv

Az információtechnológia hatása a kultúrára immár nem akadémikus és szakértői zártkörű viták tárgya, hanem országos és nemzetközi dimenziót nyert valóság. Egy olyan szervezet számára, mint az Euró-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

pa Tanács (mely már hosszú ideje védi a demokráciát és óvja az emberi jogokat) különösen fontos a kapcsolat a technológiai és a kultúra között, és az, hogy az egyén alapvető szabadságjogai hogyan érvényesülnek az elektronikus kommunikáció kontextusában. Mindez különösen igaz a kiadás világában. A kiadóknak különösen javára vált az új technológia elterjedése, ám a kiadók – leginkább az elégtelen jogi védelem miatt – a munkaigényesebb és gazdaságilag hátrányosabb hagyományos termelési és elosztási ösvényen járnak.

Az olvasás „harmadik forradalma" megy végbe, amennyiben az írás és az olvasás párhuzamos tevékenységek, s így az elektronikus kiadás terjedése új „írástudást" feltételez és a három alapvető készség (írás, olvasás, számolás) újragondolását igényli: tanítani kellene a számítógépismeret legalább olyan minimális szintjét, ami elkerülhetővé teszi, hogy bárki is belefulladjon az Internet óceánjába. A különböző szakemberek szerepe rendre megváltozik. A könyvtárosok már a 70-es évek elején az informatika felé fordultak, és ma az információs folyamat élvonalában vannak, míg a többi könyves szakma még hű maradt hagyományaihoz. Ezzel az előnnyel a könyvtárosok gazdasági szereplőkké, információállítókká is váltak. Ez a szerepzavar a könyvtárosok és a kiadók között nem feltétlenül szolgálja a kultúra érdekeit, főként amikor a funkcionális analfabétizmus mellé a technológiai analfabétizmus is felsorakozik. (Az OECD egy friss tanulmánya szerint a felnőtt analfabétizmus növekvőben van!) Az első elektronikus kiadási programok a tartalomra koncentráltak, különösen az optikai technológia lehetőségeire alapozva, azaz a szöveg-képhang kombinációt kihasználva, ugyanakkor figyelmen kívül hagyva a közlés tényleges lehetőségeit.

Az Európa Tanács által inspirált (és az ADAPT programon keresztül az EU által finanszírozott) *New Book Economy* projekt két évig fog működni olasz, német és holland közreműködéssel. Célja, hogy a könyvhöz kapcsolódó területek különböző szereplőit bevonja az új technológiai körülmények innovatív környezetébe, különös gondot fordítva a kis és közepes kiadókra is. Ez az elektronikus kiadói/kiadási projekt a könyv világának nemcsak kereskedelmi, hanem az azon kívüli szereplőire, a könyvtárosokra, olvasókra, és azok együttműködésére is kihat.

(Mohor Jenő)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az ismertetett cikkek forrásai:

Accad.Bibl.Ital. – Accademie e Biblioteche d'Italia (IT)
Alexandria – Alexandria (GB)
Am.Libr. – American Libraries (US)
Aslib Proc. – Aslib Proceedings (GB)
Bibliografiâ – Bibliografiâ (RU)
Bibliotekarz – Bibliotekarz (PL)
Bibliotheksdienst – Bibliotheksdienst (DE)
Boll.AIB. – Bolletino Associazione Italiana Biblioteche (IT)
Buch Bibl. – Buch und Bibliothek (DE)
Bull.Bibl.Fr. – Bulletin des Bibliotheques de France (FR)
Cat.Classif.Q. – Cataloging and Classification Quarterly (US)
Cienc.Inf.Bras. – Ciencia da Informacao (BR)
Coll.Res.Libr. – College and Research Libraries (US)
Ctenár – Ctenár (CS)
FID News Bull. – FID News Bulletin (I)
IFLA J. – IFLA Journal (I)
Inf.Technol.Libr. – Information Technology and Libraries (US)
Int.Cat.Bibl.Cont. – International Cataloguing and Bibliographic Control (I)
Interlend.Doc.Supply – Interlending and Document Supply (GB)
J.Doc. – Journal of Documentation (GB)
J.Educ.Libr.Inf.Sci. – Journal of Education for Library and Information Science (US)
J.Interlibr.Loan Doc.Del.Inf.Supply – Journal of Interlibrary Loan, Document Delivery and Information Supply (US)
J.Libr.Inf.Sci. – Journal of Librarianship and Information Science (GB)
Kirjastolehti – Kirjastolehti (FI)
Kn.Inf. – Kniznice a Informácie (CS)
Libr. Hi Tech – Library Hi Tech (US)
Libr.J. – Library Journal (US)
Libr.Technol.Rep. – Library Technology Report (US)
Man.Inf. – Managing Information (GB)
Naucn.-Teh.Inf. – Naucno-Tehniceskaâ Informaciâ (RU)
Naucn.Teh.Bibl. – Naucnye i Tehniceskie Biblioteki (RU)
Online CDROM Rev. – Online & CDROM Review (I)
Poradnik Bibl. – Poradnik Bibliotekarza (PL)
Program – Program (GB)
Rev.Esp.Doc.Cient. – Revista Espanola de Documentación Científica (ES)
Scand.Public Libr.Q. – Scandinavian Public Library Quarterly (Sx)
Sci.Technol.Libr. – Science and Technology Libraries (US)
Ser.Libr. – The Serials Librarian (US)
Signum – Signum (FI)
Synopsis – Synopsis (NO)
Vine – Vine (GB)
Z.Bibliothekswes.Bibliogr. – Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie (DE)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A közszolgálat nyugdíjpénztára

A Közigazgatási és Közszolgálati Dolgozók Országos Heller Farkas Önkéntes Kölcsönös Magán-nyugdíjpénztára 1995-ben kezdte meg működését.

– A most induló nyugdíjpénztárakhoz viszonyítva előnyben vagyunk, hiszen az elsők között hoztuk létre akkor még önkéntes pénztárunkat – mondja *Michalkó Péter*, az igazgatótanács elnöke. – Így három év tapasztalatával a hátunk mögött kezdhettük meg magán-nyugdíjpénztári működésünket. A Heller Farkas Nyugdíjpénztár sajátossága, hogy – más pénztáraktól eltérően – nem „külső" kezdeményezésre alakult, hanem a közigazgatás munkavállalói hozták létre saját jövőjük megnyugtató rendezésére.

– A nyugdíjpénztárak „toplistáján" hol helyezkedik el a Heller Farkas Nyugdíjpénztár?

– Harmincegyezres taglétszámunkkal, két és fél milliárd forintot meghaladó tőkénkkel ma már a legnagyobb hazai nyugdíjpénztárak egyike vagyunk. Annak ellenére, hogy nyílt pénztárként működünk, ügyfeleink túlnyomó részét a közszféra munkavállalói adják. Munkáltatói tagjaink között vannak többek között az APEH, a vám- és pénzügyőrség, egyes BM-intézmények, az Állami Számvevőszék, a Központi Statisztikai Hivatal, a bíróságok és az ügyészségek, a rendőr-főkapitányságok, így stabil az intézményi háttér. Egyébként a Privát Profit év elején közzétett toplistája szerint a nyolcadik legnagyobb létszámú nyugdíjpénztár vagyunk, a negyedik legnagyobb tőkeerővel.

– Tagjaik hogyan kontrollálják a munkájukat?

– Tagjaink munkáltatónként létszámarányosan delegálják képviselőiket az igazgatótanácsba, amely folyamatosan ellenőrzi pénztárunk működését. Az igazgatótanács és az ellenőrző bizottság tagjai közgazdászok, pénzügyőrök, adóhivatali dolgozók, számvevők. Olyan szoros a kapcsolattartás, hogy szinte nem ejthetünk hibát. Ennél nagyobb biztonságot nehéz nyújtani. Itt jegyzem meg, hogy pénztártagjaink anyagi helyzetüknél, pozíciójuknál fogva biztos hátteret jelentenek.

– Hogyan jellemezné röviden a Heller Farkas Nyugdíjpénztár tevékenységét?

– Mi semmilyen pénzügyi csoportnak nem vagyunk elkötelezve, nem függünk sem banktól, sem pénzintézettől. Választott bankunk a Creditanstalt Bank Rt., míg befektetéseinket a már ötödszörre az év brókercégének választott Creditanstalt-IB Értékpapír Rt. intézi. Fontosnak tartjuk a függetlenségünket, a hatékonyságot, a dinamikus taglétszám-növekedést, a stabilitást és a kiszámíthatóságot. A Heller Farkas Nyugdíjpénztár működése átlátható, költségei nem magasak, értékpapírjaink hozadéka a legjobbak között van. 1997-ben az egyéni számlán jóváírt hozam 34,43 százalék volt. Teljesítményünk, úgy gondolom, igazolja reményeinket, azt, hogy mi a közszolgálat nyugdíjpénztárává kívánunk válni.

Címünk: 1081 Budapest, Kiss József u. 8.
Telefon: 313-1405, 313-7285

Várjuk tagjaink közé
a közgyűjteményi és közművelődési dolgozókat is!

HELLER FARKAS NYUGDÍJPÉNZTÁR
*
AZ ÉLETRE SZÓLÓ ÚTRAVALÓ

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Útmutató a Könyvtári Figyelő szerzői és közreműködői számára

- A lap célja: a magyar könyvtár- és tájékoztatásügy elméletével és gyakorlatával foglalkozó eredeti tanulmányok közlése, kiegészítve a külföldi könyvtárügyi fejleményeket bemutató rovatokkal.

- Műfajok, terjedelem: eredeti tanulmányok (20-25 A/4-es oldal), szemletanulmányok (10-20 A/4-es oldal), tömörítések, fordítások (5-15 A/4-es oldal), recenziók (3-6 A/4-es oldal), referátumok (1-2 A/4-es oldal ; a referátumokra vonatkozó tudnivalókat a rovatszerkesztővel kell megbeszélni).

- A kéziratokat egy nyomtatott (gépelt) példányban, A/4-es oldalon, kettes sortávolsággal írva kérjük beadni. Szövegszerkesztővel készült kézirathoz kérjük mellékeljék a floppy lemezt is. A szöveget formázás nélkül, ANSI kódban elmentve tudjuk legegyszerűbben használni. A lemezt visszaküldjük. A szerző (közreműködő: tömörítő, fordító, recencens író) nevét, munkahelyi címét, telefonját, e-postafiókját is szíveskedjenek megadni a kéziraton.

- Tartalmi összefoglalást (kb. 10 mondat terjedelemben) csak az önálló tanulmányok szerzőitől kérünk az angol és német rezümék elkészítéséhez.

- Hivatkozások: A szövegben folyamatosan számozzák be a hivatkozást a hatványkitevőben elhelyezett arab számmal, majd a tanulmány végén Irodalom vagy Jegyzetek alatt adják meg a feloldását. Minta:

  Folyóiratcikkre történő hivatkozás:

  3. ROCKMANN, I. M.: Coping with library incidents. In:
     College and research library news, vol. 56. 1995. no. 7. pp. 456-457.
     vagy
  4. LANG, L.: Az Osztrák Folyóirat-adatbázis mint online
     katalogizálási rendszer. In: Tudományos és műszaki tájékoztatás,
     1990. 37. évf. 7. sz. pp. 275-284.

  Könyvekre történő hivatkozás:

  6. MÉSZÁROS István: Középszintű iskoláink kronológiája és
     topográfiája, 996-1948. Bp. : Akad. K., 1988. 336 p.

  Könyvrészletre történő hivatkozás:

  5. MARX György: Az informatikai kultúra. In: Trendek magyar módra.
     Bp. : OMIKK, 1989. pp. 116-126.

- Illusztrációk: fekete-fehér illusztrációkat tudunk közölni. Kérjük adják meg az ábraszámot és az ábrafeliratot, a kéziratban pedig pontosan jelöljék be az ábrák helyét.

- Honorárium: A szerzőkkel felhasználói és megbízási szerződést köt a szerkesztőség, mely alapján a folyóiratszám megjelenése után honoráriumot fizet. A felhasználással kapcsolatos részleteket a felhasználási szerződés tartalmazza.

- Szerzői jog: a szerkesztőség írásbeli hozzájárulása nélkül az itt közölt írások nem jelentethetők meg máshol.

- Javítások: a szerkesztőségnek joga van stiláris és nyelvhelyességi szempontok alapján javítani a kéziratokat, tartalmi változtatást csak a szerző jóváhagyásával végezhet. A szerzőnek joga van a korrektúrákat látni és javítani.

- Tiszteletpéldány: a Tanulmányok, Kitekintés, Könyvismertetések rovatok szerzőit, közreműködőit a folyóiratszám megjelenése után egy tiszteletpéldány illeti meg.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A KÖVETKEZŐ SZÁM TARTALMÁBÓL

VÁLOGATÁS
A SZENTMIHÁLYI JÁNOS
EMLÉKÜLÉS ELŐADÁSAIBÓL

VÁLTOZÁSOK AZ OROSZ
KÖNYVTÁRÜGYBEN

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉSI KÉRDÉSEK
KELET - ÉS KÖZÉP EURÓPA
KÖNYVTÁRAIBAN

NEMZETI PROGRAM A SZLOVÁK
KÖNYVTÁRI DOKUMENTUMOK
RETROKONVERZIÓJÁRA

HIRDESSEN A KÖNYVTÁRI FIGYELŐBEN!

KÖZLÉS MEGÁLLAPODÁS SZERINT

ÉRDEKLŐDNI A SZERKESZTŐSÉG CÍMÉN ÉS TELEFONJÁN.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben.